Ketabton.com

د افغانستان نوميالي
څلورم ټوک
عبدالرؤف بېنوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فروشگاه کتاب شاه محمد
چاراهی صدارت تیلفون ۲۵۸۸۶

0006564

دافغانستان نومیالی

څلورم ټوک

۴۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بینوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت
د نشراتو ریاست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: داکتاب د محمد هــاشم بهرامي او محمد ابراهیم پیکارجــو
په‌زیار او اهتمام چاپ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یــادونــه :

د گران افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په زرینوپاڼو کی د دی قهرمان هیواد دپتمنو خلکو د حماسه جوړوونکو ویاړ و نو په څنك کی د لطیفه هنر او نو بیلگی په ځلانده توروکنبل شوی چی زمو ږ د ټولنی فرهنگــی شتمنی یی لاپسی زیا ته کړ یــــدهزموږ د زیار ایستو نکو اخلکو فرـ هنگی میراثو نه چی د هیواد د هنراو ادبد خا و ند انو په پا ملر نهد زما نی د نا خو الو څخه سا تـــل شوی او دورك کیدو څخه یی مخـ نیوی شوی ږیه رښتیا سره یی دخپلو خلکو په وړاندی ددی نه هیر یدونکی خدمت له لاری خپل ټولنیز رسا لت سرته ر سولی د ی په دی لـړ کی «دافغانستان نو میا لی» اثر د یادونی وړدی .

د(افغانستان نو میا لی) د محترم استاد عبدالرؤف بینوا اثر دی چــی لیکوال له دی لاری زموږ د ټولنــی دگڼ شمیر لیکوالو او ملی نومیالیو دپیژ ند نی په وسیله د قدر وړ ټولنیزه درنده دنده سر ته رسو لی ده .

دادی د افغانستان نو میا لـــی څلورم ټوك د دریو تیرو ټوکونو په څیر د یوی ار زښتنا کی معنو ی پانگی په توگه نوی نسل ته وړاندی کیږی چی شکل او محتو ی دواړه یی د پاملر نی وړ گڼل کیږی .

دغه ارزښتنا که اثر په داسی حال کی د نشر اتو د ریا ست په مرسته له چا پ څخه را ووت چی په قهرمان افغانستان کی دثور ملی اودمو کراتیک انقلاب اوددی ویاړلی انقلا ب د نوی بشپړ تیا یی پړ او پلو شود گران هیواد گوټ ـ گوټ روښانه کړی اود ټولنیز فر هنگ د لاودی لپــاره یی لاره او اره کړیده .

زه د هیواد د ټولو لیکوا لو اودهنر او ادب د خا وند انو لپا ره په دی سپیڅلی لاره کی کا میا بــــی غواړم او تردی زیاتو او چتو پوړیو ته د رسید واو د خپلی ټو لنی پهوړاندی ددی ستر ټولنیز رسالت پــه سرته رسولو کی یی دلا بر یالیتوبونو هیله کوم .

عبدالمجید سر بلند

دوزیرا نو د شورا مر ستیا ل اوداطلاعا تو او کلتور وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددی کتاب دنو سیالیو فهرست

نوم	مخ
باباجان اسیر	۱
باباجان هروی	۲
باباخان محمد مجزوب	۳
بابادل (ختیک)	«
باباسنکو اندخویی	«
باباسیدگل دپکلی	۴
باباشوریده هروی	۵
باباعبدل دهکی غزنوی	«
باباعلیشاه هروی	٦
باباعلی هروی	٦
باباولی کندهاری	«
بابای برق	۱۸
بابا سرپلی	«
بابا(ظهر الدین محمد)	۱۹
بابر خان کاکړ	۴۱
بابك صاحب	۴۱
باب صاحب	۴۱
بابو	۴۲
بابوجان بابی	۴۲
بابوجان لغمانی	۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باټکی کاکړ	۴۹
با جوړی	۴۹
باجوړی	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه‌گل (حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابریدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران ینګزی	۵۶
باران سنځرخیل	۵۶
بارپکشاه لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنګی هروی	۵۹
بارك نیکه	۶۰
بارو	۶۱
بارو خان نورزی	۶۱
باره خان چپرهاری	۶۲
باره خو بابا	۶۴
بازار کاکړ	۶۴
باز بهادر سور	۶۵
باز توخی	۶۶
باز جنګ خان	۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بازجوگیزی	٦٨
بازخان بنګښ	٧٢
بازخان ننګرهاری	٧٢
بازرخان څولخیل	٧٣
بازګل لغمانی	٧٣
بازګل (ملا)	٧٣
بازمحمد کاکړ	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٥
باز (ملا)	٧٦
بازون څولخیل	٧٦
بازید	٧٧
بازیدخان افغان	٧٧
باسطی کابلی الاصل	٧٨
باشبانی هروی	٧٨
باشنانی هروی	٧٨
باشهیدنیکه	٧٩
باصر حاکم شاه	٧٩
باطنی بلخی	٧٩
باعوف سیستانی	٨٠
باغون مسه خیل	٨١
باقر ذوالکمالین هروی	٨١

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
باقی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۳
باقی مجددی	۸۵
باقی هروی	۸۵
باکوراو غانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیث طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو گشپ	۹۱
بانی ځاځی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
یاتیگین غزنوی	۹۳
بایتو زبستی	۹۴
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هروی	۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بایزیدپیر روښان	۹۹
بایزید دوری هروی	۱۴۴
بایزیدلودی	۱۴۵
بایسنغر میرزا	۱۴۶
بایسنغر میرزاعادلی	۱۵۲
بایقرا هروی	۱۵۲
بایی خان توخی	۱۵۳
ببرخان سواتی	۱۵۳
ببن شاهو خیل لودی	۱۵۴
ببوجانه	۱۵۵
ببون منګل	۱۵۶
ببی یا بیبنه	۱۵۷
بجلی چارسدی	۱۵۷
بخت خان جنرال	۱۵۸
بختک هلمندی	۱۶۲
بخت ناک خان ختک	۱۶۴
بدایعی بلخی	۱۶۶
بدخشی	۱۶۷
بدخشی	۱۶۹
بدرالدین غزنوی	۱۶۹
بدرالدین هروی	۱۷۰
بدرحاجب غزنوی	۱۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بدرطر خان بامیانی	۱۷۲
بدری غزنوی	۱۷۳
بدل خان	۱۷۳
بدل خان یابدی خان	۱۷۴
بدیع الدین جوینی	۱۷۴
بدیع الزمان خراسانی	۱۷۵
بدیع الزمان میرزا	۱۷۵
بدیع الزمان هروی	۱۷۷
بدیع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجزی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هروی	۱۸۶
بدیل ابو بکر هروی	۱۸۶
براست	۱۸۷
براهیم	۱۸۸
برت نیکه	۱۸۹
برخوردار پاشمولی	۱۸۹
برخوردار خان اڅکزی	۱۹۱
برخوردار فراهی	۱۹۲
برکت خان	۱۹۲
برم خراسانی	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو م	مخ
برمك بلخي	۱۹۳
برمکی	۱۹۴
برو ردهٔ بلخی	۱۹۵
برها تکین	۱۹۶
برهان الدین	۱۹۶
برهان الدین ابولحسن غزنوی	۱۹۷
برهان الدین بلخی	۱۹۸
برهان الدین خاوند شاه بلخی	۱۹۹
برهان الدین عطاأله هروی	۱۹۹
برهان ادین لاغربدخشی	۲۰۱
برهان الدین محمود بلخی	۲۰۲
برهان الدین هروی	۲۰۳
برهان بلخی	۲۰۳
برهان خان	۲۰۴
بریانگر غزنوی	۲۰۷
بریم خان	۲۰۷
برسکوسوسی جان	۲۰۸
بزرجمهر قاینی	۲۰۸
بزرگ خواجه بدخشی	۲۰۸
بزگر علی محمد	۲۰۹
بزرگ (میا)	۲۰۹
بزم کابلی	۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بزمی خراسانی	۲۱۰
بزمی کندهاری	۲۱۱
بسالمی غزنوی	۲۱۲
بسام سیستانی	۲۱۲
بسام کوردخارجی	۲۱۳
بستان بریخ	۲۱۴
بستان خان پوپلزی	۲۱۷
بستی	۲۱۸
بستی	۲۱۸
بسطامی بلخی	۲۱۹
بسکی	۲۱۹
بسمچی هروی	۲۱۹
بسمل بدخشی	۲۲۰
بسمل جلال آبادی	۲۲۱
بسملی سبزواری	۲۲۳
بشار بستی	۲۲۳
بشارتخاری	۲۲۳
بشارت سنځرخیل	۲۳۰
بشارمرغزی	۲۳۱
بشاری پوشنگی	۲۳۳
بشیر بلخی	۲۳۳
بصیر سیستانی	۲۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بصیر سکرم	۲۳۴
بغراجق	۲۳۴
بغوی	۲۳۴
بغوی	۲۳۵
بقای بدخشی	۲۳۶
بقایی	۲۳۷
بقایی هروی	۲۳۷
بکتاش بلخی	۲۳۸
بکتغدی، غزنوی	۲۳۹
بکتگین چوگانی	۲۴۰
بکتگین حاجب	۲۴۱
بکیر خراسانی	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگی خان باسیزی	۲۴۲
بلال بن ازهر سیستانی	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلی	۲۴۴
بلکاتگین غزنوی	۲۴۵
بلکایگینی غزنوی	۲۴۶
بلند خان سدوزی	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوڅ خان اڅکزی	۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بلوڅ خان خدرزی	۲۴۹
بلوڅ خان کاکړ	۲۴۹
بلوصوفی	۲۵۲
بله‌نسته قندهاری	۲۵۲
بم‌نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۴
بنائی هروی	۲۵۴
بندرشاه	۲۶۰
بنګل خان کاکړ	۲۶۰
بنګی الینګاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بوسعید کابلی	۲۶۷
بوعلی شاه	۱۶۸
بوعلی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بولی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین‌سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدین (ملا)	۲۷۳
بهاو الدین نوربخش	۲۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بهزاد کابلی	۳۱۴
بهزاد هروی	۳۱۵
بهشتي هروی	۳۳۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهاری خان پرملی	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسوابی	۳۶۷
بیاض گل(قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخی	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیبوبکوائی	۳۷۲
بیبو بلوڅه	۳۷۴
بی بی ایمنه	۳۷۵
بی بی تاج	۳۷۵
بی بی زینب	۳۷۶
بی بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی بی ستی	۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بی بی ستی هروی	۳۸۰
بی بی ستی کاسی	۳۸۱
بی بی شمسو روشانی	۳۸۱
بی بی صاحبه	۳۸۲
بی بی صاحبه بریڅه	۳۸۲
بی بی گله	۳۸۳
بی بی گله شنغری	//
بی بی گنجانی	۳۸۴
بی بی مبارکه	۳۸۴
بی بی مستو لودی	۳۸۵
بی بی میر کوهره	۳۸۸
بی بی نوره هروی	۳۸۸
بیت نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۴
بیخودی فراهی	۳۹۴
بیدار نیکه	۳۹۴
بیدل اشنغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنګک هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بیدم افغان	۳۰۳
بیرام خان خانخانان بدخشی	۳۰۵
بیر بل	۳۰۸
بیر نگ پشاوری	//
بیقیدی بدخشی	۳۰۹
بی قیدی بلخی	۳۱۰
بیکر نیکه	//
بیکس (دسوابی)	//
بیکسی سجاو ندی غز نوی	۳۱۱
بیکسی هر وی	۳۱۲
بیگ محمد	//
بیک محمد لغمانی	۳۱۳
بیگی هر وی	۳۱۴
بی نشان پیښوری	//
بینوای بدخشی	۳۱۵
آدم	۳۱۶
آدم	//
آدم	//
آدین	۳۱۷
آزاد	//
آزادخان خټک	۳۱۸
آزادخان ساپی	۳۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
آزاد کوهاتی	۳۱۹
آزادگل (سیا)	۳۲۰
آصف خان جندولی	۳۲۱
آفتاب پری (پیشوری)	۳۲۲
آنخون ختیک	//
آیتی هروی	//
آبا	۳۲۳
ابابکر کندهاری	//
ابراهیم	۳۲۴
ابراهیم خیلیل	//
ابراهیم شاه کالو خانی	//
ابراهیم متی زی	۳۲۵
ابن یمین شنواری	//
ابواحمدبستی	۳۲۵
ابو بکر جامی	۳۲۶
ابوبکرمحمد بلخی	۳۲۶
ابوبکرسیا	۳۲۶
ابو الحسن هراتی	۳۲۷
ابوعبداله محمدبلخی	//
ابوعلی حسن بلخی	//
ابوعلیشاه (سید)	//
ابوعلی شقیق بلخی	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۴۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبداله بلخی	۴۳۰
اتکړ مولانا ـ یا ـ ارکړ مولانا	//
احسن	۴۳۱
احمد تر اهی	۴۳۳
احمد تیراهی	۴۳۴
احمدجان ځاځی	۴۳۵
احمد (ملا) الینګاری	۴۳۶
احمدجان (سدک)	۴۳۶
احمدجی	۴۳۷
حمدخان	»
احمدداودزی	»
احمد (شیخ) لودی	»
احمدغوری	۴۳۸
احمد کندهاری	»
احمدګل تکړی	»
احمدګل سلیمانخیل	۴۳۹
احمد نور آهنګر	»
احمدی عبیدالله	۴۴۰
اختر محمد شینواری	۴۴۰
اختر (ملا)	۴۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
اکرام آخونزاده	۳۶۲
اکرم نیازی	۳۶۳
التفات خان	۳۶۳
الکونیکه	»
الهداد (شیخ)	۳۶۴
الهیار الیسه خیل	»
اله ویردی	۳۶۵
الو لالا	۳۶۵
الهداد (میا)	»
الهیارخان نواب	۳۶۶
الیاس(مولانا)	»
امام الدین (شیخ)	۳۶۷
امان ترین	۳۶۸
امان گوا تی	»
اسامی هروی	۳۶۹
امیر اصلاخان جوانشیر	»
امیر خان ننگرهاری	۳۷۰
امیرخان هجری	۳۷۱
امیر خلیل هراتی	۳۷۴
امیر شاه کویتی	۳۷۵
امیر (ملا)	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین اله راجایی	»
انار	»
انارگل لغمانی	۳۷۸
انځرگل	۳۷۸
انعام خطاط	۳۸۰
انګوخان پامیزی	/
انمرخول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی روښانی	۳۸۲
اول خان رګړی	۳۸۳
اول ګل ننګرهاری	»
اوسی کټوازی	۳۸۴
ایاز لنډی	
ایوب خان	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

۱۳۶۰ــ **باباجان (امیر):** د سلطان بدیع الزمان میرزا له امیرانو څخه و. په ۹۱۱ ه ق کال چې بدیع الزمان په کندهار کې و، محمدخان شیباني پر میمنه او فاریاب باندې یرغل وکې، نو د بدیع الزمان میرزا له خوا امیر باباجان د خواجه جلال الدین میرکې زوی چې په هغو سیمو کې اوسېد د محمد قاسم میرزا او امیر شیرم جلایر په ملګرۍ د محمدخان شیباني د یرغلګرو د مخنیوي د پاره ورووت، جګړه ونښتله، او ژبکانو بری وموند او د بدیع الزمان دري سره امیران په جګړه کې ووژل شول، او د هغو ولایتو داوسېدونکو ژوند ګډوډ شو، او ژیاتره فراره شول.

خواندمیر په خپل کتاب «حبیب السیر» کې داپېښه داسې لیکي:

«در اوایل سنه احدی عشر وتظعمائه که سلطان بدیع الزمان میرزا در ولایت قندهار تشریف داشت در ممالک بلخ وتوابع حاکمی صاحب وجود که بدارائی سپاهی و رعیت قیام تواند نمود نبود و محمدخان شیبانی که همواره همت عالی نهمتش بر سر انجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر جنود جلادت مآثر بدینجانب جیحون میفرستاد تالوازم قتل و غارت و تخریب شهر و ولایت ظاهر میگردانیدند و در میدان خالی بچوگان اقتدار گوی مراد بهو آگاه مقصود دمی رسانیدند و در پائیز سنه مذکوره جمعی کثیر از آن لشکر برق اثر تاولایت میمنه و فاریاب تاخته بنهب و تاراج فرق عباد پرداختند و اموال بسیار غنیمت گرفته رایت استیلاو تسلط بر افراختند و لدامیر ابو القاسم ارلات محمدقاسم میرزا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

باتفاق امیر شیر م جلایر و امیر باباجان و لدخواجه جلال الدین میر کې کەدر آنحدو د اقامت داشتند متوجه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانبین غبار جنگ و شین ارتفاع یافته او زبکان راصورت ظفر و نصرت روی نمود و آن سەسردار بعز شهادت فایزشده لشکر یان ایشان روی بصوب فر ار آور دند...»

مأخذو نه:

۱ــ حبیب السیر ــ۳ خیام د کتابتون خپر و نه ــ م/ ۵ ۱ ۳ مخ

۲ــ دد هخدا الغتنامه ــ د«ب» ر دیف ــ ۶۸ مخ.

۱۳۶۱ــ بابا جان هروی: ملاباباجان ددری ژ بی شاعر و، په هرات کې او سید، ښه طبع یې درلو دله، او «عشرتی» تخلص کاوه، دامطلع دده دی:

روز فراق یار که باصد ند امت است

روز فراق نیست کەروز قیامت است

مأخذو نه :

۱ــ مجالس النفائس ــ د ښاغلی علی اصغر حکمت په سمون ــ م ۶ ۱ مخ

۲ــ دد هخدا الغتنامه ــ د«ب» ر دیف او ــ ۶۸ مخ

۱۳۶۲ ــ باباحاجی هروی: د هرات دنهمی هجری پېړی لەمصو رانو څخه و، چی دسلطان حسین بایقرا پەدربار کې یې ژوند کاوه .

پەانځو راو تصویر کښلو کې یې لوی لاس او پوخ قلم درلو د، او پەټول خراسان کې دنقش پەطرح کې یې بې ساری و.

دده دژوند نور حالات پەلاس رانغلل.

مأخذو نه:

۱ــ د پښتو آریانا دائرة المعارف ــ م/ ۹۶ ۲ مخ.

۲ــ صور تگران و خوشنو یسان هرات در عصر تیمو ریان ــ ۰ ۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳— د کابل مجله— ۶ کال— ۱۱ گڼه— ۷۲ مخ .

۱۳۶۳— بابا خان محمد مجذوب: د پروان دولایت د کوهستان په سیمه زیږېدلی دی، دامیر دوست محمدخان په وختو کې عسکرو ، او دانگریزانو دتیری په مقابل کې یې په جگړه کې گډون درلود، او څنگه چې یې له زلمیتو په دصوفیگری خواته میل درلود، نو هغه لاره یې ونیوله تېنګه کړه خو چې دعمر په پای کې مجذو بیت ته ورسید،اوعو امو خلکوور ته زیاته عقیده درلودله په ۱۳۴۵ ه ش کال د گلبهار په کلی کې مړ او په هغه کو ته کې ښخ کړه سو،چې دهژوندپه کې کاو ه .

ما خذ :

پښتو آریانا دایرةالمعارف — ۳/۹۶ ۲ مخ.

۱۳۶٤ — بابادل (خټك) : د پښتو دنومیالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر خان خټك دخو شحال خان خټك د زوی لقب دی،چې د(۱۰۶۳ ه ق) کال دذی الحجې دمیاشتې په پنځه ویشتمه زیږېدلی دی او دده پلار خوشحال خان خټك د«بابادل» په لقب داسې یادوی:

نه زوی د«بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان(۱)

(دعبدالقادر خان خټك دژوندو ر تفصیل دی ددې کتاب د«ع» په ردیف کې د«عبدالقادر خټك» تر عنوان لاندې و لوستل سی)

مأخذ :

دخوشحال خټك کلیات— د کندهار چاپ — ۱۰۹ مخ.

۱۶۳۵— بابا سنکو اندخویی: په اند خوی کې یو مجذ و ب درو یش او ملنگ و ،چې ځینې کراماتو نه ور ته منسو ب دی— مثلاً په ۷۸۲ ه ق کال کې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر تیمور گورگان دخراسان دنیولو په نیت تر آسو راپورېو وت نو په‌اند خوی کی یې د«باباسنکو» سره ولیدل، بابا سنکو دجذبې په‌حال کی د سینې یوه ټوټه غوښه دامیر تیمور گورگان خواته وغورځوله ، امیر تیمور کار پر ښه‌فال ونیو ، او ویې ویل :

«خدای‌تعالی دمځکی سینه چې خراسان دی ماته راو با خښه » او هغسی هم سوه .

باباسنکو داوو هسوه‌او خواتیاهجری قمری کال په‌شاوخوا کی په‌اندخوی کی‌مړ ،او هملته ښخ دی.

مأخذونه:

۱—حبیب‌السیر — دتهران دخیام‌چاپ— ۳/۴۳۵مخ .

۲— رجال‌حبیب‌السیر — ۶۳مخ .

۳— ددهخدالغتنامه د«ب»ردیف— ۷۰مخ .

۴— ازسعدی تاجامی— ۲۰۸مخ.

۱۳۶۶— بابا سید گل دپکلی: دپښتوژبې‌اولسی‌شاعرو،اود(۱۲۰۰هق) کال په‌شاوخوا کی دپیښور دسیمې د«پکلی» په«بپه» ځای کی اوسېده،عمر یې تر سلو کالو تېر سوی و .

دده اولسي بدلی تر اوسه دخلکو په‌خولو کی‌جاری‌دی او په خپلو نظمو کی‌یې دامیر دوست‌محمدخان نوم د«گیدړپور» دیوه‌مشهور خان «جمعدار» دنامه‌سره راوړی لکه‌چې وایی :

په‌گیدړپور کی‌جمعدارچې تازه‌تل اوسی
لکه‌امیر دوست‌محمدخان‌چې په کابل‌اوسی
بل هرعاشق اوسعشوقی‌ته په‌بوږ رجل‌اوسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بس کەچی‌نن‌تری سیدگل سوی ځگر لا ړشو

ددی پو رتنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

پەژ ړاسرې سترګې و لاړ یمه دلبرلاړشو
لکه آفتاب پە شغله پر دماز یګر لاړ شو

او بل بندی دا دی:

لکه آفتا ب پە شغله پر د یارصو رت و ینم
ساەسې لو ګی پەسر ت لمبه پەځان قیامت‌وینم
دچاله خو ږ ه سی‌پەزړه د غم خنجر لا ړشو

مأخذ:

پښتانه شعر ا- ۲/۲۵۷م مخ .

۱۶۳۷- بابا شوریده هروی: ددری‌ژ بی شاعر او پەقصیده و یلو کی یی‌شهر ت درلو د، داسیر علیشیر نو ایی پەو ختو کی پەهر ات کی او سید. ښه طبع یې در لو دله او تل دخو ش طبعانو سر ه سلګری و . دبو ډاتو ب پەباب کی یی و یلی دی:

قدم شد چو ن کمان و عمر شد شست
جو انی همچو تیر از شست من‌جست

مأخذ:

مجالس‌النفائس -۸٦، ۲٦۰ مخو نه .

۱۳٦۸- بابا عبدل دهکی غزنوی: د خپل و خت نومیالی ر و حا نی عالم و، دغز نی ددهك د کلی شمال خوا ته ښخ دی او مز ار یې د هغه ځای پەخلکو کی‌شهر ت‌لری- دژ و ندنو رحالات یې پەلاس ر ا نغله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

دآريانا پښتو دائرة المعارف—٥/٩٦٦ مخ .

١٣٦٩— بابا عليشاه هروي : دنهمي هجرى پيرى لەنو مياليومشايخو څخەو ،دشاهرخ ميرزالەو ختو دسلطان حسين ميرزاترو ختوپەهرات كې اوسېد او خوارق عادات ئې ښيني نقل شوى دى او عجيب او غريب كا رونه يې ده ته منسوب كړى دى—او دشيخي سره يې په دري ژبه شعر هم و ايه .

مأخذ :

تاريخ نظم و نثر در ايران— ٣٢٨/١ مخ دسعيدنفيسي تأليف .

١٣٧٠— بابا علي هروي : د ا ميرعليشيرنوا يي له لښكرى نو مياليو سالارانو څخەو ، چې پر هرات باندى پەدېر ديو دتېرى په وخت كې د تېرى كوونكو د مخنيوى د پاره دلښكر سره و راستول كېده .

مأخذونه:

١— حبيب السير— ٢١٧/٣، ٢٢١، ٢٢٨، ٢٣٨ مخونه .

٢— ددهخدالغتنامه— ٧٦ مخ د « ب » رديف .

١٣٧١— باباولي كندهاري : سيدحسن ابدال مشهورپه «باباولى» د كندهار لەنو مياليو روحانيونو ،وليانو او سترسيدانو څخەتېر شوى ،چې د كندهار د ښار شمال لوېديځې خواته شپږ كيلو متره ليرى دارغنداو پرغاړه پر يوەغركې باندى ښخ دى، پەكندهار كې په ښه روحانيت او كراماتو شهرت لرى او ډېر خلك يې زيارت تەو رځي او ارادت و رته څرګندوى .

لو مړى دخراسان پەسبز و ار كې او سېد،خو دګو ركاني شاهرخ ميرزااو او ملكې ګوهرشاد بيګم پەبلنه لەسبز و ارەهرات تەراغى، او بيا هغه وخت چې شاهرخ د كندهار لەلارى هندتە تڼى، دى يې هم دخانه سره رارهي كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو چې کندهار ته راو رسېدل- دلته نو دوه روایته دی : یو روایت داسی دی چې: دشاهرخ میرزا پر باباولی صاحب نو ردسفر ربړ و نه، نه لو ر یدهنو ځکه یې له هغه ځخه هیله و کړ ه چې په کندهار کی پاته‌سی،او دی‌هم دارغنداو د«لنگر» په کلی میشته،او هغه وخت چې شاهرخ میرزا بیر ته له هنده راو گرځېد، دی‌وفات سوی ودارو ایت د مرحوم سیدمحسن آغا کندهاري دی چې په خپل منظوم کتاب «د کندهار دسیدانو مزاوات» کی راوړی او داسی‌و ایی:

د بابا صاحب بیان کړم
کر امات به یې عیان کړم

تو فیق غواړم له‌سبحانه
دیز دان دپاک فیضانه

خلاصه داو لیأ دی
نقا وه دا صفیا دی

دبنگی دباغ بلبل دی
درسول‌دگلزار گل دی

دلا هوت داوج همای دی
دناسوت منزل یې ځای دی

لنگر داره لکه غر دی
پرآسمان دعزت نمردی

په‌عمده وکی عمده دی
دو لیانو سر کرده دی

تمام تن یې په‌اذکار کی
داذ کارو په انوار کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ر انی و ، سر تر سر ه
صفا یی یې و ه اظهر ه

سلسله یې رحما نی وه
طر يقه يې حقا نی وه

د ده نو م سید حسن و
په «سو زو ار» کی يې وطن و

دحضرت رسو ل او لادو
د حضرت علی احفاد و

دحضرت حسین فر زند و
ذا بد ا لو ار جمند و

دده کسب زما و رو ره
دبر اهیم ادهم له کو ره

پادشاهان عظیم الشانه
خادمان ددہ و و ، جانه

دشاهرخ پادشاه مخدو م و
د افتا ب په دو د معلو م و

چی تار یخ دنه صد یا ره
دهجرت تېر شوه هښيار ه

شا هر خ شاه و يل زما پیره
ز ما نیت د ی تر گشمیر ه

تا له ځا نه سره بيا يم
ستا په دید سره ز ه پايم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ و یل‌چی‌ای امیره
رب‌دی‌تانکړی دلگیره

په‌ځای چی دی گذردی
زما هغه خواته سفردی

قند هارته رارهی شو
کل‌عالم په‌ده‌راضی شو

په‌جوفان کی راتی‌دله
په مزلو مزلو پخپله

شاهرخ‌شاه په‌ده‌شادان‌و
په زرویی خادمان و

له‌هراته راروانشه
قندهارپه‌ده تابان شه

بادشاه و ویل‌نورېس‌دی
زما دغه قدرهوس‌دی

هندوستان لیری وطن‌دی
دغی خواته زما رفتن‌دی

ته‌یې شیخ دغه دی ځای دی
زیاتی‌سه ښه‌روی دخدای‌دی

دسرو قول‌د ریاب دی
دریاب ښه‌لاردرناب دی

زهیر یده دی همبری بس ده
تمنا سی یو په لس ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې دعاوی به کوې ته
فیوضات به را لیږی ته

ستا پر قول زما باور دی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په«لنگر» کې یې ماوا شه

ارغنداب یې کړ روښانه
لکه نمر هسې تابانه

عام و خاص ترې فیض مووندلی
و مقصود ته رسیدلی

ای زما د زړگی نوره
رب دی تاکاندی مسروره

خوشاهرخ له هندوستانه
شورا ستون تر خراسانه

دده روح و پرواز کړی
وجنان ته رسیدلی

گوره خو د به‌سری انسان و
چې‌عاجزه هم ناتوان و

قدسیان ټول له مسروره
احبا ټول له بې نوره

نور یې‌ښخ کړ پر غره باندی
کاعالم شو تر ده‌لاندی

پادشاهان ټول زماورو ره
تل راځی دده ترگوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتباس يې دانوار کړی
مقاصدو ته انبار کړی

ټول رواشي دم تردمه
يقين ټينګ کړه اې همدمه

کرامات يې تر حد تېر دی
خو يې نمايم لاسی هېر دی

فيوضات يې نمايان دی
تاثيرات يې صدچندان دی

ښه مسجد عمارتونه
رنګارنګ ښايسته ګلونه

فوارې ،حوض و اشجار دی
چهارجوی او قاف بسيار دی

دغه ټوله شاهرخي دی
شاهرخي و فرخي دی

په سيرو کې بيان دی
ښه واضح او ښه عيان دی (۱)

بل روايت دادی چې باباولی صاحب دشاهرخ ميرزا سره هند ته ولاړ، او چې بېرته له هنده راستون سو، نو کندهار يې داوسېدو دپاره خوښ کی او دلته پاته سو، دا روايت د محمد معصوم نامی دی چې خپل ځان دحسن ابدال اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاريخ سند» کې ليکی :

«ايشان ازسادات صحيح النسب سبزوارند ، ودرمبداحال که ايشان را ذوق دست داده سفرحجاز اختيارنمودند وبزيارت حرمين شريفين وارض مقدس

---

(۱) د کندهار دسيدانو مزارات ـ قلمی . ۲ مخ د پښتوخپرنو دبين المللی مرکز په کتابتون کې خونددی . خو مأخذ يې نه دی ښوولی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرف شده چندسال در آن نواحی گذرانیدند، و در زمان سلطنت میرزا شاهرخ ولدارشد حضرت صاحب قرانی از دیار روم و حجاز مراجعت نموده به سبزوار تشریف آوردند و شاه رخ میرزا نسبت ارادت و حسن عقیدت که به بابا حسن ابدال داشته در سفر هندبابار انکلیف نموده باخود بردند و در حین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با مریدان و معتقدان خود اظهار نمود که ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد- تا آخر عمر در آن منزل گذرانیده همانجا آسوده اند- خوارق ایشان بسیار است...

و در پیش استانهٔ ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که از سنگهای ناتراشیکه هریک بوزن پنج من قندهار بوده باشد، بی گچ و آهک و گل ساخته اند- میگویند که چله خانه باباحسن بوده است (۱)

د محمد معصوم ناسی دار وایت و «گلزار قندهار» دکتاب مؤلف شیخ محمدحسن مولوی قندهاری هم تائیدوی او دباباولی د مزار په باب څه نور مطالب هم زیاتوی، او هم دباباولی له خولې ښوخبری لری چی دلته یې کټ مټ را اخلو- دی لیکی:

«سرحلقهٔ سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد (صلعم) باباولی رضوان الله علیه اسم مبارکش سیدحسن ابدال از سبزوار خراسان است که باستدعای شاهرخ میرزای گورگانی ملکهٔ مکرمه گوهرشاد بیگم بانی مسجد جامع معروف مشهد مقدس از سبزوار بهرات تشریف آورده و ازانجا بقندهار عرو رودار زانی سفری در هند تشریف برده اند بهرجائیکه چندفرصتی بیتوته نموده اندو مشغول عبادت شده اند همان موضع شرف و نورانیتی بهم رسانیده و بعداز هند تشریف بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم «باباولی».

زمانیکه از هندقندهار آمده اندقریهٔ لنگراز جملهٔ قرای جلگه رود ارغنداب ر برای عبادت وریاضت حقهٔ خود انتخاب نموده و میدانستند که مزار مبارکش باید درقندهار محل فیض رسانی اهل آن ولاباشد، کرامات متواترازان جناب ظهورو بروز نموده تل بلندخاکی مشهور به تپهٔ اسیر ر انقب کنده سردابی برای آرام گاه

---

(۱) تاریخ سند ۱۳۳۳- سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدن سبارک خوددرست نموده، و وصیت نموده که: «در وقتی که از دنیا رفتم بعداز غسل و کفن قبای سبزم را بر بدنم بپوشانید و سرار وی سریری که دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای سبز که سر عصا نقره کارشده پهلویم بگذارید و برای سرداب دری کوچکی قرار بدهید بدنم خاک نمیشود غسل جمعه شرعی اترک نکرده‌ام، حافظ قرآن شریفم و در قضاوت عدالت محض نموده‌ام، لحاظ احدی را نکرده‌ام و این هر سه صفت سبب سلامتی بدن بی روح میشود» همان طور به وصیت عمل نموده‌اند و مدت یکصدسال جمیع مردم از زیارت بدن مبارکش استفاضه نموده‌اند وبعدبواسطهٔ رفتار غیرمشروعی که در سرداب مذکور واقع شده در بسته و در نتیجه باتل یکی شده صورت قبر مبارک و لوح بزرگ تاریخی که حالا بالای سطح تپهٔ امیر زیارتگاه عمومی است محاذی سر بر بدن آن جناب بام سرداب شمرده میشود، و آن جناب حسینی نسب و به پشت یازدهم به حضرت سید الساجدین امام علی بن الحسین منتهی میشود» (۱)

په «گلزار قندهار» کی داهم لیکلی سوی دی چی د حضرت باباولی در یاضت او عبادت دري ځایه مشهورو، یو په خپله د باباولی په کلی کی هغه زیرزمینی چی اوس دد ی ؤبرهم هلته دی، او بل د «لنگر» په کلی کی، او دریم چی د ټبرخاص ځای و، او حتی دده سریدان او خپل منسوبین یې لاهم نه‌سو، و رتلای او هغه د جبه دار په کلی کی دده یوخالصه باغ و (۲)

او هم زیاتوی چی: جناب باباولی سید حسن حسینی از علمای متبحر و خاصه درعلم اخلاق یگانهٔ عصر خود بوده ...

و از بس در هدایت و ار شاد خلق نظر بلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندها ر نفوس زیادی از بود ائی ها و برهمن های هنود و آتش پرست ها را مسلمان نمود، و نفوذ کلمه او خیلی ممتاز بود

---

(۱) گلزار قندهار - طبع مطبعه - النعمان النجف الاشرف - ۹ مخ

(۲) گلزار قندهار - ۱۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمای رسمی طو ایف مذ کو ر را با ستد لال و مناظر ه و مر تاضین شان را
که از راه ریا ضت نفس کمالی درعلو م غر یبه و نیر نجات و تسخیر ات
وسا یر علو م غر یبه بد ست آو ر ده بو دند از همان طر یق راه را -
بر ایشان سد نمو ده و کما لات دام غر و رآنهارا خنثی نمو د ه غالب
آنهار ابشر ف دین اسلام مشر ف می نمو د ند. (۱) بابا و لی صاحب په
(۹۲۰ ه ق) کال کی مړ دی او دد ه پر قبر یو ه لوحه ولا ړه د ه چی
پر دواړوخو او یی دده په باب لیکنی سته ، پرلو مړی مخ یی دباندی
خو ا ته لیکلی سوی د ی :

«هو الحی القا یم القیو م سبحان الملک الحی الذ ی لا یمو ت له الحکم
و له الحمد وله الکبر یا و الجبر وت .بر لو ح ضمیر زا ئر ا ن روضه
ادراک و خاطر خطیرعا کفان خطهٔ خاک ظا هر و پید او رو شن وهویداخواهدبود
که خلاصی ازمضایق ایام و رستگاری ازمز لت اقدام بز یارت ار باب قبو ر و استعانت
ازاصحا ب حضو ر منو ط و مر بو ط ا ست چنا نچه کلا م خجسته فرجام
حضر ت رسا لت پناه علیه من الصلو اة افضلا و من التحیات ا کملها
خبرا زا ین معنی میدهد (اذا تحیر تم فی الا مـو ر فا ستیعنوا ا من
ا هل القبو ر) کا شف این حکایت و شا هد این ر وایت است اسعاف
حا جات و انجا ع مهما ت زائر ین این مشهد مقدس و معتکفا ن مـر قد
منو ر است اعنی مر قد سلطا ن الطر یقة و بر ها ن الحقیقته قطب فلک
الهدا ایت مر کز دایره و لا یت مهبط انوا رالهی ، مظـهر اسر ار

---

(۱) گلز ار قند هار ـــ ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نا متنا هی ، قـد و ة الـو اصلین، ز بد الکا ة شفین، سر حلقهٔ اربا ب و جد وحا ل ،با با حسن ا بد ال نو را لله سر قد ه عطر مشهد ه که درعا لم طر یقت کسو ت و خرقـه ا ز حضرت سلطا ن الا ولیا ،و برهان الاتقیا ...فی العالم سلطا ن ابر ا هیم اد هم داشته اند ه و به نیل سعا دات و رفع د رجـا ت فا یزوفا یق.. .و مجذوب سالک بـوده اند وخو ارق عا دات از خد مت ایشان بطهو ر می انجا میده ـچنانچه در افو ا ه و السنه جا ری است و ارباب ملک وملت و اصحا ب د ین و دولت روی نیا ز و ابتهال بد ین درگاه که کعبه آمال و اسالی ا ین دیار است آ و رد ، مقصو د سی یا بند .

چو ن کعبهٔ قبلهٔ حا جات خلق گر دید ، نهند روی بد رگا هت ا ز دیـار بعید وحضر ت خاقا ن مر حو م مغفو ر شاه رخ میرز ا از رو ی اخلاص وار ادت درین مقام ملا قات کر ده آ نچه ؛ ا زخد مت باباشنیده بو دند بر ری العیـن مشا هد ه آ مد و این مو ضع که مو سو م ا ست بقر یه « لنگر » بر سم ذ کا ت و قف حضر ت با با فرمو د ه ا زما لیه و کل تکا لیف معا ف و مسلم د ا شته ا نـد ود رز مـا ن حضرت سلطا ن ومشا رالیه بفحو ای مصدوقه (المو منو ن لایمو تو ن بل ینتقلو ن ا لی) از دار فنا به دار بقا رحلت فر مو دند وچو ن زمان سلطنت منتقل بحضر ت سلطان مر حو م مغفو رابو ا لغا زی سلطان حسین بها د ر گشت اهل بغی وعناد در بلا دسر بفتنه بـر آو رده وگر د ن کشی آ غـاز کر ده بو دند ،و رعا یـا متضر ر و متفر ق گـشتـه ا ز ا و طـا ن خـو د جـدا می‌شدند هر چند که فر زندان کا مگا ر و مر د ا ن نامدار می فرستادند این دیار قر اری پیدانمی کرد ، برین تقدیرحضرت امیر کبیر عالم گیرالمئویدمن السما المظفر علی الاعد ا افتخار الاعا ظم ا لامیر الـمر حو م ا لمغفـو ر

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شجا ع الد ولته و الد ین ذو النو ن بهادر بر د الله مضجعه رادر ین ولااز ولایت ما ورا النهر.... شا ن اتفاق افتاد ودر ا هل شر و فسا ددفع و.. . عالی‌بنام مبار ک حضر ت مشا رالیه شر ف صد ور یا فت آ نحضر ت با بر ادر ان نا مد ار و فرزند ان کا مگار و چند ی از خا صا ن وار داین حدو دگشتندبعو ن‌عنایت الهی‌و یاری دولت ناستناهی،بضر ب‌تیغ‌آبدار این‌دیار را ازشر مفسدان باغی‌پا ک وصا فی گر دانید دران.. . از کنارآب سند تاخط کابل و ازبلخ تاناحیت دارا لسلطنه هر ات و ا زسر حد سیستان تاداس .. .درقبضئه تصرف پاد شا هانه درآو رده لو ای عدالت و شفقت دراین اقلیم ...سلطان غازی سلطان محمو دسبکتگین نو رالله مر قده ازصفحه خاطر جهانیان واهل زمان محو هستی گر دیده »(١)

دډېر ینې لو حې پر دوهم مخ دا لیکنه سته :

«و بحمد ا لله تعالی که این دولت ابد پیو ند ولد ار جمند عا لیحضر ت مشا رالیه و هو حضر ت امیر روشن ر ای ما فی ضمیر عا لیجا ه‌سما لک پناه عد الت دستگاه النیر الفلک الار تفا مبا رزالد ولته و ا لد ین شا ه شجا ع خلد ا لله دو لته الی یوم ا لد ین اهل ا ین دیار و بلاد.:. بفرا غ د ل وحضور روز گا ر میگذ را نند واو قا ت برسر می بر ند ظل خلیل مر حمت و عا طفت ا ین حضر ت ا لی یو م‌ا لتنا د برسرسکا ن... عبـا د آفـا ق گـیـر بـاد و هـذ ا .... فـا صـلاح

---

(١) د کند ها ر رمشا هیر - ١١٦ مخ ـ هغه ځا یو نه چی ټکی ا یښوول سوی دي ا صلي تو ري یي نه و یل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الاصناف مشار الیه ... کافه رعایاو بر ایا ابنیه عالیه معروف و معطوف است ارکان و اعیان حضرت ... مساعی جمیله بظهو رسی رساندند در این ایام خجسته فر جام تو فیق رفیق حال فر خنده حال حضرت کو کلتاش مشار الیه و هو جناب رفعت ما آب امارت پناه شجاعت دستگاه امیر عاقل کامل عادل باذل امیر ناصر الدین فاضل ایددو لته بر لوح عرش فر سای ... عالی ... تو فیق یافت والحمدالله علی التو فیق (۱)

لکاتبه :

میر فاضل یادگاری ماند در عالم ز خیر باد با قی دو لت او تاجهان فانی است
چونکه در ماه ربیع الثانی شدا تمام او سال تاریخش همین ماهی ربیع الثانی است

و تا ریخ سند نو میا لی مو لف محمد معصو م ما سی خپل ځا ن د همدي بابا ولی صا حب ا و لا د ی ته منسو بو ی او د خپل کتاب په مقدمه کی لیکی : « ا ما بعد راقم این صحیفه محمد معصو م المتخلص به نامی» بن سید ...صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری مسکناو مدفناو المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبز واری مو لد او االقندهاری مو طنا و مر قداً »

ما خذ و نه :

۱- تا ریخ سند ۳۳ مخ
۲- د کندها ر دسید انو مزا رت -قلمی -۰۲ مخ
۳- گلز ار قندهار دبغداد چاپ ۹۶۹ مخو نه
۴- د کندهار مشاهیر -دمباغلی ز لمی لیکنه -۱۳ مخ تر ۱۸ مخ پو ر ی

---

(۱) د کندهار مشاهیر -۱۸ مخ -تپش ځایو نه چی تکی ایښوو ل بسو ی اصل تو ری نه لو ستل کیږ ی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- آریانا مجله ـ ۷۰ گنه ـ ۲۰ مخ د ۱۳۲۷ کال دلړم دمیاشتې ـ

۱۳۷۲ـ بابای برق : داسیر عبدالرحمن‌خان‌دو ختو دسر کاری‌شاطرانو ، مشرواوخنګه‌چی‌دیرګړندی‌و ، نوځکه‌یی « بابای‌برق» باله‌وایي چی‌یووخت‌دآس په‌سپرلی په‌دروشپوکی له‌هراته کابل‌ته‌ورسید‌په‌دې‌توګه‌چی‌له‌هراته‌تر کابله‌په هرپړاوکی یویوایدک آس‌ورته‌ولاړو ،چی‌ده په‌هر پړاوکی آس‌الیشاوه .

داسیر حبیب الله‌خان‌په‌و ختوکی هم‌دیړ پړوا ک‌او اختیارخاوندو، حتی‌وایی‌چی دغړ غړه کولو صلاحیت یي‌هم‌درلود،او دکابل‌په‌ښارکی زاړه‌ګمرک ته نژدې یوه‌غړ غړه‌خاص دده په‌نامه‌ولاړه وه ، اوداسیرحبیب‌الله‌خان په‌و ختوکی هم دسرکاری شاطرانو مشرو .

مأخذ :

دانیس ورځپاڼه ـ ۳۳۴۳ کال دکب ۲۸ نیټه ـ

دښاغلی‌محمد صادق دستګولیدلی حال .

۱۳۷۳ـ بابا سرپلی : میر بابر ددری ژبی شاعراو دسرپل لەسا داتو ځخه و ، او دا بیتونه دده دی :

بشام غمت دو دآهی که دارم
ازآنست روزسیاهی که دارم

بدعوی عشقت چنان سربلندم
که‌برعرش شاید کلاهی که‌دارم

زبیداد خوبان بداد دلم رس
تو ئی در جهان پادشاهی که‌دارم

طریق وفا پیشه کردم چو «بابر»
همین استسوی تو راهی که‌دارم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د میر چوچکهٔ علمی ورورو

مأخذ ونه:

۱ـ مجمع الفضلا ـ خطی ـ ۳۴۳ مخ

۲ـ تاریخ افغانستان

درعصر گورگانی هند ـ ۲۲۷

۱۳۷٤ـ بابر (ظهیرالدین محمد) (۱):

ظهیرالدین محمد بابر دعمرشیخ زوی، دسلطان ابوسعیدمیرزا نمسی، دمحمدمیرزا کړوسی ، دمیر انشاه کوسی اودامیر تیمور کودی دکابلستان اوهند وستان او خراسان له ډیرو نو میا لیو پاچیانو څخه تیرسوی دی چې د (۸۸۸ هق ـ ۱۴۸۳م) کال د محرم د میاشتې په شپږمه او د فروری په ۱۴ دماوراالنهر په فرغانه کې زیږیدلی او د(۹۳۷ هق) کال درد یمی خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبی په ورځ په هند کې دجمناد سیند پر غاړه په« باغ زرافشان » کې مړ او همهلته ښخ کړه سوـخو په (۹۳۷ هق .

۱۵۴۰م کال دبابر ددوصیت سره سم دبابریو سفری ماند ینې بی بی مبارکې دده مړی له هغه ځای څخه کابل ته راووړ او دکابل د شیر دروازه د غره نویدیځی لمنې په هغه باغ کې یې ښخ کې چې تراوسه دده په نامه د«بابر باغ یا دیړی » او هغه وخت یې په قدمګاه شهرت درلود .

---

(۱) دظهیر الدین محمد بابر دژوند دی پښتو زیا تره برخه د پوهاند عبدالحی حبیبی له هغه کتابه په پښتو را اړولی سوی ده چې په (۱۳۵۱ هش) کال دنو سوړی پوهاندله خوا دظهیرالدین محمد بابر شاپه نامه په دری ژبه لیکل سوی وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبابرسور«قتلق نگارخانم »نو میدله اود مغولستان سوردوا کمن یونس خان لور وه،اوبابرد مورله خوا په پنځلسواو سطو چنگیز خا ن ته رسیده ۰

د بابر د نیکه سلطان ابو سعید میرزا د پاچیی ارتورالیی له آذربایجان څخه دهندوستان ترسرحد و او بیا له مکران څخه د تاتار تر ریگستان رسیدهنوپه (۸۷۳ ه ق = ۱۴۶۸م) کال چی دبابر نیکه ابوسعید میرزا مړسود ده دپاچهی هیواددده دزامنوترمنځ و ویشه‌سوسشرزوی یی سلطان احمدمیرز ادسمرقند او بخارااو کمن‌سواود استرآبا دسیمه‌سلطان محمود میرزاو اخیستله‌او کابل‌او غزنی‌دالغ بیگ‌برخه‌سواود کندهاراوگرمسیردوا کمنی‌وا- گی‌سلطان مرادمیرزا په لاس کی‌واخیستلی‌اودفرغانه‌حکومت‌دبابرپلارته‌چی‌دسلطان ابوسعیدمیرزاڅلورم زوی‌وپاته سواوبابرپه همدغه‌فرغانه کی‌وز یږیداودحپل پلار ترسیوری‌لاندی‌دیوه‌شهزاده‌په توگه‌وروزل‌سواود پلارپرروزلوسربیره‌دده‌په روزنه کی دده‌دپلاردر بارنوسیالیوپوهانوهم‌لوی‌لاس درلودچی‌له هغی‌جملی‌څخه پخپله‌بابر دشیخ« سزیدبیگ »اوباباقلی‌بیگ‌اوخدای‌بیردی‌بیگ‌نوسونه‌اخلی‌او دهغوعالمانو له‌ډلی‌څخه‌چی بابرورته‌عقیده‌درلو دله‌او ځان‌یی دهغه‌شاگردباله یوهم خواجه‌قاضی مولاناعبدالله‌دسلطا ن احمدقاضی‌زوی‌و چی‌بابریی‌داسی‌ستایی« اوستاد وپیرمن خواجه‌مولانای‌قاضی‌باشد ... نسب‌او ازطر ف پدربشیخ برهان‌الدین قلیچ فتهی‌سی شودوازجانب‌مادر بسطان ایلک‌ماضی‌میرشد در ولایت‌فرغانه‌این‌طبقه‌مقتداو شیخ الاسلام‌وقاضی‌شده‌اندمرید‌خواجه‌عبیدالله‌بوداز‌ایشان‌تربیت‌یافته‌بود درولی بودن خواجه قاضی مراهیچ شکی نیست عجب کسی بود ترسیدن درواصلا نبود...این‌صفت هم‌دلیل ولایت‌است(۱) دبابرپلارعمر شیخ میرزاچی ۸۹۹ ه ق =۱۴۹۴) کال‌دروژی خلرمه‌اودجون‌نهمه ددوشنبی‌ورح دآخشی‌په کا لا کی

---

(۱) بابرنامه ۳۰مخ دظهیرالدین محمدبابرشاه دپوهاندحبیبی دتالیف‌برحواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې کوټرې یې الوزولې دیوې ودانۍ له پاسه خندق ته ولوېد او د پښو
نو د فرغانې د دربار امیرانو ظلمي د ولس کلن شهزاده بابر د هغه ځای
د پلار پر تخت کښېناوه. په دغه وخت کې د ده اکا سلطان
احمد میرزا د سمرقند حکمران و، او ماما یې سلطان محمود میرزا د قندز او بدخشان
حکومت کاوه چې دا دواړه د بابر معاندان وو خو ده یې په مقابل کې ټینګ مقاومت وکاوه
او د خپل پلار د دربار د ځینو امیرانو او خوړو په ملاتړ یې د (۹۰۳ ه ق) کال (۱۴۹۷ م) کال
چې لوړې خورونو سره له خپل کاکا سلطان احمد میرزا څخه سمرقند ونیو مګر څنګه چې د ده
ورور جهانګیر میرزا «د اندجان» نیولو ته پاڅېدلی و نو بابر سل ورځو
حکومت وروسته د رجب میاشت سمرقند پرېښووه او د اندجان خواته وخوځېد خو هغه
ښار هم د بابر تر رارسېدو د مخه سقوط وکړ او د ده طرفداران لکه مولانا قاضي او نور
ورل شو بابر چې د خپل پلار پایتخت او سمرقند او اندجان بایلل نو تر ډېرې مودې پورې
لالهانده ګرځېده، خو چې تاشکند ته ولاړ او هلته سوه تنه یې پر ځان راټول کړه پر فرغانه
یې یرغل وکړ او بیا اندجان ځانته وغوښتله او د (۹۰۵ ه ق کال د ذیقعدې په
میاشت یې د خپل وروره په مرسته د سمرقند د نیولو تکل وکړ او په (۹۰۶ ه ق . ۱۵۰۰ م)
کال یې هغه ښار له شیباني خان څخه ونیوه دی په خپله وایي «من جوان نزده ساله ور -
ئیب من شیباني خان مرد پرتجربه و پیر کاردیده یې بود باوجود این هم بیاری د وست و
چهل تن شبانه بر سمرقند تاختیم و از راه پل مغاك بر حصار بر آمده و شهر را گرفتیم و شیباني
خان با هفت و هشت هزار سواریکه داشت هزیمت یافت و بسوی بخارا پس نشست»

بیا هم شیباني خان پر آرامه کښېنوست د بابر د هغه د ماما سره چې د تاشکند
حکمران و، یې پر جنګو نه وکړه خو چې د (۹۰۸ ه ق = ۱۵۰۳ م) کال ذوالحجې او جون
په میاشت یې تاشکند د بابر او د بابر له ماما سلطان محمود څخه ونیو. (۹۰۹ ه -
ق - ۱۵۰۴ م) کال بابر بیا لالهانده ګرځېده، او د ځان د پاره د یوه ټاټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بی پهلتهو ن کړ و،څو چې د(۹۱۰ ﻫ ق = ۱۵۰۴ م) کال پهٔ محرم او جون او چو ن کې له فرغانې څخه دخراسان پهٔ نیت د حصار و لایت ته راغی او پهٔ دې و خت کې دده سره تر درو سو و تنو زیات کسان و ر سره نهٔ و و ،چې هغه هم زیاتره پلی وو ، چاروغی یې پهٔ پښو او لکړی یې پهٔ لا س کې وې، او یو ازی دوې خیمې یې درلو دلې، پهٔ داسی حا ل کې تر ډډته نژ دی د آسو دسیند د«یو تاج» لهٔ کو دره دافغانستان خا و ری ته را پو ری و وت، او د « کهمرد» او «باسیان» سیمو ته راغی چې دلته دباقی زوی ا حمدقاسم د خسر و شاه خوریی و اکمن و .

بابر چې یو داعیه غو ښتو نکی او فعال سړی و ، پهٔ کندزاو ایبك او دو شی او آجر کې یې دخسرو شاه لښکر یا ن او نو ر خلك ځانته جلب کی او د(۹۱۰ ﻫ ق) کال پهٔ لو سړی خو ر داندراب تر او بو پو ری وت او پهٔ دوشی کې کښېنته سو ،او دخسر و شاه ټو ل خلك او لښکر بابر ته ایل سو ل او خسر و شاه ددهانهٔ غو ری لهٔ لاری خر اسان تهٔ و لاړ،او د ده ټو لې پیسې او و سلې د بابر پهٔ لاس و رغلې او پیانو تر هندو کش را او او و ښت او ددو همی خو رد سیاشتو پهٔ پای کې یې د کا بل ښار ونیوه .

خر اسان او عر اق او چین او ر و م او هند تر منځ لوی تجار تی مر کز و ، اولکه پخپله چې بابرلیکی د کابل مالیات دلغمان سر ه هغهٔ و خت اته سو ه زر شا هرخی وې .

پهٔ(۹۱۱ ﻫ ق =۱۵۰۶ م) کال یې دغز نی او گرد یز او کو هاټ او بنو او تهل اودگوسل ددرې نیو لو ته ملاو تړ له او خپل و رو ر جهانگیر میر زا یې دغز نی حکو مت تهٔ وگماره.

د کابل او نو ر و پو ر تینو سیمو تر نیو لو وروسته د(۹۱۲ ﻫق) کال دمحرمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌سیاشت دشیبانی‌خان‌له‌حملو څخه‌دهرات‌دژغورلو په‌نیت‌دغور بند او شبر او باميان له‌لاری‌هغی‌خواته‌وخوځیداوځان یی‌په‌بادغیس کی‌دهرات‌تیموری شهزاگانو ته‌چی‌دشیبانی‌خان‌دحملو دوځنیوی دپاره‌دسرغاب دسیندپرغاړه‌دسره راغونډ سوی‌ووه‌ورساوه،او دخلرمی خور په‌شپږمه ددوشنبی په ورځ د «گل باغان» په‌سیمه کی‌ورسره‌یوځای سو،چی بیا دبدیع الزمان‌په‌بلنه هرات‌ته ولاړ ..

خو په‌کابل کی دده تر تگ وروسته محمد حسین میرزادوغلت ا و د ننگرهار حاکم سلطان‌سنجر پر لاس‌یو شه سغولان چی‌په کابل کی‌پاته ووه دځانو سره ملگری کړه او دبابر دا کازوی خان میرزایی دکابل په‌پاچهی وټاکه او دبابر طرفداران لکه ملابابای‌ساغرچی او خلیفه محب‌علی‌قورچی او احمد یوسف او احمدقاسم یی دکابل په‌کوټ‌کی کلاپند کړل. بابرچی ددی‌پیښی خبر په‌هرات و اوریدنو د(۹۱۲ھ ق) کال دبرات دمیاشتی په او وه د باد غیس او غرجستان او چخچران او یکه‌او لانگ او باميان او غوربند له‌لاری بیرته د کابل پرخوا راهی سو، او دژمی په‌ډیرو سختیو کی‌یی ځان کابل ته‌راورساوه، او داشاری یی دکوچنی اختر په میاشت بیا ونیو خان میرزایی کندهار او محمدحسین میرزادوغلت یی دفرا اوسیستان خواته پر پښو ول چی ولاړسی .

بابر تر هغه وروسته‌دخپلو عسکرو داعاشی‌اوخپل‌مصرف دپاره‌په(۹۱۳ ھ ق=۱۵۰۷م) کال غلجی او مومند قبائل چورکړه ،مل زره‌پسو نه ځینی بوتلل او د کټوا ز تر حدو دو پسی ورسید،او هغه بندیان چی‌په‌دی چور او چپاوی کی په لاس ورغلل ټول یی ووژل او د هغو له‌سرو څخه یی کله منارجوړ کی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنگه چې د(۹۱۳ ه ق) کال دمحرم په میاشت شیباني خان هرات و نیو او له هغه ځایه دفراه او گرمسیر خواته پر مخ راغی نو بابر د هغه دمخنیوی دپاره دغزني او کلات له لاری د کندهار او زمیند اور خواته وخوځېد کندهار ښارئي ونیو او د کندهار حکمران شاه بیگ دشال اومستونگ خواته او دهغه ورور محمدمقیم د زمینداور لوري ته و تښتېدل .

بابر د کندهار ښار خپل ورور ناصر میرزا ته و سپاره او پخپله دپیر و ولجو سره د کابل خواته را وگرځېدو — خو تر څو میاشتو وروسته شاه بیگ او محمدمقیم دشیباني خان پهمرسته بیرته کندهار و نیو او دبابر ورور ناصر میرزا د کابل خواته وتښتېد. شیباني خان کندهار شاه بیگ او محمدمقیم ته چې دوی ورته د وا لمونځ ناره خون زاه نوو، و سپاره او پخپله هرات ته ولاړ چې پهدې وخت کې محمد مقیم وسړ او کندهار یوازی شاه بیگ ته پاته سو .

د(۹۱۳ ه ق =۱۵۰۷ م) کال پهدریمه خورجمادی‌الاولی) کی بابر د خورد کابل له لاری دافغانستان په ختیځ کی دننگرهار آدینه پور ته و خوځېد لغمان او ننگرهار او کونړ یې ونیول او عبدالرزاق میرزا ته یې و سپارل، او پخپله یې د(۹۱٤ ه ق =۱۵۰۸ م) کال دمی په میاشت د مومند و پرقبیلې یرغل و کی. پهدې وخت کی که څه هم دعبدالرزاق میرزا په‌یار و نه په کابل کی دبابر پر خلاف یو دسیسه منځ ته راغله، خو بابر هغه له منځه یووړه او عبدالرزاق میرزا هم و وژل سو .

بابر په (۹۱۵ ه ق =۱۵۰۹ م) کال بدخشان هم دخپل اکا دزوی خان میرزا په واسطه ترخپل واک لاندی کی، او دهغه ځای حکومت خپل همدی ، دا کا زوی ته وسپاره چې تر (۹۲۷ ه ق =۱۵۲۰ م) کال پوری هلته حکمران و، او پهدغه کال همهلته مړ سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(۹۱۶ هـ ق ـ ۱۵۱۰ م) کال‌دبرات په ۲۶ او ددسمبر په دوهمه د جمعې په ورځ چې شیباني‌خان په‌مرو کې دصفو یانو دلښکر سره‌په‌یو دلو یه او سخته‌جگړه دلسو زرواو زبکو سره ووژل سو، نو خان میرزاله‌بدخشانه بابر ته ولیکله او هغه‌یې دفرغانه دنیو لو دپاره تشو یق کې، بابر هم فرصت غنیمت وگانه او دهمهغه کال دکو چنې اختر په‌میاشت تر هندو کش و روا‌او وبت او کند ز ته‌ورسید، له‌شاه‌اسماعیل صفوی څخه‌یې‌مرسته واخیستله او له بدخشانه‌دخان میرزا عسکری سلاتړ هم ورته ورسید نو دشپیتو زرو عسکرو سره د آمو تر سیند ورپورې‌ووت او دحصار(او سنۍ تاجیکستان) سیمې یې ونیولې، او د (۹۱۷ هـ ق ـ ۱۵۱۱ م) کال په رجب‌او اکتوبر کې یې د سمرقند ښار هم د دریم‌ځل دپاره ونیو؛ او له هغه ځایه ئې خپل ورور ناصر میرزاد کابل په حکومت وگماره ،خو په(۹۱۸ هـ ق ـ ۱۵۱۲ م) کال عبیدالله‌خان او زبك بابر ته‌ماته ورکړه او دهغه کال دروژې په د ربیمه او دلوسبر په ۱۲ د آمو تر سیند پورې ته د افغانستان خاورې ته راپورې‌ووت او په (۹۲۰ هـ ق ـ ۱۵۱۴ م) کال کابل ته را ورسید .

په (۹۲۲ هـ ق ـ ۱۵۱۵ م) کال بابر له‌کابله دکندهار نیو لو ته ملاو تړ او په (۹۲۳ هـ ق ـ ۱۵۱۶ م) کال یې هغه‌ښار رو نیو .

په(۹۲۵ هـ ق ـ ۱۵۱۹ م) کال‌بابر دهندوستان‌خواته لښکری وایستلې ـ دې‌په خپله په‌بابر نامه‌کې لیکې‌چې :

«در تاریخ ۹۱۰ که ولایت کابل مسخر شد از ان تاریخ تاحال همیشه هوس هندوستان کرده می‌شد. گاهی‌ازجهت‌سستی رائی امرا،گاهی‌از همتائی برادران،یورش‌هندوستان میسر وممالك او مسخر نمی‌شد. آخر اینچنین موانع نماند»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر (دده په خپل قول) تر پنځو لښکر کښیوو روسته د هند پر نیولو بریالی سو، خو دده د لومړي لښکر کښي د نېټې په باب د مورخانو نظر سره توپیر لري

د اکبر د دربار د مورخ ابو الفضل علامي په قول د بابر لومړی لښکر کښی د هند خواته د (۹۱۰ هـ ق) کال په برات کې، او دوهم لښکر کښی یې د (۹۱۳ هـ ق) کال په دریمه خور، او دریمه لښکر کښی د (۹۲۵ هـ ق) کال د محرم په اول کې وه — خو محمد قاسم فرشته پر هندوستان باندې د بابر لومړی حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په سر کې، او دوهمه حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په پای، او دریمه حمله په (۹۲۶ هـ ق) کال کې ګڼي، او د څلورم او پنځم یرغل د نېټې په باب د نورو مورخینو نظر یو شان دی.

خو پخپله بابر لیکي چې دده لومړی یرغل د (۹۲۵ هـ ق = ۱۵۱۹ م) د محرم په اوله او د جنوري په دریمه د دوشنبې په ورځ و، چې د بر کوټ او جندول له لارې باجوړ ته ولاړ او د پښتنو د دلازاک د قبیلې سره تر سختې جګړې وروسته یې د محرم په پنځمه د باجوړ ټینګه کلا ونیوله، درې زره تنه د کلا ساتونکي یې ووژل او ډېر یې هم بندیان کړه، د وژلیو سرونه یې کابل او بدخشان او بلخ ته واستول او هم یې هلته پر یوې غونډۍ باندې کله منار جوړ کړی.

د محرم په ۱۳ یې د باجوړ واکوالي خپل یو امیر خواجه کلان ته وسپارله او دی پخپله د سوات خوا ته رهي سو.

څنګه چې د سوات سیمه زیاتره د یوسفزیو پښتنو په لاس کې وه او مشر یې هم د ملک سلیمان شاه زوی شاه منصور و، نو ځکه بابر وغوښتله چې د یوسفزو سره خپښي وکړي او بیا د یوسفزو د دوستۍ له لارې د هندوستان خواته د خپل لښکر لار پرانیزي، همغه و چې د شاه منصور لور «بي بي مبارکه» یې ځان ته وغوښتله او په دې توګه یې د یوسفزیو قبیله د ځان سلګري کړه، او د همدې کال

د صفري په شپاړسمه او د فروري په اوولسمه د پنجشنبې په ورځ د سند تر «نیلاب» سیند پورې ووت او د لږ مړي ځل د پاره یې د هند په خاوره کې پل کېښېنود، او د پنجاب د «بهیره» ولایت یې او نیوه . او د څلورسوو زرو شاهرخی (چې تقریبا شل زره ستر لنګ پونډه کېږي) په مقابل کې یې د هغه ځای خلکو ته امان ورکړی او د لومړي خور په پنځمه د دوشنبې په ورځ یې د بهیره ولایت هندو بیګ ته، او د چناب ولایت یې حسین اکتهو سپاره او په خپله د لومړي خور په یوولسمه او د مارچ په دیاولسمه د یکشنبې په ورځ له بهیره څخه د کابل خواته راهي سو، او د پېښور د خیبر او ګندمک له لارې د لومړي خور په اوله چې د اپریل همله مړي نېټه وه د جمعې په ورځ د کابل ارګ ته داور سېد، او په عیش و نوش بوخت سو. خو یو میاشت وروسته د هندوستان پښتانه او د بهیره د ولایت زمینداران سره یو ځای سول او د بابر ګمارلی حکمران هندو بیګ یې له هغه ځایه وشاړه او بابر ته یې ځان راورساوه، او هم د پېښور د سیمو یوسفزي هم د کابل د سیند پرغاړه پراته وو، بابر ته یې ورته سوه، ځکه نو بابر وروسته تر هغه چې د ګردیز پښتانه یې وځپل، د پېر آبې او ژل او د دغو د سرو سرو څخه یې کلمه منار ودراوه، د (۹۲۹ ه ق = ۱۵۰۹ م) کال د روژې په دېرلسمه او د سپتمبر په اتمه د خیبر له لارې د پېښور او لاهور خواته و خوځېد، اشنغر یې د دېري علي‌شر ورنیوه او غوښته یې چې پر بنګ ولاړ سي مګر په دې وخت کې ورته خبر راو رسیده چې سلطان سعید خان له کاشغره د بدخشان خواته راځي نو بیرته کابل ته راو ګرځېد او د خپل ورور ناصر میرزا محمد سلطان ویس د همو ر زوی یې د څلور زرو سپرو سره د لاهور خواته ولېږه او په خپله د کوچني اختر د میاشتې په پای کې او د اکتوبر په شلمه کابل ته را ورسیده .

خو څنګه چې په لاره کې د سلطان سعید په بیرته ګرځېدو خبر سو، نو د هندر خېلو

پښتنو پر تېر يې چې د خپلې آزادۍ د ساتلو د پاره پاڅېدلي وو، يرغل وکړی او هغه يې چور کړه.

د (۹۲۶ هـ ق ـ ۱۵۲۰ م) کال په پای کې بيا د پښتنو له لاری د پنجاب خوا ته رهي سو، د سندھ تر سينده پوری ورووت، او په بهيره کې يې هغو کسانو ته درنه سزا ورکړه چې د بابر کارداران يې له هغه ځايه شړلي وو، او هم يې د سيد پور د سيمې خلك چې د ده په مقابل کې يې لاسونه وسلو ته وروړی وو، قتل عام کړه، مالونه يې ولوټل او ښځې يې بنديانې کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بيگ ارغون د بابر پر متصرفه سيمو تېری کړی، غزني او کابل ته يې خطر پيدا کړی دی، ځکه نو بابر بېرته کابل ته راغی، او څنګه چې په دغه وخت کې د بدخشان واکوال خان مېرزا مړ سو، نو بابر په (۹۲۷ هـ ق) کال خپل مشر زوی همايون د بدخشان واکوالو ته او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بيگ يې په کندهار کلابند کی، شاه بيگ له صفوي شهزاده طهماسب څخه چې د امير خان له خوا يې په خراسان حکومت کاوه مرسته وغوښتله امير خان هم بابر ته د کندهار پرېښوولو پيغام را ولېږه خو بابر و نه مانه او شاه بيگ مجبور سو چې بابر ته شيخ ابو سعيد پوراني هروي په منځواته د روغې د پاره ولېږي. بابر هم روغه ومنله او پردې يې روغه وکړه چې په راتلونکي کال کې به کندهار بابر ته سپاري.

هغه وو، چې د (۹۲۸ هـ ق ـ ۱۵۲۲ م) کال د کوچني اختر د مياشتې په ۱۳ او د سپتمبر په ۱۰ له شاه بيگ د کندهار د ښار کلي د حبيب السير د مؤلف خواندمير د کړوسي مير غياث الدين په لاس د بابر دربار ته واستولي او پخپله د شال (کوټې) ولايت ته ولاړ او په سيوي کې کښېښوست. او بابر د کندهار واکو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

الي خېل زوی کامران ته وسپارله او د بابر دواکمنۍ لمنه تر هلمنده پورې ورسېدله (۹۳۰ ه ق — ۱۵۲۴ م) کال بابر ځلرم وار د هند خوا ته لښکر وویست پر لاهور یې یرغل وکی، که څه هم د پنجاب واکوال لوا او مقتدرو پښتنو لکه بهار خان او مبارک خان لودي او بکمن خان لواني د لاهور په ښهر کړوهی کې د بابر سره جګړه وکړه، خو د پښتنو مشرانو د بې اتفاقۍ په سبب بابر ور باندې بری وموند، لاهور یې ونیو او وېي سوځاوه، څو ورځې وروسته یې دیبالپور هم ونیو او خلک یې قتل عام کړه — لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوټ یې خسرو کوکلتاش او د دیبالپور یې باباقشقه مغول او کلانور یې محمد علي تاجیک ته وسپارل، او پخپله د کابل خوا ته راروان سو. په دې سفر کې بابر ته سرهنده پر سخ ولاړ.

د (۹۳۲ ه ق — ۱۵۲۵ م) کال د صفری په اوله او د نومبر په اوولسمه بابر پنځم وار له کابله د هندوستان په عزم وخوځېد — کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کامران ته پرېښود، او پخپله د خیبر او پېښور له لاری د لومړي خور په اوله د دسمبر په شپاړسمه د شنبې په ورځ د سند تر سیند پورېوت او د لومړي خور په خوارلسم د جمعې په ورځ یې د «چناب» د سیند په څنډه خوا کې سیالکوټ او بیا یې د «ملوت» کلا ونیوه او د لودي دولت خان د زوی غازي خان ټول مالونه او خزانې او لویه کتابخانه یې ضبط کړه، او بیا یې د لاهور او سرهند تر منځ کلاوې هم ونیولې، او د همغه کال د رجب او اپریل په میاشتو کې پاني پت ته ورسېد، او د سلطان ابراهیم لودي سره تر یوه ډېر خونړي جنګ وروسته چې سلطان ابراهیم په همغه جنګ کې د نږدې پنځو سوو زرو افغاني جګړنو سره وو وژل سو، بابر بری وموند او د (۹۳۲ ه ق) کال د رجب په دوولسمه د سه شنبې په ورځ د دهلي پر تخت کښېنوست او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دگوورگانی سلطنت بنسټ یې په هند کې کېښېود، او بابر د هند د شهنشاه په حیث و پېژندل سو.

د بابر شهنشاهي تر بنگاله پوري وغځېدله او په هند کې یې هر لور فتوحات وکړه (چې د هغو فتوحاتو او په هند کې د بابر دنورو کارنامو مفصلې یادونې په هغو مأخذو کې راوړه سوي دي چې په دې کتاب کې د بابر دژوند پېښو په پای کې ښوول سوي دي، محترم علاقه لرونکي هغو ته مراجعه کولای سي) دلته یو اړین هغه خبره اخلو چې په افغانستان پوري اړه لري او هغه دا چې:

بابر د هند د شهنشاهي د چارو تر سنبالولو وروسته چې د هند په «اګره» کې تاتو بی و نیوه، نو بیا یې افغانستان ته توجه راواوښتله او افغانستان ته یې د اوږ افغانستان خپل د بار نو میالي امیر انو او استول، چې یوله هغو څخه د ده ډېر باوري او لوی سپه دار «خواجه کلان» و، چې د بابر له خوا د غزنی او ګردیز په وا کوی او حکومت و ټاکل سو، او هغه هم تر هغه وروسته چې د ده هلې ځلې و دانی پردیواله یې په دری ژبه دابیت و لیکه چې.

اګر بخیر و سلامت ګذار سند کنم سیاه روی شوم ګرهوای هند کښم د (۹۳۲ هـ ـ ق) کال د ذیحجه د میاشتې په شلمه د پنجشنبې په ورځ له ډهلي څخه د کابل خواته را وخوځېد.

همدارنګه د بابر د (۹۳۳ هق) کال د رجب په نهمه خپل زوی شهزاده همایون د کابل او بدخشان په حکمراي وټاکه، چې همایون بیا په (۹۳۳ هـ ق) کال په بدخشان کې سلطان ویس د خان سلګری کې او د خلوبښت زرو تنو سره د سمرقند خوا ته وخوځېد، خوځنګه چې په هند کې لا د بابر په سخ کې مشکلات و و، نو همایون ته یې فرمان ولېږه چې د ماوراءالنهرد حکمرانانو سره روغه وکړي، هغه و چې همایون یو کال وروسته د بدخشان د حکومت خپل یوه خپښ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه سلطان ولیس نو میده وسپاره اوپه خپل د کابل د لاری با بر ته ورغی په کندهار کی هم دبابر له خواشهزاده کامران وا کولوچی بیا یی کندهار خپل ورور شهزاده عسکری ته وسپاره .

بابردو دانیو په و دانولواو دباغو په جوړولو کی په ذوق درلود، دهرو اندلستالف دباغ دو یالو کښل او دخیا بانو سمول دده په وخت کی سوی دی . کدغه هم د استالف باغ ترده دمخه «الغ بیگ میرزا له خلکو څخه غصب کړی و ، خو بابر خلکو ته دهغه باغ بیه ور کړه لبنه تی یی پکښی وئیستل او خیابانونه یی سم کړه .

همدا رنګه یی دخواجه سیاران په سیمه کی پریوه غونډی یوه ګردی صفه جوړه کړی او د هغه ځای له چینو څخه یی یوه نوی ویاله ایستلی وه، چی د ایستلونیته یی د «جوی خوش »له کلماتو څخه د (۹۲۵ هـ ق) کال راوتلی دی .

بابر په کابل کی دآ او یالو دنیالګیو اینبودل تعمیم کړه او دهند وستان ترنیولو و روسته یی دخواجه کلان په وسیله دغزنی د سلطان بند دبیاو دانولو دپاره دپیر زر را ولیږل .

سر بیره پردی بابرپخپله بابرنامه کی ددی باغونو مونه یا دوی چی دده په وخت کی ودان او دسیل ځایونه وو :

باغ نورو زی، بو ستان سرای، چها رباغ ، باغ بهشت ، باغ بنفشه ، باغ نور ، باغ ګل کنه، باغ خلوت ، باغ صورت خانه، باغ حید ر تقی .

دعبدالحمیدلاهوری په قول بابرپه کابل کی څونور باغونه هم دشهرآرا، چار باغ، جلوخانه، اور ته باغ ، باغ صورت ، باغ مهتاب ، باغ آهوخانه او سه با غچه جوړ کړی او دیوالونه یی پر را ګر ځو لی وو . په کابل کی دبابردوخت له ودا ینو څخه یوهم تخت بابر دی چی د کابل درودد مجرا پر څنو بی غرم باند ی یی دصنفي په شکل جوړ کړی دی او هلته یو ګرد ی حوض هم دشر بود پاره کینلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هندي دوه منه شراب يې نيو ل او هلته کتيبه هم سته چې پر هغې باندې ليکې سوي دي:
تختگاه پادشاه عالم پناه ظهيرالدين محمد بابر ابن عمرشيخ کورکان خلي الله ملکه
فی سنه ۹۱۳ هـ» دبابر کروسي نورالدين جهانګير ليکي چې: دې ډبر يني صفی
په تخت شاه شهرت د رلود او بابر پر هغې وګنبتا ستي او شراب يې څښل.
او هم جهانګير وايي چې د شهر آرا باغ ،دبابر ترور شهر بانو بيګم و داني
کړی و چې د جهانګير له خوا ايبا جوان آرا و باله سو .
په کابل کې بله ودانۍ چې د بابر په وخت کې ودانه او د استوګنې
ځای و د ارګ کلا (قلعه ارګ) وه چې اوس يې با لا حصار بولي بابر
داو دانی ستايي اوليکي چې د ا عجيب ارګ پر يوه لوړه پر وت دی
چې ډير ه ښه هو الري اولاندې يې داو بو يو لوی ډ نډ (کو ل) او د ر
و خو او ته يې سمسو ره شنيلي دي او د شما ل لو ر ته يې کـوزو نه دي
او ملا طالب معمايي د دی ارګ په ستاينه کې بديع الزمان ميرزا ته دا بيت و يلی و :
بخور د ر ارګ کابل مي بګرد ا ن کا سته پی د ر پی
که هم کوه است وهم د ر ياوهم شهر است وهم صحرا
د بابر د وقت بل مشهور بڼ د ننګر ها ر
بهسود ورته نږدی باغ صفا و ،چې د شا هجهان تروختو پورې هم شهرت درلود ،
او ابوالفضل دا باغ داسې ستايي آ نر ابهار چمن آرايش طرب افزا ی خوا طروصفا بخش
رنګامستا ن بونواطن توان ګفت که نزد يک جلال آبا د بود (۱) او دعبد الحميد
په قو ل د صفا با غ له بګرا مې څخه پر سمه لا ر ۳۲ کر وليری وه ،
باغ و فو پر صفا ا و رنګين (۲) چې هم د ا اوس دجلال آبا د لو يد يزی

(۱) اکبير نا مه ـ ۳ / ۳۲۱ مخ د پو ها ند حبيبي په حوا له
(۲) پاد شاه نامه ـ ۲/۳۰۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اتهشل کیلومترهلری دوری رود په او لسوالی کی دباغ صفاپه نامه یو کلی ستهه او د باغ صفا د ومبت کارند وی دی وچوارباغ صفا هم په هغو حد ود دو کی پر[پ ب دی (۱) همدا رنګه په دی نامه دپنجاب پهایالت کی د بهیر؟ نوسی ځای خخه لس کروه لیری د بهیر ه اوجود د غره تر منځ د چینپرغاړه دبا بر له خوا یو بڼ جو ړ سوی دوفاباغ : په ۹۱۳هق = ۵۰۸ هم کال بابر له کابل څخه د جنوب خوا ته د یار لس فرسنګه لیری پر یوه لوړه با ندی یو جو ړ کړی واچی رودآی په منځ کی بهیده اوډبن په منځ کی یوه غوندی وه چی بابر هغه خیاباناو نه ا وحوضو نه جو ړ کړی وواو دنار یرنیج او انارو و نی یی کښینو لی وی د ا بن د سپین غر ه په لمنه کی و ، خو واوده هلتهنهاو رید له، او څنګه چی د کابل اوننګر هار دلاری پر سرو نوبا بر بهدیبڼتهو رتیاو د۹۳۲هق = ۵۲۰ ام کال د صفر په ۱۷ چی بابر دخپلی وروستی جنګ د پاره دهند دفتح په نیت هغی خوا ته تی دغه بڼ تهو رغلی او هلته میشته سوی و(۲) او ا کبر هم په (۹۹۸ه ق ۱۵۸۹م) کال کابل تهدتګ پروخت څه سو د ه په باغ وفا کی پا ته سوی او د هغه شاوخو اته یی ښکار کړی و (۳) لکه بابر چی لیکی د وفا باغ ، د جوی شاهی اوګند مکځ ترمنځ پر و ت و، او دکابل لار له باغ وفاڅخه د سلطانیپو رخوا ته تله .

---

(۱) بابر نامه - ۲۳۸،۱۴۲مخو نه

(۲)اکبر نامه -۱/۹۳۰خ

(۳) " " ۵۷۰/۲ "

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر لیکی چی : بسیار بصفا باغی واقع شده، هر کس بچشم خریداری ببیند خواهد دانست که چطور جاییست صفا ولطافت آن بی نظیراست (۱)

ابوالفضل هم و باغ وفا مو قعیت د گندمک او کوشکک تر منځ ښیې .

او اوس: اځای دجلال آباد لوېدیځ پلوته لس کروه لیری د«باغوانی »د کلی سره پروت دی ، او د بابر « آدینه پور » هم دلته و ، اوابوالفضل لیکي چې :

«باغ و فانزدیک آدینه پور از آثار بابر است»

په کند ها کی هم دسر پوزې

دغره پرخوکه«چهل زینه» دبابر په امر و دانه سوی ده چې محمد معصوم يې پخپل کتاب تاریخ سند کې د«عمارت پیش طاق» په نامه یادوی او لیکی :

«بفرمودهٔ بابر پادشاه در کوهیکه موسوم به سر پوزه است از سنگ بریده اند و آن طاقیست در غایت ارتفاع و در مدت نه سال هشتاد نفر سنگتراش هر روز در انجا کار کرده با تمام رسانیده اند — الحق جای نفیس و فرح فزاست و درآنجا کتابه یی بنام بابر پادشاه و میرزا کامران و میرزا عسکری و میرزا هندال که صاحب اهتمام بوده اند نوشته اند»

خو پخپله بابر یوازی دو مره لیکي چې:«در بیني گاه کوه قندهار عمارتی ساخته ام»

دچهل زینې و دانی په (۹۳۰ ه ق) کال سوې او په (۹۵۳ ه ق) پای ته رسیدلی ده، او په (۱۰۰۶ ه ق) کال چې داکبر پاچا نظامی منصبدار میرمعصوم کند هاری کندهار ته راغی نو په خلور کاله کی يې دبهکرد ډبرو تو ړو نکو

---

(۱) باپرنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واسطه یو ه بله کتیبه دهما یون او اکبر په نا ،ه هم دچهل زینې پر پخوانۍ کتیبه زیاته کړه او داکبر دشهنشاهۍ دتېلوښار و او ولایاتو نو ،ونه یې هلته و لیکل .

په دې توګه بابر په افغانستان کې ډېر ځایو نه و دان او ډېر باغو نه جوړ کړل چې له هغو څخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او مینه څرګندیږی او دده دزیاتې مینې یو څرګند دلیل دادی چې ده دمړینې پر وخت و صیت و کې چې دده مړی دی کابل ته یو وړ ه سی او هلته دې ښخ کړ ه سي، هغه و ،چې دبابر داو صیت دده ننګیالی پښتنې ښاندینې یو سفزۍ«بی بی مبارکې» پر ځای کړ ، اودده مړی یې کابل ته راو وړ ه او دلته دشیردرو از ه دغره په لو یدیځه لمنه « کې ښخ کې چې هغه و خت یې په«قدمګاه» شهرت درلو داو او س یې «دبابر باغ بو لی .

عبدالحمید لاهو ری داهم لیکلی چې بابر و صیت .کړیو ، چې دده پر قبر دی و دانی نه جو ړیږی، ځکه نو لو مړ ی دده قبر ډېر سادهو ، خو په(۱۰۱۶ ه ق) کال د جهانګیر پاچا په امر یې د سپینو مرمرو یا شناخته(لوحه) پر قبرو درو له سو ه چې یو نیم متر یې لو ړو الی او نیم متر یې پسو ر دی او پر یوه سخ یې په ډېر ښکلی نستعلیق خطا یکی سوی دی:

لو مړی لیکه : یاسبحان یاسلک یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳— لااله الله محمدر سو ل الله

۴— پادشاهی کز جبینش تافتی نو ر الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥— آن‌ظهر الدین محمد بو دبابر پادشاه

٦— باشکوه ودولت و اقبال و عدل و دادو دین .

٧— داشت از توفیق و فیض و فتح و فیروزی سپاه

٨— عالم اجسام رابگرفت و شد روشن روان

٩— بهر فتح عالم ارواح چون نورنگاه

١٠: شد چوفرد وس‌مکان ،رضوان زمن تاریخ جست

١١-:گفتمش«فردو س‌دایم جای بابرپادشاه» —٩٣٧ هـ

د شناختی پربل‌مخ لیکلی سوی دی :

١—لیکه: یاالله یانور یافیاض‌یاغفار یا رحیم

٢-«: یاارحم‌الراحمین

٣-«:از فیض‌عنایت بیغایت الهی

٤-«: وقتی که بزیارت‌روضهٔ‌منورهٔ

٥-:حضرت‌فردوس مکانی

٦-«: ظهیرالدین محمد بابرشاه

٧-:« غازی ابوالمظفر نور دین محمد

٨-«:جهانگیر پادشاه ابن حضرت

٩-«: عرش‌آشیانی جلال‌الدین محمد

١٠-«: اکبرپادشاه غازی کامجو گرد ید ند

١١-«:این لوح‌فرمودندسنه ٢جلوس .

١٢-«: جهانگیری مطابق ١٠١٦ هجری دبابرپه هدیره کی‌دده د کور نی‌داقبر ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همستیه :

۱-دبابرد نمسی دهمایون دزوی محمد حکیم قبرچی د(۹۶۰ هق)

کال ددربمی خور په ۱۵ ز بیږدلی او د(۹۹۳ هق) کال دبرات په اوله دجمعې

په ورځ مړاو دبابردقبرښی خواته ښخ دی .

۲-دبابر دزوی هندال قبر، چی د(۹۵۸ هق) کال دذیقعدی په ۲۱ په چپرهار کی

وژل سوی او دبابردقبر کینې خواته ښخ دی

۳-درقیه سلطان بیگم قبر،چی دمیرزا هندال لور او دجلال الدین اکبر پاچا ساندینه

وه او په (۱۰۳۵ هق) کال دهند په اکبرآباد کی مړه سوې وه او مړی یې کابل ته

راوړ سوی او دباغ په پنځلسمه مرتبه کی ښخ ده، او دجهانگیر پاچا په امر دسر

وچپوتره ورباندی جوړه سوې ده .

عبدالحمید لاهوری په خپل کتاب «پادشاه نامه» کی لیکی دبابرباغ پنځه سوه گزه

اوږ دو، او پنځلس مرتبې یې درلودلې چه دهری مرتبې لوړوالی دېرش گزه و، او دشاهجهان

په وختو کی هم دې باغ ډیر ښه رونق درلود، یوو ا ریې پنځلس زره روپۍ او بیا یې دخپل

جلجیوس په نولسم کال په (۱۰۵۶ هق) کی دوه لکه او پنځوس زره روپۍ دبابر په روضې

او د کابل په نورو باغو خرڅی کړی چی دهغوله جملې څخه یې دبابر ترقبر په لاندی

مرتبه کی یو کوچنی مسجد دمرمرو له ډېرو څخه په دوه کاله کی دڅلوېښتو زرو

روپیو په مصرف ودادن کیء، اوهم یې په دې باغ کی دوو لس آبشار و نه دډېرو

سره د کابل له سرسرو ډبرو څخه جوړ کړه .

دبابر شخصیت اود ده علمی او ادبی استعداد:

دسور خانو په اتفاق بابر دلوړ شخصیت خښتن او دعلمی او ادبی استعداد خاو ندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده‌دپخاله زوی میرزا حیدر دوغلات د کاشغراو کشمیر حکمران دبابر شخصیت داسی ستا یی .

«پادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، از ین همه خصلت شجاعت و مروت او غالب بود . در شعر ترکی بعد از میر علی شیر کس مقدار او نگفته ـ دیوانی دارد ترکی در غایت عذوبت و «مبین » نام نظمی ساخته در فقه بغایت رساله مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی رابآن لطافت ننوشته و رساله والدیهٔ حضرت ایشان (دلیکونکی خواجه عبیدالله احرار دی)نظم کرده و قا یعی که نام تاریخ تزک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه منقح قریب الفهم.. بفضایل او پیش از وی در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق از ابنای او کس رادست نداده .... »

دموسیقی په علم او په شعراو انشاءاو املاء کی یې ساری نه در لود، د خپلو پاچهی پیښی یې په ترکی ژبه و لیکلې چې دبیرم خان زوی عبدالرحیم خان خانان بیا هغه داکبرپاچاپه وخت کی په پارسی ژبه راواړولې .

د فرشته په قول بابریو عیاش اوسی پرست سړی هم و ، خوسره له هغه په حنفی فقه هم خبرو ، رو ژه یې نیوله او نمونځ یې کاوه .

په شعرکی یې ناز که او بدیعه طبع در لوده، اوهم یې یودول خط اختراع کړی و ، چی «بابری خط» یې باله او پخپله بابرد (۹۱۰ هق) کال په پیښوکی یوه دا خبره هم لیکلې چې ده داخط په کابل کی اختراع کړی دی او ددې خط په باب تفصیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دخط نمونه یې د پوهاند حبیبي د «ظهیرالدین محمد بابرشاه» د کتاب په ۷۵ مخ کې تر ۷۸ مخ پورې راغلې دی .

دبابر مشهور تالیفات دادي :

۱-بابرنامه : چې دتزک بابري-یا- واقعات بابري په نامه هم یادیږي ، او په انگریزي ، الماني ، او فرانسوي ژبو هم ترجمه سوې ده .

دا کتاب بابرپه تورکي ژبه لیکلی او ددرو تنو له خوا بېل بېل په پارسي اړول سوی دی . لومړی ترجمه دعبدالرحیم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هق) کال ، او دوهمه ترجمه دشیخ زین الدین خوافي وفائي له خوا چې (په ۹۴۰ هق کال کې سوې دی)او دریمه ترجمه دمیرزا پاینده حسن غزنوي له خوا په (۹۹۴ ه ق کال کې)

۲-دعروض رساله : دا رساله بابر د ترکي اشعارو پر اروض په (۹۳۳ هق) کال کې لیکلې ده .

۳-دبابر دیوان : دبابر د ترکي اشعار و دیوان دی چې پارسي اشعار یې هم پکښې ستهاو په (۹۲۶ ه ق) کال ترتیب سوی دی .

۴- مبین : دا کتاب بابر دحنفي فقه په مسائلو کې په ترکي ژبه منظوم کړی او نظم یې د (رمل مسدس محذوف) په بحر کې دی او په (۹۲۸ هق) کال پای ته رسېدلی دی چې یو فصل (کتاب الزکوة) یې په (۱۹۶۰ م) کال کې داو زبکستان دعلوم اکادیمي داقتصاد دموسسې په مجموعه کې خپور سوی دی ۵-دوالدیه درسالې نظم : دا رساله چه دخواجه ناصرالدین عبیدالله احرار تألیف و په (۹۳۵ ه ق) کال بابر په ترکي ژبه نظم کړی ؤ بابر په ترکي ژبې تر بېره په پارسي هم ښه شعر وایه داخلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریزه‌دده ده

درو یشانر اگر چه‌نه از خو شیا نم

لیکک ا ز دل و جان معتقدا یشانم

دو راست‌مگوی‌شاهی‌ازدرویشی‌شا هیم

ولی بنده‌درویشانم داسطلع هم دده ده هلاک میکندم فرقت‌تو دانستم

وگربه رفتن از این شهر می‌توانستم

وایی‌چه په کابل کی‌یی‌د تخت‌شاه‌دبرین حوض برخنه دابیت کیند لی‌و :

نورو ز نوبها ی‌وسی ودلبری‌خوشست

بابربعیش کوش که عالم د و باره نیست

ماخـــذ و نه :

۱ـ ظهیرالدین محمد بابرشاه ـ دپوهاندحبیبی تألیف ـ ذکتاب‌له‌ز یاتری برخی خخه استفاده سوې ده .

۲ـ بابرنامه ـ پارسی ترجمه ـ دبمبی چاپ ـ ۲ مخ او نورمخونه .

۳ـ اکبرنامه‌ـ ۱/۸٦مخ او نورمخونه

۴ـ منتخب اللباب ـ۱/۲۱ «

۵ـ تار یخ‌فرشته ـ۱/۱۹۳« او نورمخونه

٦ـ مفتاح التوار یخ‌ـ ۱۵٦«

۷ـ طبقات اکبری ـ۱/۲۷« او نور مخونه

۸ـ تار یخ افغانستان در عصرگو رگانی‌هند ـ له‌دو هم مخ‌خخه‌تر۳۳مخ پوری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۷۵-بابرخان کاکړ : دلسمې هجري پېړۍ په سر کې د پښتو ژبې لیکوال،او د«غرغښت نامې» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و،چې پخپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کې لیکلي دي :«چې زما پلار بابړ خان هم یو کتاب په شعر کښلی و، چې نوم یې و «تذکرهٔ غرغښت» او هغه وخت چې بابړ خان وفات سو، او زه پر کور نه وم، نو هغه کتاب ورک سوی و، او چا ضایع کړی، زه چې راغلم دخپل پلار په ماتم هسې ویرجن نسوم، لکه چې کتاب ورک سوی و.ساخو د هغه کتاب خبری او ربدلی او په وارو وارو ویلې وې، او هم سي یو څه له هغو څخه په یادوې، نو سا پرخدای توکل وکا، او هغه قصې او روایات مې بیا په شعر و ویل ،خدای تعالی دی زما پلار سعې مشکو ره کا»

مأخذ :

پټه خزانه -د کابل لومړی چاپ -۸۷ مخ

۱۳۷۶- بابك صاحب: دخپل وخت یو روحانی سړی او په خته بادیزی سیدو، او کویټې د گلستان دعنایت کاریز ته نژدې په غره کې ښخ دی عالم خلك زیاته عقیده ورته لري او زیارت ته ورځي

مأخذ :

مزارات-دسیال کاکړ لیکنه ۲۶ مخ

۱۳۷۷باب صاحب: نوم یې ملامحمدجان-یا-میر محمدجان او مشهور په بابك صاحب د خپل وخت نوميالی روحانی عالم و، ډیر مریدان یې درلودل چې تراوسه یې هم زیارت شهرت لري او ډیر عوام یې زیارت ته ورځي.

دی په خته سیدو، په فقه، حدیث او تصوف کې یې لوی لاس درلود، ډیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

متشرع، زاهد او پرهیزګار سړی و، ژوندیې زیاتره دخدای په عبادت تېر او او په طریقت کې د نقشبندي سلسلې پیرو و، په ۱۲۳۵ه کال د کندهار په پهسوین بولدک کې مړ او هم هلته ښخ دی- لنګر یې تر او سه چلیږي.

مأخذ:

د کندهار مشاهیر -۸ ۳۱مخ.

۱۳۷۸-بابو: دباز یدزوی دپښتنو دبابوزوی دقبیلې مشرنیکه و، په قبیله سیدو، سر سرداري، ګلوګرام، کوکړی، بټو ده سپل بانړي، شیر اتر پ، او سلام پورسیدو وکې اوسی

مأخذ:

حواشي-تواریخ حافظ رحمت خاني- پهار دو ۶۳۵ مخ.

۱۳۷۹-بابو جان بابی: د کرم خان زوی دهوتکو ددورې دپښتو ژ بې نومیالی شاعر، او دملي قائد میرویس نیکه ننګیالی ملګری و. دزابل داتغر په سیمه کې اوسیده و دهغه وخت د آزادی ساتلو په میروجګلو وکې یې برخه اخیستې وه.

هغه وخت چې میرویس نیکه دصفوی دولت دتیری په مقابل کې ملاو تړله، او په کندهار کې دصفوی دولت ارمني ظالم حکمران ګرګین ووا ژه کېده بابوجان بابي دخپلو جنګیالیو زلمیانو سره د«ماشور» دکلي له خواد کندهار پر زاره ښار یرغل وکړ او ښار یې دګرګین له ستجا و زو جګړ نوخځته و نیوه، او بیا د میرویس نیکه له خوا د کلات (زابل) دسیمې حکمران و ټاکل سو.

دمیرویس نیکه تر مړینې وروسته هغه وخت چې شاه محمود هوتک د اصفهان لور ته لښکروییو ست بابوجان بابي ددوو زرو تنو جګړ نو سره د کندهار ښار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغی او د شاه محمود د لښکر سره یو ځای سو.

د پټې خزانې مؤلف محمود هوتک لیکي چې: «په کال (۱۱۳۴) سنه هجري، چې شاه محمود پادشاه د پادشاه دوران شاه حسین و رو رلښکر و کاوه او اصفهان ته یې د یر غل عزیمت و کا، بابوجان بابی سره له خپلو غښتلو ځوانانو، چې درې زره تنه هوتک و، او توخي او ترکي او ځینې آکا خیل راغلل کندهار ته او د شاه محمو د سره و لاړل اصفهان ته، په جنګو کې بابوجان بابی هسې مېړانه و کا، چې رستم د و ران یې هېر کا».

د تاریخ سلطاني مؤلف سلطان محمد لیکي چې: بابوجان بابی په ایران کې د شاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک د استیلا په وخت کې د لار و بندر» حاکم و، او په ایران کې د هوتکو د شهنشاهۍ تر ختمېد و وروسته بابوجان بابی کندهار ته راغی، او هغه وخت چې نادرشاه افشار له هراته د کندهار پر خوا یرغل راوو ړ، او امام ویردی بېګ د کرمان حکمران یې د ګرشک او بست د کلانیو لو ته وګماره، نو بابوجان بابی د شاه حسین هوتک په امر د ښتنو جنګیالیو سره د هغه مقابلې ته ور ووت او د ویردی بېګ لښکر ته یې ماتې ور کړه.

بابوجان په پښتو ژبه خواږه شعرونه هم ویل، او په (۱۱۲۹ ه) کال یې د «شها او ګلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه یې «قصص العاشقین» په نامه یې و باله، او په هغه قصه کې د عشق د اسې ستاینه کوي:

عشق یو هستي تور یالی دی   چې پر هر ځای یې بری دی

د عشق او ر هسې سوزان دی

چې سوځلی یې جهان دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه بې عشقه کله زړه دی
چې بې عشقه زړه دسړه دی
نه دی عشق په یوه رنګ
کله صلح ، کله جنګ
پښتانه کاندی ستل
چې دی خوږ ترشات ، عسل
چې «بې عشقه سر کدو دی.»
تش بې مغزه یو لادو دی
زړه بې عشقه په کار نه دی
هم هر زړه سز اوار نه دی
چې د عشق و کا خبری
کړی په غوږ د اسر غاری
د پاکانو عشق سزادی
امانت دا ، دسولادی

مأخذونه :

۱-پټه خزانه -۳۳ مخ ۲-تاریخ سلطانی -۸۵ مخ
۳-جهانکشای نادر-۱۲۱ مخ. ۴-د پښتو آریانا دایرة المعارف ۴/۴۰۳.

۱۳۸۰- بابوجان لغمانی: د پښتو ژ بی نوی یالی شاعرو ، چې د اشغارو بشپړ دیوان یې درلود او دده د دیوان یوه بر خه مشتر را و رتبې په خپل کتاب «گلشن روه» کی را اخیستې ده ، او جارج راورتبې لو سړی سړی دی چې د بابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان د اصل او نسب په باب یې د پښتو ګراسر دسقدسې په دری دپر شم سخ کې لیکلې دی :

«بابو جان دبلو رستان (۱) له سیاه پوش کافرو څخه و مسلمان سواو دخپل علم او لیاقت له امله یې په مسلمانانو کې بنه نوم وګاټه ـ بابوجان په یو سفرو ښخ دی او خلک یې زیارت ته ورځي».

قاضي سیراحمد شاه رضواني (۱۲۷۹-۱۳۵۳ هق) په خپل کتاب « شکرستان افغاني» کې دراوړی دغه خبری رانقل کړی او دایې هم پراضافه کړی دي چې :

«بابو جان له تورو کافرو څخه یو ملایو سفزیو ته راوستلی و، پخپله بابو جان د لغمان و»

«پهورکه خزانه» کې دراوړتې دغې خبرې ته چې بابو جان په اول کې سیاه پوش کافرو، د شک په ستر ګه کتل سوی دی ، ددغه کتاب دلو سړی توک په ۱م۱ م مخ کې کښلی دی:

«نهشي ویل کېدای چې داسعلو سات راوړتې له کومه راوړی دی ، لیکن تر کومه چې دبابو جان او سرو کافرو تعلق دی، نو که بابو جان په رښتیا دبلو رستان سور کافر و ، نو داخبره دعقل او قیاس نه لرې ده چې د بلورستان یو سړی چې پښتو دهغه سور نی ژبه نهوی دو سره ژر دی پکښې کمال ته ورسی او پیاشاعری دی پکښې هم وکړی ، او بیا په هغه زمانه کې ـ البته دا کېدای شي چې دبابو جان پلار نیکه بهپه اسلام ترمشرف کېدو نه پس چهرته د پښتنو علاقې ته راغلي وی او بابو جان هلته پیداشوی وی . بابو جان که مسلمان شوی و

---

(۱) بلورستان د کونړاو الینګار ددرو شمال ته پروت دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده لږ کم او کم په داسې عصر کښې په وي چې دکفر او اسلام تر منځ دېنه او بد فرق به يې کولای شو، دېنه او بدو دا فرق کم او کم انسان دا پر شو کولو نو په عمر کې کولای شي دا پر شو کالو يو سړی چې په يوه څيره ژبې کې شاعري کوي هغه فرق دبابو جان په شاعري کې نه محسوسېږي»

پوهاند عبدالشکور رشاد د «گلشن روه» په سريزه کې چې په ۱۳۵۶ هـ ش کال په کابل کې چاپ سوی ليکي چې: «بباغلي همېش خليل خو په پښتو ژبه کې دبابو جان بشپړ او صحيح افادي او بيا د شاعري تر عهده ی په سهه توگه سره و تلو دي ته اړ ايستلی دی چې درا و رتي خبره و نه مني او ياد سمون کوم ضعيف تاويل و لټوي.

«گر زه و ايم چې دبابو جان په عربي، پارسي او هندکو ژبو پوره او صحيح پوهېدل هم دراو رتي خبره ماتوي او ددې ادعا شواهد دبابو جان په کتاب کې دېردی »

پوهاند رشاد ليکي چې: بابوجان دفکر و ذکر او سلوک و عرفان له پلوه د پير بابا «سيدعلي غواص ترمذی »(۹۰۸-۹۹۱ هق) دسلک او مشرب پيرو دی.

دبابو جان دژوندانه دزماني په باب دپښتانه شعرا دلو سړی تو ک پسه مقدمه کې لوی اوستاد پوهاند حبيبي ليکلي دی چې باباجان تر (۱۰۰۵ هق) وروسته ژوندی و، او همېش خليل دورکی خواني مؤلف يې دميرزاخان او رمړ چې په (۱۰۴۰ هق) کال مړدی او ددولت لواني (۱۰۶۸ هق) دزماني زماني شاعر بولي .

پوهان رشاد ليکي چې : دبابوجان داشعارو په مجموعه کې پداو ر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگزیب عالمگیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸ هق) ستاینه دا سې چې بابو جان تر ۱۰۶۸ هق کال وروسته هم څه موده ژوندی و.

دبابو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ دول تر اوسه نه ده چاپ سوی خو خطي نسخې یې ډېرې دی. دلندن په اندیا آفس لائبرېرۍ کې یوه نسخه سته چې دلوی احمد شاه بابا د باچائۍ په څورلسم کال (۱۱۷۴ هق) کښل سوې ده او وروستۍ درضا لائبرېرۍ نسخه د اندیا آفس لائبرېرۍ تر نسخې یو کال وروسته (په ۱۱۷۵ هق) کې لیکلې سوې ده. دبابو جان سریانۍ قصیده په ۱۸۴۷ کال ډېرو وفیسر دورن په پښتو منتخبانو کې له ۳۷۴ مخ څخه تر ۳۸۴ مخ پورې چاپ سوې ده، او وراوړتی د ګلشن روه په پښتو مخو کې دبابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستې د ه څو د نشر کمان یې برکړی دی حال داچې دیوانه رشاد په نظر لطم دی. په هر حال بابو جان د کلا وی نمو نې دادی:

-۱-

سینه ستا کړه د دنیا مینې لتاره	د زړه مینه دی تمامه پسې لاړه
د دنیا له مینې هسې مبدل شوی	څه دروغ الابلادی کړه په غاره
محرمان مستحقان دی نامحرم کړه	دحرام بو بتنه نکړې هرڅه نغاره
هغه مال به دی بلاشي سیاه سرخه	لکه څوک څنز برېښتکه وزي له بیاله
تا به بیا سوسی په دوسره ډېر عالم کې	ستا بشره به په سوسو نو کړې لتاره
په څکرو نو به دي اخلې یو تر بله	هیڅ نیره به دې پرې نږدي دې یې ګذاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دنیادی همه‌واره سره یاسوین وی ‌ هره تنګه به‌دی داغ کاندی له ناره
په صورت به دی داغونه کاله اوره ‌ په عذاب به دی بشره کا ګرفتاره
انبیا له بخیلا نو روی ګردان دی ‌ عرض به‌نه کا د ظالم بخیل دپاره
د بخیل په باب راغلی آیاتونه ‌ عذابونه‌به ډېر سخت کاندی‌دوباره
د یا بوجان په بیانو نو باورنکا ‌ دهو چی بر خه شوی‌ده له ناره
(۲)دحاتم نوم به جاری وی تر قیامته ‌ دا زل بخره یی وه له سخاوته
حاجتمن به ناامیده تر ینه تلو ‌ ورکول یی‌وبی‌اجره بی منته دسوالی
زره به یی روغ په مرحبا کړ ‌ کایل نمه و فقیرانو له خدمته
هرسوالی چی به‌دده په‌ورحاضر شو ‌ غه رنځور به فارغ روغ شوله
زحمته په شارونونی نوم‌ولاړ دسخاوت شو ‌ پادشاهان یي په غصه شو شهرته
همت د خدای له خزانو دی‌یابوجانه ‌ همتنیاک د ی ښښتن نه کا بی همته

ماخذونه :

۱ـ پښتانه شعرا ـ ۱/۹۰۱۹،۱۹۲۱ مخونه

۲ـ د ګلشن روه سریزه،

کابل چاپ ـ دپوهاند رشاد لیکنه له ۱۳ مخ څخه تر ۲۳پوری

۳ـ شیکر ستان افغانی ـ۳۳مخ دلاهور چاپ

۴ـ ورکه خزانه ـ ۱/ ۳۱۳

۵ـ پښتو آریانا دائره المعارف ـ ۳/۳۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۱-با تکی کاکړ :

دانګر نرانو د استعمار دزمانی یو مبارزاو ننګیالی پښتون و ، چی دکاکړوستان دبوری دسیمی د«میران» په کلی کی اوسید.

ډیری مجادلې یې کړی اوپه کاکړی غاړو کی ستایلی سوی دی ،لکه چی وایی :

د با تکی بیړی چلیږی

ناخو پرزی ولاړیږی

انګریز ستړی سوی په پښتو نسی با تکی په جهازو

ما خذ :

کاکړی - دسیال کاکړ رساله - ۴۸ مخ

۱۳۸۲-باجوړی :

پښتو ژبی شاعرو ، او د پښتونخوادسوات په سیمه کی اوسید ، د سوچیګری کسب یې کاوه او د یوان بی نظیر په نامه یې د پښتو اشعارو یو دیودان درلود او هم یې یو بل اثر د بهارسدینه په نامه چاپ سوی دی دا بیت دده دی :

با جوړی چی د افسوس غزلی وایې په فریا دیې د ا سمان لمنی سرکړی

ما خذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو - ۶۵ مخ

۱۳۸۳ -باجوړی :

اصل نوم یې سعلوم نه سو خو د حبیب الله رفیع د الیکنی سره سم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنرمند شاعر وه چې د(۱۳۰۰ ه ق) په شاوخوا کې یې په
په پښتو رکې ژوند کاوه او په شعر کې د پښتو زدنو روزمشهو ر
شاعر دادبي سبک پیر وه
ددې دیوی بدلی سر دادی :

مه کوه وړو کیه ! هو سره ظلم بې نیازی

داظلم اوستم به خیری ستانشی رو زی او دپای بیت یې دادی:

چاوی د نقد پرشوی باجوړی وته را پښی نن
چیر ته باجوړ او پښو رو اپو زی

ماخذ :

کابل مجله ـ ۱۳۵۶ ه ش

۱۳۸٤ ــبادر :

پښتو ژبې اولسی شاعر و ، او دده یو چار بیته د ار سستر په خپل کتاب
د پښتو نخواد شعر هار و بهار کی راوړی ده ، او له هغی څخه څر گند
یږی چې بادر په داسې اولسی شعر جوړولو کې لوی لاس د رلود .
په دی چاربیته کې یې ددیری فقیر بابا یاد کړی دی او دیری خود یو سفرو په سیمه
کې د یاگانو دیر مشهور کالی دی، نوداسی اتکل کیدای سی چې دی هم د یوسفرو د سیمې
و، او دا چار بیته یې سوال او حواب په ترتیب ویلی د :

پیګا دی یم و هلی سحبو با په کتار
و درسته شپه شو گیرو درته ناست یمه پر کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیگا دی یم و هلی محبوبا شوم زحمتی

اوس گرزم تهمتی

نری نری فریاد کړی زما زړه لکه تو تی

شوم په سر و لمبو ستی

په هرځای کی زما شور دی ..

ستا د تورو سترګو په ما بیا راغله قاتی

چی دی وا غوستی بناتی

شاه او ربل دی په مخ خوردی

بی هوشه لیونی شوم مدام ګرځم په دیرو

شوم خوراک د منزرو نری رنځ می شه ترکاله

بیګاد یم و هلی ....

نری رنځ خودی زیاتیږی خله ګرځی پر بیابان

چیری و به کړی ارمان راشه کښینه په پالنګ

له خیاله می زنګیږی په سینه با ندی زلفان

په جبین باندی سهر ان

لکه ته سی شوی ملنګ

پرا ته سی په د لبار کی ستا په شان ډیر ملنګان

شه زلمی د قبرستان

دی و لاړ زما په خنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دا سی نا مسلم دی ورته کښېنه په زارو
عمر تېر که په خوارو
آخر در به مې کړی تا له
یگادی یم و هلی ...

که دادادی نا مسلم دی وزنه یم زوی د خونی کار
زړګی سی. دی پرهار
مدام څاڅی ترینه وینی
کور لی ښا ما را نویم زیروت وستا به د لبار
چړ او دی په ما زار
روغ به نشم ګل رنګینی
له دره خو دی نه ځم که سی و وسپځی په نار
نه سر پرم په ګفتار
په مجلس د نازنینی
سترګی دی چمخ خوله دی تو پکګ ډک له چرو
شین خال دی په ابرو
سپینه خوله دی راکره ساله
یگادی یم و هلی...

سترګی سی چمخ خوله سی تو پکګ وکړه ترپ پام
چی را نه شی ما ښام
بند یوا ن به شی د کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەخپلە سىخور کړى دى دتورو ځنو دام

چرى تەبە شي پدنا م

بل ستى بە شي پەاو ر

داتالەءى ساتلي نرى ژ بە خولە ايمام

در کو م بە يي شا سدام

پە تا وشە ظلم زو ر

راغلى سىوطن لە مسافر دجز يرو

ژو ندى بنخ پە اد يرو

خو ککيي نشتەدفى الحالە

بيګادى يمو هلى....

راغلى يم ديدن لە مسا فر دبل وطن

پەمطلب ستا دد يدن

بيلتانە سى کړه سلاسا تە

«دهپرى» فقير بابار او رسيږي پەچستن

ز ما نە کيږ ى ر فتن

د ا سوال کو م و تاتە

جلى راغىء ستالەغمەپەساو خت دځنکدن

نەبەروغ شم پە بد ن

نەبە خلاص شم لە پسا تە

«بادرشو» قلندر پى پسى تيپ ځى د سورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شا ن يې نشته د مسر و

نن به څې د کلا خو اله

پیکادی یم و هلی ..

مأخذو نه :

۱ ـ پښتانه شعراء ـ ۲ ر ۳ ۹ ۵ مخ ۲ ـ د پښتنو خوادشعرها ر وبهار ـ ۱۰۲ مخ د کابل چاپ

۱۳۸۵ ـ بادشاه گل (حکیم): حکیم بادشاه گل د حاجی فیض گل زوی په خته نیازی یو نانی طبیب او د پښتو ژ بی شاعرو.

«په (۱۸۸۴ م) کال د پیښور په ښار کی ز یږ یدلی، او د ینی علو م یې د کوهستان دملاصاحب څخه لو ستلي و و ، په یونانی طب او حکمت هم پوهېده .

لو مړی په پیښور کی د «انجمن بزم پښتو» سکریټرا و بیا د هغه انجمن ر ئیس وټا کل سو ، او دژ وند په پای کی په یو نانی طب بوخت و ، او په (۱۹۵۰ م) کال کی مړ سو .

دده اشعار و عشقی او اجتماعی بڼه درلوده او خو ادبی آثار یې هم چاپ سوی چی مشهوره یې دادی :

۱ ـ او ښکي د عشق

۲ ـ فراق نیازی

سو ز نیا ز ی

او دا بیت دده دی :

په دیرخیال چی د رومی دا گلعذار څو کېدي ... سر و قد غنچه د هن پر بوارڅو کېدی

ما خذ :

فر هنگ زبان و ا دبیات پښتو ـ ٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۶-بادشاه میر : د پښتو اولسي شاعر وا و پر اولسي او زانو یې شعرونه ویل .

په (۱۲۹۸ هش) کال د پکتیا د خوست د سیمې د یا نور اسماعیل خېل په کلي کې زیږیدلی و دده اشعار و په عوامو کې ښه شهرت او مقبولیت درلود او په (۱۳۳۸ هش) کال کې مړ دی - دا بیت د ده دی .

خه خو به درته پایم بې دیدنه شپې ګلونه دي

د پر و ښتورو سپینې لیچې یا لښتونه دي

ماخذ

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۶۶ مخ

۱۳۸۷-ربا دواړ یدی : د پښتو ژبې اولسي شاعر و ، او شعر و نه یې پر اولسي وزنو ویل .

دننګرهار په په ګردي کڅ کې اوسیدا وچو پانې یې کوله .

دده ژوند (۱۲۰۰ هق) کال په شاوخوا کې اټکل کیدای سي او په (۱۲۵۶ هق) کال دیو ی ډلې غلو له لاسه و وژل سو ، او دز کندن په حال کې یې هم تخونی بیتونه ویلی و وچې په عوامو کې د پر شهرت لري او یوه توته یې د دا ده :

نصیب مې نه و د محبت دغوا ورکوکې   یا د و یې مړ کړ

وینه مې ګرځي د بدن تو لو رګوکي   یا د و یې مړ کړ

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۸- با ران آخو ند:

ملا باران آخو ند په خته خو ستی دکو یتي په پښتنو کی د ښه نا مه خا وندوسزاریې، په کچلا غ پو ری دی ، ښځی ییځی د یری ورځی. د غه زیارت دعو امو په عقیده دکو شینا نو د دیو لړ ناروغیو دپاره ښه بلل کیږی .

أ خذ :

مز ارات - دښاغلی سیال کاکړ لیکنه - ۱٦ مخ

۱۳۸۹- باران یلکزی :

دپښین د بازارگی دایکلزیو دکلی اوسید ونکی په خته تو ر تر ین ایکلزی پښتو ن دځپل وخت له‌نو سیالیو غا ز یانو او مبارزانو څخه و چی‌په (۱۸۴۲م) کی دانگیریز دجنرال ایگلیند دپوځ سره په مړانه وجنگید ، اودملی مبارزینو په کتار ولاړو.

مأ خذ:

پښتو او پښتانه په سهیلی پښتونخوا کی دپر وفیسر سیال کاکړ لیکنه -۳۰۳ مخ

۱۳۹۰- باران سنځر خیل:

دکا کړستان دبو ری د روسا نی سیمی د ختکی نوسی کلی اوسید ونکی په خته سنځر خیل کا کړ د پر نگیا نو د استعما ردزسانی یو ننگیالی او نو سیالی پښتو ن وا و په کا کړ ی غاړو کی یې ستاینه سوی ده چی وایې

باړان سړ سهتر زمیردی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارن سړ مهتر زهیر دی
نن پر گرد سر مه خیل ویر دی
تور په کوته کې دی بندی
او س په ږیتو گر ځې ژوبی

مأخذ

کا کړی دسیال کاکړ - ۳۴ مخ

۱۳۹۱- بار بکشاه لودی:

شهزاده مبارک خان مشهور په (باربکشاه) د سلطان بهلول لودی زوی و سوریې بی بی شمسی، یا بی بی شمسیه، یابی‌بی‌شمسوءنومیدله او ماما یې قطب خان لودی و.

په (۸۸۳ه ق) کال چې دده پلار سلطان بهلول جونپور و نیو نو مبارک خان یې دهغه ځای پر تخت کښینا وه، ختیز ی سیمی یې ورو سپارلې او د باربکشاه، خطاب یې ورکی چې تر هغه وروسته په‌همدی خطاب مشهور سو، او تر (۸۹۸ه ق) کال پوری چې د سلطان سکندر زمانه وه بار بکشاه پر شرقي تخت ناست و بار بکشاه په ډیر وجگړ وکې د خپل پلار سلطان بهلول دلښکر و مشر و او هم د وسلطان بهلول مشر زوی گڼلی سوی دی ځکه نو د سلطان بهلول د سړینی پر وخت ځینو پښتنو امیرا نو دی دولیعهدی دپار ه تر نظام خان، غوښاوه او په (۸۷۶ه ق) کال چې سلطان بهلول دملتان دپناه وروری پاچا شیخ یوسف، په سر سته د پنجاب حاکم تاتار خان پر ملتان دبریدپاره وگماره دلښکر مشر توب یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ر بکشا ه ،ته و سپاره ، خو د سلطان بهلو ل تر سره ینی و ر و سته دلمر ختیز و سمیو

جا گیر دارا ن با ر بکشاه ته پو رته سو ل او ځینو امیر انو ر داد سلطا ن سکند ر تحر یک و با له ا و باربکشاه یې دسلطان سکندر مخالفت ته وپا راوه نو سلطا ن سکند ر هم د (۸۹۵ ه ق) کا ل په پای کی د لمر ختیز - و سیمو وا ک خپلو غښتلوامیر انوته وسپاره اودجونپور په در بار کی یې هم خپل معتمدان وګمارل سګر با ربکشاه د اونه زغملای سو ای او د یر ژرسلطان سکندرته پو ر ته سود « پتیالي حا کم عیسی خان اودبهر ایچ حا کم شیخ محمد پر ملی کا لا پهار هم و رسر ه مله سو ل عیسی خان د سلطا ن بهلو ل تر بو ر اوشیخ محمد پرملی دسلطان بهلو ل تربور اوشیخ محمد پرملی دسلطا ن بهلول خو ر یې و . سلطان سکندرچی خبر سو نو هغه آن یې دلو انی اسماعیل خان په مشری یو تکړه لښکرجونپورته ولیږه اوپخپله دیوه لوی لښکرسر ه د پتیالي خواته وخوځید، دعیسی - خان لښکر یې مات کی او پخپله عیسی خان یې و باد خپه د پتیالي حکو مت یې سلطان رای ګه ین ته وسپاره او تر هغه و روسته یې لوانی اسماعیل خان دروغی د پاره باربکشا ه ته ولیږ ه خو نا کامه راستو ن سو ، نو سلطان سکندرد جو نپو ر لو ر ته لښکری و لیږ د ولی له هغی خو ا با ربکشا ه هم دخپلو ځو ځو او دشیخ محمد کالا پاړ دفو ځو سر ه مخ پر قنو ج روان سو قنوج ته نژ دی د وا ړه لښکری سر ه مخامخ سوی جنګ و نښت ،د جو نپو ر لښکر و ماته وکړه او باربکشاه بدیون ته وتښتید ، سلطان تر شا به پسی واو هلته یې کلابند کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارېکشاه مجبور سو چې وسله کښېږدي سلطان چې پر خپل وروربار بکشاه بری وموند بېرته يې خوشاله يې کی ، د پروناز اوه جونپور ته يې بوت او بېرته يې د جونپور اولمر ختیز وسیمو واک ده ته پرېښود خو په دربار کی يې خپل معتمدان ورسره وگمارل .

مأخذونه :

۱- لودی پښتانه

دپوهاند رشادتالیف - ۲۱۱مخ اونورمخونه .

۲- تاریخ فرشته - ۲/ ۳۲۶

۳- سیر المتاخرين - ۱۴۷

۴- خورشید جهان - ۷۹ مخ.

۵- تاریخ فرشته - ۱۷۹/۱ مخ

۶- مخزن افغانی - قلمی - ۱۲۰ مخ

۱۳۹۲ بارح هروی :

احمد دبارح زوی د هرات له نوميالیو محدثینو څخه وه،چې د پلار په نامه بادیده .

ماخذونه :

۱- د دهخدا لغتنامه (ب) ۲۹۳ مخ

۲- منتهی الارب

۱۳۹۳ - بارع پوشنگی هروی: د خپل وخت له نوميالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پو هانو او فاضلانو څخه و، او د« طرائف الطرف » کتاب دده تألیف دی .

ددهخدا په لغتنامه کې دانوم دوه واره راغلی دی ، یو وار د«بارع پوشنجی» او بل وار د«بارع هروی » په نامه ـ خو ځنګه چې په معجم الادبا کې دا دواړه نوسونه په یوه مخ کې را غلي دي نو داسي اټکل کېدای سي چې دادوا ړه یو سړی دی ، ځکه چې پوشنج هم په هرات کې دی او نوم هم یو دی .

مأخذونه :

۱ـ معجم الادبا ـ ۲/ ۱۴۳ مخ. ۲ـ لغتنامه (ب) ـ ۳۰۳ مخ .

۱۳۹۴ ـ بارك نیکه : د بارکزو د ټبر لوسړی نیکه ، او د سړبن د ابدالیو ښاخ ته منسوب دی چې د کندهار له جنوبه تر فراه پوری او سی،او دافغانستان د«محمدزی» طایفه دهمدې بارك او لا دده.

بارك نیکه د(۷۶۰ هـ) په شا و خوا کې ژوند کاوه چې دنسب سلسله یې سړبن ته داسي رسیږی :

بارك دسلیمان (زیرك ـ ۷۵۰ هـ) زوی، زیرك د عیسی زوی ،عیسی د رجړ زوی جړ داو دل ـ یاابدال زوی (چې ابدالیان یې او لاده دهاود ۴۰۰ هـ په شاو خوا کې یې ژوند اټکل سوی دی) او او دل د ترین زوی (چې د ۵۳۰ هـ په شاو خوا کې ژوندی و) او ترین دشرخبون زوی (چې ژوندیې د ۵۰۳ هـ په شاو خوا کې اټکلولی سوی دی) او شرخبون د سړبن زوی و .

مأخذونه :

۱ـ حیات افغانی ـ ۳۲۹ مخ

۲ـ دنوای معارك تعلیقات د کراچی چاپ ـ ۷۹۰ـ۷۹۴ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹۵ - بارو : دتولربابا تسوران زوی او د باباغلځی نمسی دغلځیو پښتنو له نومیالیو نیکه گانو څخه و. دده نیکه «باباغلځی» د غلځیو پښتنو لومړی نیکه و، چی غلځی پښتانه ورته منسوب دی، او دبا روزوی «بابا هوتک» بیاد هوتکو دټبر لومړی نیکه و، چی د هوتکو ټبر د ده او لاده ده.

مأخذونه:

۱-حیات افغانی- ۲۵۶مخ .

۲-خورشید جهان -۲۱۰مخ .

۳-پټه خزانه -۷مخ.

۱۳۹٦ بارو خان نورزی : داحمدشاه باباد وختونو میالی خان او زړور مجاهد و، چی داحمد شاه بابا سره دبلوچستان او هند وستان په لو یو جگړو کی ملگری و او د «عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه» منصب یې درلود، او د «تاریخ احمدشاهی» مؤلف یې داحمدشاه په جگړو کی څو ځایه نوم یاد کړی دی، مثلاً یو ځای لیکی: «حسب الفرمان قضاجریان خان جان خان وزیر پادشاه تائید سپاه تیمورشاه و انزله خان نسقچی باشی و باروخان نورزی و جمع دیگراز خوانین اخلاص شعار با فوجی ازعساکرنصرت مآثر بطریق سرعت ایلغار کرده خود را بشاه ولی خان وزیر رسانیدند»

بل ځای لیکی: «د روقتی که فرمان ده بحر و بر تماشای آن معرکهٔ فیروزی و فرمی فرمود باروخان عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه که از برای استخبار احوال هر طرف تردد بمیدان میکرد و دسته های افواج ظفرنمون را بهر جانب که ضرور میشد بموجب حکم همایون بجنگ میبرد آمده عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمود که از طرف کفار زور بر سمت سیمنه بسیار است اعلیحضرت قدر قدرت امیر خان چنداول باشی که سرکرده ایل جوانشیر و در صغر سن جنگ آور بیهمال وفایق بر سعر که آرایان کهن است با دسته چنداولان امر باطفای نائرهٔ شورش کافران نموده سقر رفر سودند کلا .... »

مأخذ :

تاریخ احمدشاهی ـ دمحمود الحسینی المنشی تألیف د مسکو چاپ ۲/۷۸۰ او نور مخونه .

۱۳۹۷ـ **باره‌خان چپرهاری** : د پښتو ژبی او لسی شاعر و، او د ننگرهار په چپرها کی اوسید. ده‌هم پر اولسی وزن او هم پر عروضی وزن شعرونه ویل . داسی اټکل‌سوی دی چی باره خان د(۱۳۰۰هق) په‌شاوخوا کی ژوندی و. دده له ویناڅخه ښکاری چی علمی زده کړه یې لکه څنگه چی یې زړه غوښته نه وه کړې ځکه چی په یوه شعر کی وایی :

کاشکی و ړو کتوبه ! په‌ساېو ځلی راغلی وی ساخولرو ډېر سبق په‌خپل عمرویل وی
زیره سی‌شوه‌سپینه‌غا ښ‌سی‌وواته کنداس‌شوسه نه‌به‌وسه‌داسی که‌سی‌پندد چاسنلی وی

تش شعر به څه کړم چی دنورو پیروی کوم

نسوی کور (۱) په ما لکه « توکـل » ځان ته سوندلی وی دده د اشعارو د ریږ نوری نمونې دادی : (۱)

ستا غمونو لیونی لکه مجنون کړم

بې له تا به لیلی نور څنگه ژوندون کړم

---

(۱) کوردلته دوزن او بحر په‌معنا استعمال سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا په داسي غشي نه يم سوری کړی — چې علاج يې په دوا د افلا طون کړم

ستا سودا را باندې هسې شوه غالبه — د آهو په څېر حيا ت په سېږ تون کړم

دغه پېټې دی تر داسې حده دروند دی — چې يې ژوند ې په ځمکه ښخ لکه قارون کړم

باره خانه! داشنا غمونه ډېر شو — چې اخته يې په خپل غم او جگر خون کړم

(۲)

سترگې دې ډکې تمانچې دې بانه غشې لرې

که يو خطا شي په کمان راته دو يم سورو ې

زه به دستا کمه نادوده زړه ته ونيسمه

په غرغره سې دسنمو رغوندې دايم سورو ې

په دوه خالو دې لا ځما دقتل سود ه نشي

زساد قصده لا په دې دو اړو دريم سورو ې

دخدای د پاره په خپل لاس سې خون پښې دې درته

رقيب و لاړدی سا په د اردل وجانم سورو ی

دباره خان و يل که هر خوسره ساده ښکاريږی

ساده غزله ته په زخم ښه سلهم سورو ې

-۳-

چاربيته

په سرو لبانو دې پېزوان و هې ټا لو نه کنه

زلفې چا لو نه کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر گی دی تو ری جلی زلفی سمسو ری جلی
ستاپه تندی کی عجب خو ندکه شنه خالو نه کنه

زلفی چالو نه کنه

وخت دبهاردی جلی وطن گلزارد ی جلی
راځه چی دوا ړه دباغچو و کړو سیلو نه کنه

زلفی چالو نه کنه

بې تاسې تاب کله وی پهٔسا کی آب کله وی
ساپه شاکړی ستا غمو نه غرو نه غرو نه کنه

زلفی چالو نه کنه

د باره خان خبری درو سرجان خبری
زساد شعرنه قربان شه نورشعرو نه کنه

زلفی چالو نه کنه

مأخذ :

پښتانه شعرا -۲/۳۳۳ مخ.

۱۳۹۸ -باره خوبابا : نو م يې ملک باره خان دسوسی بائی زی زوی دبائیزو دقبیلې یو نوسیالی شیخ و چی دکلپانی استیشن په سیمه کی د کلپانی درو د پر ختیځه غاړه ښخ دی او زیارت يې د«باره خو بابا »په نامه یادیږی.

مأخذ :

حواشی -تواریخ حافظ رحمت خانی- په ارد و،۳۸۶ مخ.

۱۳۹۹-بازار کاکړ : حاجی بازار کاکړ دبلوخستان د«ږوب» دسیمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامي شاعرو» او په پښتو ژبه یې پراولسي اوزانو شعرونه ویل .

دی په(١٩٧٠م)کال کې مړ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -٦٨/١ مخ دکسې لمنې پښتانه لیکوال د دوهم توک په حواله .

١٤٠٠ - باز : دپښتو نخوا د «پکلی»دسیمې نوسیالی اولسي شاعرو،چې دهغې سیمې دذوق د خاوندانو اوس هم دده شعرونه په یاد دی .

دی د(١٣١٠هش) کال په شاوخوا کې مړ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -٦٧مخ .

١٤٠١ - بازبهادر سور: بایزید د شجاعت خان سورزوی مشهور په سجاول خان دهند په مالوه کې د شیرشاه سوري له خوا سپه سالارو .

په ٩٦٢ ه کال کې دپلار پر ځای کښېنوست اوپه ٩٦٣ ه کال کې یې خطبه په خپل نامه وویله او ټوله مالوه یې تر لاس لاندې کړه،خو په پای کې په عیاشي بوخت سو ،او څنگه چې یې د موسیقۍ په فن کښې لوی لاس درلود او داستادی مقام ته رسیدلی و، نوخپل ټول همت یې هغې خواته وگماره، او پر یوې ښکلې سندرغاړې«روپمتي »نومیدله مین سو، اود هغې په مینه کې یې ډېر شعرونه ویلي او د ددوی دمینې داستانونو په هند کې شهرت درلود .

په ٩٦٨ ه کال چې ادهم خان کوکه د نورو امیرانو سره داکبر پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وختو کې دسالوه نیولو ته وګمارل سو، نو باز بها در د سار نګپور په دوه کرو هی کې ورسره وجنګېد خوسات سو، مګرخه سوده وروسته یې بیرته سالوه ونیوله.

دی په اچین کې دده دعشوقې «روپ ستي» تر څنګه پر یوې غونډۍ ښخ دی.

مأخذ:

مأثر الامرا ۱/۳۸۷ مخ

۱۴۰۲ - باز توخی: ملاباز توخی دهوتکوددوري دپښتو ژبې نوميالی اوبدیهه ویونکی شاعرو، په ۱۱۰۰ هق کال دزابل د«اتغر» په سیمه کې اوسېد.

دهغه وخت ستداوله علوم یې په هندوستان کې لوستلي وو، او په تېره یې بیا په فقه کې لوی لاس درلود او دمنطقو او حکمت تدریس یې هم کاوه.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک یې نژدې ملګری او همرازو، او هغه دده په باب کې داسې لیکي:

«ملاباز توخی په اتغر کې اوسی او په اصناف داشعارو کې ادستادی، غزل او رباعي وایي او دشاعرانو انبازدی، او زما چې محمدهوتک یم همرازدی کله چې قندهارته راسي، زموږ مجلس په تودوی او یاران دده له لطافته د طبع ممنون، ملاباز ښادی دعلوم لو لوستی، او په فقه شریف کې تیاردی، کله منطق او حکمت لولی او خپلو شاګردانو ته یې درس ورکوی، دمخه په ابتدا دخوانی تللیو، او په هندوستان یې له استادانو لوست کړی»

بیانو د«لطیفه» ترعنوان لاندې دده یوه تو که چې دده ذطبع ظرافت او بدیهه ویل ښه ځیني څرګند یبزي د اسې راوړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطیفه

«کله له کلاته ملاباز راغیء او په قند هار کی ز ماپلمه سو ، دستی ماچرگ حلال کا، او طعام می تیار ، چی دستر خوان راغی ملاباز هسی شعر و و ایه:

پر کورو یې رسې کر زی　　　د با ز بر خه یوچیچی دی
د با ز ښکا ر و ی د غر ښو　　　او س‌سی‌بس‌ها سپینکی‌و ری دی

ساژ ر هغه سپین و ری هم حلال کا، او دسپامه سپلدستیا ته‌سی پو خ کا»

ملا باز پر او لسی و زن شعر و نه و یل، چی‌یو ه بدله‌یې داده :

راسه پر ښنگ، راسه لیلی، ته‌سی‌نږدې سه‌له‌د ل
یمه زخمی چی‌سی و نه‌نجتې په‌خوږ ز ړه سنگو ل

راسه پر ښنگ ، راسه لیلی، و لی‌له ما کړې بېلتو ن
داستا له‌غمه سی‌زړ کی دی ، په‌سر و و ینو گلکو ن
که‌هر څو تېز تم نه‌پر یږ دی سی ستا د عشق شو ا خو ن
زه نه‌خلاصیږ م له‌غماز م په لږدنه په‌تلل

را سه پر ښنگ، راسه‌لیلی، چی‌دی په‌زړه کم سلهم
داستاپه عشق کی‌سی‌تر شا کا ددنیا و اړه غم
حساب کتاب مجلس سی‌و اړه کاستا سینی بر هم
لارو رته نسته چی دی کښینو م درو ن په کو گل

راسه پر ښنگ ،راسه‌لیلی، چی‌دی په‌زړه کم پو ری
کجل درو اخله دو اړی ستر گی به دی زه کم تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل به ستاد سخ کوم ، اند یښني‌په‌نه کم نو ری
په کارسی نه دی ستا بې مخه د جنت ز یړ گل

را سه پر خنګ ، را سه لیلی، چی سره و کړو خوا له
پر تا مین یم بې له تا سې نسته هیڅ ا نـد یښنه
زه دغر و «با ز »و م ، تا بندی کړ مه قفس کی پر خه؟
یو وارې خلاص که، چی‌باز ده کړم دو ز رخپرو ل

مأ خذ :

پته خزانه -٥٠١مخ .

١٤٠٣- باز جنګ خان :

دلوی احمد شاه بابا له‌خوا د پنجاب دخلو رو و لایاتو حکمرا ن و، چی د « تاریخ احمد شاهی » مؤلف یې څوځایه یا دو نه کړی ده او د ډهلی دپاچادو ز یر غازی‌الدین‌او دجیو نسیګ سره‌یې‌د هغه‌جګړې‌او مبار زلیکلی‌دی .

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی-دمحمو دالحسینی‌المنشی‌تالیف-دمسکوچاپ ۱/١٥٦١ ۱۰٦مخ.

١٤٠٤ - بازجو ګیزی :

با زخان د محمد نور زوی ، د مرغی لمسی او د ا سحا ق کړو سی په ختنه جوګیزی کاکړ او په جوګیزو کی علی‌زی سنځر خیل د کاکړ- ستان د«غو ښی» نو سی‌کلی‌او سیدو نکی له‌هغو مبار زانو څخه و ،چی‌د پر نګی نو کری (میجری) یې‌پر ښوو له او د پر نګی استعمار چیانو داستعمار پر ضد یې ملاو تړ له، افغانستان ته‌را فر اره سو.

هغه وخت چې په تېرو له پښتونخوا کې دافغانستان داستقلال په باب د پرنګیانو پر ضد مبارزې پیل سوې نو بازجوګیزې هم په (۱۹۱۹ع) کال دانګریزانو سره په سړانه و جنګېده.

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چې:

«په دغه شپو کې د کلاسیف الله تحصیلدار یا په بله ژبه ولسوولسر دار جعفرخان محمد زی و، هغه دوروګلوی پر اساس بازجوګیزې ته یو خو ډیاشتې وړاندې لاخبر تیاو ر کړی وه، چې غورځه پرنګیان دي و ژني

بازپه خان پړسو، تیاري یې و نیوله، خپله اسپه یې نه وه پر یوه بله اسپه سپور سو، خو هغه وخت چې ښار ته ورسید، نو له روه پر خپله اسپه سپور سو، خو له بده سوه، داسپې شاشئ نه و، او له بلې خوا په بازجوګیزې پسې دانګریزانو ساله و په دغه ساېبن کې اسپې سلي سبار زتس کي، چې په نتیجه کې د هغه او ملغو تماتسو ـ په دې باب فولکلوري اشعار جوړسوي چې د بېلګې په توګه دلته وړاندې کېږي:

باز دنه یو ورتر تیاکه (۱)
پښې دې ساتي سه بوراکه

پښې دې ساتي سه خار پایه
«باز» دې نه یو ورتر ځایه

خو وخت چې دبازجوګیزې ورون مات، سو نو رساله بیرته و ګرځېده، البته دغلیم له خوا یو چاتیکري و رواهه

۱ـ تیا کګ تګ کډو یش په معنا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سندی مه‌و اهه راسه - خپل ارمان پوره که »

د دې خبرې په او رېدلو سره د باز جذبات انقلابی سو، تو پنگچې ته‌یې لاس کی، چې په نتیجه کی یو سیك سردار او دوی اسپې سړې سوې، او باز جو گیزی پخپله په همدغه وار پخپل کلي پوری پر کمکی دگر باندی په (۱۹۱۹ع) کال کی دپرنگیانو دلاسه په‌حق ورسېد.

باز یې سړ کی سره غرسه ده
پر روب پنهه سلیشه ده

دپښتنو دملی استقلال مبارز عسکر باز جو گیزی پس له سړ ینی د «خوسنوب» په‌ادیره کی خاورو ته‌وسپارل سو.

په‌پای کی دپتیالی فرزند باز خان جو گیزی په‌باب یو شمیر فولکلوری غاړی چی‌ما دخلکو له‌خولو څخه راټولی کړی او دلته د کتاب پاڼو ته‌سپارل کیږی:

پر شرع دنبی -

«باز» و « شیر ک » و زنی گور کی
باز یی سړ کی سیك په زور کی
سپین شیر ك به و لا ت نور کی
با زیی سړ کی په سیکا ن
زرغون‌یایی و رو رمه دی‌دیوا
چی د با زپر و ینو ورسی
په‌پټ« سخ ماسدخان » ترسی (۱)

---

(۱) تېرسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ز یی سړ کی لا سې پرې دی
جنګ پر غاړه د و یلې دی

باز تیپی دی‌و رو ن یې پرې‌دی
جنګ پر غاړه د لو ړې دی

و ړسی راله دسیک سکاڼه
او س لنډی (۲) کاږه با ز خانه

باز دنه و رلی(۳) ته‌ځایه
پښې دی ماتی سه‌چار پایه

دچرګی (۴) کو لمې دپرې کې
بازه لاندی رسا لې کې

و ردنه وړی ته‌توپکه
پښې‌دی‌و لو ړه‌چابکه

غاښی سپین‌خو نکې سرې
دباز په‌ر نګ‌نسته جو ړې

با زه وله تو پنچې
دو تر دو او ښتئی ا و س سرې

باز یې سړ کی عمی (۱) کښېنه
ا سپل را و ړه دروا زې له

---

(۲) تو پنګچه .

(۳) و رو ړی .

(۴) اسپه .

(۱) دباز خان‌دما ندینې نو م و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د بې زاړی ناو کی

تر باز دسر و و زی گو لی»

مأخذ:

پښتو او پښتانه په‌سهیلی‌پښتو نخوا کی دپر و فیسرسیال کاکړ اثر —۲۳۷ مخ.

۱۴۰۵ ـباز خان بنگښ :

با زمحمد مشهو ر په « باز خان » د سر دار محمد مظفر زوی ،پـه‌خته بنگښ دپښتو ژ بی شاعر و، چې‌په (۱۳۴۰ ه ش) کال په تیرا کی زېږ ېدلی او په (۱۹۱۷م) کال په هنگو کی مړ دی .

دی‌مجاهد شاعر و ،او په جهاد کی یې‌بر خه اخیستې‌وه،داشعار و یو دیو ان یې درلو د او دشعر و نو یوه مجموعه یې‌او س هم سته— دابیت دده دی:

باز خان هیڅ‌سیالی دشعر له چانه کا

دی تابع د شاعری له رحمن راغی

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو —۹۶مخ.

۱۴۰۶ ـباز خان ننگر هاری :

د پښتو ژ بی او لسی شاعر و، شعر و نه یې د او لسی آهنگو سـره سم و یل، او تر (۱۳۳۰ ه ق) کال دمخه دننگر هار په سیمو کی ا و سېد .

دیوې بدلی دوه بیتو نه‌یې‌دادی :

زخمی‌سی‌دز ړه سر دی بانه د شاه شتی دی‌نا

اغو ستی یې‌ر نگین دی زلفان یې گو ړ گو تی دی‌نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بند کې د سو زې دې چاپېر ځینې څو کې دې نا

باز خان پسې ز هیر دې خوانې یې خاو رې کېږي نا

مأخذ:

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو -۹٦ مخ.

۱٤۰۷ -باز ر خان خوول خیل:

د سهیلي پښتو نخوا د سر انیو د خوول خیلو د ټبر یو نو میالی غازی و ، چې د «و لوست» په کلي کې اوسېداو د پرنګیانو په استعماري دوره کې ئې په سلې مبارزو کې برخه اخیستلې

مأخذ:

پښتو او پښتا نه- د سیال کا کړ- ۱/۳۸۲ مخ.

۱٤۰۸ - باز گل لغمانی : د پښتو ژ بې شا عرا و د شیخ ا حمد خا ن (۱۲۰۰ هـ ق) شا گر د و ، د لغما ن په سیمو کې او سېداو پر ا و لس و ز نو یې شعر و نه و یل . شیخ احمدخان یې د خپلو شا گر دانو په کې دله داسي یـادوی :

بلبلې با ز گل دې چې مدام کې چپاو و نه

په ز ړه سې او رې ستا غمو نه اسبا ر و نه

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ا دبیات پښتو- ۹٦ مخ.

۱٤۰۹- بازگل (ملا): ملا باز گل اخو نز اده د دینې علو مو عالم او د یونانې طب طبیب او د پښتو ژ بې نو میا لی ناظم و .

د دیر لسمې هجري پېړۍ په سر کې په پښتونخوا کې او سېده ، او یو کتاب ئې په یخوانې طب کې د شافع الاسر اض په نامه په پښتو نظم کړی و ، چې د پاې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیته یې دا دی :

دانسخه شو له تمامه

درته وایم نیک فرجامه

له دسته د« بازگل »

په همزو کی دی گل

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۶۹ مخ .

۱٤۱۰ -**باز محمد کاکړ** : دپښتو ژبی شاعر او پخته سر دانزی کاکړو ، د کندهار د ښار دپو پلز و په کوڅه کی اوسید .

دینی علوم یې لوستی وو ، او دقرائت په علم کی ښه معلومات درلودل ، او په(۱۳۰۶ هش) کال یې یوه رساله دتجوید په علم کی و لیکله .

دده شعرونه د کندهار په خپرو نوکی خپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت یې نا تمام د ی له بیانه

ځکه نن باز محمد خوښ په اختصار دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو — ۶۸مخ.

۱٤۱۱ - **باز محمد کندهاری** : د پښتو ژبی شاعر اوپه خطاطی کی د نوسیالی خطاط غلام جیلانی پیښبو ری شاگرد و .

په کندهار کی زیږیدلی خو په پیښو رکی اوسید ، اوددیرلسمی هجری پیړی دپای لهشاعرانو څخه گڼل کیده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت دده دی:

سره لمبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی و رنږدې شي دی سوځیږی.

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو — ۶۸ مخ .

۱۴۱۲ - باز محمد کند هاری : دپښتوژبی شاعراوخطاطو،له کندهاره ښوته‌او له هغه‌ځایه بیا پیښبور ته تللی و — دخو شنو یسی زده کړه یی‌د پیښو ر په ښار کی له‌مو لانا غلام‌جیلانی څخه کړې وه،او په ۱۲۸۷ ه ق کال‌یې د پیښبور په‌مطبع مصطفی کی کتابت کاوه اوخو کتابه دده په‌خط په‌ډبرین چاپ طبع‌سوی دی .

څه‌وخت ښبئی ته‌هم تللی و ،او هلته یی‌پښتو کتابو نه دچاپ دپاره‌لیکل .

ده په پښتو شعر هم و ایه ، داشعر دده دی:

سره لمبه ده په بازارکی چی بلیږی

هر سړی چی و رنز دې شی دی‌سو زیږی

دیرعالم‌به ور سره اور ته‌را ارتاوکړی

د هغو په زړه کی سرې لمبی بلیږی

هرسړی چی‌زه پوښتم دی راته ژاړی

او شهره یې و رځ په و رځ پسی زیاتیږی

په‌دی‌وخت کی‌اوس خبری په پیسو شوې

بې پیسو جواب وچا ته نه ردیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهغه چې بیا کم‌ذات وی په دنیا کښي
چې پیسه په لاس و رځی په هوا کیږی
بازمحمده که ایمان دی سلامت شی
په‌عقبې بدی‌هم دی‌یو په کاریږی

مأخذ:

تېر هېر شاعران — م ۰ ۲ مخ .

۱٤۱۳ – باز (ملا):

ملاباز په خټه سالارزی دپښتو نخوا په« جندول » سیمه کی اوسید ، او دپښتو ژبی اولسی شاعرو ، او په اولسی او زانو یې شعرونه ویل . ددینی علوسو په‌سبادیو هم پو هیده او په‌عو اسو کی یې په«بازملا»شهرت درلود، او د(۱۳۱۰ هش) کال په‌شاوخوا کی سړ دی، دایې دیوې بدلی سردی

یا ها رستا د گردن دی

یا سر دی یا بر یښنا ده

یا توره د پولادو

یا ستر گه د لیلا ده

مأخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو — ٦۷ مخ.

۱٤۱٤– بازون خول خېل:

ملابازون په خټه‌خول‌خېل ، دانی‌دسهیلی پښتونخوا ده غل کوټنوډی او سیدو نکی‌دخپل‌و خت‌دبارز شخصیت تېر سوی‌دی. څه و خت چې پرنگیانو‌سرتضی خان اوبه خېل غازی په‌خند کیو وخوږ، نو ده‌رانی‌یوسشرتوب ملا بازون خول خېل ته وسپارل سو- داهغه ورځی وې‌چې‌دپر-

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگیانو یرغلگرو د«درازنده »سیمه ترخپلو استعما ری چمبولاندی راوستلي وه.
سلاباز ون دسرتضی خان سلي سنگر«خوړ بیني »ته ولاړ، او د مرانیوشا زلمیان
یې سره را یوځای کړه ،خوله بده سرغه پرنگیانو دشپې دسلی سجا هدینوپرسنگرراو
گرځیدل او سلابازونېي وژنو ، او په ولسی سند روکی د ا سی یا دسو:
سرې سترگی د باز دی لنډی ځنی له غو ړوسره   رالئی سپین باز ون لکه زسری له ځنځیروسره
بیا و روسته پرنگیا نو سلا با ز و ن او یوشمیرنورسرانی مجا هدین د« خوړ»
کلاته بوتلل او هلته یې بندیان کړل .

مأخـــذ

پښتو او پښتانه دسیال کاکړ -۱-۳۷۳ مخ

۱٤۱٥ - بازید :

د پښتنو دبائی ز ی‌قبیلی لوسړی نیکه‌وچی دری ز امن بیتو ن سهیل سلیمان
او بابو» یې در لودل ، او ددې د ر و سر وز امنو په‌نوسو بیل‌بیل خپلو نه‌شهرت‌لری.

مـــأخــذ: حواشي-توار یخ‌حافظ ر حمت خانی -په اردو . ٦٣ مخ

۱٤۱٦- باز ید خان افغان :

د سلطان خان زوی په هندستان کی‌له‌نوسیالیو ا فغا نا نو څخه ؤ ده په ۹۸۰ ه ق
کال کی د پلار تر مړینی ورو سته د هند د«بهار» دحکو مت وا گی په‌لاس
کی‌و اخیستلی‌او په‌پا ی کی‌دیو بل‌افغان په‌لاس‌چی‌دده مخالف ؤ،و وژل سو

مـــاخذ و نــه:

۱-تار یخ بهار-۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵،۱۹۳، ۱۹۷ مخونه

۲-دهندپه تار یخ او مدنیت کی دافغانانوبرخه(خطی) - ۸٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۱۷- باسطی کابلی الاصل:

بنده علی خان باسطی چی سوریبي د شیرافگن خان کابلی لوروه په هندکی او سیداو ددری ژبی شاعرو. خنګه چی دده پلار د کابل له غتانو څخه و، نوده هم لوړی «شیرافگن» تخلص کاوه. خوو روسته چی د لکهنو په ښار کی دشیخ عبدالباسط مریدسو، نوځپل تخلص یې په «باسطی» واړاوه،اود «تذکرهٔباسطی»په نامه یې یوه تذکره هم و ایکله، اوپه شعرکی دشیخ محمد علی حزین لاهیجی له شاګردانو څخه ګڼل کېده ،او داده بیته دده دی :

آن گلرخ شوخ دلستان را آرید و آن لاله عذار نو جوانرا آرید

یا در قدم او برسانید سرا یابر سرم آن سرو روان راآرید

مأخذ:

۱-ددهخدالغتنامه (ب) ۳۲۳ مخ ۲-قاسوس الاعلام ترکی- ۲/۱۱۹۷«

۱٤۱۸ - باشانی هروی :

ابوسعید ابراهیم دطهمان خراسانی زوی دهرات دباشان دکلی و او د تابعانو یوه ډلهیی لیدلی وه چی یو له هغو څخه عمر و بن دینار و او په (۱٦۳ه ق) کال پهمکه کی سړ دی .

مأخذ :

ددهخدالغتنامه(ب) . ۳۳ مخ

۱۳۱۹- باشنانی هروی :

ابوعبدالله محمد داحمد زوی د عبدالله باشنانی نمسی دخپل و خت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفسر انو څخه و ، اود هرات د باشنان کلي ته منسوب دی خو
دا«باشنان ښایي په په اصل کې باشان» وي .

ماخذ :

ددهخدا لغتنامه (ب)۳۶۳ مخ

۱٤۲۰ ـ باشهید نیکه :
په خته ملا زی سنحرخیل کاکړ روحانی سړی وچی د کاکړستان د
«هرنائی» په سیمه کې د خوکا لی په هدیره کی ښخ دی ، او خاص
وعام یې زیارت ته ورځی

مأخذ

مزارت دښاغلی سیال کاکړ لیکنه ـ ۵۸ مخ

۱٤۲۱ ـ باصر حاکم شاه : دگلزار زوی دپښتو ژبی شاعر و چی په
شعر کی یې باصر ، تخلص کاوه په (۱۹۰۹م) کال په (لوارگی) کی زیږ-
یدلی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړ دی .
په شعر کی یې روانه طبعه درلوده له هم یې پر کلاسیک طرز او هم
یې پر اولسی او زانو شعر ونه ویل ـ دده دیوې پسرلنی بدلی سر دادی
نن بیا په گلستان پسرلی شو لو خندان نن بیا په گلستان .

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۰مخ

۱٤۲۲ـ باطني بلخی :
ددری ژبی شاعر و ، په بلخ کی اوسید .

امیر علیشیر نوایی په مجالس النفاس کی لیکی چی باطنی ساده او فقیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی و حج ته هم تللی و دابیت دده د ی :

بسکه داری تنگ دل ای غنچه خندان مرا
جان ز دل آمد بتنگ و دل گرفت از جان مرا

ماخذونه

۱ ـ مجمع النفائس ـ ۲۵۶،۸۲ مخونه
۲ ـ د مخزن الغرائب (ب) ـ ۶۳۳ مخ
۳ ـ قاموس الاعلام ترکی ـ ۲/۱۱۹۹
۴ ـ صبح گلشن ـ ۵۰ مخ

۱۴۲۳ ـ باعوف (۱) سیستانی:

دعبدالرحمن زوی او دبزیع نمسی دسیستان دخوارجو نوميالی مشر و چې د(۲۱۵هق) کال په خلرمه خور (جمادی الاخر) کی چی دخوارجو بل مشر ابو اسحاق دخوارجو له مشخه وتښتید نو خوارجو دباعوف سره بیعت وکی ـ ده هم دسیستان دخپلواکی دساتنی دپاره دعوبود عمالو سره سخت جنگونه وکړه .

ماخذ

تاریخ سیستان ـ ۱۸۰، ۱۸۲، ۱۸۳ مخونه .

---

(۱) دانوم یو ځای اباعوف ، هم لیکلی سوی دی ، خو نور ځایونه دباعوف په شکل راغلی ، مگر ملک الشعر ابهار د تاریخ سیستان د کتاب په فهرست کی ابو عوف ، راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۴ ـ باغون مسه خیل:

د کاکړو د مسه خیلو یو پیاوړی نومیالی و، چې د بوری د تحصیل سپین خیل د میر دازی په کلي کې اوسېده پلار نوم یې زدون واو د هغه ځای په پښتني غاړو کې یاد سوی دی چې وایي:

نا صري یتکي تر سر　　　باغون د ګړ د مسه خېل سر

توپک نه دی ګنج نشین دی　　　خانه و زني د باغون دی،

مأخذ:

پښتو او پښتانه د سیال کاکړ ۱ ــ م ، ۳۱ مخ

۱۴۲۵ ـ باقر ذوالکمالین هروی:

د میر علي هروي پلار او د نهمې هجري پېړۍ له نومیالیو پوهانو څخه و، چې د ابو القاسم رفیعي بهار آبادي د «خط و خطاطان» د مؤلف په قول یې په عقلیه او فضلیه علومو کې ساری نه درلود، او د فضل او کمال پر آسمان یو ځلېدونکی ستوری و. د ښه خط په لیکلو کې د خپل وخت له استاذانو څخه بلل کېده او په تېره بیا د خط په قوانینو او ضوابطو کې لوی لاس درلود.

ده یو کتاب د خواجه نصیر الدین طوسي د هغې شرحې په رد کې لیکلی دی چې هغه د شیخ الرئیس ابو علي سینا پر اشاراتو لیکلې وه.

یو وخت له هراته هندوستان ته ولاړ او هلته د لاهور د حکمران جیپال چې د ده په کمالاتو او فضایلو خبر سو، نو یې ډېر ونازاوه، او ځیني وغوښتل چې یوه ښکلې مرقع ورته ولیکي ده هم ومنله او ډېره ښکلې او نفیسه مرقع ورته ترتیب او بشپړه جیپال ته یې وړاندې کړه جیپال یې په لیدو خورا ډېر خوشال سو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خلو ر زره طلا وی یې و رو بخښلی ، خو د ده لو ړ همت هغه صله و نه منله،
او په اوو ه اتیا کلنی کی مړ سو.

ماخذ:

۱- پیدایش خط و خطاطان دحاجی میر زا عبدالمحمدخان ایرانی تألیف -
۱۴۵ مخ.

۲- خطو خطاطان- دابو القاسم رفیعی مهر آبادی تألیف -۲۳۱ مخ.

۱۴۲۶- **باقر شاه-** د پښتو ژبی غزل ویونکی شاعر او د مطیع الله پیر ه
خیل سعا صرو ، د (۱۲۰۰ ه ش) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه.

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو - ۷۰ مخ.

۱۴۲۷- **باقی بالله کابلی:** خواجه باقی با لله کابلی د لسمی هجری پیړی له
نومیالیو پو هانو او روحانیو نو څخه و ، چی په (۹۷۱ ه ق) کال د قاضی عبدالسلام
له صلبه په کابل کی زیږیدلی دی چی و روسته په طریقت کی د نقشبندی سلسای
له ستر و ز بر گانو څخه سو ، او د حضرت مجدد پیر و .
دی د ۱۰۱۲ هق کال دخلر ه ی خورپه ۲۶ د دوشنبی په ورځ مړ او د هند په دهلی کی
ښخ دی دخز ینة الاصفیا مؤلف مفتی غلام سر و ر لاهوری لیکی چی:
«خو اجه محمدباقی نقشبندی از بز رگا ن و قت و مقتدای زمانه واما مان
عهدخو دبو د بکمالات ظاهری و باطنی آر استه و بجذب و عشق وصحبت پیراسته
و بز هدو تقوی معر و ف و باو صاف کر یمه مو صو ف و نسبت او یسی بخو اجه
بهاءالدین نقشبند و نسبت ظا هر بخو اجه امکنگی داشت و از رو حانیت خو اجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبیدالله احرار فایدهٔ وافر گرفت— د راوا یل از کابل بسمرقند رفت و بعد تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه ا ۰ګنګی نمود و صاحب تصانیف و تو الـیف شد» .

دده په‌علمی آثارو کی «سلسلةالاحرار» کتاب شهرت لری او سر بیره پر هغه خواجه باقی‌بالله په‌دری ژ به‌شعر و نه هم‌و یل، خو شعر و نه‌یی زیاتره عرفانی او تصو فی بڼه‌لری چی‌څو بیته یی‌دخزینة الاصفیا ۰ؤلف د«روضةالسلام» له کتابه راخیستی او هغه دادی:

۰ن‌نه‌همینم که‌وجود۰ن است
جای دگر رقص‌وجود۰ن است
نقطهٔ محراب جماعت ۰نم
دا نهٔ سیراب زراعت ۰نم
ابروی چشمانی ۰ن دلکش‌است
قطرهٔ نیسانی ۰ن آتش است
عقل نمك زیر کباب ۰ن است
خون جگر نام شراب ۰ن‌است
شخا ۰ه کلید سرا نګت ۰ن
گنج دو عالم همه در پشت ۰ن

همد ار ا ز سفتی غلام سرو ر دخزینة الاصفیا ۰ؤلف دده د۰ړینی‌نیټه په سو بیوکی داسی راوړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو باقی راهی ملک بقا شد
باهل دهر گفت هذا فراقی
ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
بجای ملک باقی رفت باقی

۱۰۱۲ھ

یادا:-

چو شد از عالم فانی مقیم جنت والا
معلی خواجه عالی شه دارالبقا باقی
بخوان قطب زمان مخدوم باقی
سال ترحیلش اگر طلب زمن شد
والی دارالبقا باقی

مأخذونه:

۱- خزینة الاصفیا ٦۰٥ مخ.
۲- تاریخ افغانستان درعصر گورگانی هند ۲۰۵ مخ
۳- مکتوبات حضرت مجدد لو مړی توک .

۱٤۲۸ **باقی بلخی** : په بلخ کې د دری ژبې شاعر و ، دا بیت دده دی:

چو او را تکیه بر دیوار دیدم مردم از حسرت
که این فرسوده قالب خشت آن دیوار بایستی

مأخذونه:

۱- دهخدا لغتنامه -د «ب» ردیف- ۸۰٥ مخ.
۲- قاموس الاعلام ترکی ۲/۱۲۰۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۹- باقي مجددي:

حضرت میاعبدالباقي مجددي ددري ژبې ښه شاعر و، دسراج الاخبار داووم کال په ۷ ۱ ګڼه اونهم مخ کې د ده يوه غزل دلنديادو نیسره داسي چاپ سوې ده:

«ازطبع جناب صاحب کامل ولبیب فاضل واديب آگاه دل، رحيق مکدة فيوضات مجددی راساقی، جناب حضرت میا عبدالباقی صاحب مرحوم.

دوش از کوی خرابات آن سهی قدمست رفت

از پی آن دلربادیدم که دل از دست رفت سینه شداماجگاه ناوك مژگان یار

گفتم ای جان صرفه کن گفتا که تیرازشست رفت

تکیه برطول امل داری نمیدانی مگر

برنفس وابسته هستی تاکه گفتی هست رفت

می توان فهمید مضمون کلاما زعکس اصل

بهرتحقیق همین معنی نگین بنشست رفت «باقیا» قید تعلق سنگ راسالك است

مرغ زیرك چون زدام ودانه فارغ جست رفت

مأخذ :سراج الاخبا ر-پورته يادەسوې ګڼه

۱۴۳۰- باقي هروي: ددري ژبې لهشاعرانو څخه و، او په هرات کې اوسېد دابيت ددەدى:

ما وسخن از کشتن من میکند من بهمین خوش که سخن می کند

مأخذونه:

۱- ددهخدالغتنامه

د«ب» رديف- ۱۰۵مخ-

۲- قاموس الاعلام ترکي-۲/۲۰۳/۱۲مخ-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۳۱- **باکور اوغانی:** د کرمان دسیمی د یوافغان امیرنوم دی چی د شاه شجاع مظفری له خوا د خواجه مجدالدین قا قم پهٔ سلگری ددو و ز ر و سپر و سرهٔ دشاه شجاع مظفری دزوی مبلاتړ تهٔ چی پهٔ کرمان کی و الی و ، استو لی سوی ؤ .

دانو م پهٔ حبیب السیر کی« امیر تا کور او غانی» لیکلی سوی دی او د تاریخ کرمان مؤلف بیالیکی چی دا امیر باکور اوغانی د«سیور غتمش»دا کازوی اود کرمان دسیمی یو او غان امیر و .

مأخذونه :

۱-ددهخدالغتنامه (ب) -۹۱۰مخ ۲-تاریخ کرمان۹۰ مخ

۳-تاریخ عصر حافظ -۲۱۳مخ

۱٤۳۲- **بالخوازی نیکه:** د کاکړستان د«هرنایی»دسیمی یو روحانی نیکه و ، چی د«پی » نوسی کلی پهٔ هد یره کی ښخ دی .

پهٔ خټه«پیخی» و ،او پهٔ خلکو کی یې پهٔ ښه سړیتوب ز یات شهرت درلود ، چی حتی د کاکړو پهٔ یوه غاړه کی یې هم ستاینه سوې ده ،چی وایی:

و رسپړی بالخو ازی .

کوتان خلاص کې له پیشی

مأخذ :

۱زارات-دسیال کاکړ لیکنه-۹۰ مخ.

۱٤۳۳- **بالون اخون :** دبازیدزوی د پښتنو دخضرزی قبیلی مشر لاربوونکی او د خپل و خټ نوسیانی له ز برگانو او شیخانو څخه و .

دخضرزی قبیله دسوات له سیمی څخه د پښتنو نور و سیمو ته خپره سوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبا لو ل‌اخو ن دری ز امن پاته سوی‌چی درې سره روحانی عا لمان و و ، مشر زوی یې ملا ایمل په «اگاری چمله» نومې ځای کې دشیخ ملی‌ددفتر دو یش په اساس پر خپله برخه مځکه اوسید، او همهلته مړاو ښخ دی، او دوهم زوی «کیمل» یې په کالـو خان نو مې ځای کې میشته و، او همهلته مړ دی، دریم زوی «کلو»، یې‌چې په «کا لا با با» مشهـو ر و په «شـیـوه» کې ښخ دی ځنګه چې دبالو ل لقب اخو ن ونو ځکه د ده اولا د ه اخو نز ادګا نو ، په‌نامه یادیږی. داخون‌بالول یو و رو رشیخ حق نومیده.

مـا خـذ :

حو ا شي - تو اریخ حـا فظ رحمت خانی - په اردو ۱۲۲مخ

۱۴۳۴ -بالیث طبری :

عوفی په‌خپل کتاب «لباب‌الالباب» کی‌دابوالليث‌طبری په‌نامه‌دی‌دآل‌سبکتگين دشاعرانوپه‌دشاعرانو‌نه ډله کې‌یاد کړی‌دی‌-خونوریې هیڅ ده دډوندحالات‌نه‌دی‌راو ړی، یوازی‌یې دده‌د وینته ضبط کړی‌دی اوهم ځینی نوریتونه‌یې‌په‌مجمع‌الفصحا اوترجمان‌البلاغه کې‌راوړه سوی او هغه‌دادی:

سنگر معروف‌شـد‌بمعرفت تو

هیچ‌نباشی زکا رسنگرسنگر

گو یی‌من ر ب ایمنم که رب‌رحمیست

خواب تو بینی همی‌و هم تومعبر

چیست این‌باژگو نه‌طبع‌فلک

گاه‌دیو یست‌زشت وگاه‌ملک

(c) ketabton.com: The Digital Library

زبس این پرگزافه قسمت او
ازحقیقت دلم کشیده بشک

بی‌خبر زونشسته تکیه زده
زیر دیبای زرش وخز و فتک

با خبر را ازو بخورد وبخواب
زبرش آشتی است وزیرخنگ

گوییی اودهر کرده داد و کند
اینچنین دا دگی بود ویحک

درک الاسفل است جای امید
بدرج مردکی برسد زد رک

نیک بختی چوآب ومن سمکم
اوزمن دورچون سما زسمک

دیر یابست تا کی این گله زو
بجهان دم مزن زلی وزلک

فلک ازطبع برنگردد و تو
بی تکلف گله مکن زفلک

دلم میان دو زلفت نهان شدای مهروی
زبهر آنکه زچشمت همی بپرهیزد
نبینی آنکه چوتوزلف رابشا نه زنی
سردوزلف تودرشانه می درآویزد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دل منست که باشانه کارزار کند
درآن میان که ازو باد مشک می ریزد

همی بترسد کاورا برون برد ز میان
چو دید چشمت زورستخیز برخیزد

ازآن قبل همه شب مستمند تو بولیث
بهای های همی خون زدیدگان ریزد

وگر بخسبد یک چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزهٔ تو دلم
هلاک جان بود ار جان ازو بنگریزد

مأخذونه:

۱ـلباب الالباب ـ۲، ۶ مخ

۲ـتاریخ ادبیات درایران ـ۱/ ۵۹۸ مخ

مجمع الفصحا ـ۱/ ۸۲ مخ

۴ـترجمان البلاغه ـ۹۳ مخ

۱۴۳۵ ـبانو بی بی :

دبلو څستان د کلات دمشر میر احمد خان لور او د میر ابراهیم خان نوشیروانی نومیالی او ننګیالی ماندینه وه .

هغه وخت چې د دی پلار د باوز یو د قبیلې سره او ولسمه جګړه کوله نو دې میرمنې هم دناربنه کالي اغوستي او دجګړې په ډګر کې د نارینه په څیر اوړه پر اوږه ورسره جنګیدله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه او ددی بی مشورې یې هیڅ کار نه کاوه. او هم ددی میر منې دمشورې پر کښتو، چې میر احمد خان دپاروزیو سره په اووه لسمې جګړه کې پر یالې سو، او د پاروزیو دقبیلې دلبنه کر سردار سرزا خان کلات ته دمیرا حمد خان دلیدو دپاره ورغی او معافي یې ځینې وغوښتله اولوړه یې وړسره وکړه.

ماخذ:

هماری جدوجهد په اردو دعبدالرحمن غور لیکنه ۲٦مخ

۱٤۳٦ـ بانو سیستانی:

دسیستان دنو میالي امیر خلف بن احمد اناوه چې خلف دديې نو میا لی میر منې نامه ته منسوب واو «خلف باند» یې هم بالـه داخلاف دعمر وبن لیث دلـو ر نمسی و، کـه څه هم دابـڼن اثیر په روایت ځینو دده نسبت دیعقوب نمسـی ته هـم کـړی دی او بدیع همداني بیا په لامیه قصیده کې خلف دوارو پاچهانو یعنی یعقوب اوعمر ولیث ته منسوب کړی اومولانا معین الدین اسفزاری بیا پخپل کتاب تاریخ هرات کې د خلف نسبت داسی را وړی: خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیان دسیستان په تاریخ کې راغلی دي چې بانو دمحمد بن عمر ولو روه او محمد بن خلف ته یې ورکړی وه او د امیر بو جعفر مو روه او خلف بن احمد چې خلف بانو بو لی خپلې دې اناته منسوب دی.

خو پر چهار مقاله باندې د قزويني په تعليقاتو کې دابانو دعمر وبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

الليث صفاری لو ر بللې سوی ده .

ما خذ و نه :

۱- تاریخ سیستان - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخد الغتنا مه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۲/۳۵۱ مخ

۱۴۳۷- بانو گشپ:

دسیستان او زابل دنامتو او تاریخی پهلوان «رستم» لور وه چې په پهلوانی او چالاکی کی یې په نارینه و کی هم ساری نه درلود. دې پیغلې ډیرلوی لوی وا کمن غوښتونکی درلود دل لکه دچین فغفور او قیصر او خاقان او دایران کاوس شاه او ده هغه خپلوان او نور زړه وران او رستم ته یې سر کښې را لیږلی خو رستم دد وی له منځه دگودرز «کشوادگان» زوی «گیو» خو ښ کی او خپله لور یې هغه ته ورکړه .

ددی زړه وری میر منی په باب کی یو مشهور رداستان د«بانو گشپ نامه» په نامه ستة چی ظاهراً دهغه لیکنه په پنځمه هجری پیړی پوری اړه لری

ما خذ :

تاریخ ادبیات در ایران ۲/۳۶۴ مخ

۱۴۳۸ - بانی ځاخې :

دپښتو ژبې اولسی شاعر او دپکتیاد ولایت دځاځیو په کل غونډی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی اوسید اودخا ځیو دتبر په لیو نی ،طایفي پو ری اړه درلو دله .
په (۱۲۵۷ هش) کال زیږ یدلی اوپه (۱۳۴۷ هـ ش) کـا ل کی مـړ دی .
دادده دیوی اولسی بدلی کسر دی :

تا چی ساته کړی خه شیرین گفتا ردی نا یو ځلی راشه صنم زړه نا قرار دی نا

ماخـذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۰ مخ

۱۴۳۹ - باوری (اخو ند)

دپښتو ژ بی مجلسی شاعر و ، دپښتو نخوا دسوا بی دتحصیل په « پنج پیر »
نو می محله کی اوسید ، د(۱۳۰۵ هش) کال په شاوخو ا کی مړ دی
او دده شعر و نه دذو ق دخاو ند انو په یاددی ،دا بـیت دده دی :

په مخ باندی دی توری زلفی او یز اندی
گلاب دپر خی دکندی پکی ایښی اثر ی دی

ما خذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۱ مخ

۱۴۴۰- با یتگین زمینداوری:

دسلطان محمو د غز نوی له خو ا دهیلمندپه زمینداور کی والی و ،په
(۴۰۱ هق) کا ل چی سلطا ن محمود غز نو ی دغو رخو اته ولا ړ خپل دوه
زامن امیر مسعو داو امیر محمداو خپل ورو راامیر یو سف یې په زمینداو ر
کی د همد ی با یتگین په کو رکی پر ښوو ل چی د و ا ړه شهزاد-
گان څو رلس کلن اویو سف او و لس کلن و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو الفضل بیهقی لیکی چی :

«وایشان راآنجابدان سبب ماند که زمین داور را سبا رک داشتی ، که نخست ولایت که امیرعادل سبکتگین پدر شرضی الله عنه وی را دادآن ناحیت بود» «۱»

او هم لیکی چی زمینداوری بایتگین پرسلطان محمود دیرگران واوهغه وقت چی سلطان محمود پر سیستان یرغل وکی او سیستانی «خلف» ته یې ماته ورکړه همد ابا یتگین ورسره و ، او تر هغه بری وروسته بایتگین یو سل او دیرش نر اونبځی طاوسان له سیستانه زمیند اور ته راوړه - وایی چی هغو طاوسانو به دکورو په گنبدو کی هگی اچولی او چوچیان به یې ایستل و شهزاده مسعود اوشهزاده امیر محمدچی هلکان وو ، پریا سوبه په طاوسا نو پسی ځغاستل .

بیهقی لیکی چی زمینداوری بایتگین یوه ډیره پارساو کار یگره سړی درلودله چی دسلطان مسعوددشهزادگی په وخت کی یې دهغه سلطان ډیر خدمت کړی و ، او چی سلطان مسعود پاچا سو ، نو دهغی سړینی یې دخپلی مورپه شان احترام کاوه ، او هغی سړینی به هم سلطان مسعود ته دده دکو چینوالی کیسې کولې او د سلطان مسعود به هم ډیری خو ښېدلې ،

مأخذ

تاریخ بیهقی - ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ مخونه

۱۴۴۱ بایتگین غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی ددربار دمشر دبیرابو نصر مشکان یو زړو راو باتدبیر سړی و ، چی ابو الفضل بیهقی یې داسې ستایی :

«۱» تا ریخ بیهقی - ۱۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«این بایتگین بجای استسردی جلدو کاری و سوار بشوار نیدن همه‌سلاحها استاد، چنانکه همبا زندارد به بازی گوی و اسروزسنه احدی و خسین واربعما ئه‌که تاریخ را بدین جای رسا نیدم خدمت خداوندسلطان بزرگ ابوالمظفر ابراهیم انار الله برهانه میکند خدمتی خاص‌تر و آن خدمت چوگان و سلاح و نیزه و تیر انداختن و دیگر ریاضتهاست و آخر فرو شکوه و خشنودی استادم وی را دریافت تاچنین پایهٔ بزرگ‌وی را دریافته آمد.»

همدابایتگین و،چی د سلطان مسعود غزنوی په‌وختو کی يې دکنند و ز «مشهو راو غبنتلی باغی علی کندو زی» يې په‌کو زگانان کی‌له غره څخه را ـ کېته کی‌ءاو سلطان‌مسعو دته‌يـې‌راو وست(ددې کتاب‌د«ع»په‌ردیف کی‌دی د «علی کندوزی نامه‌ته او یادتاریخ بیهقی ٥٦١ مـخ‌ته‌رجوع وسی)

مأخذ:

تاریخ بیهقی -٥٦٢،٥٦١ مخونه.

١٤٤٢ بایتوزبستی:

د سلطان محمود غزنوی د پلار سبکتگین په وختو کی د بست له‌نو مياليو مشرانو څخه‌و، او د بست‌امیر طغان ته‌پورته سو،امیر طغان يې وشاړه او دبست دخپلواک والی په‌توګه يې دهغه ولایت دچارو واګی په لاس کی و نیولی، او دده ملګر و او طرفدارانو ته بایتوزیان وو یل‌سوه.

امیرطغان غزنی ته‌ولاړ،سبکتگین ته‌يې‌پناه وروړه اوله هغه‌څخه‌يې‌په‌دی شرطو مرسته وغوښتله‌چی که‌سبکتلیګن دبست په‌نیولو کی‌ددمسره مرسته‌وکړی‌اوبست‌ونیسی نو: لومړی په‌غزنی دافغانستان دنوی دولت‌دپایتخت په توګه و پېژنی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بست مالیات به هر خوسره چی سبکتگین و تاکی هر کال دغزنی خزانې ته رسوی دو هم هر وخت چی خارجی خطر پیښ سی‌او یاسبکتگین وغواړو چی پر دیو یرغل و کړی طغان‌او دهغه سلګری به هیوادساتی‌او دسبکتگین سلاتړ به کوی دریم هر کال به داسیر طغان یو زوی دغزنی په‌دربار کی اوسی.

سبکتگین دده غوښتنه و منله او پخپله دیو لوی لښکرسره له‌غزنی څخه‌دبست خواته و خوځېد، دبایتوز سره‌یې جګړه و کړه، بایتو زاو بایتوز یان‌یې‌مات کړه، بست یې‌و نیواو اسیرطغان‌یې‌بیادبست‌و الی‌و تاکه، خو څو ورځی وروسته اسیرطغان له‌خپل ترون‌څخه‌غاړه و غړوله او دسبکتگین په‌مخالفت یی‌لاس پوری کړ، څو چی یوه‌ورځ یې‌پر سبکتگین دتوری‌واری‌و کړ، دسبکتگین‌یو لاس‌یې ټپی کړ او هغه په‌دابل‌لاس‌طغان په‌توره وواهه، ټپی یې کړ او ددواړوخوا و لښکر سره و نښتل‌او ترسختی‌جګړې‌و روسته اسیرطغان‌ماتې و کړه، اودبایتوز سره دکرسان خواته و تښتېد، او دبست ولایت دغزنی دپاچهی‌یوه‌برخه‌سوه.

مأخذونه:

۱-تاریخ بیهقی-۳۰۲، ۵۰۳ مخونه.

۲-تاریخ سیستان ۳۳۳،۳۲۶، او ۳۳۹مخونه

۳-ددهخدالغتنامه (ب)۱۶۱۶مخ ۴- سلطنت غزنویان -۷ مخ.

۱٤٤۳ بایخان:

دپښتو یو پخوانی شاعر او دخوشحال خان‌ختک‌معاصرګڼل‌ سوی دی.

په‌پښتانه شعراء کی ددسترراو رتی په‌حواله لیکی‌چی بایخان دبونیرو ،اود و لاناجامی لیلی اومجنون یې په‌پښتو نظم اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده یو ه غزله ښاغلی رفیع د ښلا ښایسته خان له جونګه په خپل کتاب «ادبی ستوری» کی راوړی او هغه داده .

بخره سې فراق شوه چی اشنا له دانه بیل شه | باغ و ، دګلونو پری د هجر آتش بل شه
ماخځه توتی و ، توتی ګشت کاوه په ګلو | اوس له ګشته پریوت چی په دواړوخانګو شل شه
باغ و ، دګلونو بلبلانو پری شطرنج کړ | اوس بلبلی ژاړی چی د ګلو رنګ بدل شه
باغ و ، دګلونو بلبلانو پری چغار کړ | باد د خزان والووت تا ر په تار د ګل غنډل شه
لاړه د مجلسی یاران له دانه بیابه رانشی | پر بو تل ګلونه په خاورونه د ملګ ځنګل شه
شه وایی ناصحه ! چی د صبر نصیحت کړی | اوس بی صبر نشی په ما اورد یا ربس بل شه
دوردی غریری «ښایخانه د مجلوم تیرشه (۱) | چی لاندی تری د خاورو د لیلی د خیال و ربل شه

او په پښتانه شعرا کی یی دا بیت راغلی دی .

مأخذونه :

۱- پښتانه شعرا ء ۱-/۲۵٦ مخ ۲-ادبی ستوری ۷-٦ مخ

۱٤٤٤ بای خان :

د پښتو ژبی شاعر و ، او دده ژوند د (۱۱۰۰ ه) کال په شا و خوا کی اټکل سوی دی .

عبدالرحیم هوتک د کندهار دسیمی د پښتو ژبی شاعر چی د (۱۱۵۰ ه) کال په شاو خوا کی ژوندی و ، په خپل یو ه بیت کی د «بای خان» داسی یادو نه کوی :

که سی ناړی د ښتا تیری کړی تر ستونی | پیر کامل به د ختک او د بای خان سم

(۱) مجنون پښتانه په عامه اصطلاح کی (مجنون) ته «مجلوم» وایی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سستر راو رتی دخپل گرادر مقدمه کی لیکی چی «بای خان» دبو نیرو، او دمولاناعبدالرحمن جامی لیلی ومجنون یی په پښتونظم روړولي دی دا کتاب اوس ورک دی او داسی ښکاری چی نوسوری مستشرق یسی نسخه یتدلسی وه راورتی دخپل گرادر په پنځوسم مخ دبای خان له لیلی او مجنون څخه یو ازی دایو بیت راوړی دی چی وایی :

له دی خپلی بدی بخری
چاته ژارم په چاد اد کړم

نور اشعاری یې پهلاس وانغله .

ماخذ ونه :

۱- پښتانه شعر ا -۱ر ۲۵۶مخ

۲-دراورتی دپښتو گرامر مقدمه د ۱۸۵۶م دکلکتې چاپ .

۱۴۴۵ -بای خان حافظ :

حافظ بای خان دپښتو نستان له اولسی شاعرانو څخه و اودکندهار و په سیمه کی اوسید .

شعر ونه یې پراولسی طرزباندی ویل اوپه شعر کی دحافظعظیم کندهاری (چی په ۱۳۲۱ه ش کال کی دړ دی) پیر وو .

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ۷۱مخ

۱۴۴۶- بایزید افغان :

دگورګانی عالمگیر ددوری له نومیالیو شیخانو او پوهانو او زاهدانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلفه وه‌چې په شیخ بایزید افغان یې شهرت درلود .

دخافی خان په‌قول له په‌ریاضت اونفس وژلو اود بې وزلو او محتاجانو په غم خوړلو کې د وسره مشهو رسوی وچې دزیاتر و مسلمانانو او هند وانو اود هر قوم دمحتاجانو سرجع گرځیدلی و او د ده دژوند زیات وختو نه دمحتاجانو د حاجتو په پوره کو کې تیر یده ده.

دی ډیرصریح لهجه‌سړی‌وچی غتانواوپاچهانوته‌به‌یې‌دحق‌دخبروتبلیغ په ډاگه کاوه .

مثلاً یوه ورځ یې په مسجد جامع کې او رنګز یب پاچاته وو یل چې:

((هر گاه سید کو نین (ص) د ختر خو د را کد خدا نمو ده باشند تو که پادشا اینډ یار باشي دختر ها را چرا کد خدا نمی نمایی ؟))

ما خذ و نه :

۱- منتخب اللباب -۲/۵۵۲ مخ

۲- تا ریخ افغانستان

در عصر گو رګانی هند - ۲۲۵ مخ

۱٤٤۷ -بایزید پورانی هروی :

د خپل وخت ښه هنرمند شاعر و نستعلیق خط یې دملاظهر پر روش دیر ښه‌لیکه‌او دهرات په «پو ران کلی کی او سید بخاراته هم‌تللی اوهند ته یې هم سفر کړی او تر (۹۰۰ ه ق) و روسته‌د ((تهته)) دا رغو نی امیر انو د ر بارته یې لار مو ند لې وه، او هلته په ډیر ه درنه سترګه ورته کتل کید ل ،او دا کو رنۍ په سند کې دثقافت او ادب اوهنر دخپرو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو زانګو سوه دا پښتو نه د ده دی :

از ره دیر مېمسجد زاهدی نا ګاه بر د   ښن نمی رفتم بد انجا او ورا از واه بر د

نه آن خشتست بر هم قبرهای درد منندان را   قضا بریکد ګر چیده است دفترهای هجران را

وایی چی په ابتدا کی ژوندون چندان ښه نه و، خو وروسته تر هغه چی په سیاحت پیل وکی ډیر و شتو او مالونو خاوند سو، او د نیاشته او اسبابو دومره وتهیول سو چی دده خرڅ د پلچهانو له خرڅ سره څه تو پیر نه درلود .

ماخذونه :

۱- مذکر احباب - قلمی - ۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان در عصر

ګورګانی هند - ۲۲٦ مخ

۳- پښتو آریانا دایره المعارف ۳/۳۵۸ مخ

۱۴۴۸ - بایزید پیر روښان :

شیخ سراج الدین بایزید د قاضي عبدالله زوی او د شیخ محمد لمسی په ختیځ اورسړ پښتون د خپل وخت لوی مفکر، د تولنی اصلاح کوونکی، دخارجی او پردی تسلط کلک مخالف او داو لسی مبارزو لار ښوونکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ و چی په «پیرروښان» باله، او متعصبو مخالفینو د «پیرتاریک» په نامه یاداوه .

مور یی بی بی امینه (۱) نومیدله او دحاجی ابو بکر لور وه، چی د پنجاب په جالندهـ

---

(۱) په ځینو مأخذو کی د بایزید د مور نوم «بیبن» امینه لیکلی سوی دی چی ښایی «بیبن» د «بی بی» غندی شکل وی .

هر کي او سپدله، او بایزید هملته په (۹۳۱ ه ق = ۱۵۲۴ م) کال کې وژ ل شو.

و ایي چې د بایزید نیکه ګان له کندهاره د وزیرستان د «کاني ګورم» یا «کاني ګرم» سیمې ته تللي وو، او د بایزید نیکه «شیخ محمد» چې د وزیرستان په کاني ګورم کې اوسېد، د وولس زامن درلودل، او په دې دولسو زامنو کې «عبدالله» د بایزید پلار په فضیلت مشهور و، او قاضي توب یې کاوه (۱)

دا چې د بایزید پلار څنګه په جالندهر کې د حاجي ابوبکر لور په نکاح کړه د پېښور فاضل او محقق لیکوال مولوي محمد عبدالقدوس قاسمي د هغه «خیر البیان» په سر یزه کې چې د پېښور د یونیورسټي د پښتو اکېډیمي په ۱۹۶۷ م کال کې چاپ او خپور کړې دی داسې بیا نوي چې: د بایزید نیکه شیخ محمد خپل یو بل زوی ته د حاجي ابو بکر جالندهري لور «بي بي امینه» غوښتې وه، خو څنګه چې حاجي ابو بکر هندي یوه لور درلودله نو پر شیخ محمد یې دا شرط کېښود چې ده زوی به له وزیرستانه جالندهر ته راځي او ده لور به وزیرستان ته نه بیایي، هغه و، چې د شیخ محمد زوی هم جالندهر ته ورغی خو هلته څو انې مرګ سو، او بي بي امینه کونډه پاته سوه، نو د هغه وخت د پښتنو الي دادو داو دستور و، چې دیوه پښتون کونډه باید کونډي د مېړه ورور او یا نور خپلوانو کړي وای، ځکه نو شیخ محمد د خپل مېړه زوی کونډه «بي بي امینه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته ورپه نکاح کړه او ددې دوهم مېړه د پاره هم هغه شرط و، چې باید جالندهر ته ورسي، او قاضي عبدالله سره له دې چې په وزیرستان کې یې بل واده هم کړی و، چې ماندینه یې «فاطمه» نو

---

(۱) صراط التوحید ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېدله اوېوزوی یې هم ځینی درلودچې «یعقوب» نومېده، بیا هم مجبور سو جالندهر ته ولاړ سي، هلته یو دوه کاله پاته سو، خو چې په (۹۳۱ هـ ق – ۱۵۲۴ م) کال د بي بي مینې له نسبه د عبدالله زوی پیداسو، او نوم یې ورباندې «بایزید» کېښېښود.

تر هغه وروسته ځکه چې عبدالله په وزیرستان کې له یوې خوا د پلار پر ځای ناست، او د بل پلوه د هغې سیمې قاضي باله کېده نو نوری نه سو ای کولای چې په جالندهر کې پاته سي، او بي بي امینه یې هم په دې راضي کړه چې دا په جالندهر کې د خپل زوی سره پاته سي او پخپله قاضي عبدالله وزیرستان ته ستون سي، او بیا به په کال کې خو میاشتي جالندهر ته هم ورځي قاضي عبدالله کاني ګرم ته راغی، خو دا هغه وخت و، چې هند سیاسي حالات ورځ په ورځ بدلېدل، دلودي پښتنو پاچهي په هند کې پای ته رسېدلې وه او د پښتو پر سیمو ظهیرالدین بابر یرغلونه پیل سوي وو.

دقاضي عبدالله زړه په ښځه او زوی پسې کېښاندهو، خو جالندهر ته یې د تللو لاره پرانیستي نه وه.

دده یو بل ورور «شیخ خداداد» په بیره (خوشاب) کې اوسېده، چې د بابر یرغل هلته ور ورسېد نو هغه له هغه ځایه جالندهر ته ولاړ، او بیا چې د بابر فوځونه جالندهر ته ور غلل نو د هغه ځای پښتانه د «بهار» خوا ته وکوچېدل مګر هلته هم آرام ژوند د پښتنو په برخه نه سو، ځکه نو شیخ خداداد خپل تبر، او د بي بي امینې او د بایزید سره دننهه سوه او وه دېرش (۹۳۷ هـ ق) کال شا وخوا کې له هند کاني ګرم ته راغی او د خپل ورور قاضي عبدالله سره یو ځای سو. خو کوم مشکل چې قاضي عبدالله ته پیدا سو، هغه د دوو بنو یو ځای ساتل او ګزران کول و، او بي بي امینه چې په خپلوا ک ژوند عادت وه د فاطمي مشري کې ورته ژوند تېرول دېر ګران تمامېده، نو هغه وچې تر څه مودې وروسته

چې لاری سمې سولې - بې بې امینې دقاضي عبدالله څخه ځان خلاص کې او خپلې پلارګنې (جالندهر ته) ولاړه او زوی یې بایزید د رواج او شرع سره سم قاضي عبدالله ته پرېښود. بایزید چې ترڅه وخته د خپلې مور په مهربانه غیږ کې روزلی سوی وا و یا یې د خپل مهربان تره شیخ خداداد شفقت لیدلی و ، یوازې نامهربانې میرې او کم لطفه پلار ته پاته سو، ځکه چې موریې جالندهر ته ولاړه، او تره یې د دوړو سیمې ته - او دا خود پښتو متل دی چې: «مور میره سي پلار پلندر کېږي» نو د قاضي عبدالله په کور کې بایزید د یتیم په څېر ژوند تېراوه ، که څه هم قاضي عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباري شاګرد «ملا پاینده» ته وسپارل چې د هغه وخت مروج علوم وروښیې، خو زیاتره به داسې کېدل چې میرې به خپل زوی زده کړې ته پرېښود او په بایزید به یې د کور کارونه کول، او له دې وخته دده په دراکو مغزو کې د تبعیض او عدم مساوات سره کرکه پیدا سوه، او چې هر څومره پوهیده او ځوانیده دا کرکه یې لا زیاتیدله نو چې ځوان سود ، پلار څخه یې د حج اجازت وغوښت او ورته و یویل چې هم به حج وکړي او هم به زیار و باسي چې څه علم زده کړي.

خو پلار یې ونه منل او ورته و یویل چې: «د حج د پاره توښه ضرور ده - ته خپل مال نه لرې او پرګدا باندې یې حج نه کېږي، پاته سو علم - هغه دلته په کور کې هم کولای سې» د بایزید څخه چې د علم لارنمیګړی پاته سوه نو د طریقت او تصوف لاری ته یې مخه کړه، شپې به یې په ذکر ورونولې، او کله کله او به روحي جزب دومره ور باندې غالب سو، چې د رقص او سرود په مجلس کې به له ډېره شوقه د مجلسیانو سره په ګډا هم سرسو - دده د جذب دا کارونه دده پر پلار چې مشهور عالم او قاضي و ښه لګیدل او د ځان بدنامي یې ګڼله، خو څه چاره یې هم نه سوای کولای ، که یې شاړه بدنامیده او که یې ساته رسوا کیده ، او له بلې خوا د بایزید زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ورځ د سیری د بدی ګذاری ا سله له خپله کوره‌سړ یده ،
اولوسړی یی د خپل پلار او خپلی سیری د استبداد په مقابل کی سر
پورته کی او پلار ته یې په ډاګه وویل چی: «نور نو زما ګذران
دسیری سره ګران دی ، ما ته د خپل ځای اد څخه څه برخه راببیله کړه ،
چی زه په خپله په بوخت سم ، او ځانته خپل ګذران په وکم »
که څه هم پر پلار یی د اخبره ډیره‌درنه پر یوتله خو د زیاتی رسوایی
له بیری او دخلکو له شرمه یی‌دخپل ځای اد څخه برخه وربیله کړه
او بایزید له پلاره بیل سو،او دخپل یو تره«شیخ حسن» لور«بی بی‌شمسو»
یی‌په‌نکاح کړه .
دده او دپلار دخپګان یو بل سبب داهم و،چی دده تره شیخ خدا داد
په جالندهر کی خپله لور دبایزید په نامه کړی وه خو کوم
وخت چی دقاضی عبد الله‌وشیخ خدا داد منا سبات سره خړ پړ سوه
نو قاضی عبد الله د شیخ خدا داد لور بایزید ته ونه غوښتله .
په‌هرحال‌بایزید د یوکال سل‌پیر په لټون کی‌سو ، چی‌دهغه په رهنما یی خپل
باطن‌صفااوخپل روحانیت تکمیل کړی ،خو دده فطرت جدت پسند و ،مقلد
پیران یی نه خوښیدل ، ځکه چی دهغه وخت زیاتره مقلدپیرا ـ
نو دځان په‌اغراضو او د نفسانی خواهشاتو په لوشو کی دومره ډوب و،
چی د خلقو خدمت ته یی هیڅ فکر نه و ، حال داچی بایزید
غوښته د روحانیت اومذهب له لاری د خوارانو خلقوذ هنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنو پر کړی او هغوی د ژوند په حقیقت و پوهوی او دا یې خپله انسانی وظیفه بلله.
ده به ویل: «که یوه ډله په یره داسی کوټه کی بیده وی چی یې له یوی لاری بله
لاره نه لری، او کوټه اور واخلی ناڅاپه له هغی ډلی څخه یو سړی بیدار سی
نو آیا د دی سړی دا وظیفه نه ده چی هغه نور بیده خلک راویښ کړی؟ »

بایزید تر ډیر تلاش وروسته د خپلی هیلی سره سم یو جدت
پسند پیر پیدا موند، او هغه د ده د تره شیخ خداداد زوی
شیخ اسماعیل و، او نیت یې وکی چی د هغه لاس ونیسی، خو چی پلار یې خبر سو، پر هغه
دا خبره هم ډیره بده ولگید له چی د قاضی عبدالله زوی د شیخ خداداد زوی مرید سی، او
بایزید ته یې مشوره ورکړه چی: د شیخ بهاءالدین زکریا ملتانی له کورنی څخه دی
فیض وموسی. خو بایزید ته سر بیره پر دی چی دا فرمایشی پیری مریدی د خنداور
ښکاریده د ده توجه یې د کورنیو او تربورگلو یو تضاد و ته هم واړه وله چی یو تر
بوره خپل بل تربور د ځان سیال نه گڼی او حتی د علم او معرفت په لاره کی هم نه
غواړی چی د یو بل تأثیر ومنی .

بایزید د خپل ژوند دغی دوری حالات په خپل کتاب حر اطلا ایتوحید کی په
دری ژبه مفصل لیکلی چی هلته یې لنډیز رااخلو. دی لیکی :

« از یک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی
پیر کامل حاصل نمی شود، چون چنین شنیدم، پرسش کردم، دیگر
عالمان نیز چنین گفتند که پیر کامل طالب را در ریاضت درس آورد
و بذکر و فکر حق شاغل میگرداند تا با خدای تعالی موحد و یگانه گردد،
و از شرک جلی و خفی خلاصی یابد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو ن چنین شنیدم بعده درطلب پیر بر آمدم و پر سش میکر دم ، چون کسی ا ز جا نب خر ا سا ن یا هند وستا ن یا جا نب د یگر می آمد بعضی راپرسش میکر دم تامرا کسی ازمر شد کامل خبر دهد ، کسی مرا از مر شد کامل خبر نمی‌داد ،و به ناقصان یقین نمی کر دم ...

در ین طلب بو دم که یک درو یشی درآن دیه پیداشد ،عیو ی شناختن حق آغاز کر د،بعضی آدمیان به‌وی اعتبارکر دند و بعضی از وی‌منکر شدند بعده یقین من‌نیز سو ی وی پید ا شد ، که بدست این درویش تو به کنم ،تامرا سوی طا عت و عبادت و ذ کر حق درمجاهده و ریاضت دا رد ، تا از صفات ذ میمه من چیز بصفات حمیده بد ل گر د د آن درو یش نیز انصاری بو د ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بو د ، دران وقت من‌بحد بلو غ رسیده بو دم و خودرا گناه گارو بد کارمی شمر دم ، یک رو ز عبدالله را گفتم که :

اختیارمن بسو ی تو به پید ا شد ه است ، و یقین من بخواجه ا سماعیل ا کثر شده است ،که بدست وی تو به کنم ، تا ازوی راه یا بم »

عبد الله ریش بدست خو د بگر فت وگفت :« ریش من تر ا شیده میشود ، و نام من‌بدمی شو د ،اگر بدست وی تو به کنی» ، وعبدالله پسر محمد گفت: «که محمد دوازده پسر داشت ، من درایشان بعلم فاضلترو بهتر بو دم و نام من بلندتر است، اگر بدست وی تو به کنی ،درولایت خبر خو اهد شد، که پسر عبد الله بد ست‌پسر خدایداد تو به کرد ، با ین سبب ریش من تر ا شیده و نام من‌بدمی‌شو د ،زینهار که بدست وی تو به نکنی ، اگر بکنی درخانه من باشم یا تو، ومن ازتو ناخوشنودباشم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

من گفتم :«چون درحالت مراقبی سوی کعبه گذاردن وعلم خواندن رفته بودم، نیز بسر من آمدی ومراگر دانیدی ،اکنون درحالت جوانی که اختیار توبه کنم نیز مرا سوی پیر نمی گذاری»

وی گفت:» باسلسلهٔ شیخ بهاالدین قدس سره درآیم، اگر توبه کنی سوی سلتان برو وبخانواده شیخ بهاالدین توبه کن ،تو شئه راه وشکرانه پیر نیز بدهم تاازتوخشنود گردد ازانکه طالبان بعضی آینده ورونده‌اند ، بعضی آرنده اندو برنده اند »

من گفتم :« مردمان سوی آن چیزی برده اند،وازنجا کلاه ، یا شجره، یاثمر یاکمر بند بایشان دیگر آورده اند ،ولیکن ازذکر وفکر، ازشناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر وفکر وشناختن حقم ،اگر خوب کنی برای الله مرا اجازت کن، تا بدست وی توبه کنم »هر چند که میگفتم ، مرا اجازت نمیداد پس دل خود رافتی کردم ،ودل من بر من این فتوی داد که :«قرآن را اسام کن» به پیروی آن اقتدأ کن وخواجه اسماعیل یاران خود رابه کم خوردن وکم گفتن وکم خفتن، وبعزلت بودن میفرمود ، من نیز اگر این کارتوانم بمقدار خود بکنم ،پس کم وخشک خوردن اختیارکردم ،چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت :«چرا کم وخشک میخوری ؟... اکنون جوانی بسیار بخور ،هرگاه که بحالت پیری برسی کاردین محکم کن !»

من گفتم که :« چه دانم که به پیری برسم‌یانه رسم ؟ ترا چه شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مرا بکاردین نمی گذاری ؟ اول مرا از راه کعبه باز گردانیدی، دوم آنکه مرا از مرشد بازگردانیدی، سوم آنکه مرا سوی ریاضت نمی گذاری ! »

پس دردل گفتم که : درقرآن نگاه کنم، هر چه قرآن فرماید آن بکنم - چون درقرآن نگاه کردم، این یت نوشته دیدم (قوله تعالی ! ووصینا الانسان بوالدیه حسنا وان جاهدک لتشرک بی مالیس لک به علم فلا تطعهما) پس عبدالله را گفتم که : « این سخن تو نخوا هم شنید...» پس من درآن اربعین درخواب یکشب دیدم ...» (۱)

نو په دی توگه دبایزید دژلمیتوب دوره شروع سوه، خو لکه څنگه چې دتبعیض اوعدم مساوات څخه کرکه د سیری د ناوړی رویې له اسله دبایزید سغز وته لارسوندلې وه د پلار دی سمانعت د تربور گلوی په اتضاد هم و پوهاوه، ځکه یې نو د پلار فرمایښې مر یدی ته غاړه نه کښېښو وله او اراده یې وکړه چې دعرفان او سلوک پهلاره کې خپله روحانی نیمگړ تیا دریاضتو له لاری بشپړه کړی- شپه او ورځ یې پر ځان یوه کړه، چلې یې ویستلې، خوب اوخوراک یې لږ کې- په دغه وخت کی دی وایی چې: مایو ورځ خواجه خضر په خوب و لیدچی لاس یې راکړ، او زماسره یې خپله طریقه شریکه کړه، او زه یې په خپلو مریدانو کی شامل کړم»

---

(۱) د صراط التوحید له ۱-٦ مخو څخه لنډیز- د پښتو ادبیاتو تاریخ ۳٦۳/۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپایز په روښان پیر وانو د دغه خوب ورځ د خپلی طریقی د اختر وګڼله، په دغه ورځ یې روژه نیوله او خوښی یې کوله (۱) په دغه توګه پیر کاسل له لتمون څخه هم فارغ سو، او دی وایی چی: «ما دری مرحلی تیر، کړی:

اول: کو چینیواله چی داسم القین دوره وه یعنی داسی اوریدلی و چی خدای واحد لاشریک دی، نو سی د خدای په ناسه یقین کړی و.

دوهم: دسرا هقی په وخت کی چی لوستلی وه، چی خدای واحد لاشریک دی، او د هر شی هستی د ده له هستی څخه ده، نو هغه اعتقاد چی پخواو هم او خیال و اومی یې په علم الیقین بدل کړ

دریم: چی ځوان سوم نو سی د او منله چی بی له خدایه بله هستی یقینی نسته او نوری هستی په هلاکت کی دی، زما هستی او د تیو لو سوجو داتو هستی، او د ټیو لو ذراتو هستی د خدای له هستی څخه ده، اودقو له تعالی« قل انما ادعو اربی و لاشرک به احداً» معنی را ته ښکاره شوه، او دعین الیقین سرتبی ته ورسیدم (۲)

تر هغه وروسته یې کله په خوب کی او کله دالهام په واسطه دسلوک هغه اته منازل:

---

(۱) دپښتو دادبیاتو تاریخ ۲۹۷/۲ مخ د پوهاند حبیبی تالیف

(۲) صراط التوحید ۹، ۱۰ سخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ، طریقت، حقیقت، معرفت ، قربت ،وصلت ،وحدت او سکونت(۱) چې ده په خپله ځانله پیدا کړې وه، ټول طی کړل اوخپل ځان یې د «بایزید مسکین» په لقب یاد کې او دایې دسلوک او توحید دمراتبو و روستنی پوړی وګڼله، ځکه چې دده په فکر چې یو سالک وصل سی او په دغه وصل کی بیا یګانه سی « نو مسکین سی یعنی دبشریت له صفاتو څخه خدایی صفاتو ته مبدل وکی (۲) وایی چې ده پر خپل مهر باندی هم « بایزید مسکین» کښلی و او دده نو بیا لی شاګرد او خلیفه « دولت » د بایزید په پیر وی د «سکونت» دمقام اوچتوالی اودغه ارتباط دمسکین سره په دوو بیتو کی داسی بیا نوی :

سکونت بلند مقام له و اړو پاس دی نو ورده دپاسه نشته مقام و نه
دمسکین په رضا و اړه چارې کیږي په هرهریوه کی کاندی خپل حکم و ند(۳)

بیا نو دخپل پیر « بایزید مسکین » په باب وایی :

هرطالب که عمل کا مقصود به مومی چې مرید د وروړ بایزید مسکین شه

داچې بایزید په دعرفان او سلوک دمنازلو په طی کولو کی خونی سوده تیره کړی وی په خرګند او یقینی توګه بنکاره نه ده، خو دومره خرګند یږی چې په دغه وخت کی بایزید د تجارت او سیاحت اودعلم دپاره او هم کامل پیر په لتون پسی سمرقند ترکستان ،هندوستان او کندهار ته سفرونه کړی دی ،

---

(۱) صراط التوحید - ۳۷مخ (۲) صراط التوحید - ۱۷ مخ
(۳) ددولت لوانی دیوان -۳۰مخ دکابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دترکستان اسان یې د تجارت د پاره هندوستان ته بیولی، او په هندوستان کې یې د «یوگیانو» عقائد، او د تناسخ او دتجسیم دعقیدې دخاوندانو افکار مطالعه کړي او دهغو پر افکارو یې غور کړی، او همیې دملاسلیمان کالنجری سره کتلی او له هغه څخه یې علمی استفاده کړې ده، او د خپل شخصیت دتکمیل دپاره یې زیارونه ایستلی دی . بایزید کندهار ته دخپل یوه سفر داسی یادونه کوی :

«چندماه درخلوت ، روزه وعزلت اختیار کرده بودم ، پس جفت شریعت (زن) مراگفت: که تو اول تجارت و کار میکردی ، نفقهٔ خانه و مهمان از آن حاصل می‌شد ـ اکنون نیز تجارت و کار کن تابرای نفقه چیزی حاصل شود ـ چون بسیار میگفت سوی قندهار برای تجار رفتم ، و نیت چنین کردم مگر کسی موحدبیابم تاباوی مشاغل باشم ، کاروان بقندهار رسید، دیگر کاروانیان ازخرید وفروخت وسود وزیان میکردند ، من اول پرسش پیر کامل کردم، درآن ولایت نیز پیرکامل نیافتم ...دران وقت درقندهار یک امیر بود نام او بیرم‌خان بود، برای کاروان ظلم کرد... پس وارثان بعضی جمع شدند برای فریاد کردن مرانیز باخود روان کردند ...

گفتم : امیران و پادشاهان حق تعالی ازعدل خواهد پرسید، و یک ذره عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن یعمل مثقال ذرة خیر آیره... پس بیرم خان قبول کرد وگفت، تفحص مال بکنم، ولیکن تفحص نکرده، بر وعده مخالفت شد » (۱) قندهار ته دبایزید دغه سفر شایی چی د (۹۶۰ ه ق) کال په شاوخوا کی و

(۱) صراط التوحید ۱۲ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې بیرم خان په دغه وخت کې دهمایون له خوا په کندهار کې حکمران و، او په (۹۶۱ ه ق) کال کې همایون دی له کندهاره دځان سره کابل ته بوت (۱)

په هر صورت دبایزید روښان داسفر ګټور نه و، ځکه چې له یوې خوا یې کاسل پیرو نه وو ند، او له بلې خوا یې دنیا هم په لاس و رنغله، او داچې یو حاکم ته یې دعذرسر ټیټ کړی او پرزنګنو سوی و، ډیریې ځان شرمنده باله دی وائی چې: «کاروانیانو له ساوغو ښتل چې زه هم له دوی سره دهغه ځای حاکم بیرم خان ته ورسم، دوی چې حاکم، ته ورغلل دتعظیم دپاره زنګنو شول، زه هم مجبور شوم چې په زنګنو دربیرم حاکم وویل چې: زه به بازخواست وکړم، مګر ده خپله وعده په ځای نه کړه، او له دې خفه چې یو حاکم ته سر ټیټ کړی و ډیر شرمنده وم »(۲)

او له دې وخته بایزید ته دظالموحاکمانو سره دسبارزې جذبه راوپاریدله، په تیره بیا هغه وخت چې ده یوه ورځ یوه پښتنه سپرسن ولید له چې ستجاو زوظالمو حاکمانو یې د سر ویښتان دژرندی دپله سره تړلی و، او چې ژرنده په ځرخید له هغه سظلوسه پښتنه به هم ورسره چورلیدله (۳) د ده وینې په جوش راوستلې او اراده یې وکړه

---

(۱) دپښتو دادبیاتو تاریخ -۲/۲۷۳ مخ دتاریخ فرشته او اکبرنامه په حواله

(۲) دروښان یاد -۲۰۱ مخ . دخیرنوال روهي څیړنه .

(۳) دپښتو دادبیاتو تاریخ -۲/۲۷۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دظالمانو او زوراورو سره په کلکه ښکاره مبارزه پیل کړی خو سنګه چې هغه وخت ټولنیزه او خلقي مبارزه یوازې دمذهب په بڼه کې سنځ ته راتلای سوه او خلقي قوتونه یوازې دمذهب په نامه پر یوه مرکز را غونډیدلای سوه نو بایزید هم نیت وکړ چه له مذهبي لارې څخه عام خلك دظالمانو، غاصبانو ستجاوزانو مبارزې ته را وپاروي او په مذهبي تبلیغاتو کې مظلمو خلکوته دوبیحوالي درس ورکړي هغه و، چې له کندهاره ستړی ستو مان او تاوانې کور ته ستون و، او بیا یې ریاضتو ته ملاو تړله .

دحالناسې مصنف لیکي چې : «چون کارو انیان بدیره آمدند از حضرت عزت بر پیر دستگیر ندا رسید :

یابایزید ! ملوك الدنیا مخلوق و لاینبغي للموحد ان یخدم المخلوق لاجل شئی من الدنیا -

پس ترا باید چون بخانهٔ خود برسی پنج سال بیرون نروی، و باخلق آمیزش نکنی، اگر درین پنج سال بکار دنیا مشغول شدی ترا به غضب خود مبتلا گردانم (۱)

بایزید په کور کې په چله ایستلو پیل وکړ، تر دې وخته دده ټول ریاضتونه دځان دتکمیل دپاره و، گویا دی کامل سوی و، خو مکمل نه و - څه کال نیم چې یې چله ویستله نو :

---

(۱) دخیر البیان سریز مـ. وسخ د مولوی قاسمي لیکنه - دحالناسی پهحواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته خدائی الهام وسو، چې: کهیو رشتونی طالب درته راسی او په صدق ددې حال (طریقې) طلب درخخه وکړي نو هغه په حال (لار) پوه کړه، چې دیوې ډیوې څخه څو ډیوې بلې سی او رونیاپه زیاتیدوسی (۱) :

تر هغه ورسته یې خلکوته دخپلې طریقې تلقین شروع کیء، او هرڅوک چې به یې سریدسو، نو دهغه دپاره یې دااووه صفتونه لازمی گڼل :

لومړی: لهحرام څخه ځان ساتل دوهم: پهخوړلواوچښلوکی استراف نه کول.

دریم: پهنرمۍ لږلږخبرې کول، او له نا وړو خبرو ځان ساتل.

څلرم: لږخوب، او په ویښهاوخوب کیدخدای یادول .

پنځم: دنیکانو سره صحبت کول او له بدانو لیری کېدل .

شپږم: تل او په پټه د خدای یادول .

اووم: دخدای د توحید سلو په لاره کی تل زیار ایستل (۲)

وایی چې بایزید روښان ترټولو لومړی دخپلې طریقې تلقین خپلې ساندینی تهو کیء، او هغه یې پهخلوت کې کښیینو لهاو دسعرفت دلاری دپېژندلو درس یې ورته ییل کیء، بیاد کانی گرم څونو رکسان همدده سریدان سول ، هغوته ته یې هم امر وکیء چې په خلوت کی کښیني، خو داخلوت هم دده په کورکی، و، او دوی خدمت به یې دده ساندینی کاوه، دبایزید پلار او کورنی یې په دې وېر خواشینی سول چې د بایزید ښځه دنوروخدمت کوی، او له دې څخه بایزید

(۱) دخیر البیان -سریزه- ۱ مخ دپیښور چاپ دمولوی محمدعبدالقدوس قاسمي لیکنه-دحالنامې پهحواله .

(۲) صراطالتوحید - ۸۴ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته دا انتباه پیدا سوه چی ښځو ته باید په اجتماعی چارو کی زیاته برخه ورکړه سی، ځکه نو دده په مریدانو کی نراو ښځی دواړه شامل دل او بایزید په یوه مجلس کی د ښځو او نرانو ګډون رواج کیء.

اخوند درویزه چی د بایزید روښان سخت مخالف و، دده دا کار داسی غندی:

«سکه بایزید یو حکمتی و، ده په بیله آشنایی کړه له عورتو، لکه عورتی شوې ګمراهی، داسر دان یې هم همراه شوه دغلطو، دې بازید و بله تول کړه د عورتو دزلمیو مجلسونه، چی راځی سره کښېنی‌ء د ښه خدای بولیء ذکرونه» (۱)

بایزید روښان د خپل طریقت دپاره ښځو او نرو ته یو راز تبلیغ کاوه، او په دې توګه یې د ښځو د حقوقو دثبوت دپاره زمینه برابروله و دا هغه وخت یقیناً یو مترقی اجتماعی اقدام و بایزیدانه یوازی په مذهبی چارو کی ښځو ته دنرو سره دګډون اجازه ورکړې وه بلکه دهغه وخت د ملایانو د فتوی پر خلاف یې د سرود او سماع په مجلسو کی هم ګډون کاوه او ویل یې چی:

«ماته الهام شوی دی چی: السماع علی ثلاثة انواع حرام ومباح وحلال من سمع الصوت من شئی بمحبته الدنیا سمع حراماً ومن سمع الصوت بمحبته الجنته فقد سمع مباحاً ومن سمع الصوت من کل الصوت بمحبته الله فقد سمع حلالا».

یعنی سماع (سرود) په دری قسمه دی: حرام، مباح او حلال - که څوک دی شی آواز ددنیا په مینه اورو بدسمع یې حرامه ده، او که څوک د جنت په مینه آواز اورو بد سمع یې مباحه ده، او که څوک د خدای په مینه آواز اورویدنو سمع یې حلاله ده.

۱- درویښانیا د ۲۸۰ مخ د خطی حالنامی (۱۳۳) مخ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مولوي عبدالقدوس قاسمي ليکلي چې: د دې خبرو نتيجه دا شوه چې د بايزيد سره د کاني گرم د علماؤ مخالفت پيداشو - کله دې د قاضي عبدالله زوي نه وي - نو اول به قاضي عبدالله او وروسته نو رو په ده پسې هڅه کړې وه - خو دلوي کورنۍ په وجه ورته نه دنو رولاس رسېدو او نه پرې د پلار داو رځ پېرزو وه چې دې دنورو دلاسه آزارشي - ځکه نوده مخالفت او رلوگيد و خولمبه يې نه کوله .

قاضي عبدالله او دهغه ملگرو او د کاني گرم نورو خلقو چې هرڅه ويل خو بايزيد ځان له وروورو دوره حلقه پيداکړه چې دده پېرې پرې جوړه شوه - دخپلو مريدانو په نظر کې دې د زماني يو کامل پير و ، چې دزمانې د هدايت دخلکو دلار ښوونې وظيفه يې په غاړه اخستې ده: او باطن يې دخداى په تجلي روښانه و ، او ځکه دحالنامې مصنف وايي چې مريدانو يې د غيب نه آواز واورېد و ، چې بايزيد ته ددې په سبب «پير روښان» وايي ، او هم ددې الهام په وجه بايزيد ته دې لقب ملقب شو (۱) .

په دې وخت کې خواجه اسماعيل وفات شو - د هغه ورور محمد د پلار پر ځاى په دوروکې ديره و ؛ د وروره په غم کې دشريک بېدو دپاره کاني گرم ته را غلو او د بايزيد سره يې ملاقات وشو - د بايزيد صحبت په هغه هم اثر وکړ و ، او هغه د بايزيد په مريدانو کې شامل شو - بايزيد هغه ته د نورو مريدانو نه زياته مرتبه ورکړه ، او د هغه لقب يې « محمد کمال » کېښېو د - د هغه په برکت د بايزيد د پيري

---

(۱) ددې لقب په وجه تسميه کې نوري قصې هم ليکلې شوې دي - خو دا وجه پکښې زياته موزونه ليده کېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلقه تر دو ړو خوره شوه محمد کمال به په دوړو کې خلقوته اجازې و رکولې او خلق به یې د پیر روښان په حلقه کې شاملول .

چې د بایزید حلقه خوره شوه حوصله یې زیاته شوه، محمد کمال یې خپل پلار قاضي عبدالله ته واستولو چې و رته ووایه چې: «بایزید ته خدای د خپل معرفت نعمت ورکړی دی۔دا نعمت ستا کورته راغلی دی۔دا غنیمت وګڼه او دغه په سریدانو کې ته هم شامل شه » .

بایزید او محمد کمال خپل فرض اداکړ لخو په خبرو یې د پلار غوږ څه و نه ګرید ونه ښو ده پس بیا د محمد کمال ته وو یل چې :

«عبدالله سې پلار دی او یعقوب سی ور ور دی ۔ داحیف راځي چې د حق له پیژند ګلو او د توحید له علمه بې برخې دی۔باید یو محل بیا ورشي او ورته و وائي چې: که په دې جهان د حق له پیژندګلوو (معرفت) نه بې برخې شوی، نو سبا به د قیامت په ورځ د پرورد ګار له دیداره بې برخې شي۔ حق تعالی ستا زوی د معرفت او توحید د علم خاوند کړی دی چې توحیف دی چې دغه د وجود سره سره تاسې دخدای د معرفت نه بې برخې له دنیا لاړ شيء »

او چې هغوی د محمد کمال خبره وانه وریده(۱)نو بایزید محمد کمال ته و و یل چې :

«اې محمد کماله ! دوی په علم او نسب مغروردي ، هیڅکله به یقین او

---

(۱)— خبره په دې کې پاته وه چې بایزید به ویل چې دی او ل زما سریدشو بیا به زه د خپل کرامت یوه پټه نخښه ورو ښیم ، او پلار یې ویل چې : اول دې نخښه وښیي بیا به یې زه مرید شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد رانه وړی، او دوی دخپل وخت هامانان فرعونان، هامانان او قارونان دی. سلایانوور پسی دلی راوسنې، مناظرې یې ورسره وکړې، خو بایزید خوله وراو هوښیار و، چا په بحث کې غلی کولی نه شو – او غلی کول یې په دې هم گران و، چې معاشره داجتماعی خرابیو نه ډکه وه او بایزید به دهرچا عیب هغه ته ورمخکې کولو – بل طرف ته دده مریدان اگر که په شمار کم وو، خو په خپل پیرځان قربانولو ته هروخت تیار وو – دکلی مشرانو هم دانه غوښته چې دد وی په منځ کې دې خونریزی وشی، ځکه نو علما دده په علاج کې ډیر بې وسه وو، یوځل خو یې خلق ورپسی راپاڅول چې ویې نیسی، خو چې مریدان یې په سرسته وو د ریدل نو دکلی مشران ترمینځ شول او په دې یې خلاصی وکړ وچې:

«اې دوستانو! په دې ښارکې خوسره هندوان، قلندران، نیکان او بدان سته په دوی کې دی یو لېونی بایزید هم وی. تاسو دهغه سره سه لېونی کېږیء!»

بایزید چې ځان په حقه لیدو او خپلی حقی لاری ته یې نورخلق په کلکه رابلل نو دده لهجه ډهرمنکر په حقله سخته وه. په عالمانو، پیرانو، ملکانو، خانانو، پادشاهانو هرچا باندی دهغه دتنقید توره بې واره چلیدله. دهغه «حق وینا» دهرچا دپاره ښکاره وه، او په هیڅ چایې اسره نه کوله. دکلی مشرانو ورته یوځل راغلل چې دعالمانو سره چې ستا کوم بحثونه دی په هغو کې سوځه غرض نشته، خو ستا دخولې نه خو خبری ناسناسبی سونبراورو، که مهربانی وکړې او داخبری ونه کړی - نو په دې وی بایزید په جواب کې ورته وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناحقه خبره، نه کوم، خو چی تاسی په گمراهی او په تیاره او په شرک کی و نیم، نو غوارم چی د خدای خلق له دې تیارې او شرک څخه راوباسم او ددین گټه ور و رسوم »

دبایز یدداسحتی تردې حده رسیدلی وه چی هر کله چی څنی کسان و رته کافران او څنی و رته منافقان بنکار یدل نو چی په لار به تلو دوی ته به یې سلام هم نه اچولو.

دحالناسې مصنف وایی چی یوه ورځ بایز ید دقبرستان طرف ته روان او، یوسړی وفات شوی و، خلق دهغه قبرته جمع وو، بایز ید په هغه لار تېرشو، سلام و روانه چولو - چاو یل لیونی دی، چاو یل گمراه دی - بایز ید ددوی خبری واوریدی، او دهٔان سره یی جواب ورکړو چی :

«ان ربك هواعلم بمن ضل عن سبيله و هو اعلم بالمهتدين» (دالنحل سورة - ۱۲۵ آیت) یعنی: (بې شکه ستا پرو ردگار بنه پوه دی چی څوک د هغه له لاری نه گمراه دی او هم هغه بنه پوه دی په لارسو ندونو باندی)

خو چی لږ شان مخ کی لاړنو د و رته خدائی الهام و شو او ددې آیت مطلب ور په یادشو چی: سلام قولاً من رب رحیم (سلام د پرو ردگار مهربان و) یعنی دیسین سورة - ۵۸ آیت) او و رته و ویلی شو چی ددې دپسه خلقو ته سلام اچوه او داسی خبری مه کوه چی خلق در نه خفه شی - چنانچه دی چی و اپس په هغه لاره تیر یدلو نو په دله یې سلام و اچولو - خلقو ترې تپوس و کړو چی څو کاله راهیسی دی خلقو ته سلام نه اچولو - نن څه وجه ده چی سلام دی و اچولو - ده و رته جواب ورکړو چی نن راته د خدای د طرفه دا آواز و شو چی: «خلقو ته سلام اچوه، او داسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې مه کوه چې خلق درنه په آزار شي» يو کس ورته وويل چې: «بيانو تا ته په کار دي چې يو څو خبرې پرېږدې: يو داچې دا دعوا يه چې ما ته جبريل راځي، بله داچې دا دعوا يه چې زه مهدي يم، دريمه داچې دا دعوا يه چې خلق منافقان دي»

بايزيد جواب ورکړو چې «زه دا نه وايم چې ما ته جبريل راځي، زه خو وايم چې ما ته الهام کېږي، او زه دا نه وايم چې زه مهدي يم، زه خو وايم چې زه هادي يم (خلقو ته دحق لار ښيم) او دا نه وايم چې ټول مخلوق منافقان او کافران دي، دا وايم چې خداى څوک منافقان کړي دي هغه منافقان دي، او چې خداى څوک کافران کړي دي هغه کافران دي»

بايزيد چې په خپله رويه کې دومره ترميم وکړو، نو دکانيګرم عامه اضداد ده په حلقه ښه شوه ـ او خلقو په ده کې خوښې خبرې هم ليدلې لکه داچې د مريدانو خير خيرات به يې نه منلو، او په ارادت به يې اجرت نه قبلولو ـ ددې وجهې ته دده څو ورځې په کانيګرم کې ښې تېرې شوې.

چې له کندهار نه دواپسى او په خلوت کې د کښېناستو څخه پنځه کاله تېر شو دحالنامې په بيان «بايزيد ته الهام وشو چه دې بايد له کوره ووځي او جنګ دې دخداى پېژندنې ته راوبولي او دتوحيد علم ورزده کړي ....»

بايزيد چې دخلوت نه راووتو، نو د کانيګرم نه په څو ميله فاصله کې يوه بله آبادي وه «سنګتوى» هلته ولاړ ـ خو هلته دده او دهغه ځاى ديو بل پير «شيخ اوريا» ترمنځ جوړه رانغله بيرته خپل کورته ولاړ، او د کلي دخلقو په صلاح يې څو ورځې د پلار سره يو ځاى تيرى کړي، خو ددې د خپلو خپرونه، نه اورېدو او پلار يې زړه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌پر یښووله- آخر چې یې پلار د پر په تنګه شو، نو را ده یې و کړ چې د ده د لاسه کانې ګرم پر پړ دی اما بایزید په‌دې پوهیدو چې: «که پلار مې زما د لاسه کوز پرېښود نو بیا زما هم په کانې ګرم کې خیر نشته» ځکه تو ده په خپله کانې ګرم پر ښود، او د ورو ته‌را غلو- د دوی وعلاقه د بایزید د دعوت خور په لو دپاره خه قدری زرخیزه ثابته شوه- د سرېد انو حلقه یې ډېره خوره شوه- خو بیا ورته په خوب کې داشاره وشوه چې دو رو نه «سړبن» ته لاړ شي، نو خپل یو خلیفه یې چې هغه هم «بایزید» نو میده تیراته و استولو، او د تیرا په و ر کیزو اپریدو باندی دده دعوت ښه اثر و کړو، که څه هم دده خلیفه په‌ورکزو کې د مغلو د لاسه بې ګناه‌ و ژ لی شو خو بایزید رو ښان ته یې دو سره خبر ور کړو چې د اعلاقه د دعوت دپاره ښه سوزونه ده . نو څه موده پس چې حاجي ګدای نو مې یو سړبن پښتون د مغلو رو نورو ملګرو سره د بایزید رو ښان لاس نیوی و کړو، او دی یې خپلې علاقې ته و باله - بایزید هم د دورو نه د ښنګښو په‌لار تیراته و رغی‌ء په ښنګښو کې یې هم د دعوت دائره خوره کړه، او د تیرالو ر کزی اپریدی او تیراهي خو یې داو له دده د خلیفه په واسطه سریدان شوی وو، لکه د حالنامې څا و ندچې لیکي :

«اکثر پیشوا آمده قدم بوسی پیرد ستګیر قد سره کردند و شاد یها نمودند- بر هرد ه که میګذشت اکثر ز نان آن‌ده سبو از آب پر کرده بر سر ګرفته از ده برمی آمدند و نقش می خواندند، و در نقش صفت پیرد ستګیر می کردند» خو و رځی یې د تیرا په‌مستوره کې تیری کړې، بیا د خپلو علاقې ته و لاړ، د «سکک شاني» کرد ډېره شو، سلکک شاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو خان وو، چې د هغه خاندان د ده مریدان وو.

په خپلو منځو کې او داؤدزو کې یې د پیري آوازه خوره شوه اوورو رو چارچاپیر ترګګیانړو، یوسفزو، توي او صافي قبیلو ورسېده.

د حالنامې بیان دادی چې: «د بایزید د دعوت په خورېدو د ناقصو پیرانو په زړه کې د حسد اور لمبې وکړې او دوی د خپلو یو بل مشر ملک حبیب ته په فریاد ورغلل چې دا نوی پیر راغلی دی ځان ته مهدي وایي، که ژر یې علاج ونه شي او خلق ورسره راغونډ شول نو توره به په لاس کړي او بیا به یې علاج ګران شي»

څنګه چې په هغو ورځو کې پېښور په کابل پورې ملحق و، اکبر په هندوستان او محمد حکیم مرزا په کابل کې حکمرانان وو او جانس خان د محمد حکیم مرزا د طرفه په پېښور کې مامور و نو د حالنامې مصنف وایي چې ملک حبیب جانس- خان ته وویل چې: «زمونږ نه دوولس زره روپۍ واخله او داسړی ووژنه» خو جانس خان د دې رشوت په قبلو لو رضا نه شو او ویل یې چې: «زه بیا د محمد حکیم مرزا جواب نه لرم تاسو هغه ته لاړ شئ» ملک حبیب هغه ورو پې کابل ته یووړې او د محمد حکیم مرزا په مصلاح کارانو یې وویل چې داو فرمان صادر شي چې بایزید دې هم هلته ووژل شي- خو د محمد حکیم مرزا خپلو مصلاح کارانو دې ته آماده ته کړې شو او فرمان داو شو چې بایزید کابل ته راولي چې حال یې معلوم کړو.

بایزید په ډېر عزت د یو څو لوستو مریدانو د ارد ل سره کابل ته روان شو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌لاره کې یې هم خپل دعوت خورولو — د حالناسې مصنف وایې چې په لارکې دتوې قبیله وه، دهغوی مشر عبدالکریم د دیرو سلګرو سره دبایزید د ارادت په‌حلقه کې شامل شو — بایزید هغوی ته‌خپل یو خلیفه وریر ییبو د او په خپله کابل‌ته‌لاړ — چې دربارته و رسید محمدحکیم سرزایې دیر تعظیم وکړ او وورته یې وویل :

«یاشیخ! خلق ستا په حقله قسم‌قسم‌خبرې کوی — ته‌قاضی خان‌ته (یعنې مشر قاضی‌ته) ورشه او دهغه سره علمې خبرې اترې وکړه — هغه څه چې هغه ستاپه حقله وویل په‌هغې به‌زه‌عمل وکړم »

بایزید دقاضی خان‌ځای ته لاړ — هلته یې عزت وکړ او بیایې ترې نه د مسلک تپوس وکړ و، که‌دحالناسې په‌بیان اعتبار وکړو (اوپه کارده چې وې کړو ، ځکه چې اخوند درویزه هم داخبره په‌نیمګړې خوله منلې‌ده)

نو بایزید هلته دخپل مسلک صفائې داسې پېش کړلا چې ن هم سو نږدا صفائې دده په‌حقله‌ښه‌کافې ګڼلې شو » (۱)

---

(۱) تر دې‌ځایه دسولوې محمدعبدالقدوس قاسمې‌لیکنه وه چې دخیرالبیان دپیښو رچاپ دسریزې له ۱۲ مخ څخه‌تر ۲۳ مخ پورې راخېستې سوې‌ده — خو په نورو مأخذو کې دبایزید او قاضی خان پوښتنې او جوابونه داسې خلاصه سوې‌دې :

قاضې: ته‌ځان ته مهدې وایې ؟

بایزید: زه‌مهدې نه‌یم هادې‌یم . *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوی محمدعبدالقدوس قاسمي خپلې ليکنې ته داسې ادامه ورکوي :

«الغرض قاضي خان دده صفائي پيش کړه او سر ز احکيم بيا په ډېرعزت وا پس کړ و ـ دهغه ځایه پېښور ته راغلو، خو په دې پوه شو چې په خپلو کسي زما گذران گران دی ـ نو دهغه ځایه د هشنغر سهمند زو ته لاړ، او هلته دیره شو.

هلته يو بل پير «تاني» نو مې ديره و، هغه يې هم په اخلاصمنو کې شامل شو دوی دو اړو دسر و دشو قيان وو ، په دې وجه يې آو ازه نو ره هـم خو ره شوه ددې نه پس بايزيد په سهمندزو کې خپلوي و کړی :

ديو خان، پاينده خان زوی علي خان ته خپله لو ر «کمال خاتون» و رکړه ، دبل خان، بهادرخان لو ر يې خپل مشر زوی « شيخ عمر » ته و کـړه ديو بل سپين ر و بی « ممه خان» لو ر يې خپل بل زوی «جلال الدين» ته و کړه، او يوه شځه «دنی» نو مې يـې سر يده شوه او پر هغې يې په خپله نکاح و تړله...ا و د مهمند زو په مشرانو کې لانو ر هم سغز زشو ، خلفأ او ساذ و نان يې په علاقو خو اره کړل چې خلقو ته دعوت و رکړي او د پير کامل په لاس دتوبې کولو تلقين و رته و کړي يو خليفه يې چې «سو دو د » نو مېد کندهار ته و استولو ، هلته يې کا سې ،بريخ او خه هم تر ينا ن سر يد ان شول ، بيا هغه خليفه دبلوچستان

---

* قاضي: ته و ايې چې پر ساو حی نازلېږی؟ بايزيد :ساته الهام کېږی

قاضي: ته څه پو هيږی چې دا الهام رحماني دی که شيطاني ؟

بايزيد: کوم الهام چې دقر آن او سنت سطابق وی د منلو و ړ دی.

(درو ښان ياد ــ دکابل چاپ ــ ۳۱ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاپسند ته راغلو، په سید پور کې یې دیره ونیوله او دبایزید خو تکړه او مخبوط سر یدان هلته پیدا کړل یو کس دوو ته یې خلافت هم وسپارلو.

بایزید خپل یو خلیفه «دولت» ته دصراط التوحید کتاب ورکړو، او دا کبر پاچا دربار (هندوستان ته) واستولو ـ دحالنامې بیان دادی چې اکبر خلیفه دولت ته داو ویل چې:

« سن شیخ رابه پیر قبول کردم و هر خدمتی که بفرماید بجاآرم بعده چیزی هدیه برای پیر دستگیر فرستاده و خلیفه رانیز خلعت بخشید»

بل خلیفه «یوسف» یې دبدخشان سرزا سلیمان ته واستولو، او «فخر الطالبین» رساله ورکړه چې سرزا ته یې ورسوی. سرزا سلیمان خو عالمان دربار ته وغوښتل د خلیفه سره یې بحث وکړو، اوچې تسلي یې وشوه نو دخلیفه په لاس یې یو جوابي کاغذاو یو آس او پوستین تحفه بایزید ته واستول، په کاغذ کې یې دا لیکلي وو، چې: « ما په خپلو سر یدانو کې شمار کړه او چې څه خدمت رانه اخلي راته ویې سپاره ـ خپله سې هغه طرف ته ددرتلو خیال شته که درغام نو خدمت ته به حاضر شم» خلیفه ته یې هم یو آس وبښلو.

«ارزانی» شاعر هم دده خلیفه و، چې دحالنامې د مؤلف په وینا بایزید دی هندوستان ته ولیږلو چې هلته خلقو ته دده دلارې تلقین وکړي.

اخوند درویزه وایي چې په دغو ورځو کې دبایزید یوه دعوت نامه د «پیر بابا» په نامه هم ورسیدله، خو پیر بابا چې هغه ولوسته او درد ځواب یې ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخوند درویزه وایي چې: پیر باباسره دیوې ورځې (چې اخوند درویزه هم پکښې و) وریسې هشنغر ته لاړل – بایزید ورته وویل چې :

«ستاسو په علاقه کې نورګمراه پیران شته – دهغوی علاج ضرور و ، تاسو هغوی ته هیڅ ونه ویل او په ما پسې راغلې – داولې؟ »

پیر باباور ته په جواب کې وویل چې : «هغوی سو په بحث کې لاجوابه کړي دي، او زمونږ فرض ادا شوی دی – و ژلې یې نه شو ، دا د پادشاه کار دي – که ته هم خپله ګمراهي سنې نومونږ د رنه واپس کیږو ».

اخوند درویزه وایي چې : « بایزید به کله دبحث او کله دچلول خوپې خبرې کولې – خوسا پرې دو سره دسوالو نو جوابونو باران وکړ و ،چې بیه لا جوا به شو خونفسانی خواهش پرې غالب و ، مسلمان نه شو (۱) .

او بیا اخوند درویزه وایي چې :

«زما استاذ حاجي الحرمین ملامحمد چې په ملاز نګی پاپیني مشهور و ، په دې وږځ ددغه نوم» پیر تاریك » کېښو د» (۲).

خو ددې وچ تعصب او سخت مخالفت سره سره بیا هم اخونددرویزه دبایزید رو ښان له ذکاوت او هوښیارۍ څخه سترګې پټې نه کړ ای سوی او وایي : «بایزید پر په عقل پروه ددنیا عقل یې دیرو، وښیاری او زیر کی یې ډیره زده وه ... سکه بازید یو حکمتي و ... (۳) دلته باید دا هم و وایو سې چې دبایزید رو ښان

---

۱ - تذکرة الابرار ۱۵۲ - مخ

۲ - دخیر البیان سریزه ۲۷ - مخ دپښتو رچاپ .

۳ - مخزن داخوند درویزه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره‌داخوندد رویزه مخالفت یوازی دمذهبی تعصب بنه نه‌درلودله، بلکه دپردې شاته دهند دمغولی حکومت داستعماری سیاست پارونو یې هم ملاتړ کاوه ، او دخپلو استعماری گټو دپاره یې په پښتنو کی د مذهبی تعصب اور ته لمنی و هلې، او څنگه‌چی اخوند درویزه دسید علی ترمذی (مشهور په پیر بابا) مریداو خلیفه، و او پیر بابا دو هلی دمغلولی حکومت سره دوستانه روابط درلودل،او بایزید او دهغه پیروان د پښتنی خاوری باندی د هند د مغولی حکومت د تیری سخت مخالف و ، نو ځکه اخوند درویزه دانسته‌یاندانسته په‌دې اختلاف کی‌لوی لاس‌درلود.

خودې اختلاف دبایزید رو ښان دمبارزې په عزم کی‌څه خلل پیښ نه کړای سو ، بلکه خپله مبارزه یې لاپسی تیزه کړه او د معنوی تلقین سره یې پښتنی توره هم تر ملا کړه، او عملاًیې سیاسی‌مبارزو ته ملاو تړ له او دهند مغولی متجاوز حکومت ته‌په‌ډاگه پاڅېد.

لوی استاد پوهاند حبیبی لیکی‌چی :

«د مغولو له‌خوا سیدعلی ترمذی او اخوند درویزه دپښتنو په منځ کی هغه خلق‌وو ، چی‌دوی دمغولو سره قدیمه خپلوی او نژ ادی علاقه هم‌درلودله، او دد وی‌دحکومت طرفداران هم‌وو ـ نو طبعاً داخلق‌درو ښان مقابلی ته‌و پاڅول شول، او پښتانه ځینی‌درو ښان‌پرخوا، او بله‌ډله‌داخوند درویزه‌پر خواودرېدل، او ددوی په‌منځ کی‌داخلی جنگ تودشو . په‌دې جگړه کی‌په‌زرونو پښتانه مړه شول، او هغه مقصدچی دمغلو حکمدارانو درلود به‌حاصل‌شو ،علاوه پر هغو مسلحوجگړوچی مغولو دروښان سره کولې،ددرویزه او نورو ملایانوله‌خوا ددهسره علمی اوجدلی‌مقابلی هم‌جاری‌وې،چی‌داټوله‌دسیدعلی‌ترمذی‌شاگردانو اواراد تمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمغلو دحا کسانو په لمسون ددې دپاره کسولې، چې روښان پښتنو ته په بې دینۍ او الحادبدنام سي، مګر روښان له دې تهو لوسره په خپل علمي تبحر او فصیحه ژبه ځبله کړله، لکه چې دده علمي خبرې او مناظرې دملاز کر یاسره مشهوري دي، و ایې چې ملاز کر یابایزید روښان ته وویل :

«ته د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوې، نوز ستا دزړه حال راته وو ایه که دې راته وو ایه نوزه به دې په یقین سره مرید سم ـ» روښان ور ته وویل: «که ستا په سینه کې زړه وی نو زه به یې حال در ته وو ایم، خوستا په سینه کې زړه نسته » .

ملاز کرخلکو ته وو یل: «او ل سامر کړی که زما په سینه کې زړه و ، نو بایز یدو وژنی ـ او که نه ، نودې ایله کړی» (۱) روښان ورو یل: «دازړه چې ته یې یادوې هر خراو پسه او آس یې لري مګردمومن زړه بل دی، لکه چي رسول الله صلعم فرمایلي دي : قلب المؤمن اکبر من العرش واوسع من الکرسی، و القلوب مع القلوب یشاهد یعني: دمؤمن زړه تر عرش لوی اوتر کرسي پراخ دی ، او زړو نه دزړو سره وینې»

او د کشف القبور په باب بایزید ملاز کریا ته وویل چې : « کشف قبور هم داسي کار نه دی چې په ظاهر و حواسو یې ته و وینې باید په کلو کلو دنفس

---

(۱) داجمله داستاد حبیبی په لیکنه کې نسته ـ داستاد خادم له لیکنې څخه را اخستل سوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصفیه وکړي: نو هله به ددې قابل سي، چې داسې اسرار و لیدلای سي» (۱)

تر هغه وروسته نو بایزید د هند د مغولي حکومت د تجاوز پر خلاف په ښکاره د جنګ اعلان وکې، او خپلو مریدانو ته يې هدایت وکې چې د مغلو له اسارته ځانونه وژغوري، د مغلو پر سرکاري قافلو يې یرغلونه پیل کړه، او د قافلو شکایتونه مغلي دربار ته ورسېد، مغلي دربار په کابل کې والي محسن خان او په پېښور کې خپل حکمران معصوم خان ته امر وکې چې د بایزید پر آزادي غوښتونکو او خپلواکي ساتونکو باندې لښکري وباسي او بایزید ونیسي - دغه وخت بایزید او ملګري يې په «مهمندزو» کې اوسېدل، او چې د مغلو د لښکرو د لوی یرید خبر يې واوریدنو له هغه ځایه یوسفزو ته ولاړل او د یوسفزو په «کلپاني» کې دېره سول، معصوم خان هلته په پسې ورغی، بایزید د خپلو ملګرو سره غره ته وخوت، معصوم خان غر محاصره کی بایزید پوه سو چې بې له جنګه چاره نسته، نو ده او ده آزادي غوښتونکو ملګرو توري له تیکوړوو یستلې او ځانونه يې جګړې ته چمتو کړل د حالنامې مصنف د دې جګړې په باب داسې لیکي:

«جمله یاران که آنجا حاضر بودند سه صد و سیزده تن بودند بعده پیر دستګیر قدس سره وضو ساخت و دو رکعت نماز خواند و دست بدعا برداشت و یاران آمین کردند»

مولوي محمد عبدالقدوس قاسمي لیکي چې:

«د مغلو سره مخامخ شو او حمله يې وکړه خدا بریالی کړل، خه مغل وو وژلي شوه

---

(۱) د پښتو داد بیاتو تاریخ - ۲/۸۳ مخ دائمه تلبیس - د ابو لقاسم رفیق دلاوري د تألیف د ۳۰۸ مخ په حواله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پیښووته را و تښتېدل»(۱)او بیا د حالنامې د مصنف له قوله لیکي:
«بعده پیردستگیرقدس سره آن جنگ جا را«آغاز پور» نام نهاد -یعنی د ران سر زمین آغاز شمشیر گرفتن کرد ، و آن یاران که در ان جنگ حاضربودند آنهارا «آغاز پوری» لقب کردند ، و یک حصه از غنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می یافتند»
و ایي چي بایزید تردی بریالی جگړې و روسته د تیرا خواته و خوځېد، افضل خان ختک تیرا ته دبایزیدراتگ داسی لیکی :
« بیاله توتي و تیراه ته ورغیء، اپریدی، و رکزی داعالم یې همسریدشه - داعیه یې دمغل سره دبدي وشوه، و یل به یې چي مغل ظلم پیشه دی ، په داپښتنو باندي ظلم تر حده زیات کا - په هغه آوان په تیراه کي ډیراولس و اتمانخیل هم په ځنګ و خت و رته میشته و - اول په «چوره» راغیء په هغه وخت و سله په هغه عالم کي کمه وه، دچورې درومي په سختي مشهوری دی - مریدانو ته یې وویل چي دا دو رمی پرې کویء، سرو نه یې تبرویء - جنګ یې وکړ دمغل سره - نقل کا چي هغو دو رمو به دنیزو کار کاوه» (۲)
بایزیدرو ښان تیراته راغیء او د تیرا ننګیالی اپریدی یې دخان ملګری کړل او هغو ته یې وویل چي:«داتیراهي قبیله په پټه دمغلو سره لار لری باید دوی له تیرا ځخه و نیستل سی» او تیراهیوته یې وویل چي: «تاسو په باطن دمغلو سره یاستیء - دماله طریقې مردو دالطریقه شوی - اوس بویه چي دوازه لاسونه پخپله وتړیء راشیء چي د تاسو تو به هم دغه ده . هغو یاله اعتقاد ده چي په ده یې وه ،

---

(۱) دخیر البیان سر یزه - ۳۰ مخ دپیښنو رچاپ -

(۲) تاریخ مرصع -د پیښور چاپ ۲۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالهوورې تیرسو کسو لاسونه و تړل و رلره راغلل، تیرسو و اره یې جداجدا مره کړل-
یو دبل نه خبرنه شول - هغه باقي یې تاراج کړل - تیرا ه یې له تیراهي خالي کړه،
اپریدو و ر کزو و نیو»(۱) تر هغه و روسته بایزید روښان د پرپښتانه پر ځان راتول
کړه او هغوته یې وویل :

«تاسې یو قوم واست چې تره هلي پورې سو پاچهي در لودله ، او س د مغلو سریان
سواست ، او ددوی ظلمونه گالیء ؟ !

و لارسی-او د اغلامی کړی له غارو و باسیء ! » (۲)

دې وغ په زرو پښتانه راو پارول او د ستجاو زینو په مقابل کی سربښندنی ته
چمتو سو ل ، او د ننگرهار پرخوار او خوښېدل چې لوړی له افغاني خاوری څخه
د پردیو مغلو پښې و باسي او بیا دهند خواته هځه و کړی - لکه اخون درویزه چې
د پیر روښان له خولې لیکی :

«لښکری به کړم بنیادی، هند وستان به و نیسمه، آوازې یې کړلې گدی ، هر چې
آس لریء راځیء -آس په ساپوری باسیء !

دا کبر بادشاه تنگې و اره زسادی ، دوه گونه به در کوم دغه بنادی » (۳)

هغه و ، چې بایزید روښان له تیراخڅه د«برو» سیمې ته راغیء ، هغه سیمه یې
ونیوله او هلته د یر مه سو .

په کابل کی د مغلو لو ا کو ال محسن خا ن چې لاد مخه د بایزید په راڅوځېد و ،

---

(۱) تاریخ مرصع-۲۳۹ مخ

(۲) د پښتو د ادبیاتو تا ریخ - ۲۸۷/۲

(۳) د اخون درویزه مخزن -۱۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر سوی و د خپلو خوانخوا رو لښکرو سره له جلال آباده د شینوارو خوا ته د بایزید د مخنیوی د پاره ورووت او د «تورراغه» په سیمه کی د بایزید روښان د لښکر سره مخامخ سو، سخته جگړه ونښتله - په پای کی د بایزید لښکر ماته وکړه او په خپله بایزید روښان هم مړ سو.

خو پوده د مړینی او د مړینی ښځی په باب څو روایته سته:

یو داچی بایزید روښان د جگړی په ډگر کی مړ او په اشنغر کی ښخ دی؛ بل داچی په خورا توده هوا کی پلی په غرواو رغو کی له لښکره بیل پاته سو، او په لار کی جل وواهه، چی اشنغرته ورسید په «کلپانی» نومی ځای کی وفات او همهلته په اشنغر کی ښخ کړ سو، او وروسته یی زامنو هډونه را وایستل په صندوق کی یی د ځانه سره گرزول - وایی چی د یو سفزو په جنگ کی بیا هغه تابوت ایاسینه ته لاهو کړه سو - دریم روایت دادی چی په وزیرستان کی ښخ دی او هلته د ده په نامه قبر شته - څلرم روایت وایی چی بایزید روښان په جنگ کی ټپی سو، نو اشنغرته ولاړ، او په ساسون زی کی چی دا کبرپوری د گلوزی سره نښتی دی مړ او هلته ښخ کړه سو، او یوه لوړه گنبده هم پرجوړه کړه سو، چی تراوسه سته - خو زامنویی د ده تابوت له هغه ځایه یووړ، او اټک ته یی لاهو کی - (۱) پوهاندی سؤ لف بیا لیکی چی:

---

(۱) تذکرة الاولیا - د میراحمد شاه رضوانی د لاهور چاپ - ۳ مخ او: د پښتو د ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷، ۲۸۸ مخونه - د پوهاند حبیبی تألیف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

« دافغانستان دغرو په سلسله کې د«بټه پور پرغره دروښان قبر دی » (۱)

دحالنامې مصنف بیا وایي چې :

په (۹۸۹ هق) دروښان اخلافو دده تابوت په «بټه نګر» کې ښخ کړ ، چې دغه ځای له کاڼي ګورم څخه دري ورځې لار مسافه لري (۲) اواوس په کاڼي ګورم (وزیرستان) کې یوه مشهوره هدیره د«میان پیرولی» صاحب په نامه مشهوره ده او خلک یې د پیرروښان دخاندان مقبره او یوه کورني پیران هم هلته سته چې ځانونه روښان ته منسوبوي (۳) همدارنګه دبایزید روښان د مړینې دنیټې په باب مختلف روایتونه سته :

۱ — ۱۵۸۵ میلادی = ۹۹۳ ه ق کال :—

زیاتره ختیځ پوهان او هغه ښاغلي خبرو نکي چې دهغو پر پله روان دي داکال دبایزید روښان دمړینې کال ګڼي، لکه ډاکترجان لایډن ، جارج ابراهام ګربرسن، پروفیسر جارج مارګنسترن ، ښاغلی قیام الدین خادم او نور ...

حال داچې د(۹۹۳ هق) کال د میرزا محمد حکیم په مړینه د جلال الدین اکبر دخبر پدلو کال ښوول سوی دی ـ نه دبایزید روښان دمړینې کال (۴) او ددې تېروتنې سرچینه ددبستان مذاهب غلطه انګریزي ترجمه ده،

---

(۱) ائمه تلبیس ـ ۳۵۶ مخ دپښتو ادبیاتو تاریخ د ۲/۸۸ ۲ مخ په حواله

(۲) حالنامه ـ ۱۵۶، ۸۳ مخونه

(۳) دامعلومات پوهاند حبیبی ته له ځنید ولو ښاغلي عبدالقیوم لیکي وچې د دغې کورنۍ یو غړی و . تاریخ ادبیات پښتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندې پوهاند عبدالشکور شاد مفصله څېړنه کړې ده ، چې » د روښان یاد» د کتاب په ۳۱۷ مخ کې تر ۳۴۳ ورې مخ پواغلې ده، هلته دې رجوع وسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په (۱۸۱۰م=۱۲۲۶هق) کال ده اکترجان لایدن له خوا سوې وه او بیا وروسته پسې تعقیب کړې ده .

پوهاند عبدالشکور رشاد لیکي چې: «د پیر روښان مرگ په ۱۰۸۵ ع کال پلل یوه داسې تېروتنه ده چې زما د معلوماتوله مخې اتلس کاله پخواد لری پښتو ښخوا د یو پښتانه څېړونکي ښاغلي مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمي و رته پام سوی دی او لیکي: «د بایزید دوفات کال اکثر مضمون نگاران سن ۱۰۸۵ ع (سن ۹۹۳ هـ ق) بیانوی خودا سن غلط دی ، ځکه چې ابو الفضل پخپل کتاب اکبر نامه کې لیکي چې په ۹۸۹ هق کې دا کبرفوځونو د جلال الدین سره د خیبر په غرونو جنگونه کول ، نو د جلال الدین د جنگونو او د بایزید د مرگ تر مینځه د شیخ عمرپه یوسفزو پادشاهي ، بیا مخالفت ، بیا په جنگونو کې دنورو و رونو مرگ او د جلال الدین بیا د جلال الدین روښاني اکبر بادشاه ته و رسپارل او بیا د هغه د ملازمت نه د دهرا تښتېدل د واقعات تو یوه لویه کړی ده چې په یوه کال کې د ننه د ننه دا ټول واقعات تقریباً ناممکن دي ، او د دې غلطۍ اصلي وجه دا ده چې د « دبستان مذاهب » مصنف چې د میرزا حکیم په دربار کې د بایزید د حاضرۍ قصه لیکلې ده نو متصل یې ورسره دا بیان کړی دی چې د مرزا حکیم د مرگ خبر اکبر ته په ۹۹۳ هـ کې را غی (۱) او بیا ورپسې جخت لیکي چې «د بایزید قبر په بهته پور کې دی ، د دې نه د بایزید یو انگریز سوانح نگار دا غلط فهمي وکړه چې دا د بایزید د وفات سن دی او نور اکثر مضمون نگار هم د هغه په قدم روان دي ..... (۲)»

---

(۱) په دبستان مذاهب کې اربع تسعین و تسعمائه راغلی دی.

(۲) د پښتو ر د پښتو مجله – د ۱۳۷۷ هـ ق لومړی گڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه داسې وه چې په (۹۸۹ ه ق) کال چې اکبر بادشاه له کابله بیرته هند ستونید. ه بایزید روښان وفات سوی و، او دده اولادې په یو سفزوکې پا چهې جوړه کړې وه.

۲ـ د ۹۸۰ ه ق = ۱۵۷۲ م کال: ـ

دحالنامې د کتاب مصنف چې د بایزید روښان او دده د کورنۍ او خلیفه گا نو حالونه یې لیکلي دي دبایزید روښان د مړینې کال همدا ۹۸۰ ه ق کال بللی دی او داسې لیکي:

«بعد از آغاز نمودن (جنگ) یعني شمشیر گرفتن پیر دستگیر دو نیم سال، بتاریخ هجری نهصد و هشتاد رسالت پناهي بوصال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ډاکټر محمد شفیع لاهوري هم په «اسلامي دائرة المعارف» کې دبایزید روښان دمړینې کال (۹۸۰ ه ق) ښوولی دی چې دده دغه خبره دپیرو ښپرو نکو مأخذ دی (۲) دغه رازد لاهور په اورنټیل کالج میگزین کې کې ډاکټر جهانگیر او دوړکي خزانې په دوهم ټوک کې همیش خلیل دبایزید روښان دمړینې نیټه (۹۸۰ ه = ۱۵۷۲ م) کال بللی دی (۳)

---

(۱) دحالنامې د پنجاب پوهنتون قلمي نسخه ـ ۳۷۲ مخ.

۲ـ داسلامي دائرة المعارف دوهم چاپ لومړی ټوک ۱۲۳ مخ دپوهاند رشاد دلیکنې په حواله.

۳ـ دپیښور دپښتو مجله ـ د ۱۹۵۷ م کال داکتوبر گڼه ـ ۵ مخ ـ او وړکه خزانه دوهم ټوک ـ ۱۴ مخ ـ دپیښور چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳— د۹۸۰ه او ۹۸۹ه ق کلو ترمنځ :

ځینې ځیړونکي د بایزید روښان د مړینې کال ۱۰۸۵ م نه منې او په تېنګه یې ردوي، او هم دحالنامې روایت (۹۸۰ ه ق) کال ته دشك په سترګه ګوري، چې یو له هغو څخه حافظ محمد عبدالقد وس قاسمي دی، او دی لیکي :

« وایي چې بایزید په ۹۹۳ ه ق کې وفات شو او د حالنامې مصنف وایي چې دی په کال نه سوه اتیاکې وفات شوی دی، د صراط التوحید په پای کې لیکي دي چې داکتاب په ۹۷۸ ه ق کال کې لیکلی دی او بیا هم دحالنامې بیان دی چې دتوری اشمتو نه (جنګ آغاز بورنه) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی—دا تاریخونه خپلو کې سمون نه خوري.

که بایزید صراط التوحید په کال ۹۷۸ ه ق کې لیکلی وي نو وروستو دې کتاب کبرته رسیدل او بیا د خلیفه و اپس راتلل، بیا د ده جنګونه شروع کېدل (داتول هرڅه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تېرېدل او په کال (۹۸۰ ه ق) کې دده وفات قیاس نه منې ....

(اګر که) دحالنامې د مصنف بیان نامنکن خو نه دی، خو ظاهر هم نه دی—هم په دې بنا ماد پښتو په مجله کې دا ښکلې وو، چې ترڅو چې داخبره ښه واضحه نه وي تر هغه سو پر صرف دا ویلی شو چې « بایزید » د کال (۹۸۰ ه) او کال (۹۸۹ ه ق) ترمنځ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

---

(۱) د خیرالبیان سریزه—۱۳ مخ دپېښور چاپ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هاند حبیبی دبایزید روښان دمړینی کال (۹۸۸ ق) کال گڼلی دی (۱)
تقویم الحق کاکاخیل بیا په خپل اتکل د حالنامې قول ته نژدې دبایزید
روښان دمړینې پېښه په (۹۸۱–۹۸۲ ق) کې بولي (۲) خو پوهاند زشاد
دخپلې مفصلې او ژورې څیړنې په پای کې دبایزید روښان د مړینې د کال په
باب داسې نتیجه اخلي چې لیکي :
«دپیر روښان دمرګ دنیټې په باب له دغې او د دې څیړنې او زیاتو اقتباسو
نو څخه دانتیجه راوزي:
۱– د ۱۵۸۵ عیسوی سنه (۹۹۳–۹۹۴ ق کلونه) دروښان دمرګ نیټه
بلل یوه سر دوده نظریه ده ، د روایت حکم کوي چې د پیر روښان مرګ باید
هرو مرو تر (۹۸۹ ق) کال پخوا وي.
۲– د ۹۸۰ ق سنه دپیر روښان دمرګ کال بلل دحالنامې روایت دی چې
په څو کتابو کې رانقل سوی دی ،د پیر روښان دحالاتو په باب حالنامه تر ټولو
ثقه مأخذ دی .
ځینې محتاط څیړونکي چې دمراطالتو حیدرد تألیف (۹۷۸ ق) او په حالنامه
کې دپیر روښان دمړینې کال (۹۸۰ ق) ترمنځ د واقعاتو د پرښت تسه گوري
دا بیره و رپیدا کیږي چې نه چې دحالنامې پسه لامې ته راغلي بتن کې تر (نهصد،
و هشتاد) و روسته کوم عدد پاته وي له دغه اسله نو دوی دعلمي احتیاط له مخې
دپیر روښان مرګ د(۹۸۰ ق) او (۹۸۹ ق) ترمنځ په کوم کال کې بولي ...

۱– تاریخ افغانستان درعصر گورگانی هند– د کابل چاپ– ۹۳ مخ .

۲– د روښان یاد . ۴۳ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سگر زساخیال دادی تر څو چې دحالناسي کوسی بلی نسخې (چې له بده‌سرغه يې ترا و سه پوری څرک نسته) ددغه عددی‌اسقاط گمان‌په‌باو ر نه‌وی‌بدل کړی۔ یاپخپله په‌حالنامه کې د پیر روښان دسرگ دکال په باب د(۹۸۰ ه ق) سنې کوم نقیض قول نه‌وی‌پیدا سوی — او یا دروښانیانو په باب ترحالناسی بل ثقه ساخذ دحالناسی‌دغه‌خبره نه‌وی‌ساته کړې— دحالناسی دقول درنښت پرځای‌دی(۱)

دبایزید روښان‌آثار : —

دبایزیدروښان‌له هغو آ ثاروڅخه چې ا و س سته داسي څرگند یږی چې بایزید په عربي او اسلامی علوسو پوه و ، په تفسیر او حدیث او فقه کې‌یې سطالعه درلوده او په‌تصوف کې‌یې نظراً او عملاً لوی لاس درلود او هم ثابیتږی چې‌بایزید په‌څلو روژبو (پښتو ، فارسي، عربي او د پنجابي په یوه لهجه) پوهېده، ویلای‌او لیکلای‌یې سوه دپښتنو دپاره‌یې په‌پښتو سو زونی خبری چی‌ږولي او پاړسیانو ته‌په پاړسو ، او هند یانو ته‌په‌هند کو — دده‌د لیکلو سو یو آثاروڅخه تر اوسه دغه آثارسعلوم‌دی :

۱— دپښتو رسم الخط :

پوهاند حبیبی لیکي چې : « داسی ښکاری چې پیر روښان دپښتو ژبې ځینې حروف چې‌مخصوص اصوات لری ؟ او دعربي او فارسي حروفو له‌اشکالو څخه هغه‌اصوات نه‌زده کیږی په‌یوه مخصوصه رساله کې ترتیب

۱— دروښان یاد — ۱۳۳،۲۳۳مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوتوضیح کړل او دهغو دلیکلو شکل یې وښودلی او دا چې دا کتاب په پښتو ژبه دی، داسې یې ویلي دي، چې ژبه ګرداو

دپښتو شاعر دولت چې وایي :

افغاني لفظ مشکل ولوست کو یبن نشته

و رته وشوه کښنده دیار لس حرفونه(۱)

۲- صراط التوحید : دا کتاب بایزید په (۹۷۸ ه ق) کال لیکلی او (۱۱۵)

چاپي مخونه لري، او د کتاب په پای کی یې کښلي دي : « تصنیف این رساله

بایزید مسکین انصاری قدس سره العزیز در سنه ثمان و سبعین و تسعمأ و نامش

« صراط التوحید» نهاد، هر که بخواند و بآن عمل نماید بعلم توحید بهره مندشود و

مسعود گردد اگر جای سهوی وخطایي افتاده باشد باید که برای آنکه این مسکین بظاهرعلم

(نه)خوانده است (عفو گردد)» دحالنامی مؤلف لیکي چې روښان ددغه کتاب یو ه نسخه

دا کبرپاچادر بارته هم استولې وه(نور تفصیل یې«دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم

ټوك په(۲۹۴) مخ کی تر(۲۹۸) مخ پوري راغلی دی)

۳- حالنامه: ددبستان مذاهب مؤلف لیکي چې:« و حالنامه کتابی دارد که

در انجا احوال خود را بازگذارده» (۲) خو پخپله له حالنامی څخه چې په دری

ژبه ده داسی معلومیږي چی ، اصلي مؤلف یې علی محمد مخلص د ا بابکر

کندهاری زوی دی.نو ښایي چې دحالنامې لو مړنۍ برخه روښان لیکلې وي.او بیانو

۱- ددولت لواني ديوان - او ددې موضوع نور تفصیل « دپښتو ادبیاتو

تاریخ»ددوهم ټوك په(۲۹۰) مخ تر (۲۹۴) مخ پوري راغلی دی.

۲- دبستان مذاهب - ۲۵۱مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی محمد مخلص و ر پسې بشپړه کړې و ه او دده داو لادې حالات یې یکښې ز یات کړی وی (۱)

۴- مقصود المؤمنین:

دبایزید روښان بل اثر دی چې په عربی یې دخپل مشر زوی عمر په غوښتنه لیکلای دی او د روښان دولي اصول بیانوی. ددې کتاب دوې قلمي نسخې ستهیوه په لاهور کې دار و اپښادوا کتر محمد شفیع خیشکی سره وه او بله دحیدر آباددکن په آصفیه کتابتون کښې (نور معرفی یې د پښتو ادبیاتو تاریخ ددوهم ټوک په (۳۰۰) مخ کې راغلی ده-

۵- فخرالطالبین:

دا رساله یې دبدخشان د حکمران میرزا سلیمان په نامه هغه وخت ولیکله او وروپی لیږله چې ددې سیمې زیاتره پاچهانو ته یې دخپل مسلک دتلقین او تبلیغ لیکونه استول ددې اثر یادونه په حالنامه کې سوی ده خو نسخه یې لاترا وسه لاس ته نه ده راغلی ۶- خیر البیان: دبایزید روښان تر ټولو مهم او مشهور کتاب دی چې دپښتو په ادب کې خورا ارزښتناک مقام لری. دا کتاب بایزید په څلور و ژبو د پښتو عربی فارسی او پنجابی) لیکلی چې فقط یوه نسخه یې تراوسه په دنیا کی پیدا سوی ده او هغه نسخه یو وار په د ۱۹۶۷ م په جون کی - دحافظ محمد عبدالقدوس قاسمي دعالمانه تحشیي او سریزی سره په پیښور کی د پښتو اکیډیمی له خوا چاپ سوی ده او بیا په (۱۳۵۳ ه ش) کال په کابل کی دادبیاتو او بشری علو مو د پوهنځی له خوا عین نسخه عکاسي سوی او خپره سوی ده نوددی کتاب دزیاتی پیژندنی د پاره دی ددواړو چاپی نسخو سریزو ته رجوع وسی په تیره بیا د پیښور د چاپی نسخې دسریزی (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پوری

---

۱) نور تفصیل یې «د پښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوک په (۲۹۸) مخ کې راغلی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-د بایزید روښان یوه نوموړ کی رساله :

د کابل د خطی نسخو په کتابتون کی یوه مجموعه سته چی په جیبی قطع یو څو قلمی رسالی پکښی راغونډی سوی دی، او یوه رسالی خو پانی د بایزید مسکین په نامه سته چی د عربی او فارسی لیکنی بڼه یی هم د بایزید روښان نورو تالیفاتو ته ورته ښکاری خو نوم یی معلوم نه دی مګر په یوه پانه کی یی: لیکلی سوی دی چی «قال بایزید مسکین» او هم په دی جملو ختمیږی:

«قال بایزید مسکین ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزا به صفة البشریه فکل راحت یهلک عن الانسان بغیر وصف الرحمن. این رساله مختصر کردم تمام عاملانش امن یا بند جاودان تمت تمام شد کار من نظام شد، امید و ارست با لطف باری همدان این شیخ نیعمت (کذا) مرید میا روښان انصاری... تحریر فی تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۰۴۳ (۱۰۴۳ ه ق) (۱)

۸- مکتوبات: دا کتر جهانګیر په خپله یوه مقاله کی لیکی: «پیر روښان کی مکتوبات مین هی که ابراهیم دانشمند مدینه کی رهنی والی تهی (۲) خو خدای ته معلومه ده چی د پیر روښان دا مکتوبات د ده د لیکنو مجموعه ده او که کوم بل اثر دی.

۹- واجبه دی شلوک :

د پنجابی یو منظوم کتاب دی چی «او نکار ناتهه» ترتیب کړی دی او پیښور چاپ د خیر البیان مصحح او محشی مولانا قاسمی یې یادونه کړې ده او لیکلی چی: «دغنی خلقو داخیال دی چی دا هم د بایزید دی او دا نظمونه دده دی» (۳). ۱-د

---

(۱) د خیر البیان سریزه - (۳۲) مخ کابل چاپ

(۲) اورنیټل کالج مګزین - ۱۹۵۵ فبروری - ۹۳ مخ

(۳) د خیر البیان سریزه - ۵ مخ - د پیښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبایزیدروښان شعرونه : که څه هم د بایزید روښان پښتو عروضي شعرونه لاتراوسه لاسته نه دي راغلي، خو ډېر ځینو قرائنو او شواهدو له مخې ویلای شو، چې بایزید شعرونه ویلي دي. مثلاً اخوند درویزه لیکي :
«و آن... بزبان افغاني شعر سیگفت ... و شعر هاي لایعني بافغانان می نمود...» (۱)
پوهاند عبدالحی حبیبي هم دپښتو ادبیاتو په تاریخ کې د «معارف» په حواله لیکلي دي چه :«میرزا محمد حکیم پیر روښان په سیاه چاه کې قید کړی و، مګر پس له څه وخته چې یې وکتل دی هلته ژوندی و، او ډېر اشعار یې په دغه تور زندان کې ویلي وو... » (۲) د حالنامې مصنف هم په صراحت سره وایي چې :
بایزید او لسړي وچې، پښتو قصیدې، غزلې، رباعیات، قطعې و مثنوي یې جوړې کړې دي (۳) په دې توګه نو دبایزیدروښان په اشعارو کې څه شک نه پاته کېږي بلکه ځینې پوهان خبره ونکې لادخیر البیان متن هم یوډول شعر بولي او څېړنې یې پر کړې دي (۴).
۱۱- دبایزید سرودونه :
دحالنامې دلیکنې له مخې بایزیدروښان دپښتو موسیقۍ په برخه کې هم لوی خدمت کړی دی او هغه داچې په پښتو موسیقۍ کې یې دسلوک او رزم سرودونه جوړ کړل او حالنامې دده له خوا داشپږ جوړ کړل سرودونه یاد کړي :

---

(۲) مخزن - قلمي نسخه
(۲) دپښتوادبیاتو تاریخ - ۲ - ۲۷۲ مخ
(۳) حالنامه، روښانیان دمغلو تاریکیان ۳۵ ۱ مخ، پښتو مجله ۲ کال ۴ ګڼه، د روښانیاد - ۱۷۲ مخ (۴) دخیرالبیان سریزه ۸۱ - مخ دپوهاندرشادلیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناسري(دهناسري) پنځه پر دي، خلو ر پر دی،دري پر دي،دجنګ آهنګ،دشهادت مقام »(۱)

دبايزيدروښان‌اولاد :

دبايزيد روښان‌دري‌مانديني وې:

«بي‌بي‌شمسو ،تو ری ادی،دني »چې له‌بي‌بي شمسو څخه يي پنځه زامن :

«شيخ عمر ،نو رالدين،خير الدين، کمال‌الدين‌او جلال‌الدين»در لو دل،اوله‌توری ادی‌څخه‌يې يو زوی«دولت» او دمیر من دني‌څخه‌يو زوی«الله‌داد» در لو د. يوه لو ريې « کمال خاتون » نو ميدله‌چې‌دپاينده‌خان‌زوی‌ته‌يې ور کړې وه ، او د نورو لونو پته يې‌معلومه‌نه ده چې درلودلې يې: که‌نه (۲).

مأخذونه :

۱-خير البيان -دپښتو ر يو نيو رستي‌د پښتو اکيډيمي چاپ - په‌۱۹۶۷م کي-دحافظ محمدعبدالقدو س‌قاسمي تر تيب تدوين‌او حو اشي- دديباچې له لو مړی‌مخ څخه‌تر ۹۲)مخ پو ری

۲- خير البيان -دکابل‌عکسي چاپ‌په ۱۳۵۳ ه ش‌کال کي-دپو هاندعبدالحي‌حبيبي سريزه-له لو مړی مخ څخه تر ۳۳ مخ پو ری، او دپو هاند عبدالشکو ر رشاد ليکنه -۸۱ مخ

---

(۱) دروښان‌ياد-۱۷۳ مخ د ښاغلي رفيع ليکنه

(۲)دبايزيدداو لادمفصله شجره‌او ددوی‌سياسي‌موقف،دپښتو رچاپ‌دخير البيان‌د-سريزي‌په (۳۳)مخ کي‌تر (۳۸)مخ پو ری‌دمو لاناقاسمي په‌قلم لوستلای شئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د روښان یاد-د پښتو ټولنې چاپ چې په ۱۳۵۵ هـ ش کال د بایزید روښان دنړیوال سمینار د مقالو مجموعه ده.

۴- د پښتو داد بیاتو تاریخ :

د پوهاند حبیبي تألیف چې په ۱۳۴۲ هـ ش کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ سوی دی دوهم ټوک له ۵۰ مخ څخه تر ۳۶۸ مخ پورې.

۵ - حالنامه -دعلي محمد مخلص تألیف، قلمي نسخه -چې د هند دعلیګړ په ختیځ کتابتون کې په (۲۹۰/۳۷۰) نومره خوندي ده او ۵۲۶ مخونه لري.

۶-صراط التوحید :

دبایزید روښان اثر چې په (۹۷۸ هق) کال یې لیکلی او په (۱۹۵۲ م) کال په ۱۱۶ مخو کې په پیښور کې چاپ سوی دی.

۷- ددولت لواني دیوان :

چې په ۱۳۵۳ هـ ش کال دپښتوټولنې له خوا په کابل کې چاپ سوی دی.

۸- تذکرة الابرار و الاشرار :

داخوند درویزه تألیف -چې په (۱۰۲۱ هق) کال یې لیکلی او په (۱۳۰۹) کال په هند و پریس مطبعه کې چاپ سوی دی.

۹-مخزن الاسلام: داخوند درویزه مشهور تألیف چې قلمي نسخې یې خورا زیاتې دي.

۱۰-تاریخ مرصع :

دافضل خان خټک تألیف- چې په ۱۹۷۴ م کال د ښاغلي دوست محمد کامل په مقابله، تصحیح او تحشیه په پیښور کې چاپ سوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- تذکرة الاولیا - دمیر احمد شاه رضوانی تألیف - دلاهور چاپ .

۱۲- دبستان مذاهب :

دمحسن فانی کشمیری او یادسو بدشاه زردشتی تألیف .

۱۳- اسلامی دائرة المعارف دوهم چاپ - لوسړی ټوک - ۱۲۳۱ مخ .

۱۴- پښتو مجله - دپېښور - د ۱۹۵۷م کال دا کتوبر گڼه - ۵ مخ .

۱۵- ورکه خزانه - دبناغلی همیش خلیل - دپېښور چاپ - ۲/۱۳ مخ ،

۱۶- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - دکابل چاپ - ۹۴ مخ دپوهاند حبیبی تألیف .

۱٤٤٩ بایزید دوری هروی :

د میر نظام زوی چې تخلص یې «دوری» او مشهور په «میر دوری» و ، د خپل وخت له نو میالیو خطاطانو او شاعرانو څخه بلل سوی دی .

څنګه چې یې خپل ځان د امیرانو له اولادی څخه بالـه نو د خپل نامه په سر کی یې د «سلطان» کلمه راوړه او داستاد میرعلی هروی د لوسړی درجې له شاگردانو څخه وچې دغه استادورته زیاته توجه درلوده دله او دی یې د «فرزند» په خطاب یاداوه اوهم د میر علی د لیک په ځینو ټوټو کی داسی لیکلی سوی دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولانا سلطان بایزید شهیر بدوری» له هراته هندوستان ته تللی او هلته دا کبر پاچا (۹۶۳-۹۳۷ هـ) په ملازمانو کی شامل سوی وچې د طبقات اکبری مولف یې د اکبر پاچا د دربار له شاعرانو څخه گڼی او لیکی چې ده ته دا کبر پاچا له خوا د «کاتب الملک» خطاب ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی و. د ژوند په پای کی دمج دپاره سکی ته ولاړ ،او په (۱۹٦۸) کال په او بو کسی ډوب اومړ سو .

په نستعلیق لیکک کی یې لوی لاس درلو د ، او دهند وستا ن د کپو ر دریاست په کتابتو ن کی د امیر خسر و ددولر انی او خضر خانی مثنو ی یو ه نسخه دده په جلی ښکلی لیکک سته چی په دی جمله تماميږ ی « الفقیر الحقیر المذنب سلطان بایزید بن میر نظام مشهو ر بد و ر ی بتاریخ شهر محرم الحرام سنهٔ ۹۷٦ »

یو ه بله سر قعه تو ته دده په ښکلی لیکک داستانبو ل د خز ینهٔ او قاف په کتابتو ن کی سته چې په پای کی یې داسی لیکلی شوی د ی :

« الفقیر المذنب سلطان با یز ید دو ری غفر ذو نو به ... »

دده د لیکک یو ه بله شکلی ټو ټه یې په مکه کی لیکلې چی د خانسم پر و ین شیبانی په خصو صی مجموعه که ستـه او پای یې د اسی د ی :

« العبد کا تب الملک المشتهر بد و ری غفر ذ نو به فی تا ریخ شهر شوا ل سنهٔ ۹۸۵ هـ تحر یراً فی مکه ا لمشر فه »

مأ خذ :

احوا ل و آ ثا ر خو شنو یسان ـ ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰ـ با یز ید لو د ی :

خو اجه بایز ید لـو دی دسلـطان بهلو ل لو دی زوی و ، چـی مو ریې «شمسو» یا « شمسیه » یا « شمسی » نو مید له .

په (۸۵۴ هـ ق) کال نو ی ز لمی و ، چی پلا ر یـې سر هند او دیپالپو ر ته ولاړ او د ډ هلي نیابـت یې ده او خانجها ن لو دی ته پر ینښو د ، بیاچی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « بدایون » سیمه سلطان بهلول ونیوله نو دی یې د هغې سیمې واکمن وټاکه څو چې د سلطان د ژوند په وروستیو کلو کې د خپل نو کر لـه لاسه وواژه سو .

دده دیوه زوی نوم اعظم همایون په تاریخو کې راوړه سوی دی چې د نیکه په ژوند د کالپې د سیمې واکمن و . او د سلطان بهلول د مړینې پهوخت کې ځینې پښتانه امیران دې ته ټینګ و ، چې دی دې ولیعهد وټاکل سي او د سلطان سکندر په وختو کې د «لکهنوتي» کې واکمن وټاکل سو .

ماخذونه :

۱ـ لودی پښتانه

دیو هاندرشا دلیکنه ـ ۱۱۲ مخ

۲ـ مرقع افغان ـ ۷۰ مخ

۳ـ تاریخ سلطانی

۱۴۵۱ـ بایسنغر میرزا :

د شاهرخ میرزا دریم زوی او دامیر تیمور ګورګانی نمسی په هرات کې د ګورګانی سلاطینو د کهاله ډیر نومیالی هنرمند او هنر پالو نکی او فاضل شهزاده و ، چې د (۷۹۹) کال د ذیحجې دمیاشتې په یوویشتمه د جمعې په شپه (۱) او یا په

---

(۱) حبیب السیر ـ ۳/۳۳ مخ   لنت التواریخ

ـ۹۱ مخ دیحیی قزوینی تالیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

هل روایت په (۸۰۲ ه ق) کال کی (۱) زیږید لی دی ، او سوریې د افغانستان د نهمی هجری پیړی نومیا لی ملکه گوهر شاد بیگمه وه .

ځنګه چې بایسنغر میرزا د گورگانی شهزادګانو په منځ کی د ښه ذکاوت او لوی استعداد خاوند و ، نو په (۸۱۷ ه ق د خپل پلار شاهرخ میرزا له خوا د طوس او مشهدا وابیورد او شملقان او چرسغان او خبوشان او مازندران او استرآباد او شالستان او کبود جامه د ولایاتو او دجرجان دسیمو حکومت ده ته وسپارل شو او څه موده وروسته چې شاهرخ میرزا ته دخپل زوی عقلمندی او په کار پوهنه او دخلکو سره ښه رویه لا ښه څرګنده او ثابته شوه ، نو په (۸۱۹ ه ق) کال یی د خپل وزارت چاری وروسپارلی چی رتبه یی د اوسنیو تشکیلاتو له مخې دصدراعظم او رئیس الوزراء درتبی سره سمه وه .

سربیره پر اداری چارو د بایسنغر میرزا ستر امتیاز او صفت ده دهنر پالنه وه ده ګورنه یوازی د فضلا واو هنرمندانو دروزنی او پالنی تاتوبی و بلکی دی پخپله هم لوی هنرمنداو درازراز فضایلو او کمالاتو خاوند و په تیره بیا په ښه خط لیکلو با لخاصه په ثلث خط کی د « پید ایش خط و خطاطان » د مولف په قول «یگانه زمان او نابغه دوران » و ، لکه چې

(۱) تذکره دولتشاهی سمرقندی - ۳۵۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی سوی دی چې څلور تنه د خطوطو د ساتو څلور ستنې وې: لومړی بایسنغر د ثلث په خط کې، دوهم میر عماد د نستعلیق په خط کې، دریم میر احمد نیریزی د نسخ په خط کې او څلورم درویش عبدالمجید تالقانی په شکسته خط کې.

د هنر پالنې په باب یې همدا یوه خبره بس ده چې مورخان لیکي چې ده په هرات کې یو کتابتون جوړ کړی و، چې په هغه کې به تل څلوېښت تنه خوشنویسان د کتابو په استنساخ او استکتاب بوخت وو، سربېره پر هغو یو شمېر انځورگرانو نقاشانو، رسامانو، تذهیب کارانو او صحافانو به د کتابو د نقاشۍ، رسامۍ، تذهیب، جدول کشۍ او تجلید کارونه سرته رسول. ده د شاهانه دبدبې او برم او جلال سره سره هیڅکله د فضل د خاوندانو په باب خپل احترام نه سپماوه، او په خورا نمانځنه او شاهانه بخښنو به یې د خط او تذهیب د پېر نوسیالي استادان د هنر سره ساتل او هغه به یې حمایه کول، د مثال په توگه هغه وخت چې احمدلر د هرات په مسجد جامع کې پر شاهرخ حمله وکړه او هغه یې ټپی کړی نو د هغه د ملگرې په تور یو نوسیالی خطاط مولانا معروف هم تورن شو او نږدې وه چې اعدام کړه سي، خو د همدې بایسنغر میرزا په واسطه له اعدامه وژغورل سو.

مولانا جعفر خوشنویس دده د کتابتون د رئیس حیثیت درلود چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه په پاملرنه دخطاوتذهیب نوسیالیوواستادانو د بایسنغرمیرزا دباره ډیر ښکلي او نفیس آثار منځ ته راوړل چي اوس لاهم د جهان په مشهورو موزیمو او لویو کتابتونو کي د بایسنغرمیرزا د کتابتون دښکلو خطي کتابو نسخې سته .

حافظ ابرو خپل لوی تاریخ د بایسنغر په نامه ولیکه چي په «زبدة التواریخ» مشهور دی او فصیحي خوافي یې «مجمع التواریخ سلطاني» بولي ، چي ظاهراً په (۸۲۹ هیا ۸۳۰ ه) کال بشپړ سوی دی .

دده په امر د فردوسي پرشاهنامه یو مقدمه هم لیکل سوې ده چي ملک الشعرا بهار د خپل کتاب «سبک شناسي» ددریم ټوک په ۱۹۰ مخ کي وربانده تنقید کړی لیکي چي : سو رګوهرشاد بیګم په مسجد کي ښخ دی . دولتشاه سمرقندی دده د مړیني پېښه او نېټه داسي لیکلې ده : «شبی ازفرط شراب بفرمان رب الارباب بجوار ب کران فتا گر فتار شد و سکتهٔ هرات سبب آن وفات واسکته پنداشتند وقوع این واقعه دردارالسلطنه هرات درباغ سپید بوددرشهور سنه سبع و ثلاثین و ثمانمائه (۸۳۷ ه) و عمرا و سي او پنج دل بوده (۱) »

دهغه وخت یو بل فاضل د بایسنغرمیرزا د مړیني نېټه داسي په نظم کړې ده :

سلطان سعید بایسنغر سحرم گفتا که بگو باهل عالم خبرم

«سر تاسر خلاف حقیقت و خلاف منطق و برضد تاریخ سي باشد . »

---

(۱) په نورو تذکرو کي یې عمر ۳۸ کاله ګڼلي سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال بایسنغرمیرزا په خراسان کې په ښکلي خط دېرو ښکلو کتابو د لیکلو باني او مؤسس ګڼل کېدای شي.

سربېره پردې بایسنغر میرزا ددري او ترکي ژبې ښه شاعر هم و، دولتشاه سمرقندي په خپله تذکره کې لیکي:

«جمالي داشت باکمال ... و از سلاطین روزګار بعداز خسرو پرویز چون بایسنقر سلطان کسي به عشرت و تجمل معاش نکرد، شعر ترکي و فارسي را نیکو ګفتي و فهمیدي، و به شش قلم خط نوشتي....»

ددري ژبې دیوې غزل مطلع یې دا دي:

سن رفتم و تاریخ وفاتم اینست «بادا بجهان عمر درا ز پدرم» (۸۳۷)

خو امیرشاهي سبزواري په دې خلوریزه کې پر تولو بریالي ښکاري چې ویلي یې دي.

درماتم تو دهر بسي شیون کرد لاله همه خون دیده ه درداسن کرد

گل چست قباي ارغواني بدرید قمري نمدسیاه درگردن کرد

بایسنغرمیرزا دریني پر و خت یې پلار ژوندی و، او دده درې زامن: میرزا رکن الدین علاءالدوله، میرزا سلطان محمد، میرزا ابو القاسم بابر پاته سول.

او دده ددربار مشهور شاعران دا وو:

بابا سودائی، مولانا یوسف امیري،

ندیدم آن دورخ اکنون دوماهست ولي مهر، بسي درجان ما هست

او مقطع یې دادی:

غلام روي او شد بایسنقر غلام روي خوبان پادشاهست

او دا مقطع په بل ځای کې داسې راغلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گدا ی کوی خوبان پادشاهست　　　گدا ی کوی او شد با یسنقر

با یسنغر میرزا دموسیقی سره هم زیاته مینه درلوده، او دده په مجلس کی به نومیالی سندرغاړی لکه خواجه یوسف اندکانی چی پخپل وخت کی بی په سطربی او سندرو کی ساری نه درلود او نورحاضر وو، و ایی چی د بایسنغر میرزا و رور سلطان ابراهیم میرزاچی په شیراز کی و، خوواره له خپل وروره خخه د خواجه یوسف سندرغاړی غوښتنه وکړه چی شیرازته یی وروا ستوی خو بایسنغر میرزا دا بیت ورولیږه :

مایوسف خو نمی روشیم　　　تو سیم سیاه خود نگهدار...

بایسنغر میرزا سره له دی چی تولو بنو او صافو یو عیاش زلمی و، او خوچی یی کولای سوه خپل ژوندیی په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت کی د مهغه افراط په نتیجه کی په خوانه خوانی کی د(۸۳۷هق) کال د دریمی خور (جما دی الاول) په اوومه د سه شنبی په سهار د هرات د بنار په «باغ سفید» کی مړسو، او په مشهد کی دخپلی امیرشاهی سبز واری، مولانا کاتبی او امیر الدین نزل آبادی.

ماخذونه

۱- حبیب السیر -۳/۶۲۳ مخ .

۲- مجالس النفائس -۱۲۵ مخ .　　　۳- سبک شناسی - ۳/۹۱ مخ .

۴- تذکره دولتشاهی -۳۵۰ مخ -　　　۵- پیدایش خط و خطاطان -۱۴۲ مخ

۶- ددهخدالغتنامه (ب)۶۲۲ مخ　　　۷- ا زسعدی تاجامی -۱۳۴ مخ

۸- صورتگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان -۶۳ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۴۵ـ بایسنغر میرزا عادلی :

د محمود زوی، او د احمد نمسی او د ابوسعید گورگانی کړوسی دی چې له (۸۷۹هق کال څخه بیاتر ۹۰۰ هق کال پوری) یې په بدخشان کې حکومت کاوه، دخپل وخت له نومیالیو فاضلانو او خوشنویسانو څخه و ، چې دفضل او پوهې سره یې دصورت ښکلا هم درلوده ـ شعر یې و ایه او په شعرکې یې «عادلی» تخلص کاوه . ښکلی نستعلیق خط یې لیکه چې دمجالس النفائس دخاوند په وینا سلطانعلی مشهدی خو واره دده نستعلیق خط ستایلی دی .

دده له آثارو څخه یوه یوه ټوټه دبهرام میرزا په مرقع کې د استانبول دخزینه اوقاف په کتابتون کې ستہ چې په پای کې یې لیکلي دی :« مشقه العبد بایسنغر »

یادونه :

دی بایسنغر او د شاهرخ دزوی او امیر تیمور دنمسی بایسنغرمیرزا سره باید اشتباه و نه سی، ځکه چې هغه په ۸۳۷هق کال کې مړدی

ماخذ :

احوال وآثارخوشنو یسان - ۱/۹۶ مخ

۱۴۵۲ بایقرا هروی :

دسلطان حسین میرزاشهور په «خاقان منصور ، معزالسلطنه او ابو الغازی» دهرات دتمیوریانو د وروستی پاچالقب دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پېښې به يې د «سلطان حسين ميرزا» تر نامه لاندې ددې کتاب د «س» په رديف کې راوړو.

۱۴۵۳ـ بابي خان توخي :

دسلطان سلخي توخي (دمير ويس نيکه ده موزنې نيکه) زوی و، چې د پلار تر مړينې وروسته يې پر کلات او د کلات پر نورو سيمو حکمراني کوله، او دا و د ترنک د رود پر غاړه د جختران په کلاکې اوسيد، او په پای کې په کوسه جګره کې ووژل سو.

ماخذونه :

۱ـ پټه خزانه ـ تعليقات ۲۵۸ مخ

۲ـ تاريخ سلطاني ـ ۶۰ مخ

۱۴۵۴ـ ببر خان سواتی :

د پښتو ژبې يو سواده او اوسی شاعر و؛ شعر و نوېي عوام اوسی ښه درلود له او پراولسی آهنګو يې سم غزلی جوړولې. د (۱۳۱۶هـ ق) کال په شاوخوا کې سر دی ـ او دا سر وکی ددوه دی :

يو شي مې دی ليدلی په دنيا کې برا دره	نه پښې لري نه سر
چالاک دی بې اندازه سبک ښکاريږي له نظره	په منډه ګړندی

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو ـ ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۵ ـ ببن شاهوخیل لودی :

میابین شاهو خیل لو دی دمیا عطازوی دلو دی پاچهی له امیر انو څخه و،او په هند کی یې د سر هند حکومت د رلو د .

په (۹۳۲ھق) کال دسلطان ابراهیم تر مړ ینې وروسته یې تیت او پرګ پښتانه پرڅان راغونډ کړل او «سنبهل» یې کلابند کړې،د سنبهل واکمن میا قاسم سنبهلی له ظهیر الدین بابر څخه مرسته وغوښتله بابر هم د بابا قشقه او هندو بیګ تر مشرۍ لاندې لښکری ور ولیږد و لې، خو پښتنو ماته ورکړه .

په (۹۳۳ ھ ق)کال چې بابر په «بیانه» کی دسلطان محمو د اورا نا سنګاپه جګړ ه بوخت و، میا بین پر لکهنو بریدو کړ ی او د مغولو امیرانو له لاسه یې وکیښی؛ بابر چې د بیانې له جګړ ی بریالی و زګارسو نویو لوی لښکر یې د محمد سلطان میرزا تر مشرتابه لا ندې د «ببن» دځپلو لو د پاره وګماره دالښکر چې تر ګنګا ور پورېووت دبا بر په قول «بین» لکهنو خو شی کړ .

په (۹۳۴ھ ق) کال چې په هند کی پښتنو امیرانو جرګه وکړه او سلطان محمو د یې پاچا کړ،«بین» هم په د غه جرګه کی مملی غړ ی و.

په (۹۳۴ ھق) او په (۹۳۵ ھ) کال چې سلطان محمو دلو دی دبابر سره جنګیده، دی یې له لو یو حربی ارکانو څخه و؛ د(۹۴۲ ھ ق) کال په شاوخو اکی د پښتون شیر شا ه سو ری مل سو .

په (۹۴۶ھق) کال لا ژوندی و، او شیر شاه ته یې دتخت کښېناستلو سلا ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه :

۱- لوی پښتانه - ۲۹۸ مخ
۲- بابر نامه - ۱۷۱ مخ
۳- خورشید جهان - ۱۰۶ مخ
۴- شوکت افغان - ۲۵۰/۳ مخ

۱۴۵۶- ببوجانه :

میرمن حلیمه مشهوره په «ببوجانې» دعتیق الله خان لور ، او د میر واعظه له اولادې څخه وه چې د پلار له خوا سیده او د مور له خوا د امیر دوست محمدخان لمسۍ وه.

ببوجانه د امیر عبد الرحمن خان میره وه ، او د باندې گرانه مانلینه وه ، چې په هوښیارۍ او ښکلا یې شهرت درلود ، او هم یې له خلکو سره ډیره ښه رویه لرله ، سخۍ او میړه ، مخې میرمن وه ، او تر اوسه په لوړو کورنیو کې په ښه نامه یاد یږي .

دې میرمنې کله کله په دري ژبه شعر ونه هم ویل چې د ښځو په مخصوص اخبار «ارشادالنسلو» ان کې چاپ شوي او ماته یې یو ازې دادري بیته د سرحوم محمد سرور گویا په واسطه لاس ته راغلي دي چې دلته یې د نمونې په توگه وړاندې کوم .

استقلال

از بهر ای خدا بلند کنید — بر سر خود لوای استقلال
باد شیرین دهان ملت ما — یا رب از میوه های استقلال
سرکشم بعد ازین بدیده خود — سرمه از خاک پای استقلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې یو وخت امیر عبد الرحمن خان د نرګسو یو ګیډۍ ورته ولیږله چې دې میرمنې دا بیت وروا ستاوه:

نرګس صدبرګ ازدست شهنشاهم رسید برسرخود ماندم وبرچشم تر مالیدمش

داهم وایي چې دا میرمن پر امیر عبد الرحمن خان د ونې ډیره ګرانه وه چې امیر ویل: «ماتر اوسه شعر نه دی ویلی خود بیو جانې دپاره یې وایم» او دادوه بیتونه یې د هغې په ستاینه کې وویل:

سهدعلیا،صدر کبری بی بی عفت شیم زانکه ازعزت شهش خوانده لست عیال محترم

الحق ازمادر نزاده دختر همزاداو صاحب علم و حیا ماوما یه جود وکرم

ماخذ:

پښتنې میرمنې -۵۰ مخ دپښتوا ټولنې چاپ

۱۴۵۷- ببون هنګل:

د پښتو ژبې ټولو کې او بز مې شاعرو، شعر ونه یې پر اولسي اوزانو ویل.

ده ژوند د (۱۳۰۰ هش) کال پهشا وخوا کې اتکل سوی دی - دپکتیا دمنګلو دسیمې په «لژه» کې اوسیده او ده دټو کو اشعار په هغه سیمه کې شهرت لري.

ما خذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۸- ببی یا بیبنه :

دهو سی جان او ولی جان په شفاهی کیسه کی دموسی جان دمینی (گلمکی) خور «ببی» وه چی دسهیلی خان ساند ینه وه .
کله چی سهیلی خان دولی جان د رڅکی په دعو ه کیدهغه پر حق تیری وکی، نو ببی ولی جان و تښتو له او څالته یې ماندینه کړ ه .
دولی جان زوی «میر ولی» چی د سهیلی خان سر ه پهجگړ ه کی مړ ی د ببی لهنسه او دولی جان له ملاتړه و .
دامیر من دبیبنی په نامه هم یاده سو ده .

ما خذ :

له «ملی هینداری» څخه ودښاغلی محمد ا برا هیم عطا ئی یاد داشت

۱۴۵۹- بچلی چار سدی :

عبد الحنان دپښتو ژ بی ښا ر ز شاعرو، ا و دپښتو نستان د«خدایی خد متگار» دسیاسی تحر یک سر ه ئې اړه درلو دله، او خپل ا شعارئی ز یا د تره دخپل وطن دآزا دی دپا ره و یل ،جذا به ا و له سو زه ډک شعر و نه یې و یلی و، په (۱۹۷۷م) کال کې مړ دی او دپښتو نستا ن دچارسدی په سیمه کی ا و سیدـ دابیت دده دیوی بد لی سر دی :

سری غیرتی ښکاره شوی دگلا نونو په سرونو کی نښی د پسرلی دی دوطن په سم وغرونو کی

ما خذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۰ ـ بخت خان «جنرال» :

دنواب عبدالله خان اود هند په سلطانپور کي نوميالي پښتون و، لوړي د پرنګيانو په تو پخانه کي نوکر سو ، او په لړ موده کي داو چتو افسرانو په قطار کي وګڼل سو .

دبخت خان په ځيګه کي اسلام او پښتو دواړه ځنګ پر ځنګ ا ځيلي راغلي و ، ځکه نو پر ده دپر نګيانو مخ ښه نه لګيد ، دعالمانو مجلسو ، د غزا او جهاد د جر ګو د پښتنو د تير تاريخ مطالعې او د پښتونولي نوم بخت خان دې ته تيار کړ ، چې دپر نګي پر نوکري لعنت ووايي او د ځان لپاره بله لاره خوښه کړي .

په (۱۸۵۷م - ۱۲۷۳ ه ق) کال چي له «ميرټ» څخه تر کلکتې پوري په هندوستان کي د پرنګي خلاف دآزادي جنګ ونښت بخت خان د روهيلکهنډ په «بريلي» ښار کي و ، له خپل پير حضرت سرفراز علي صاحب نه يې اجازت وا خيست او د آزادي په غزا کي شريک سو .

دحافظ رحمت خان نمسي د (نواب خان بهادرخان بړيڅې) د بخت خان په بخت او تدبير پر «بريلي» قبضه وکړه او چا پيره ملک د هغه په اولکه کي راغي ، بخت خان د « بهادرشاه » لقب ورته ورکړ « سوبها رام» يې د يوان (دفتردار) نياز محمد خان يې جرنيل او مدار علي خان يې سپه سالار وټاکه ؛ لوړي «بدايوان» و نيو بيا ترفرخ آباد تېر سو ، په بلب کړ هوروخوت ، دلته دبها ـ درشاه (نواب خان بهادرخان بړيڅې) سکه جاري سوه .

خو غدارانو په پلمو، جاګیرو او انعامو انګریز له میدان صفا کړ، نواب خان بهادر خان یې په خپل مقصد کې ناکام کړ، او بیا ګرفتار او په بریلي کې پانسي سو.

ډهلي د ټولو هنګامو مرکز و، بخت خان د زمري په شان د (۱۸۵۷م = ۱۲۷۳هق) کال د جولائي په دوهمه ډهلي ته ورسېد. یوازې نه، بلکه د څورلس زره روهیله فوځ، توپو او ډېرو وسلو سره جرنیل بختخان په ډهلي ورننووت. د بخت خان او د بریلي غازیانو ډهلي ته د رسېدو خبر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر د ډهلي پاچا ته ورکړ، بهادر شاه ظفر په ډېر اخلاص د جنرال بختخان هرکلی وکه، او د «فرزند» خطاب ئې ورو باخښه، یو ښکلی ډال او د جواهرو ډکه توره یې ورعنایت کړه، په ټول ډهلي کې اعلان وسو، چې د ټول فوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بختخان خپل فوځي دفتر بېل جوړ کړی، او د خپل شخصیت د انتظامي استعداد او قابلیت په وجه یې د فوځ په حیثیت کې ډېر زیاتی راووست. د جولائي په و ـ د چنګا ښن په ۷ ، جنرال بخت خان د لس زره فوځ سره پر انګریزي فوځ حمله وکړه او په «تیس هزاري» میدان کې یې ورته ماته ورکړه، آسونه، توپونه، وسلې او ډېر خیزونه د غازیانو په لاس ورغلل.

بیا د غازیانو د فوځ دوې پلټنې د پنځو سوو سپرو، شپږ توپو او د ډېرو جنګي اسبابو سره د جنرال بخت خان په حکم «باغپت» ته رواني سوې چې انګریزانو ته د پله جوړولو موقع ورنه کړي. سربېره پر هغه یو لوی فوځ د جنګي ساز او سامان سره «علي پور» ته ولېږل سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې غازیانو لویه سوبه وکړه او چې د دې سوبې خبر جنرال بخت‌خان ته ورسېد په ټول ډهلي کې جوش او خروش پیدا سو، او د غازیانو حوصلې لا زیاتې سوې.

فوځ، عالمانو او عام اولس د جنرال بخت خان په مشرۍ د ځان او مال قربانۍ ته لا نور هم حاضر سول.

سربېره پر هغو سلو عالمانو چې د جنرال بخت خان سره له «بریلي» او د بریلي له شاوخوا څخه راغلي وو، نور ډېر عالمان له ټونک، جیپور، بهوپال، هانسي، حصار او اگرې څخه هم راورسېدل، او د هندوستان په هر ځای کې چې هغه وخت د انگریزانو پر خلاف د آزادۍ چیغه او انقلاب راپورته سو د هغه مشرتوب جنرال بخت خان کاوه، ځکه چې د هندوستان د بېلو بېلو ځایو د انقلابي فوځو سپهسالارانو به له جنرال بخت خان څخه هدایتونه اخیستل.

ډهلي څلور میاشتې او څلور ورځې د جنرال بخت‌خان په لاس کې و، خو له بده مرغه چې د جنرال بخت خان په لاره کې لوی خنډ شهزاده مغل میرزا و، ځکه چې بهادر شاه ظفر خپل زوی «مغل میرزا» ته چې بې تجربې، بېکاره او د دښمن له چل او فریب څخه بې‌خبره و، د ټولو فوځو سپهسالاري ورکړې وه، او بل دا چې د شهزاده مغل میرزا خسر «میرزا الهي بخش» لوی بې‌ایمانه او ډېر نکی تالی شخص و، نو د هغه په لمسون د هندوانو هغو بنیاگانو چې بخت‌خان ته یې د ده د فوځ د تنخواه د پاره پور ورکاوه، هغه پور یې پر جنرال بخت‌خان بند کړ. له بلې خوا د غازیانو د باروتو او د ټوپک د گولیو جوړولو ځای ته (چې د بیگم ثمرو کور و) د حکیم احسن الله له خوا د انگریزانو په تحریک اور واچول سو، چې اووه سوه منه گولۍ او باروت او ډېر کاریگران پکښې وسوځېدل او دې کار د جنرال بخت خان د اووه ویشتو زرو سپاهیانو وسلې بېکاره کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپادشاه «بهادرشاه ظفر» خولاله او له زړه ختلی و، او بیا نو الهی بخش څه داسې جادو، ورباندې پو کړ چې پادشاه له کلا څخه د همایون مقبرې ته دپناه وړلو دپاره وتښتید.

نو جنرال بخت خان هم مجبور سو دهلي پرېږدي، او دمخه تر پرېښوولو یې بهادرشاه ظفر ته په ډېر تأثر وویل:

«سره ددې چې پرنګیانو د دهلي ښار ونیو، خو زموږ ډېر څه تاوان سوی نه دی، ټول هندوستان زموږ سره دی، پادشاه دې بې تردده له ماسره روان سي، زه به په غرو کې داسې سورچې جوړې کړم چې د پرنګي شیطانانو ته به هم د هغه ځای پته و نه لګي، دهلي پایتخت دی خو فوځي کلا نه ده، په دې جنګ کې لویه خرابي دا وه چې شهزاده مغل میرزا د فوځ سپهسالار و، او دی د جنګ له فنه بې خبره و، دا نه وه ورته معلومه چې بې سرفوځ څنګه په قابو کې ساتل کېدای سي، که شهزاده زما په کار و کې اړو پېچ نه اچولای نو یقیناً چې ددې خو دسره فوځ په قوت به هم موږ انګریزي فوځ ته شکست ورکړی و، خو اوس هم څه تللي نه دي، او بیا بیا عرض کوم چې هیڅ تللي نه دي. دهر ریاست دخلکو زړونه زموږ سره دي، هغوی له پرنګیانو څخه بېزاره دي. او د هغوی دا یقین دی چې انګریزان په کراره کراره دهندوستان ټول ریاستونه هضموول غواړي. هرکله که زموږ پله لږ څه درنه سوله نو بیا ټول ریاستونه زموږ سرسره تر ارسېږي. دپادشاه پلار او نیکونو ډېر شکستونه او مصیبتونه ګاللي وو، بابرشاه او همایون او اکبر باندې تر دې زیات تکلیفونه راغلي وو، خو دوی خپله سعیه پرې نه ښووله، خو چې په آخر کې بریالي سول ...»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دې خبر و پر بهادر شاه ظفر باندی هیڅ اغیزه ونه کړه ، او جنرال بخت خان چې د هندوستان بخت و یټوؤ لوته راغلې و ، بهادر شاه ظفر له و یډپد لو څخه انکار وکی او ده ترانکار و روسته نوجنرال بخت خان د خپل و رپل ته فوځ سره له دهلی څخه دلکنهو خواته رهی سو ، او لکنهو ته بیا د هند د جلال آباد ضلعی (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان ولیده چې غداران هرځای و رته پیداسول ، دین خرڅوونکی ، وطن پلرونکی ، قوم بایلونکی په انګریز پرستی کی یو تر بل د مخه کیږی - نو یوه شپه داسی د اولس له منځه غیب سو چې تراوسه پې نښانه بیامعلومه نه سوه .

مأخذ !

دپښتو قرائت - ددوولسم ټولګی دپاره - د پوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه ۱۳۳ مخ .

۱۴۶۱ - بختک هلمندی :

دانوم دعوا سو په یوه افسانه کی راغلی دی چې په هلمند کی ددغی افسانې سره خلک اشنا دی :

وایي چې دسیستان پاچا خپل جنګی سالار ته چې «بختک» نومېد امر وکی ، چې د هلمند او ارغنداو دسیندو دیو ځای کېدو په سیمه کی یوه داسی ټینګه کلا جوړه کړی چې ماتېدنه یې دچادلاسه پوره نه وی ، او پاچا ورته وویل چې کلا باید دو نی ټینګه وی چې حتی زه یې هم ساته نکړای شم .

بختک راغی ، او دیست کلاي جوړه کړه او کلمچې یې کار پای ته ورساوه

نو پاچا ته يې خبر ورکی چې کلا جوړه سوه، خو د دې کلا واکمن او پاچا زه پخپله يم. پاچا ته ډېر قهر ورغیء او د يوه لښکر سره راغی خو هر څه چې يې وکړه کلا وفتح نه سوه ـ پاچا دوه کاله د کلا د ديوالو شا ته تېر کړل، او کله چې نا کامه پر شا تیء نو بختک ته يې پيغام واستاوه چې: «دادی زه ولاړم کلا تا ته در پاته ده، خو دا په ياد لره چې ته نمک حرام سړی وې»

بيا نو بختک پاچا ته حال ورولېږه چې: «د کلا دروازې دې پر مخ خلاصې دي» کله چې پاچا کلا ته ورننوتیء، نو وې ليدل چې بختک خپل سر پر يوه کنده اېښی دی او جلاد توره سر بېره پر نيولې ده.

بختک پاچا ته وويل: «دادی ستا دا سر سره سم مې داسې کلا جوړه کړه چې حتی تا لا هم ساته نه کړای سوای ـ ادا خپل کار عملاً در و ښود، او س نو که مې ډېر جسارت کړی وي جلاد ته امر وکه چې سر مې پرې کړي» پاچا سمدستي بختک په غېږ کې ونيو او پر مخ يې مچ کیء او رتبه يې لا ورلوړه کړه.

او س هم د بست په سيمه کې د «خشکاوې» پر سر دار غنداو درود پر غاړه د بختک د کلا په نامه د يوې زړې کلا کنډوالې سته چې د «زختر کلا» يې هم بولي او د «بختر کلا» په نامه هم يادېږي.

مأخذ :

د ښاغلي محمد ابراهيم عطايي ياد داښت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۲ـ بخت‌ناك خان خټک :

دخوشحال خان‌خټک نوسيالی زوی و ، چی پرخوشحال خان ډیرگران و ، او خوشحال خان يې په‌خپلو اشعارو کی يادکړی او ستايلی دی ـ لکه چی‌وايی :

بختناك هغه زلمی دی
نشته بل دده په رنګ

او (په‌۹۷۰ ، ه‌ـق) کال‌چی بخت‌ناك خان مړسو ، نو خوشحال خان يې‌داسی ویرکوی :

مړ کال چی دغواص دی (۱)
په هرلوردی تیجن ډېر
«بخت ناك» په‌دوه هفتې شه
تر فـانی جـهانـه تېـر
ژوندی و ، دروېشت کاله
زلمی توب شوباندی زلير
په رنګ دچنبې ګل و
چې تري تیل‌شی داچېر
په خوبی لکه سلکک و
په تقوی په طاعت ډیر
دپلار په زړه يې مرګ دی
لـکـه زخـم د شـمـشیـر

---

(۱) غـواص = ۱۰۹۷ ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ږیرو ، نور غمونه
په دا غم شول واړه هیر

دخدای سره جنګ نه شي
که هرڅو وي څوک دلیر

دخوشحال له نورو اشعارو څخه ښکاري چې بختناک خان دوباپه نساروغی سړدی لکه چې وايي :

د غواص د کمال وبا
خدايې سره راوله بيا

« بختناک خان » سی پکښې وسړ
سو ریې ، هم بو ته قضا

يو هلک يې و ، راپا تسو
وريسې شه ژر فنا

دبختناک خان سور دصاحب خان لور، ديو چه خان نمسی او د ملک باره سهمند زی کړو سی وه ،چې پلار او نیکه يې دپښور په نو ښار کی او سېدل .

مأخذونه :

---

(۱)- دخوشحال خان کلیات-دکندهار چاپ ۵۳۷۰ ۹۵٦ ، ۹۷۳ مخونه
(۲)- تاریخ مرصع - د پیښور چاپ - ۲۵۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۳- بدایعی بلخي:

محمد دمحمود زوی دسلطان محمود دغزنوی دوخت له نومیالیو شاعرانو څخه و. هد ایت دمجمع الفصحاءو لف دده یادونه کړی ده او لیکلی یې ده چې دده نوشیر وان پند نامه په نظم ترجمه کړی ده چې دوه سوه بیته دی او اصل یې په پهلوی ژبه و(۱)

د اشعر د ده دی :

جهان چون عروس است با رنگ و بو — دریغا که داماد خوار است او
چو باشی جوان کار پیری بساز — که اندر جوانی نمانی دراز
زپنجاه چون موی تو شد سپید — مدار از جوان زن، به نیکی امید
عروس جوان گفت با پیر شاه — که موی سفید است مار اسیاه
همیشه جوان و جوانمرد باش — ز دونی و بی حاصلی فرد باش
که نام جوانمرد اندر جهان — بود زنده نزد کهان و مهان
جوانمردی کارها بهتر است — جوانمردی از خوی پیغمبر است.

ماخذونه

۱ - ریحانه الادب - ۱ ر ۲۳۹ مخ
۲ - تاریخ نظم و نثر در ایران - ۱ ر ۳۵
دسعید نفسی تالیف

---

۱ - مشهوره ترجمه یې ابن سینا ته منسوبه ده د «ظفرنامه» په نامه سعید نفیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۴- بدخشي :

ملک الشعراء مولانا محمد د نهمې هجرې پېړۍ د دريمې نيمايي شاعر او د تيموريانو د شهزاده ميرزا الغ بيګ معاصر و ، او ميرزا الغ بيګ و رباندې ډېر ګران و ، دی په دريوېشت کلونو کښې د بدخشان په اشکمش کې او سېدو، او په اشعارو کې يې «بدخشي» تخلص کاوه . د رياض الشعراء مؤلف يې نوم حميد او وطن يې کندز ښودلی دی او هم ليکي چې دده خپله علمي زده کړه په کندوز کې بشپړه کړې وه ، په معما کې يې لوی لاس درلود او پدې فن کې يې يوه رساله هم ليکلې وه د الغ بيګ ميرزا په ستاينه کې يې ډېرې اوږدې قصيدې ويلې دي چې دا د ده يوه بېلګه ده، د هغو قصيده وخخه دی :

ای زلف شب مثال ترا در بر آفتاب — از شب که دید سایه که افتد بر آفتاب

زاغی است طره تو همایون که آشیان — بالای سرو دارد و زیر پر آفتاب

په لومړي سر کې بدخشي د الغ بيګ په دربار کې ډېر احترام او عزت درلود خو په پای کې يې کاررندي ته ورسيد او د ژوند طرز يې و ګرځيد چې په پای بيا پښېمانه سو ، او تو به يې وکښله او په (۹۳۲ هق) کال کې مړ دی داغزله دده ده :

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته — ارباب عقل راهمه دیوانه ساخته

از قصه سکندر ودارا مگو له چرخ — بسیار از ان حکایت افسانه ساخته

پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دور — سر هابسی که ساغرو پیمانه ساخته

درسینه خراب چو گنجیست مهر تو — کار امگاه خویش بو یرا نه ساخته

تا ساخته سگک تو سر آشنای خویش — از خویش و آشنا همه بیگانه ساخته

چشم «بدخشي» از پی ایثار مقدمت — هر دم هزار گوهر یکدانه ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

داپیتو نه هم دده دی:

خیال خنجر ش دردیده بیخواب میگر دد
بمثل ماهیی کاندر میان آب میگر دد

زیر و زیر گر شود عالم
ای بد خشی چه غم که درگذرست
کاین جهان همچو شیشه ساعت
ساعتی زیر و ساعتی زبر ست

ماخذ ونه:

---

۱ - مجالس النفاس -۹۱،۹۳ مخونه

۲ - اتشکده آذر - ۳۳۵ مخ

۳ - ریحانه الادب ۱-۴۰۲ مخ

۴ - الاعلام - د زرکلی ۲/۱۵۳، مخ

۵ - صبح کلشن - ٥٦ مخ

٦ - حبیب السیر - ۳/۱٦۱ مخ،

۷ - لغتنامه ب -۷۳۸ مخ

۸ - پښتو آریانا دایره ئلمعارف ۴- /۳۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۵ـ بدخشي :

ابواسحق ابراهیم د هارون زوی د حدیثو نومیالی عالم و، حد یثونه دیسي د عیسی له زوی سلیمان ساگزی څخه لوستلی، چې بیا له ده څخه دسعیدزوی علي روایت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان ـ ۲ ر ۹۳ مخ

۱۴۶۶ـ بدرالدین غزنوی :

نومیالی شیخ او صالح فقیه بدرالدین غزنوی چې په ډهلی کې او سیدد چشتیه له ستر و شیخانو څخه وچې په کوچینوالی له غزني څخه لاهور ته تللی او هلته یې ستد او له علوم ده څخه ځای له لو یو پوهانو څخه لوستلي وو ؛ او هغه وخت چې یې واورید ل چې دده په هیواد کې د تاتارود تاتار او فتنې په سبب دده مور او پلار وژلي سوي دي نو له لاهوره ډهلي ته ولاړ او هلته میشته سو ، چې بیا یې نو په طریقت کې د شیخ قطب الدین بختیار کاکی لاس ور یو ، او ترڅه مودې وروسته دهغه خلیفه سو ، او تر هغه وروسته د ډهلي په ښار کې دشیخ قطب الدین بختیار کاکی پر سجاده باندې کښېنوست او شیخ فریدالدین گنج شکر به دده د تذکیر مجلس ته پیرو رتی ـ وایی ـ چې دسپین ږیرتوب په وخت کې هم د سماع شوقی و ، او سازته به دجذب په حال کې گډیده، ځینو خلکو به د اعتراض گوته ورته یوله چې شیخ په دې سپینه ږیره رقصیږی خوده به د هغو دخبرو پر وانه کوله او په جواب کې به یې ویل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شیخ نه رقصیږی عشق رقصیږی، او هر ځای چې عشق وی دده رقص به هم وی»

هغه وچې په (۶۵۷ ه ق) کال په ډهلي کې مړ سو او د شیخ قطب الدین بختیاردمزار دپښو خوا ته ښخ دی .

دخزینة الاصفیا مولف دده دمړینې د کال په باب داسې وایی :

بدردین چون بخلد روشن شد	سال ترحیل آن شه حق بین
کاشف راز اولیا فرما	نیز پیر سعید بدرالدین

ماخذونه :

۱- خزینة الاصفیا ـــ ۲۸۵ مخ

۲ ـــ نزهة الخواطر ـ ۱/۹۶ مخ ۳- اخبار الاخیار ۵۰ مخ

۱۴۶۷ ـ بدرالدین هروی :

امام بدرالدین د نورالدین هروی زوی دعوفی په قول « نادره گیهان » او «زبده فضلاخراسان» و . د عوفی سره یې په هرات کې لیدلی، او دعلاالملک ابو بکر جاسجې په ستاینه کې شعرونه لري، او ډیری صلې یې اخیستي دی، دا غلو ریزی دده دی :

گفتي که بگاز غم سرت بر گیرم

چون شمع زآتش رخت درگیرم

تا ظن نبری که دل ز تو بر گیرم

از تو نبرم ور برم از سر گیرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستی دارم چو کیسه باد تهی
وانگه گویی مکن سرا یاد تهی
این پرده مزن ورنه کنم از دستت
چون چنگ دل خویش بفریاد تهی

بر روی بتم زباده چون رنگ افتاد
زآن روی میان من ودل جنگ افتاد
از چنگ هوی بازخریدم دل را
معشوق ترانه زن چو درچنگ افتاد

گه تاب کمند مشکبار تو کشم
گه غصه جزع پر خمار تو کشم
بر دل زنهال صبر یک شاخ نماند
آخر بکدام برگ بار تو کشم

ماخذونه :

۱ - لب الالباب-ا. ۵۲ مخ ۲- لغتنامه - ب - ۷۳۸ مخ

۱۳۶۸ـ بدر حاجب غزنوی :

امیر بدر لوی حاجب دسلطان مسعود غزنوی له خاصو سالارانو ،
او دسرای له حاجبانو څخه و .

په (۴۳۰ ه ق) کال دسرخس او په (۴۳۱ ه ق) کال دخوجان په
ډګر وکې د سلجوقیانو سره په جګړوکې خورا ډیره مړانه ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، چې د سلطان مسعود له خوا دیرخلعتونه وموندل .

ماخذ :

تاریخ بیهقی ۵۸،-۵۷۲،۵۸۸،۶۰۳،۶۱۰،اونورسخونه ـ

۱۴۶۹ـ بدرطرخان بامیانی:

بدرطرخان بامیانی د اسد بن عبدالله د خراسان د امیر په وخت کی دختلان خپلواک حکمران و ، هغه وخت چې په (۱۱۷ ه ق) کال عاصم د خراسان له امارته مو قوف سو، او د هغه پرځای بیا اسد بن عبد الله کښېنو ست ،نو یو لښکر ئې د مصعب بن عمر و خزاعی په مشری ختلان ته راولیږه او بدرطرخان یې داماں ورکولو په پلمه ځانته ور وغوښت؛ بدرطرخان یو سلیون درهمه پرخپله غاړه و منل،خو اسدو رته وویل چې :«ته یو غریب بامیانی سړی یې له ختلانه ووزه! »

بدرطرخان جوابورکی چې :

«ته خراسان ته دلسو. کو چنیو او ښانو سره راغلی،او که او س له دې ځایه ولاړسې نو ستا دال به پنځه سوه او ښان هم یو نسی،او ماچې دخپل زلمیتوب و رځې دلته تېرې کړې،او داسال سې په تو ره گټلی دی نو څنگه په تش لاس و و زم؟»اسد دده ددی معقول جواب په مقابل کی په خښم سو ،او سره له دې چې داماں وعده یې و رسره کړې وه بدرطرخان یی په(۱۱۹ ه ق) کال کی وواژه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذونه :

۱-تاریخ طبری- ۵/۳۶۳ مخ ۲-الکامل-۵/۱۰۱ مخ
۳-افغانستان بعدازاسلام-۱/۱۸۵ مخ

۱۴۷۰-بدری غزنوی:

اصل نوم یې څرگند نه سو-خو د پلار نوم یې دعو فی په قول «احمد» و، په دری ژبه یې په وعظاو تنبیه کې اشعار و یل -دار باعي دده ده:

زین سر تبت و جلال بردا برد
ایمن منشین زدولت گرداگرد

امرو زغمان خویش خو رمردامرد
زآن پیش که زینجا بر وی در دادرد

مأخذ:

لباب الالباب-۲/۶۷مخ

۱۴۷۱-بدل خان :

د پښتو ژبې حماسه و یو نکی اولسی شاعرو، دنولسمی عیسوی پیړی په پای او دشلمی عیسوی پیړی په سر کې دبلوچستان په سیمو کې اوسېده د ده په اشعارو کې دانگر یزانو د استعمار پر ضد دمبارزی روحیه ښه څرگنده وه چې دده د پښتنو الی داحساساتو تر جمانی یې کوله .

مأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۲ـ بدل خان یا بدی خان:

په ختیه بنګښ د صرف او نحو لوی استادو، په هند کی او سېدا و علوم یې له مولوی محمد عیاضی دخښه زده کړی و .

فقیر او قانع سړی او پخپله سیمه کی د نامه خاوندو .

ماخذونه:

۱ـ تاریخ بنګښ ـ دمفتی ولی الله تألیف ـ ۳۴۴ مخ ۲ـ نزهة الخواطر ـ ۷/۸ .

۳ـ د هند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه ـ قلمی ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳ـ بدیع الدین جوینی :

بدیع الدین اتابک جوینی دخپل وخت ښه دفضیلت خاوند او ددری ژبی شاعر و . څو تصنیفونه یی درلودل، او دسلطان سنجر په دربار کی دښه اعتبار خښتن ؤ . وایی چی و طواطده دسنجر له غضبه ژغورلی و .

داتوته یی دنجم الدین محمد په ویرنه کی ویلی وه :

نجم گردون محمد محمود

زیر ابر اجل جمال نهفت

او چو جان بود جان نمیر دو من

زنده را مرثیه ندانم گفت

ماخذ :

دسیستان څنی پخوانی مشاهیر ـ ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۴ـ بدیع الزمان خراسانی :

ابو الفضل احمد دحسین زوی، دیحیی نمسی او دسعید کروسی، مشهور په بدیع الزمان همدانی دخراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ هـ ق) کال په هرات کې مړ دی. دادوه تصنیفونه ده دي

۱ـ رسائل مشهورة

۲ـ المقامات

مأخذ :

هدیة العارفین ـ ۱/ ۶۹ مخ

۱۴۷۵ـ بدیع الزمان میرزا :

دسلطان حسین میرزا بایقرا زوی او په هرات کې دتیموریانو د کهول وروستی پاچا و، چې په(۹۱۱ هق) کال دپلار تر مړینې وروسته په هرات کې دپاچهۍ پر تخت کېښېنوست، خو په(۹۱۳ هـ) کال داوزبکو پاچاشاهي بیگ له ماوراالنهر څخه خراسان ته راغی او ددوی سره یې جګړه وکړه، په جګړه کې بدیع الزمان میرزا مات شو او استرابادته ولاړ او له هغه ځایه یې شاه اسماعیل صفوی ته پناه وروړه، او هغه دتبریز په غازان کې نظربند کی، او وه کاله په تبریز کې و.

په(۹۲۰ هق) کال چې عثمانی سلطان سلیم تبریز ونیو، نو بدیع الزمان د هغه سره اسلامبول ته ولاړ او په همهغه کال(۹۲۰ هـ) دوباپه ناروغۍ په روم کې مړ شو، او دده سره یې سره دتیموریانو د کهول دپاچهۍ کمبله هم ټوله شوه.

بدیع الزمان میرزا دخپل پلار او پاپه څیر دپوهنې پالونکي پاچاو، او هم په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی دمختلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او ښه مهارت درلود .
حاجی میرزا عبدالمحمد خان پخپل کتاب «پیدایش خط و خطاطان»
کی دده شی باب لیکلی چی :
«درجمیع خطوط متداوله خاصه درخط نستعلیق یگانهٔ زمان بلکه اعجوبهٔ دوران بودی»
ده په دری او ترکی ژبو ښه شعر ونه ویل ـ هغه وخت چی دده زوی «محمدمؤمن
میرزا» دشهزاده مظفر سره په جگره کی ووژل سو دهغه په و یرنه کی یی دا بیت وو ایه
وزیدی ای صبا بر هم زدی گلهای رعنا را   شکستی زان میان شاخ گل نورسته مارا
دا بیتونه هم دده دی :
چو رخسار تو از نوشیدن می لاله گون گردد   درون من صراحی وار تا لب غرق خون گردد

مه من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله   جگرهم از غم هجران شده پرکاله پرکاله
مأخذونه :

۱ـ پیدایش خطو خطاطان ـ ۱۴۶ مخ
۲ـ خطو خطاطان ـ ۶۷ مخ
۳ـ دگلچین معنی ـ ۱۱۴ مخ
۴ـ مجالس النفائس ـ ۱۲۷ مخ
۵ـ قاموس ـ الاعلام ترکی ۲۰ ـ ۱۲۵۷
۶ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۷۷۴ مخ
۷ ـ صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان ـ ۶۶ مخ
۸ ـ پښتو آریانا دائرة المعارف ـ ۴ ـ ۲۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی ، دیحیی نمسی ، دسعید کړوسی او دبشر کوسی چې لقب یې «مهذب الدین » او کنیه یې «ابو الفضل» او شهرت یې «بدیع الزمان» و ، دخپل وخت نو میالی ادیب او فاضل او مبدع شاعر او حافظ او منشي تیر سوی دی ـ په اصل کـی دهمدان و ، خو په هرات کی او سید ، او په هرات کی مړ او ښخ دی .

دعربي په نثر او نظم کی یې ساری نه درلو ، داو دصاحب بن عباد له ندیمانو څخه و .

دریحانة الادب مؤلف لیکی چې :

«شاعری است مبدع نامی ، حافظ کاتب منشی لغوی ، از اکابر ادبای اسلام ، در نظم و نثر عربی بی نظیر ... کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت ، در قوۀ حافظه و بدیهه گوئی یگانه جهان و از اعاجیب دوران بود ، قصیده های پنجاه بیتی تاشصت بیتی را بمجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تا آخر بدون تغییر حرفی فر و میخواند ، چهار ، پینج ورق از هر کتابی را فقط با یکدیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد ، هرگاه نظم قصیده ای یاانشاء رساله ای را تصمیم میداد در همان دم ، بدون تکلف انشا می نمود ، بسا بودی ، مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر میگرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بتر تیب معکوس می نوشت و باولش می رسانید ... »

ده د «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چی ډیر شهرت لری ـ و ایی چې په دی موضوع کی دا لو مړی گام و ، چې اخیستی سوی دی ، او نورو پوهانو له حریری او نورو دده اقتضا کړی ده ، څکه نو حریری دخپل کتاب « مقامات حریری» په مقدمه کی دبدیع الزمان دمقاماتو پر قدامت اعتراف کړی دی .

سربیره پر مقامات یې دشعر یو دیوان هم درلود ، او هم دده درسائلو او لیکنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشا آتو یو مجموعه‌ د« رسائل بدیع الزمان »په‌نامه په‌یوه‌تو ک کی‌خوواره‌چاپ سوی،او د « الامالی » په‌نامه هم‌یو کتاب ده ته منسوب دی او ظاهرآ هم‌هغه دمقامات کتاب دی .

دابو بکر خوارزمی سره‌ دده‌ادبی‌مشاجری‌او په‌هغو کی‌دده‌بر یالیتوب‌په‌معجم‌الا-دباو نورو کتابو کی راغلی دی .

دی‌د(۳۷۸- یا-۳۹۸ هق)کال(۱)دو روستی‌خور (جمادی‌الاخر)په یو ولسمه دجمعي‌په‌ورځ په‌هرات کی‌مړ دی،خو ځکه‌ وایی‌سمو مسوی او خو ځکه‌وایی سکته یی کړی وه‌او مړ لانه‌و ،خو چی په‌قبر کی یې کښېښوه‌ په هوښ راغئ‌چیغه‌یې وکړه خلکو دده ږغ واورو بد ، قبر یې ورته پرانیست ،خو ووت او ورپسې ژر مړ سو او په لاس پر ږیره ټینګ و . دده‌معاصرو فاضلا نو دده‌پر مړینه ویرونه ویل (مرثیې) و یلی دی .

مأ خذ :

ریحانه الادب - ۱/۲۳۳ مخ

۱۴۷۷- بدیع اندجانی :

ملامحمدیوسف اندجانی دسلطان حسین میرزا ددربار له‌فاضلانو څخه و ، په معانی ، بدیع عروض او قافیه کی‌یې لوی لاس درلود،په(۸۹۷ هـ ق) کال کی‌مړ ، او دا بیت دده دی .

---

(۱) داکال‌دتأسل‌او خبر نی و ړ دی.

(مؤلف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

گر باین آب و هوا کو یت بو دسنز لگهم

نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأ خـذ :

پښتوآر یانادائر ه‌المعارف ـ ۳م/ ۳۸۰ مخ

۱۴۷۸- بدیع بلخی :

ابو محمدبدیع دمحمدزوی او دمحمو دبلخی نمسی ددری ژ بی پخو انی شاعراو دمنجیک او دقیقی معاصر و ،چی دڅلرسی هجری پیړی په دو همه نیمایی برخه کی یې ژ و نـــدکاو ه.

هدایت په‌مجمع الفصحا کی دده‌نو م«بدایعی» لیکلی‌او و یلی‌یې‌دی‌چی دسلطان محمو د غز نوی‌دعصر شاعر و ،او دنو شیر و ان«پندنامه«یې‌په‌نظم کړې ده ،خو ډا کتر ذبیح الله‌صفالیکی‌چی ښایی«بدیعی» او «بدایعی » دوه تنه‌وی ـ ځکه‌چی‌دنو شیر و ان هغه پندنامه چی بدایعی ته‌منسو به‌ده‌د پنځمی پیړی اشعارو ته ورته ده ، او باید چی‌ویو نکی یې‌په‌غزنوی‌دو ره کی او سیدلی وی.

هدایت‌د هغی‌منظو سې‌یو ه‌بر خه پخپله تذ کر ه کی را و ړی ده ، اوشـفر هغه‌د « راحة الانسان » په نامه په (۳۰۹) بیتو کی‌پخپلوفا رسی منتخبا تو کی راو ړی ، او ښا غلی سعید نفیسی هم هغه دنو شیر وان دپندنامی دپا رسی تر جمی سره د« سـهـر» په مجله کی را نقل کـړ ی ده .

دا شعر و نه دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ای روی زمین راشد سطرز
بصافی آب دریای بقرسز
نفیرا بر فروردی بر آسد
زبانگ سرغ بانگ رود عاجز
بدان سنگر که سی سنعیست سیخور
لو قت الورد شرب الخمر جایز
نگاری باید اکنون خلخی زاد
بر خسار هبت چین راسجا هز
بمیدان نشاط انسدر خراسد
نبشته بر قدح هل سن سبارز
بیاد سید حران عالم
ابو یحیی الذی یحیی به العز
همیشه نام اورا آفرین جفت
همیشه عرض اورا سال سحرز
سگر دای چرخ گردان جز بنیکی
بر ین رستم دل ساتم جو ایز
همه اسرش بکام دل روان باد
همه آهنگ اورا دهر سو جز
بقای او بمعنی قول باری
بقای دشمنان چون بیت راجز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پو شی جو شن غفلت که روزی
تو با شی تیر محنت را نشانه
امل باعمرت اندر نه بمعیار
نگه کن تا کجاگر دد زمانه

مأ خذ و نه :

۱- تاریخ ادبیات درایران - ۱/۲۲۳ مخ
۲- مجمع الفصحا ۱/۱۷۳ مخ
۳- دسهر مجله - ۲ کال - ۲، ۳ گڼه

۱۴۷۹- بدیعی سجزی :

بدیع الدین بدیعی په خته ساگزی په سیستان کی د دری ژبی نوسیالی شاعر و ، چی په شپږ مه او او و مه هجری پیړی کی یې ژوند کاوه ، داشعار و دیوان یې درلو د چی له منځه تللی دی او په اشعارو کی «بدیعی» تخلص کاوه .

د عرفات العاشقین مؤلف تقی او حدی لیکی چی :

«حکیم بدیع الزمان الترکویی السجزی مولدو منشاوی سجستان تر کو حصاریست که آنرا ترکو هم گو یند» .

د سیستان د ترکو په کلا کی اوسید ، ځکه نو په «بدیع الدین ترکو »هم یادیده او د مکر ان د حاکم تاج الدین ابو الکارم ستایندوی و ، او د هغه په ستاینه کی یی د یوی قصیدی دوه لوړی بیتو نه دا دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبحدم ز خواب مستی چون در آمد آن پری　　آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری
ز رچنان قدری ندارد این قدر باشد از آن　　کز جهان بر داشت جود شاه رسم چاکری

او هم دامیر عمادالدین سیما تگین په ستاینه کی قصید ه لری چی لو مړی
بیت یې دا دی:

که دارد چو ن تو در عالم زخو بان جهان ای جان
دل از خارا خط از مینا رخ از دیبا لب از مرجان

بله قصیده یې دیمین الدو لته و الدین بهرامشاه په ستاینه کی وه چی
خو بیته یې دادی:

صبح آمد و بکشود زمشر در مغلق
دیو ار جهان رخنه زد این سقف معلق
بر سفره اکسون سحر گنبد اطلس
بر داشت ز روی طبق چرخ مطبق
بر تخت افق عالم پیر و زه قا را
گردون کمر کش کلهی داشت مغرق
خیل شه روم ازطرف هند رسیدند
افروخته حراقه و افراخته بیرق
زاد ازدل شب صبح سبک روح جهانگیر
چون معنی بکر وسره از خاطر احمق

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا شیشهٔ ا فلا ک به سنگ سیه شب

بشکست وازوگشت روان راح سر و ق

چو ن ظلمت باطل دل شب پنبه شد از صبح

صلا ح صفت سهر ندا کر دا ناالحق

ای لب شکر پسته دها ن بهر صبو حی

بر زن بر گ چنگ سر ا نگشت چو فندق

دریا فته ای بت چین وقت نگهد ار

چو ن یافت جهان رو نق بستان خو ر نق

آن پیر کهن سال جو ان طبع که دیدست

هم عز ت و هم خانه و هم خو اری را وق

بی زلف مشو ش شده یا ر د رین فصل

آ را م نگیرد د ل عشا ق مشو ق

آراست عر و سان طوی ساق چمن را

نو ر و ز به پیر ا یه تو سا عد مر فق

شد حله کحلی بنفشه ز نما نو

شد شقه و ردی شقایق زصبا شق

بوی‌سمن ا زخلق خد او ند خبر داد

اندو د ه بدانست‌بکا فو ر مستحق

دار ای‌جهان دار یمین دو ل ودین

کز دو لت او یافت جهان ر تبت‌و ر و نق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست
برسلک زمانه ملک و مالک مطلق

در دعوی سافرندهی و ملک ستائی
از جمله شاهان جهان اوست مصدق

تأئید ازل بوده باقبال تو همراه
امداد ابد گشته بادبقای تو ملحق

بحر از کف راد تو فروشد بخود از رشد
آری نشگفتست اگر هست معمق

برخوان جهان مایدهٔ رزق نیارد
بی سعی تو این کاس سیه کاسه ازرق

درگاه ترا چاکر ثابت قدم آید
دایم فلک ثابته ایست مطبق

بنده ز پی شعر عروسان مدیحت
آورده لالی سخنهای مسبق

بر عرصهٔ این لعب شهاسانده پیاده
فرزین معانی سخنهای فرزدق

سعدان فلک باتو مه و سال موافق
از بخت موفاو ز اقبال موفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده ژوند له (۶۱۲ هـ ق) څخه تر (۶۱۸ هـ ق) پورې يقيني دی .
داخلو رسيزه هم دده ده :

گل را چودم باد صبا خوار نهاد
از پوست برون آمدو بر خاک فتاد
بلبل چو بديد گفتش ای حورنژاد
بد کردی تو که تکيه کردی بر باد

مأخذونه :

۱- لب الالباب ـ ۹۳ مخ
۲- آريانا مجله ـ د ۱۳۵۰ هش کال ۳ گڼه ۴۵ مخ

۱۴۸۰ ـ بديع هروی :

بديع الزمان ميرزا دسلطان ميرزا خلف او دخپل پلار په ژوند وليالو څخه و ، او په (۹۲۰ هـ ق) کال دوباپه نارو غی مړ سو . په دری ژبه يی شعرهم و ايه دالاندی بيتو نه نه دا دی :

سر از جوانان شيرين شمائل
بجان منت است آنچه کردند بادل
کند منع ماشيخ شهر از جوانان
چگو ئيم او را که پير يست جاهل

مأخذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف ۳/ ۳۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۱- بدیعی هروی :

مولانا یوسف بدیعی اصلا د سرخس او د دری ژبې شاعر و -که څه هم په لوړې سر کې یې د سن د کمو الی په سبب په شعر کې خامی درلوده، خو هغه وخت چې هرات ته راغی او د مولانا صفائی سره او سید شعرو یې ډیر پوخ سو، په شعر کې یې بدیعی تخلص کاوه، او شوخ طبع او په ده د حجب له کبله یو سف صفایی پاله، او دی به له دی خبری څخه سوراو شین کیده په عروض او شعری صنعت هم ښه پوهید- په سرخس کې د ، او د شیخ لقمان په خانقاه کې ښخ دی. په معما کې یې هم یوه رساله لیکلې وه، او په دی فن کې یې ډیر کار کړی و د امعمایی د (منصور) په نامه ویلی وه :

مرا زان شد منور خانه چشم که آمد دوست در کاشانه چشم

دا بیت هم دده دی :

دری مقصود جویان مجمع البحرین شد صوفی
که بحری در برست از چشمه هر چشم گریانش

مأخذ :

مجالس النفائس- ۳۸ مخ

۱۴۸۲- بدیل ابو بکر هروی :

د احمد زوی او د محمد نمسی د حدیثونو سیالی عالم و، له هراته بغداد ته تللی او هلته یې حدیثونه له ابی العباس الاصم نیشا پوری، او د حسن له زوی منصور دینوری او د عبدالرحیم قناد له زوی علی څخه لوستلی وو .

مأخذ :

تاریخ بغداد - ۷/۱۳۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۳ - برامت :

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، چې نوسيالي مستشرق داو رستي په خپل کتاب د «پښتنخوا دشعرهار و بهار» کې يادونه کړې ده، او داسي اټکل کيدايي سي چې د (۱۲۵۰ هـ ق) کال په شاو خوا کې ژوندی و . دا يې له ددو ده :

د سپينې خولې دې شم قربان

پورته کړه چشمان

مخ دې آفتاب دمهتاب په شان بلېږي

سل دې په پسو زه سو ر پيرز وا ن

پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره

په مخ را پريږده تور زلفان

پورته کړه چشمان

زه «برامت» چې زنځور پروت يم کړيږم

که يو ځل را شي خپل چا نا ن

- پورته کړه چشما ن

البته دا بدله پراولسي و زن ويلې سوې ده چې په مجلسو کې داولسي آهنګ سره بغول کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

۱- دپښتنو اد شعرهارو بها ۳۰ مخ دکابل چاپ

۲- پښتانه شعرا -۵۵۲ -

۱۴۸۴- براهیم :

دپښتو ژبی شاعرو،چی یو ازی یا دری هیوز پخپل کتاب « کلید افغان » کی دده یوه غزله راوړی‌ده، خونو راشعار یی لاس‌ته رانغله - هغه غزله‌داده:

چی دعشق سوداپه سر کړم کله سردیم
سر پریکړی‌په‌میدان کی دعشق یزدیم

دعشق‌نوم‌ځکه په سابانډی صحیح‌شه
وچی‌شونډی لمدی سترګی ګونه‌زردیم

دیاداشت بهره به بیا سوسم اسیددی
لکه نن‌چی‌مشغول شوی‌په‌یاد ګردیم

که می سروسال دیار په‌سینه‌لاړ شی
خدای‌دی‌نه‌کاچی پری‌ګرم‌یاپری سردیم

تعلق هستی سی دواړه پسی‌شاکړل
جریده دعشق په لارکی روان فردیم

داسن و اخله چی‌په ګرد آلوده نشی
خسته پروت دستاپه‌درکی لکه ګردیم

بی دردان دعشق‌له سوزه خبرنه شول
براهیم ځکه سنت بار د اهل دردیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

کلید افغانی-۳۸۹ مخ د کابل چاپ -

۱۴۸۵- برت نیکه :

سیدبرت نیکه په ختیه شین غری سیدا و په پښتنو کې دلوی اوښه ناه څښتن و . د کو یټې دعبدالله خان دسیمې په لویه هدیره کې ښخ دی، اوسزارته یې عام وخاص ورځي، په زیاته بیا ښځې ډیره عقیده و رسره لري .

دده زیارت د«دیسرې» په زیارت هم مشهور دی، دعامو خلکو داعقیده ده چې دده زیارت دنزلي دپاره یک په یک دی .

مأخذ :

دښاغلي سیال - سزارات - ۲۰ مخ

۱۴۸۶- برخوردار پا شمولی :

برخوردار په ختیه ترین د پښتو ژبې اولسي شاعر و اود کندهار د پنجوایي دولسوالي دپاشمول په کلي کې اوسید، اود(۱۳۰۰ه) کال په شا و خوا کې یې ژوند کاوه. قلندر مشربه فقیر سړی و، او ډیر خوږ او زړه وړونکی آوازیې درلود، خوږې له سوزه ډکې بدلې ویلې، دده دشعر اوعشق داستانونه دهغه ځای په عوامو کې شهرت لري ـ دابدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سې پر زړه باندې پرهار دی وای

دیهان په و ینو داسې رنګ لکه انار دی وای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاردغمه د ققنس ناری و همه ـ وای
تر خولی‌به و باسم شین دو دلمبه به سمه‌وای
کړه به‌دخدای وی زه به‌ستادلاسه‌سر مه وای
آسان یی سه‌بو له‌داداسی مشکل کاردی وای

دیاردغمه‌شپه اوورځ‌وهم فکرونه ـ وای
اوربه پسی کړمددنیا په روزګارونه ـ وای
زړه راته وایی چه‌دځو نیسه‌پر غرونه ـ وای
چی‌ستاد وصال‌وی هغه‌غرساته ګلزاردی ـ وای

دیاردغمه‌به ناری کمه په زوره ـ وای
که‌خوک‌توستر اباندی وای‌لورترلو ره ـ وای
لکه پتنګ‌چی چاره نه لری بی‌اوره ـ وای
که ځان په سل کاله ساتم‌پای سی‌انګاردی ـ وای

ژوندون پی‌سه‌بوله‌چی تیرسوبی له یاره ـ وای
له‌دی ژوند و یارانو بس‌که برخوردازه ـ وای
حاجت دی پر یږده د بی نیازو دروزګاره وای
هغه‌یا رغواړه‌چی‌دی پس‌له سرګه یاردی ـ وای

برخوردار په‌پا شمول کی‌سړ اوهم‌هلته شیخ دی .
ما خذ :

پښتانه شعرا ـ ۲ ـ ۲۰۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۷ـ برخوردار خان اڅکزی :

داحمدشاه بابا د دربار له مخورواو نوميياليو درباريانو څخه و، چې لوړې «دقابوچي باشي» منصب درلود، او درباری تشريفاتو په ده اړه درلوده، خوو روسته د ټولو محروسه هيوادو د باقياتو تحصيل هم ده ته وسپارل سو، پر احمدشاه بابا باندې ديرگران واو د گناهکارانو په باب يې د ده شفاعت منانه. د (تاريخ احمدشاهي) مولف محمود الحسيني دی په داسي القابو يادوي (عاليجاه رفيع جايگاه رکن الدوله العليه العاليه موتمن السلطنت البهيته القاآينه، مقرب الخاقان برخوردارخان) او د احمدشا بابا سره په ټولو غزاگانو کې ملگری، او د احمدشاه بابا د مړينې په کال هم ژوندی و، او احمدشاه بابا چې ناروغ سو، نو ده مشوره و رکړه چې د استراحت د پاره د توبې غره ته ولاړ سي .

محمود الحسيني بل ځای دی :

« رفيع جايگاه معتمد درگاه خلافت پناه و مخلص بلا اشتباه مقرب الخاقان برخوردار خان» په عنوان ليکی .

بل ځای چې ديو چا شفاعت کوی او شفاعت يې منل کيږی په «تاريخ احمدشاهی» کې داسی راغلی دی :

« مراحم شاهنشاهی بپاس جانب خان سعادت نشان که از فدويان خاص حضرت ظل آلهی است ملتمس او رابعز قبول موصول ساخته لشکر راازستيز و آويز منع فرمودند ... »

مأخذ :

تاريخ احمد شاهی ـ د مسکو عکسی چاپ ـ ۲۰۱/ ۷۱، ۳۳۷، ۳۴۲، ۵۸۶، ۵۸۶، ۵۸۶ ۱۲۷۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۸- برخوردار فراهی:

میرزا برخوردار دمحمود ترکمان فراهی زوی دځپل وخت لیکوال و، یو کتاب یې د «محبوب القلوب» په نامه دځپلو مسافرتو په باب لیکلی دی، او له هغه څخه ښکاري چې ده داتلسمي پېړۍ په پای یادنولسمي پېړۍ په سر کې ژوندکاوه. دفراه د«پښتو» په کلي کې اوس هم دیوې کلاکنډوالې ته لیدل کېږي د میرزا برخوردار په نامه یادېږي - په دري ژبه یې شعر هم وایه- دابیتونه دده دي:

الهی بزرگی وحشمت تراست
سرافرازی وملک و شوکت تراست

توئی روشنی بخش جسم وحیات
توئی ناظم کشور کائنات

توئی بانی بارگـاه سپهر
فروزنده مشعل ماه و مهر

تراسی سزد شاهی و سروری
سزاوار ذاتت بود برتری

مأخذ:

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر - ۷۳م مخ

۱۴۸۹- برکت خان:

ددانوزوی دپښتو ژبې اولسي شاعر و، او دځاځي میدان په هاشم خېلو کې اوسېده. شعرونه یې پر اولسي وزن داولسي آهنګو سره سم جوړول چې په عوامو کې یې شهرت درلود. د(۱۳۳۵ه) کال په شاوخوا کې سړ دی- اودادده دیوې بدلۍ کسردی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ری دیو ریځې سپینه تنهٔ دی میدان د ی لیلا

وی ارمان ارمان دی لیلا

مأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۳ مخ

۱۴۹۰ - برم خراسانی :

یوسف د ابراهیم زوی مشهور په «برم» خلیفه محمد مهدی ته پورته سو ، ډېر خلک و رباندی راټول سوه، سرو الرود، تالقان ،جوزجان او پوشنګ یې ونیول .

خلیفه مهدی د مزید شیبانی زوی یزید دده سره د جګړې د پاره ور او لیږه، یزید پر یالی سو ، برم یې بندی مهدی ته ولیږه، او په (۱۶۰ هـ ق) کال د خپلو ملګرو سره د دجله پر جسر په دار وځړول سو .

مأخذونه :

۱- الاعلام- د زرکلی - ۹/۲۸۰ مخ

۲- لغتنامه - ب- ۹۵۹ مخ

۱۴۹۱ - برمک بلخی :

د هارون رشید خلیفه د مشهور وزیر یحیی بن خالد برمکی نوسیالی نیکه و ، چی دده اولادی ته په تاریخ کی «برمکیان» یا «برامکه» وایی .

برمک د بلخ یو ډېر زړور او نوسیالی مشر و ،چی د عبدالملک سروان خدمت ته ورغئی او د لوی ندیم په توګه یې ډېر اعتبار وموندا و د عبدالملک هشام په وخت کی مسلمان سو ؛ بیا یې نسل ډېر سو ، چی د مجمل التواریخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمؤلف په قول « همه خداوندان عقل وکفایت بودند »
دبرمکیانو دکورنۍ دنیکه گانو عنوان په اصل کی هغه عنوان او لقب و،
چی دبلخ د«بهار» دبودایی بودتون روحانی مشر ته ورکول کېده.
دانو سیالی برمک دخالد پلار او دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی
نیکه و.

مأخذ :

لغتنامه - ب - ۱۰۲۹ مخ

۱۴۹۳ - برمکی :

ابو اسحاق ابراهیم دعمر زوی ، داحمد نمسی، دابراهیم کړوسی، داسماعیل
کوسی او دبهران کودی مشهور په«برمکی» دحدیثو لوی عالم و ،اود بغداد
په«برامکه» محله کی اوسېد
حدیث یې دمالک قطیعی له زوی ابابکر ، دماسی له زوی اباسحمد، او دابراهیم
زیبی له زوی عبدالله، او له ابالفتح ازدی موصلی، او دسعدنسوی له زوی اسحاق
څخه اوریدلی، او په فقه کی د امام احمدبن حنبل دمذهب پیرو و.
دی د(۳۶۱ هق) کال دروژی په ۹ د دوشنبی په شپه زېږېدلی، او د(۴۴۵
هق) کال دذی الحجی په اتمه دیکشنبی په ورځ په مکه کی مړ او دباب حرب
په هدیره کی ښخ دی

مأخذ :

تاریخ بغداد - ۶ / ۱۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۲ـ پرورده ٔ بلخی:

ابو محمد عبدالله د محمد زوی مشهور په پرورده ٔ بلخی د دری ژبی شاعر و، او د غزنویانو په وخت کی یې ژوند کاوه

عوفی یې داسې ستاینې:

«از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر بتنعم روزگار گذرانیده و او را یکیک فرداست که در نفس خود تمام است و اگر تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند» دا بیتونه ده دی:

گر بر کشم این فرو شده پای از گل
هرگز نزند هم بهیچ نامردم دل

بی خوابی را بدیده بر بستستم
و از دیدن خواب بیهده رستستم

لولو داری میان یاقوت اندر
ای زنده کنی مردهٔ تابوت اندر

ای خورد گل نیک ندانسته زبد
چندان گرهت زمشک برلاله که زد

گویندمرا که خواجکی هست کریم
یک برگ کرم به که چنو شست کریم

مأخذ:

لباب الالباب ـ ۲/۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۳ـ برهاتگین :

علامه بیرونی په خپل کتاب الهند کی لیکی چی برهاتگین دتگینانو اومړی پاچاو ،چی دیونانیانوتر سقوط وروسته یې په شرق کی دهندوی ځای ونیو ، او دتخاراو کندوز په سیمو کی یې حکمرانی درلودله ، اویـیادده کورنی دهندوکش جنوبی سیموته راغله او دسیلادی اتمی په وروستی دوهمه برخه کی یې په گندهارا کی یو کوچنی امارت جوړکړ

علامه بیرونی لیکی چی دبرهاتگین لهنسله ترشپیتو تنو پوری حکمرانـان تیرسوی دی ـ

دتگین لهکلمی څخهداهم اتکل کیدای سی چی دغزنو یانـو دسلسلې دمؤسس سبکتگین اسلاف لکه بلکاتگین او الپتگین او نور هم دبرهاتگین دکهاله پایخوړ وی

مأخذونه :

۱ـ افغانستان بعداز اسلام ـ ۱/۹۰۱ مخ ۰ ۲ـ کتاب الهندالبیرونی ـ ۹۰۳ مخ

۱۴۹۴ـ برهان الدین :

د پښتو ژبې اولسی شاعر و ،او پر اولسی او زانو یې جذاب شعرونه ویل دابیت دده دی :

برهان الدینه سرومال دی د جـانان دی

کهڅه هم جانان خپل ځان له تانـه ژغوری

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۵۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۵ـ برهان الدین ابوالحسن غزنوی:

امام برهان‌الدین ابولحسن علی دناصر غزنوی زوی ملقب په «بریانگر» دخپل وخت‌له نومیالیو امامانو څخه و، په بغداد کی اوسېد او دحضرت سنایی غزنوی نږدې دوست و.

هغه‌وخت چی‌دغزنی ظاهر بینو او متعصبو ملایانو دحضرت سنایی پر «حدیقته الحقیقته وشریعته‌الطریقته» کتاب باندی چی‌«الهی‌نامه» یې‌هم‌بولی‌اعتراضونه وکړه نو سنایی مجبور سو خپل کتاب یې خپل‌دی‌لوی عالم دوست« بریانگر» ته ولېږه او له هغه څخه یې وغوښته چی هغه کتابددارالسلام پوهانو ته وښیې او سنایی‌دطاعنانو له‌طعنه وژغوری

هغه‌اشعار چی‌حضرت سنایی دخپل کتاب سره امام برهان الدین‌ته‌لیږلی‌وو، څو بیتونه یې دا دی:

تـو ببغداد شاد و من نـاشاد	خود نگویی‌و رارسم‌فر یاد
سال و مه‌تر سناک و اندهگین	مانده محبوس تربت‌غزنین
این کتابی که گفته‌ام در پند	چون رخ حورد لبرو دلبند
گرچه بسیار دیده تالیف	هیچ دیدی بدین صفت تصنیف
هرچه‌دانسته‌ام‌ز نوع‌علوم	کرده‌ام جمله خلق‌را معلوم
آنچه‌نص‌است‌وآنچه‌اخبارست	وزمشایخ هـرآ نچه آ ثارست
اندرین‌نامه جملگی جمعست	مجلس روح‌را یـکی شمعست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکسخن زین وعالمی دانش	همچو قرآن پارسی خوانش

این سخن را مطالعت فرمای	نیک و بد در جواب با زنمای

جاهلان جمله نا پسند کنند	و ز سر جهل ریشخند کنند

وانکه باشد سخن شناس وحکیم	همچو قرآن نهد و را تعظیم .

ماخذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۲/۵۶۱ مخ

۱۴۹۶ - برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دابی الخیراسعد بلخی زوی دخپل وخت له ستروپوهانو څخه وه او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی یی په هند کی ژوندکاوه .

دشیخ عبدالحق محدث دهلوی په قول « بوفور علم و دانش و وجد و سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه یی صوفیانه شعر و نه هم ویل - دابیت دده دی :

گر کرمت عام شد رفت ز برهان عذاب	ور بعمل حکم شد وه که چها دید نیست

دشمسی حوض شرقی پلوته شخ دی او دده دقبر د پښوخاوری یی دخوردی په توگه په کوچنیانو خوری چی علم ته یی ذهنونه پرانیستل سی

مأخذ :

اخبار الاخیار فی اسرار الابرار - ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۷ـ برهان الدين خلاوند شاه بلخي :

د سيد كمال الدين محمود زوى د خپل وخت نوميالي روحاني عالم و. د پلار تر مړينې وروسته يې په بلخ کې دعلومو زده کړې ته مخه کړه او په لږ وخت کې لوى عالم شو، او بيايې د تصوف او سلوك لاره ونيوله، له بلخه هرات ته ولاړ او د هغه ځاى د مشايخو سره يې صحبتونه وکړه، په تيره بيا شيخ بهاالدين عمر و رسره تر ډېره حده مينه پيدا کړه چې د مړينې پر وخت يې وصيت وکې چې زما د جنازې لمونځ دې دې وركړي. د شيخ بهاالدين عمر تر مړينې وروسته سيد برهان الدين خلاوندشاه بيرته له هراته بلخ ته راغى او په بلخ کې مړ شو، چې د سلطان احمد خضرويه په هديره کې ښخ دى .

د ده دري زامن پاته شوه چې امير خواند محمد ، او سيد نظام الدين سلطان احمد ، او سيد نعمت الله نوميدل .

ماخذ

رجال كتاب حبيب السير - ۱۳۰ مخ

۱۴۹۸ـ برهان الدين عطاالله هروى :

مولانا برهان الدين عطاالله رازي د هرات د زبرګانو له اولادې څخه و، چې د سلطان حسين بايقرا په وختو کې يې ژوندکاوه او دامير على شير نوايي ملګرى و، او د هغه وخت له نوميالو فاضلانو او شاعرانو څخه ګڼل کيده ، او د هرات د شاهرخ ميرزا په مدرسه کې په تدريس بوخت و، وايي چې دده په ادبي ټولنه کې امير على شير نوايي لوى لاس درلود، او دده هم د امير على شير نوايي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینه کی ډیری قصیدی ویلی دی .

هغه وخت چی پاچا امیر علی شیر ته دولتی مهر ورکی نو مولانا برهان‌الدین یی نیټه داسی منظومه کړه :

سپهر فلک جناب‌علی شیر کزشرف — عاجز بود ز حد کمالات او خرد
دیوان‌نشست خرشعبان بداد عدل — از لطف شاه عادل‌والحق چنین‌سزد
چون مهرزد بدولت‌سلطان روزگار — تاریخ شد همینکه «علی‌شیرمهرزد»

او داپیښه‌د (۸۷۶ ﻫ) کال د برات په میاشت کی وه، خو عجیبه اتفاق داسی پیښ سو چی لس کاله وروسته چی امیر علی شیر وروراسیر درویش علی ته دولتی مهر ورکړه سو هم مولانا د هغی پیښی د نیټی په باب داتر کیب جوړکی :

« درویش علی مهر زده »

بیا یي امیرعلی‌شیر دامارت نیټه (۸۹۲ ﻫ) داسی منظومه کړی ده :

آن میر علی شیر که دارد — اوصاف برون زحد تقریر
چون کرد قبول‌با راسارت — تاریخ شود « امارت‌امیر »

امیرعلی شیر هم په خپله تذکره (مجالس‌النفائس) کی مولانا ښه ستاینلی دی.

مولانا د بابرمیرزا په نامه هم د معما یوه رساله چی «جواهر الاسماء» نومیږ له لیکلی وه، چی له هغی رسالی څخه یي د امعمایی بیت د «شاه بابر» په نامه ویلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس از بهار جوانی کشیم آه بحسرت
خزان عمر چو آخر رسید از پی غارت

د «جوانی» له کلمې څخه بې «شباب» اخیستی او د شباب بهار (ش) دی چې وروسته «آه» و رسره سوه نو «شاه» ځینې جوړ سو، او د «خزن عمر» آخر «ر» ده چې دشباب له «باب» سره یو ځای سوه «بابر» سو)

مولانا برهان الدین عطاءالله رازی په (۹۰۲ هـ ق) کال کی مړدی.

ماخذونه:

۱- مجالس النفائس - ۹۱ مخ
۲- پښتو آریانا دایرهالمعارف - ۳/۵۰۳ مخ

۱۴۹۹ برهان الدین لاغر بدخشي:

په خپل وخت کې د بدخشان له نوميالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، پلاریې میر یوسف علي خان شهید او نیکه يې میر میرزای کلان نومیدل.

پر شعر و یلو سربیره یې په نورو مستظرفه صنایعو کی لکه نقاشی، حکاکی، زرگری او رنگمالی کی لوی لاس درلود، او په تیره بیا دوریښمین کاغذ په جوړولو کی دمهارت خاوندؤ، اوداآثار يې هم لیکلي وو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-آئینهٔ سکندری تفسیر

۲- روضتهٔ النور

۳- جام جم

۴- اخوان المجالس

۵- داشعار ودیوان

په (۱۲۹۱هق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرةالمعارف -۴/۶۰۷مخ

۱۵۰۰-برهان الدین محمود بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دبلخی دابی الخیر اسعد بلخی زوی او د سلطان غیاث الدین بلبن په وختو کی په هند کی اوسید .

ښه لوی عالم و، هم په شریعت او هم په طریقت کی مشهور و.

د مولانا برهان الدین سرغینانی د هدایی خاوندسره یې لیدلی و، په (۸۸۷هق) کال کی مړ او قبر یې په ډهلی کې د حوض شمس ختیزی خواته دی، اوعوام ورته ښه عقیده لری .

ماخذ :

تذکرهٔ علمای هند - ۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۱ـ برهان الدین هروی :

برهان الدین حیدر هروی د محمد زوی د ملا سعد تفتازانی له نومیالیو شاگردانو څخه و، چې دخپل استاد پر «شرح کشاف» او «ایضاح المعانی»، او «فرائض سراجیه» یې حاشیې لیکلې دی، او په (۸۳۰هق) کال کې مړ دی.

ماخذ :

ریحانة الادب - ۲۵٦/۱ مخ

۱۵۰۲ـ برهان بلخي :

علي د حسین (یا حسن) زوی او د محمد نمسی د خپل وخت له نومیالیو پوهانو او لویو حنفي فقها وڅخه و، چې ډیر شهرت یې درلود، او په «برهان بلخي» معروف و.

فقه یې په بخارا کې د عمر له زوی برهان الدین عبد العزیز څخه زده کړې وه، او په فقه او اصول کې یې لوی لاس درلود، وروسته یې بیا په دمشق کې تدریس کاوه او په (۵۴۸هق) کال کې مړ سو.

ماخذونه :

۱ـ ریحانة الادب -۱/ ۲۵۴مخ

۲ـ فوائد البهیة - ۱۲۰ مخ

۳ـ لغتنامه ـب- ۲۳۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۳- برهان خان:

د نادر زوی دپښتو ردهز اره دضلع د « بغې » اوسید ونکی د پښتو ژبې اولسی شاعراو داعلیحضرت احمدشاه بابا معاصر و.

په (۱۱۷۴ هق) کال چې لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډگر سر هیتاـ نو ته تاریخی ماته ورکړه نو داسی ښکار یږی چی برهان خان هم دغا زیانو په ډله کی و ، ځکه چی د هغی تاریخی جگړی قصه یې داسی په نظم کړی ده لکه دی چی خپل د ستر گو لیدلی حال بیانوی که دا اټکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۱۷۴ هق کال پو ری یقینی د ی.

دده اشعار و په عو امو کی شهرت درلو د ، اوفر انسوی ختیځ پو هاند «جم ډارمستتر » دپښتو نخو ا په « ایبټ آ با د » کی دده اولسی بد لی مو ندلی او په خپل کتاب «دپښتونخو ادشعر هاروبهار » کی یې را نقل کړی دی او هم لیکی چی بر ها ن خا ن دخو اص خان ا و افضل خان ختټک جگړ ه او د آدم خان ا و د رخانی قصه هم په پښتو نظم کړی ده چی دهغو نظمو نمو نی یې هم پخپل کتاب کی راوړی دی. دلته دلوی احمدشاه بابادغزاپه باب دده خو بیتونه دده د کلام دنمونی په توگه ددار مستتر کتاب را اخلو:

احمدشاه باذشاه په جار دا وویله
د غزا په نیت ووزمه له کابله

پښتنی مغلی لاندی کړی کفا رو
داخبره سی په زړه وگر ځید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا به‌قتل کړم کفار په هندوستان کی
یا به‌پرې کړمه کله‌پرې‌باندی خپله (۱)

امیران وزیران واړه‌ترې چا پیروو
د غزا په مهم خوش شوی پو بله

یو د پرشو رځی یې‌نیته‌په میښځ کی یښوه
په ورځ نبی ورځ یې پیشخانه ویستله

چی‌دپرشمه ورځ پوره‌شوه‌بادشاه‌سورشه
په د پرواوښویی خزانه ولېږد وله

دبادشاه‌درې‌لکه لښکر همه سواره‌وو
دهندوستان‌په‌لاری تله واړه‌خوشدله

با د شاه‌خوورځی مقام په‌پیښورشه
داخون په زیارت پروت‌دعاغوښتله

او لیا ؤپرې غږ وکه روا نېږه
ستاعرضی شوله دخدای په درقبوله

با د شاه لاړ په‌خوکنوباندی‌دیره شه
د میان عمرصاحب پوښتنه‌یې کوله

---

(۱)دابیت په‌پښتانه‌شعراءداسی راغلی :
یابه ننگ دپښتانه ببېر ته‌پرځای کړم
یابه بایلم ککری پرې‌باندی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان عمر صاحب پرې ډېر ډېر مهربان شه
بادشاه سو رپوه مدعا ددې وګټله

د پېښېږ راو لیاو اره درسره شوه
ډېر کمت جنده دې پورته و ختله

بادشاه کوچ له خوکنو وکړروانشه
دده له ویری سمه ټولولږ زېدله

دا ټکک پهسیند یې دوه پوله تیار کړل
بادشاه پوریوت په ماتجه یې میشته کړله

هر سپاهي یې له ډېر یخونه کم نه و
درو تاس قلعه یې بې جنګک و اخستله

احمد شاه بادشاه غازي او همسخي و
ټول جسه یې لکه شمع بلېد له

د باهو نه لکه فوځ و رپسې راغئي
شپه او ورځ یې خالي نه وه له مزله

باهو و وی پښتون زماد جواب نه دی
دده زړه کې لو یې ډېره تپر پدله

سخاسخ شو جنګک یې جوړ کړ په میدان کې
دو رو خېې تو پخانه و چلوله

سمندر خان مؤمن خان دواړه شهیدان شو
د احمد شاه دزړګی ستن و نړیدله

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه‌و رځي‌وه تیاره بیارنایي‌شوه   دباهو تنه په زمکه لغړیدله

سراتبي په لو ردغم ناري سوري شوی

پښتانه توره یي هاله ومنله

بادشاه جنګ وکړ هر څوک پري خوشحال شو

بیابرهان یي مدام ستایي له غزله

ماخذونه :

۱- د پښتنخوادشعرها روبهار ۱،۰۶۱،۰۶۱ مخونه

۲- پښتانه شعر ا- ۱/۳۵۵ مخ

۱۵۰۴- بریانګر غزنوی :

دحضرت‌سنایي‌غزنوي‌نژدي دوست اود خپل وخت‌له‌نومیا لیوا ماما نوڅخه‌و.

(په همدی ردیف کی دی د(برهان الدین ابو الحسن غزنوی نامه ته رجوع وسی)

۱۵۰۵- بریم خان :

دپښتو ژبی ناظم و اویوه منظومه یې دآدم خان اودرخانی په کیسه کی چی مسعودبن‌عبدالله‌لیکلي را غلي‌ده، او بریم خان یې دلسمی‌هجری پیړي ناظم شو ولی دی - او په هغه کیسه کی‌داد ده یوه‌ناره ده :

خانه آدم‌خانه غلامان‌دی میړ نی‌دی   یو تربله ګړ ندی دی

پلو لیري که له مخــــه   دغه‌ستا دبلوستر ګی دخوني دی

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ۷۵- مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۶- بړمکو-موسی جان :

دکاکړستان محلی روایت دی چی بړمکو اوموسی جان‌دوه سینان تیر سوی دی- په ختهه سپین تر ینان اوقبر ونه یې د هر نایی په سیمه کی خو کی نو سی کلی ته نژ دی ستهـ خنګ پر خنګ ښخ دی، او زیات شمیر خلکک ورته عقیده لری .

ما خذ :

مزارات - د ښاغلی‌سیال کا کړ لیکنه -۹۵ مخ

۱۵۰۷- بز رجمهر قاینی :

ابو منصو ر قسیم د ابر اهیم زوی دسبکتګین اوسلطان محمو د غزنوی دوختو له نوميا لیو امیرانو اواد یبا نو او شا عرانو څخه و ، په عربی او دری شعر کی استاد ګڼل کیده .

تعا لی یې خو عر بی شعر و نه راوړی دی.

ما خذ ونه :

۱- لباب الالباب- ۳۳/۱ مخ

۲- لغتنامه- ب -۳۰۱ مخ

۱۵۰۸ بز رګ خواجه بدخشی :

دسید علی خواجه مهجو ر زوی د بدخشان له نومیا لیو پو ها نو او شا عر انو څخه و.په دری ژبه یی ښه شعر ونه ویل، او دژوند په پای کی په بخارا کي اوسید ،خو چي په (۱۳۳۹ ه ق) کال دبخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په انقلاب کې د «قبته الاسلام» څخه د دفاع په وخت کې ووژل سو.
په اشعارو کې يې مظلوم تخلص کاوه.
ماخذ:

پښتو آريانا دائرة المعارف - ۳/۱۳۳ مخ

۱۵۰۹ - بزگر علي محمد:

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبې معاصر شاعرو، چې په (۱۹۰۰م) کال
د گلستان په لاجو رکي زيږيدلی او په (۱۹۶۶م) کال کې مړ دی.
په اشعارو کې يې «بزگر» تخلص کاوه، په اوزبو پوهيده، په ملي
او اجتماعي موضوعاتو کې يې شعرونه ويل، او دا شعارو
يو ديوان يې سته - دا بيت د ده دی:

پښتانه ځوانان دي وپالي پښتو پښتني دي کړي دغو ړوالي پښتو

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۶ مخ

۱۵۱۰ - بزرگ (میا)

مولانا ميا بزرگ دد وولسمی هجری پیړی له نو مياليو پوهانو او
ليکوالو څخه و -دباجوړ په «شوو» کې اوسيد، د دينی علومو
تدريس يې کاوه ،په پښتو ،عربی او دری پوهيده ،او په (۱۱۸۲هق)
کال يې ديوسف زليخا کيسه له پارسی څخه په پښتو واړوله او لويه
شرح يې با ندی وليکله چې د درسی متن بڼه يې غوره کړی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغې سيمې په دينې مدرسو کې تدريس کيد له .

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو -۷۵ مخ

۱۵۱۱- بزم کابلی :

دامير عبدالرحمن خان دوختو شاعر و، چې له هند و ستانه دامير عبدالرحمن خان د بير ته راتللو په باب کې يې ويلی و :

دوش ديدم که يک مه تابان
در برم آمدست جلوه کنان

ماخذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف - ۳/۱۸م مخ

۱۵۱۲- بزمی خراسانی :

ملا شاه حسين بزمی د خراسان له شاعرانو څخه و، او «بزمی» يې تخلص کاوه، په دری ژبه کې يې ښه طبع درلوده. دا بيت ده دی :

خشک سال هجر را باور اگر ميداشتم
تخم مهر دلبران درسينه کې ميکاشتم

ماخذ ونه :

۱- مجالس النفائس -۱۶۲ مخ
۲- لغتنامه -ب- ۱۰۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۳- بزمی کندهاری :

مولانا بزمی ددری ژبی شاعر اصلاً کندهاراو دادای قلی خان له شاعرانو څخه و.

په طریقت کی یې شیخ نظام تاینږی ته عقیده درلوده.

په شعر کی یې دسلمان ساوجی دقصیدې په څېر یوه قصیده پیل کړې وه اودلاندی بیتو نسبت ده ته سوی دی چی وایې:

گر افتادم ز پا در عشق آشوب جنونم هست
همان داغ جهان افروز و اشک لاله گونم هست

ز سیدان شهادت زخم تیغی بر دهام بیرون
که داسان کفی تا حشر در گرداب خونم هست

دو چشم اندر رهش دارم ببیک نقش قدم بزمی
که جذب شوق با صد دل بکویش رهنمونم هست

بزمی هندته تللی و، او هلته یې دطالب او کلیم سره مشاعرې کړی وې، اوچی بیرته راغی داستر خانی دین محمدخان دفتر حاتو نظم کولوته وگمارل سو، او هغه ئې بشپړ کړه. داغلو ریزه هم ده دده:

دلا گر هوشیاری همچو بلبل مست افغان باش
نشاط غنچه گر خواهی اسیر خار مژگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشین بزمی
دور زخم داغی سیکش و با خاک یکسان باش

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳/۸۱۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۴- بسالمی غزنوی :

دسلطان مسعودغزنوي دوختواسیراو نوسیالی‌ادیب‌و . عبدالغفارفاخر چی دغزنوی دربارله پخولیکوالوڅخه‌ؤ، دخپل زلمیتوب دو ختوپه حالاتو کی لیکلی چی :

« بدبیر ستان قرآن خو ندن رفتمی‌و خدمتی کردمی چنانکه کود کان کنند ، و باز گشتمی- دتاچنان شد که ادیب‌خویش‌را که‌اورابسالمی»گفتندی اسیرمسعود گفت: عبدالغفار را ازادب‌چیزی‌ببایدآموخت،وی قصیده‌دوسه ازدیوان‌متنبی‌وقفانبک(۱) مرا بیاموخت و بدین سبب گستاخ تر شد م .... »

مأخذ :

تاریخ بیهقی- باهتمام داکتر غنی‌وداکترفیاض - ۱۲۰ مخ

۱۵۱۵- بسام سیستانی :

دسیستان له نو سیالیو اسیر انو څخه و ، په تاریخ سیستان کی‌را غلی‌چی :

« وا برا هیم بن جبریل را و لایت دا د و بر سیستا ن (فضل بن یحیی) و ابراهیم - بسام‌بن زیادرا اینجا (بسیستان) فرستاد و بسام‌اندرآمد روز دو شنبه‌سه‌روز گذشته‌ازسفر سنه‌تسع و سبعین »

۱- تاریخ سیستان - ۱۵۳ مخ

۲- لغات نامه - ب - ۱۲ مخ

---

(۱) سراد دامر القیس معلقه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۶ـ بسام کورد خارجی :

دیعقوب بن‌اللیث د‌ و ختو ادیب او د دری ژبی‌شاعر، او له هغو خوارجو څخه و، چې‌دیعقوب بن‌اللیث سره یې روغه کړې‌وه، او دهغو په ستاینه کې یې ترمحمد بن‌وصیف وروسته شعرونه ویلی وو،چې یوشعریې دیعقوب د یری او دعمار خارجي دوژلو (۲۵۱هق)په‌یادونه کې‌داو :

هرکه نبود او بدل متهم
برا ثر دعوت تو کرد نعم

عمر زعما ر بدان شد بری
کاو ی خلاف آورد تالاجرم

دیدبلابر تن و بر جان خویش
گشت بعالم تن او د رالم

مکه حرم کرد عرب راخدای
عهد تراکرد حرم د رعجم

هرکه‌در آمدهمه باقی شدند
با زفنا شدکه بدید این حرم

مأخذ :

تاریخ سیستان - ۲۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۷ـ بستان بړیځ:

شیخ بستان دمحمداکرم زوی په خته بړیځ دپښتو ژ بی یو نومیالی عـارف شاعر و، چی دپټی خزانې مؤلف محمدهوتک دده په بابداسی لیکی:

«زما پلار علیه الرحمه له قدماځخه روایت کا: چی شیخ بستان په قوم بړیځ و، په ښوراوک یې کورو، دده پلار محمداکرم رحمته الله علیه هم دخدای ولی و، او دښوراوکه راغی، دهلمندپر غاړه په یوه کوچله کې اوسېدی او دخـالق په عبادت بـه اړو، نقل کا: شیخ بستان له پلاره ډېر فیض ومونـد، او په ځوانی و لاړ، هندوستان ته، او هلته به ښار په ښار گرزېدی او آثار دقدرت به یې تماشا کول، او هغه وقت چی وطن ته راغی په سنه (۹۹۸) هجری یې داو لیاءالله په بیان کتاب د«بستان الاولیاء» وکیښ او زما پلار رحمة الله علیه دغه کتاب په ښور اوک کی دحسن خان بړیځ په کورکی لیدلی و، چی په دې کتاب کې شیخ بستان علیه الرحمه ډېر و پښتنو اولیأ حالونه او کرامتونه او خوارق دعادات کښلی وو، او ډېر ډېر اشعار یې هم رانقل کړی و، له نورو شاعرانـو او خپلو شعروځخه ـ دغه شعر ما دخپل پلار له خولې واورېدی چـی دشیخ بستان رحمته الله علیه دی:

شعر چی پدله یې بولی

او ښکی سی ځاځی پر گر پوان یو وار نظر که پرما

راسه گذر که پر ما

دمینی اوردی زما زړ کی و زیت په انگار کی نا

ښې تاو نار کیء نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دبه‌و یلیبر م چی‌می‌زره نامفتون کی‌ء نا

خا ن‌می‌زبون کی‌ء نا

او ښکی‌می‌ښاخی پرګر یوان یو وار نظر که‌پرما

راسه ګذ ر که پرما

*　*　*

وکه نظر زما پرحال چی پروت رنځور یمه تل

په‌و یر ناسور یمه‌تل

له‌زره می‌ښاخی و ینی سو ر په‌و ینو خپل یمه تل

په‌او رجلبل یمه‌تل

او ښکی می‌ښاخی‌پرګر یوان یو وار نظر که پرما

راسه ګذرکه‌پرما

*　*　*

له درده سوزه تل ناري او غلبلي و همه

کر ېی سوري و همه

یو آن‌می‌چیری نه‌آرام نه‌تیکاو نه و ینم

نه‌راحت کړ نه‌و ینم

او ښکی می‌ښاخی‌پرګر یوان یو وار نظر که پرما

راسه ګذر که‌پرما

*　*　*

دخو یو زړو له‌حاله ته‌یې‌ای باداره آګاه

بی دبی‌و زلوهمراه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل عزت په روی «بستان» ته کړه دمهر بند ل

کړې له گناهه گواښل

او بکی سی شاخی پرگر پوان یو وار نظر کـه پر ما

راسه گذ ر که پر ما

* * *

پوهاند عبدالحی حبیبی دپټی خزانی په پایخوړ کی دمحزن «افغانی» دمؤ لف نعمت الله هروی چی دشیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چې دشیخ بستان په باب یې کړې ده داسی رااخلی: «آن احسن عبادالله، وآن سوخته نار الله دردریای وحد ت، وگوهر کان معرفت شیخ بستا ن بړیخ، د رابتدا جـوانـی ازروه بهندوستان آمد، د رقصبه سمانه سکونت اختیار کرد، وخود را د رلبا س تجا رت مخفی میداشت وباندک دست مایه بیع وشرامیکرد، وسود وجه حلا ل را در ضرو ریات خود صرف میکرد، صاحب د رد بو د، وچشمان شریفش هرگز از اشک خشک نبود، و هر ساعت آه دردناک برآوردی، باوجود این همه درد وسوز پا نزده سیپاره هر روز ختم کردی، واکثر اوقات اشعار پښتو را بصورت حزین درد ناک که سنگ رابگیریه آ رد میخواند، و آخر شب وضو تا زه ساخته، بحق مشغول می بود، و بر پنج وقت نما زوضو تازه می ساخت، و کمترین محرراین تاریخ د رسفرد ریا که کرده رفته بود، درخدمت ایشا ن رفیق بو د، شب وروز اکثرخوارق بنظرد رآمد؛ شبی در د ریای شورطوفا ن شرو ع شد، چنانچه خلایق کشتی نشین دست از جان شستند، و هرکس بدعاو تضر ع و زاری بدرگاه حق مشغول شدند چون فقیررابه خدمت ایشان رابطهٔ اخلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمام بود، درآن حالت بخدمت ایشان عرض کردم، که وقت مدداست، تبسم فرموده گفتند که خاطر جمعدار ید، دغدغه نیست، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد مرادوزیدن گرفت، و جهاز از آن مهلکه بر آمد. چو مراودت نموده به احمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسید، و بیماری اسهال عارض شد، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت، بالر أمی والعین قبول نمودیم، بعده بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزار دو، بعداز نماز ظهر بمحبوب اصلی و اصل شد » (۱)

مأخذونه :

۱- پټه خزانه - له ۳۶ مخ څخه تر ۶۷ مخ پوری .

۲- مخزن افغان - ۲۵۰ مخ .

۱۵۱۸- بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا په پاچهی مستوفی الممالک و، چی په ځینو غزاگانو کی یې داحمدشاه بابا سره گډون هم درلود، او لومړی ځل چی احمدشاه بابادپنجاب خواته تراتګ پور یووت احمدشاه بابا دلښکر قراولی هم ورسپارلی وه، خو په (۱۱۶۵ هق) کال چی احمدشاه بابا په پیښور کی و، اوله هغه ځایه یې غوښته چی د ترکستان خواته ولاړسی خبرورته راورسیدچی په کندهار کی داحمدشاه باباورا ره لقمان د ځینومفسد انو په پارونه شهزاده تیمورشاه ته پاځېدلی اوهغه د آل اوعیال سره بندی کړی اوخزانی یی چور کړی دی اود برخوردارخان وور روشندل خان یی وژلی دی، احمدشاه باباشاه پسندخان میراخورباشی دیوه فوج سره هغی خواته وگماره، مگر په دی وخت کی معلومه سوه چی بستان خان پوپلزی مستوفی الممالک هم په پټه دخپل وروز مقرب خان په واسطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلقمان خان لاردرلودله اوورته ليكل يي چي خان تينگ كړي، ځكه نو احمدشاه بابا هغه بندي كي او څه وخت و روسته يي و واژه (د دې كتاب په دريم توك كي دی د«احمدشاه بابا»سه ته رجوع وسی)

ماخذ :

تاريخ احمدشاهي ـ دمسكوچاپ ۱/۹۶، ۳۳۸، ۵۰۲م مخونه

۱۵۱۹ـ بستی :

ابومحمداسحاق دابراهيم زوی، داسماعيل نمسی دبست قاضی اودحديثو لوی عالم و، حديثونه يی له هشام بن عمار، او هشام بن خالد ازرق، اوقتيبه بن سعيد څخه اوريدلی وو، چی بياله ده څخه ابوجعفر محمدبن حيان او ابوحاتم احمدبن عبدالله بن سهل بن هشام بستی روايت كړی او په (۳۰۷هق) كال كی مړدی.

مأخذ:

دد هخدالغتنامه ـ ب ـ ۳۷ مخ

۱۵۲۰ـ بستی :

شمس الدين حاجی بچه دبست له خلكو او دعراق له افاضلو څخه و، په دری شعر كی يی لطيفه طبع يی درلودله ؛ په نثراونظم كی ماهر و، اودتدريس په وخت كی به يی هغه څه چی په نثرويل په نظم كی يې هم راوړل .دا بيتو نه دده دی :

گو يندز زرترا بو د خرسندی خرسند شوی چون دل از و بر كند ی

از كند ۀ كان و بيوفای دهرست بر كنده بی وفا چرا د ل بند ی

گر هيچ بسيب ز نخش با ز رسی باری بپرس كه نرخ شفتا لوچيست؟

ماخذونه:

۱ـلباب الالباب ـ ۱/۳۸۷مخ ۲ـلغتنامه ـب ـ ۳۷ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۱ـ بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی د محمد زوی او د عبدالله نمسی د بلخ له ادیبانو ، شاعرانو او د حدیثو له حافظانو څخه و. د (۵۷۰ هق) کال په شاوخوا کی یې ژوند کاوه، دده له تالیفاتو څخه دا دوه کتابونه مشهور دی :

۱ـ لقاطات العقول   ۲ـ من الفنا العزلته

مأخذونه :

۱ـ الاعلام ـ د زرکلی ـ ۵/ ۲۲۳ مخ ۲ـ مرآة الزمان ـ ۸/ ۳۳۰ ـ مخ .

۱۵۲۲ـ بسکی :

مسعود د عبدالله زوی د آدم خان او درخانی په مشهوره کیسه کی د بسکی له خولی پراولسی وزن څیني ناری راوړی دی او «بسکی» یی د آدم خان د عمه لور بللی ده، چی ژوند یی دلسمی هجری په شاوخوا کی اټکل شوی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۷٦ ـ مخ

۱۵۲۳ـ بسمچی هروی :

مولانا بسمچی د هرات د دری ژبی شاعر او د امیر علیشیرنوایی معاصرو، لوړی کسب یی بسمه کاری وه ؛ خو وروسته په رسالی بوخت سو، یو اشعار یی ویلی او د اسطلع دده دی :

مدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست   خراب چون نشود خانه که برسر آبست

مأخزونه :

۱ـ مجالس النفاس ـ ۱٦٦ مخ.   ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ٦۷/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۴ـ بسمل بدخشی :

میر محمد یوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژبی شاعر او دبدخشان له سخوروخخه و دهند دحیدرآباد د ناظم مبارزخان سره په ښه عزت اوسیداو هغه وخت چی مبارزخان دنواب آصف جاه سره مخالف او په جگړه اخته سو نو بسمل د(۱۱۳۷ هـ ق) کال دمحرمی په دروېشمته په هغه جگړه کی ووژل سو دا بیتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم
آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهی شدنیم کشته « بسمل »
گردسر تو گردم یک غمزه بار دیگر

دل رو شن نمی خواهد زکس امداد سامانی
نهان دارم بخاک خود چو آخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم
با یار نشستیم و چه بیکار نشستیم
ما قیمت اسلام خود از کفر فزودیم
در دانه تسبیح چو زنار نشستیم

زاهد تو صبح و شام عبث شور میکنی
الله اکبر ست ز الله اکبرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوخی نخچیر بر هم میزندیکدم مرا
تا نبود ابتر دل من ، زلف او ابتر نشد

مأخذونه :

۱ـ تذکرهٔ بی نظیر ـ ۵ مخ   ۲ـ صبح گلشن ـ
۳ـ لغتنامه ـ ب ـ ٦٦   ۴ـ قاموس الاعلام ترکی ـ ۲/ ـ

۱۵۲۵ـ بسمل جلال آبادی (۱) :

علاءالدین د حافظ عصمة الله جلال آبادی زوی د دري ژبې شاعر وه په دهلی کی اوسید په نظم نثر عروض او قوافی یې ښه استعداد در لود دبهوپال په ریاست کی ځو ارلس کاله ملازم او دبهوپال د رئیس دمیره سلطان الدوله میان احمدعلی خان په تعلیم اخته و ، دیا تألیفاو نورو چاروته وګمارل شو دشعر ویلو مشوره یې دحافظ خان محمد مشهور په افتخار الشعراسره کوله ، اوددیر لسمی هجری پیړی په پای (۱۲۹۷ هـ) کی ژوندی و . دااشعار دده دی :

بوسه ازلب بخش و درمان کن مرا
زنده جاوید جانان کن مرا

چند بر رو بر قع زلف سیاه
ساعتی بر گیر و حیران کن مرا

---

۱) دهلی ته نژدې هم دیو ځای نوم جلال آباد دی خو ښنګه چی عبدالحکیم رستاقی په سکینه الفضلاد بهار (افغانی) دا نومیالی په افغانی رجالو کې راوړی نود لته هم راوړه شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگسل ای « بسمل » زماو من بیا
رستگار از بند زندان کن مرا

بو د گنگ وچمن جوی زبحرچشم زار ما
چه طوفانی بپادار ددوعین اشکبار ما
برای عالم جان راست میگویم که اهمانست
جمال عالم آرای بت زیبا نگار ما
ملاحت سی تراود «بسمل» ازسوزبیان تو
که شورصد نمکدان زدبزخم دلفگار ما

اگر بهشت بر ینم به غیرجلوه تست
حرام بادبه من که خودست زندانم
زترک چشم تو«بسمل»غرامتی دارم
که بر دبا نگهی نقددین وایمانم

منم نشانهٔ تیری بلای دورانی
منم مجسم اندوه و یاس و حیرانی

مأخزونه :

۱-روزروشن -۹۷ سخ ۲-سکینته الفضلا- ۵۷ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۶ـ بسملی سبزواری :

ددری ژبی شاعرو، څنگه چی یې په قزوین کی د کله پزی دکان درلود، نو ځکه ځینو تذکره لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی دی .

تراویاکالو ژوندوروسته په (۵۰۰ هق) کال کی مړاودابیت دده دی :

دلا درعشقبازی همدم غم ساختی ما را   بی نظارهٔ رسوای عالم ساختی ما را

ماخذ :

پښتوآریانا دائره المعارف ۳/ ۳۲۳ مخ

۱۵۲۷ـ بشار بستی :

دبست دسیمی یو نومیالی شاعرو، چی د تاریخ سیستان د مولف په قول یی په سیستان کی داحمد بن ابراهیم القوسی سره د یری جگړی کړی وی، هغه یی مات کړی و .

مأخذونه :

۱ـ تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲ـ لغتنامه ـب ـ ۸۷/

۱۵۲۸ـ بشار تخاری (۱) :

ابو معاذ د برد زوی او دبرجوخ تخاری لمسی دامـوی او عباسی ددو ری له سترو شاعرانو، نومیالیو خطیبانو او لویو لیکوالو څخه و، چی پلار یی په تخارستان کی دعربی مهلب بن ابی صفره په لاس کښېوت اود(۷۹ هـ ق) او (۸۲ هق) کلو ترمنځ دبندیانو په ډله کی بصری ته بوتله سو، او هلته دعقلیی په ولاء کی اوسید ـ څوچی په (۹۵ هـ ق - ۷۱۳ م)

---

(۱) دادژوند پېښه دپوهاند حبیبی له لیکنی ترجمه سوي ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کــال بــشار په بصره کې وزېږېد ، خو له بده مرغه چې
دزېږېدو له وخته په سترګو روند و ، په بصره کې يې وده وموندله او بيا له هغه
ځايه بغدادته ولاړ ، او هلته په حيران کې دسليمان بن هشام بن عبدالملك
حضور ته يې لاروموندله ، دځينو اسوی اميرانو ستاينه يې وکړه بشار
تخارستاني دخپلو نيکه ګانو دلين (مجوسيت) ستايه، او ريې مقدس باله او سپېڅلي او
خالص شعو بي و ، چې په خپلو عربي اشعارو کې يې په خپل خراساني او آريايي اصل او
نسب وياړل او په دې يې افتخار کاوه چې د تخارستان له شهزادګانو څخه و
په زلميتوب کې دا عتزال دمذهب دموسس «واصل بن عطا» سره يوځای
سو ، او هغه وخت چې دعبدالله زوی ابراهيم په بصره کې عباسيانو ته پاڅيد،
نو بشار په خپله يوه سيميه قصيده کې دهغه ستاينه وکړه ، خو هغه وخت چې
ابراهيم ماته وکړه نو بشار د خپلې قصيدې عنوان دمنصور په نامه وګرځاوه
او دمنصور ستاينه يې پکښې وويله :

بشار تخاری يو زړور رنداوهجوويونکی شاعرو ، چې نورشاعران يې
غندل او له دې امله يې ډېر مخالفان درلودل ، خو څنګه چې يې دالمهدی
خليفه ستاينه وکړه ، نو هغه ته ورنژدې سو

ده په خپلو اشعارو کې په ښځو او دپېغلو په ستاينه تشبيب کاوه ، او دده د
غزل او تشبيب سحر په ښځو کې فتني پاروله ، ځکه نو المهدی دی دښځو سره
له مغازلې څخه منع کړ ، او له دې سببه ابن رشيق دی دمحدثينو دطبقې امرؤ
القيس بللی دی؟ او وايي چې دښځو په ستاينه او تشبيب کې دده ښکلو او خوږو
شعرونه په ټول عراق کې دوسره شهرت وموند چې د بصری دټولو پېغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرغاړو او بکليو په‌سندرو کی پولی ،او بشخی به‌يې کو رته و رتللې او شعرو نه به‌يې ځينی اخيستل ،او دهغه وخت زاهد«مالک بن دينار»به‌و يل: «د بصرې دخلکو دپاره د فسق خو اته ددې رانده شاعر ترشعربل هيڅ شئ ور کشو و نکی نسته»او و اصل بن عطا به و يل:«ددې ملحدړانده خبری دشيطان له‌خبرو زياتو غولوو نکو او اغو اکو و نکو تېزو يرو ښخه دی »

بشار دشعر په‌فنو نو کی تصرف کاوه، او داشعارو دپاره يې داسی نوی قالبونه جوړول چی تر هغه دمخه جوړ سوی نه‌وه، او له نو رو ښخه‌يې هيڅ نه‌اخيستل او دهغې خاصی قوې پرسته چی دليدلو د حاسې د نشتو الی له‌اسله ددداو ر بدلو او بو يولو پرقوو زياته سوې وه دشعری مطالبو په‌تصو ير يې خو له پو ری کول، او د«جاحظ»په‌قول دی را جز شاعر، او و يناو ال سجاع او د منثو رو او منز دوجو خبرو او سعرو فو رسالو خاو ند و.

خو بشار په‌عقايدو کی فتو ر درلود، او داو ر په نمانځلو کی يې چی دده دنيکه گانو دين و ،غلو کوله ،لکه چی و يل به‌يې:

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبو دة منذ كانت النار (۱)او حتی په‌ځينو اشعارو کی يې شيطان چی‌له اور ه پيدا سوی پر انسان چی له خاو رو دی ښه بللی دی لکه چی وايی :

ابليس خير من ابيكم آدم	و تنبهوا يامعشر الفجا ر
ابليس من نارو آدم طينة	و الارض لايسمو سمو النار (۲)

---

(۱)(۲)دابيتو نه داستاد حبيبی په‌ليکنه کی‌نه‌وه، ساد«تاريخ ادبيات در ايران» له کتاب څخه راو اخيستل ـ(ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي چې هېدادا لحاد او زندقه عقايدو او دده دادبي جرئت او په هجوکې دتيزي ژبې او دبشو سره دمغازلې په اثر و،چې خليفه المهدي دی او يا(۷۰) درې و و اهه او په (۱۶۷ هق =۷۸۳م) کال دخليفه دجلادانو تر و هلو لاندې مړ، او په بصره کې ښخ کړه سو.

داددهداشعارو څو نمـو نې دی :

وغادة سـوداء بـراقـة

کالماء في طيب و في لين

کأنها صيغت لمن نالها

من عنبر بالمسک معجـو ن

يعنې: «هغه تو ره پېغله چې ځلېږي، په ښه و الې او نرمې کې داوبو په څېر ده ـ گو اکې مينانو ته بې داله عنبر و څخه معجون پـه مشکو جوړه کړې ده »

په لاندې شعر کې يې خپل ړوندوالې په عشق او دوستي کې په او ر بدلو او سماع جبيره کړې دی چې له نو يو معاينو څخه ګټل سوي دی :

ياقوم اذني لبعض الحي عاشقة | و الاذن تعشق قبل العين احيانا

قالوا بمن لاترى تهذي فقلت هم | الاذن کالعين توفي القلب ما کانا

يعنې : اې خلکو ! زماغوږ دقبيلې پرچا مـين د ی او کله غو ږ تر سترګو د مخه مين کېږ ی ـ و يې و يل : ولې چې يا ت وا يې ؟ و مې و يل: غو ږ لکه سترګې، زړه هغه ته چې غو اړي يې ر سوي » .

هغه و خت چې المهدي، بشارد ښځو سره له مغازلې څخه منع کې ،نوده د خپل حال سره سم دا سې وو يل :

قدعشت بين الريحان و الراح | و المزهر في ظل مجلس حسن

وقد ملاءت البلاد ما بين | فغفور الى القيروان فاليمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعراً تصلی لـه العواتـق   والشیب، صلاة الغواة للموثن
ثم نهانی المهـدی فانصرفت   نفسی ضیع الموفـق اللقن
فـالحـمدلله لا شریـک لـه   لیس بباق شیء علی الزمن

یعنی: «ادښکلا دمجلس پهسیوری او د خوښی او خوشالی او دعو ددسرود په سنڅ کی ژوندو کیء،او زما شعر دچپن او قیرو ان او یمن پهټولو هیو ادو کی خپور سوی دی، او پیغلی یې‌دبت پرستانو پهځیر چی‌بت نمانځی ستایی-خو ځنگه چی المهدی زه څینی منع کړم، ما هم دزیر کو او چالاکو نرانو غږ ند ی خپل نفس بند کی له شریک خدا ی ته دی شکروی چی هیڅ شیء پهزمانه کی‌تل نه پاتیږی»

تر دې ځایه دپوهاند حبیبی دلیکنی ترجمه وه‌چی دده له کتاب «افغانستان بعداز اسلام» پهپښتو را اړولي سوې‌ده- سر بیره پر هغه «زرکلی» پهخپل «الاعلام» کی‌لیکلی‌چی: بشار په۱۶۸هـ کال پهسیاط کی‌مړ او پهبصره کی‌ښخ دی دخبرو او شعرو یلو پهوخت کی‌دده داخوی و، چی‌لو مړی بهیی مخ‌ښی‌خوا او بیا کیڼی خواته گرځاوه، او یوو رغوی بهیې پر بل و رغوی‌واهه او بیابه یې پهشعرو یلو او یا په خبرو پیل کاوه.

دده‌په څېنو لیکوالو کتابونه هم لیکلی دی لکه ابراهیم عبدالقادر المازنی چی د«بشار بن برد» پهنامه یې یو کتاب لیکلی او چاپ سوی دی -همدارنگه احمدحسین‌منصور، حسنین القرنی،محمدالطنطاوی، حنانمر او عمرفروخ دده د ژوند پهباب کتابونه لیکلی دی؛او هم دده څېنی اشعار دديوان په شکل چاپ سوی‌دی او جاحظ دده په باب داسی لیکلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

« کان شاعرر اجز آ،سجاعاً، خطیباً،صاحب منثور و مزدو ج،و له رسائل معروفة»

ابن ندیم لیکي چي:«دده اشعار یو ځای راغونډ سوی نه دی ، خو سانژ دي ز ر پاڼي دده اشعار لیدلي دی »

ابن خلکان وايي چي:«هغو کسانو چي دده داشعارو منتخبات راغونډ کړی دی ، دی يې هم په تفصیل سره معرفي کړی دی او وایي چي د«اغاني» خاوند دده شپاړس پښته یاد کړی چي دټولو نمونه فـارسـي د ی» د بـشا ر تخارستا نــي لــــــه ا شعا ر و څــر گند یـږی.چــي تر هــر څه پر ده باندی سلبي احساسات غالب و و ، او ځنګه چي عر بو دده پر هیو ادخر اسان باندی تیری کړی و و ، او دده او لس یې تر پښو لاندی کړی و ، نو بشار که څه هم په عر بو کی اوی سوی و ، بیا هم دعر بو دتسلط او تفو ق سخت مخالف و ، او په خپلو اشعار و کی يې دعر بو سختي غندني کړی دی او په دې باب کــي يې او پده شعر و نه و یلي دی چي څو بیته يې دا دی :

ساخبر فاخر الاعر اب عني
و عنه حین تاذن بالفخار

احین گسیت بعد العری خزاً
و نادمت الکر ام علی العقار ؟

تفاخر یاابن را عیته و راع
بني الاحر ار حسبکا ن خسار

و کنت اذاظلمت الی قر اح
شر کت الکلب في و لغ الاطار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:«فخر کوو نکو عر بانو ته په دخپل ځان د افتخار دخر گندو لو په وخت وو ایم چې: تر بر بنډ تیاو رو سته دی خزاغو ستی دی ـ او یادغتانو سره په شرابو کې هم کاسه سوی یې؟ اې دچو پان زو یه چو پا نه ! که دآزادگانو د زامنو سره مفاخره کوې ، نو همدانیمگړ تیادی بس دهچی ته تېری سی دسپی سره په یوه گردی لوښی کی اوبه چښلی (۱)

مأخذونه :

---

۱ ـ افغانستان په دار اسلام ـ لوسړی ټوک ـ ۱۸۶ مخ داستا دپوهاند حبیبی ـ چی دی لاندی کتابونه حواله ورکړې ده:

الف ـ الاغانی ـ ۳/۵۶ مخ

ب : البیان والتبیین ـ ۱/۹۳ مخ

ج : د بشار دیوان ـ ۷۳، ۸۱ مخ

د : ضحی الاسلام ـ ۱/۱۸۳ مخ

ه : عصر المأمون ـ ۱/۱۸۷ مخ

و : قراضة الزهب ـ ۱۶ //

ز : مراجعات فی الادب والفنون ـ ۱۳۳ مخ

۲ ـ ابن خلکان ـ ۱/۸۸ مخ

---

(۱) دا اشعار په «الاغانی» راغلی، چی پاته برخه یی« تاریخ ادبیات درایران » دلومړی ټوک په ۲۳ مخ کی سته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ابن ندیم - ۲۷۷ مخ ۴ - عیون الاخبار - ۱/۲،۳ مخ
۵ - الاعلام - د زرکلی - ۲/۵۲۵ مخ ۶ - وفیات الاعیان - ۱/۸۸ مخ
۷ - تاریخ بغداد - ۷/۱۲۱ مخ ۸ - تاریخ ادبیات در ایران - ۱/۳۲ مخ
۹ - چراغ انجمن - ۲۱//

۱۵۲۹ - بشارت سنځر خیل :

دانگریزی استعمار په وخت کی دسهیلی پښتونخوا د سنځرخیلو د تېر ریو باتور مجاهدو چی د پرنگیانو د تېری په مقابل کی پاڅېدلی و، او د پرنگسره یې دغری و هلی وې بشارت د پښتنی احساساتو څښتن و، او تل یې په دی احساس داغیارو سره جنگونه کړی دی، خو چی په پای کی د (۱۸۸۴م) په نوسبر کی تر ډېر مقاومت وروسته پرنگیانو د هندو باغ په سیمه کی ونیو، او هغه کلایې ورتالا کړه چی دده په نامه یې شهرت درلود دکا کړو دغه نوسیالی مجاهد نه یوازی داچی د جگړی په ډگر کی یې مهارت درلود بلکه په خپله اولسی ټولنه کی هم یو ډېر زبوراو د پښتنی وراشی خاوند و، د ږوب دکا کړ - و زیاتره شخړی او پېچلی لانجی به ده خلاصولی .

دی د ږوب د هندو باغ په سیمه کی په «کره» ، نومی کلی کی اوسېد، چی تر اوسه پوری یې د کلانخښې پاته دی .

دده نوم د هغه ځای په پښتنی غاړو کی یادسوی دی او د ږوب گزیټیر په لومړی ټوک کی دده یادونه سوې ده .

مأخذ :

پښتانه او پښتنه - دسیال کاکړ - ۱/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۰ـ بشار مرغزی (۱) :

ددری ژبې له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دمجمع الفصحا مؤلف لیکی په پارسی او عربی ېې شعر وایه او بیا په بصره کی بندی سو ؛ خو ډاکتر ذبیح الله صفا په خپل «تاریخ ادبیات در ایران» کی لیکی چی دده په گمان دمجمع الفصحا مؤلف د بشار مرغزی او د بشار بن برد تخارستانی ترمنځ اشتباه کړی ده چی په بصره کی بندی سوی او په (۱۶۷ ه ق) کال کی مړدی .

دا قصیده د بشار مرغزی ده :

ازرا خدای ا ز قبل شادی آ فرید   شادی و خرمی همه از رز بود پدید

از جوهر لطافت محض آفرید رز   آنکو جهان وخلق جهان رابیافرید

از رز بود طعام وهم از رز بوه شراب   از رز بود تنقل وهم از رز بود نبید

شادی فروخت خرمی آنکس که از رز فروخت   شادی خرید و خرمی آنکس که از رز خرید

---

(۱) مرغز : دیوځای نوم دی چی په دری سیمو کی شهرت لری :

الف دغور او هرات په شاو خوا کی یوځای دی چی حکیم سنایی داسی یادوی :

ابلهی مرغزی بشهر هری   سوی بازار برد لاشه خری

او هم ناصر خسرو ویلی دی :

همچنین د ایم نخوا هد ماند برگشت زما ن

سوی جعد تستری وروی خو بت مرغز ی

(فرهنگ آنندراج - ۶/۶ م ۳۹ مخ)

ب ـ په غزنی کی هم یو مرغز سته

ج : په پښتو کی هم سته چی د پښتو شاعر حافظ مرغزی ورته منسوب دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگو روتا ک اونگر و و صف اوشنو — و صف تمام گفت زمن بایدت شنید

آن خوشه بین فتاده بر او برگهای سبز — هم دیدنش خجسته و هم خوردنش لذیز

دیدم سیاه روی عروسان سبزپوش — کز غم دلم بدید نایشان بیار سید

گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری — برد ختران خویش بعمد ابگستریه

آگه نبودم ایچ که دهقان سرازدور — با آن بزرگوار عروسان همی بدید

آن گردن لطیف عروسان همی گرفت — پیوندشان به تیغ برنده همی برید

زیر لگد بجمله همی کشتشان بزور — چونان که پوست برتن ایشان همی دریه

اندر میان سنگ نهان کرد خونشان — دهقان لب زخشم به دندان همی گزید

تا پنج ماه یاد نکرد ایچگو نه زو — ازروی زیرکی وخرد همچنین سزید

چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت — ازسوسن سپید وگل سرخ و شنبلید

اندر میان سبزه بدشت و بکوهسار — مشکین بنفشه و سمن ولاله بردمید

برزد شعاع زهره وبوی گلاب ازاو — ازبوی اوگل طرب ولهو بشگفید

دانا کالید قفل غمش نام کرد ازآ نک روز — جزمی ندید قفل غم ورنج راکلید

زین است مهرمن بمی سرخ بر کزو — شد خرمی پدید ورخ غم بپژمرید

مأخذونه :

۱ـ تاریخ ادبیات در ایران ـ ۱/ ۳۵۱ مخ

۲ـ مجمع الفصحا ـ ۱/ ۷۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۱ - بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل لمسی او د ابراهیم کړوسی مکتی په ابوبکر دفقه نوسیالی عالم و ، اوفقه یې له ابوبکر چاچی شافعی څخه لوستلی وه .

د (۵۴۳ ه ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپور کی مړ دی .

مأخذونه :

۱- لباب الالباب -۱/۱۲۵ مخ ۲- ددهخدا لغتنامه -ب- ۹۰ مخ

۱۵۳۲ - بشیر بلخی :

دزیاد بلخی زوی دخپل وخت دحدیثو عالم و چی له بلخه بغداد ته تللی ، او هلته یې حدیثونه دسعید له زوی عبدالله څخه لوستی وو ، اوبیا له ده څخه دایوب زوی یحیی عابد دحدیثو روایت کړی دی .

مأ خذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۱/۷ مخ

۱۵۳۳ - بصیر سیستانی :

قاضی بصیر دمشهور شاعر قاضی لاغر سیستانی ورور او ددری ژبی شاعر و .

دهخدا لیکلی چی : « بصیر خبیر است بلطایف و نکات سخن سنجی و خوش بیانی »

دا څلوریزه دده ده

خورشید وش من که فدایش گردم پیوسته چو ذره در هوایش گردم

یا از سر من دریغ میدارد و من دارم سر آنکه خاک پایش گردم

مأخذونه :

۱- صبح گلشن -۶۶، ۶۷ مخونه ۲- لغتنامه -ب- ۱۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۴ـ بصیر مکرم :

د پښتو ژبې حماسي شاعرو او د آزادو قبایلو په سیمو کې اوسیده د (۱۹۰۹ م) کال دملي سوارزو پیښې یې په نظم کړې او مـ پراولسي وزن یې شعرونه ویل دا بیت دده دی :

صفت د سو سنانو

ساو کړ ساسعانو

مولادی مکرم بصیرتېر کې له صراطه   ملا وتړې تېراته

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۷۷ مخ

۱۵۳۵ـ بغراجق :

بغراجق ـ یا ـ بغرجوک د سلطان محمود غزنوي اکا و چې د هغه سلطان له خوا د هرات و پوشنګ حکومت و رسپارلی سوی و ، او په هغه جګړه کې چې دده او د خلف د زوی طاهر تر منځ وسوه د طاهر په لاس و وژل سو ، او دده سرېې قهستان ته یو و ړ

مأخذونه :

۱ـ دده خدالغتنامه ـ ب ـ ۱۷۲ مخ

۲ ـ تاریخ سیستان

۱۵۳۶ـ بغوی (۱) :

ابو القاسم عبدالله د محمد زوی او د عبدالعزیز نمسی په عراق کې له نومیالیو محدثانو ـ

---

(۱) بغوی ـ د بغشور هغه ښار ته منسوب دی چې د هرات او سرخس تر منځ پروت ـ او د خراسان یو و دان ښار ؤ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخه و ، او له احمدبن حنبل او ابن المدینی او دمسلم او بخاری له مشایخو شخه یې روایتونه کړی دی .

دالمسند کتاب، او دمعجم صغیر کتاب، او دمعجم کبیر کتاب ، او دالسنن کتاب دده له تألیفاتو شخه دی او په (۳۱۷ هـ) کال په یوسل او درې کلنی کی مړ دی

مأ خذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۷ مخ

۱۵۳۷ ـ بغوی :

ابو محمد حسین فراء دمسعو د زوی او دمحمد بغوی نمسی شافعی لوی عالم و ، په فقه، تفسیر حدیثو ، رجا لو او ادبیاتو کی یې لوی لاس درلو د، او دخراسان د «بغ» یا «بغشو ر» په هغه ښار کی زیږیدلی دی چی دهرات او سرخس او مرو تر منځ پروت دی په «فراء» او «محی الدین» او «محی السنته» هم ملقب و .

دا تألیفونه دده دی:

۱ـ تفسیر القرآن

۲ـ التهذیب ـ په شافعی فقه کی

۳ـ الجمع بین الصحیحین

۴ـ شرح السنه

۵ـ معالم التنزیل ـ په تفسیر کی، او ظاهرا دا کتاب د «تفسیر القرآن» شخه بېل کتاب دی

۶ـ مصابیح السنته ـ په حدیثو کی ـ دا کتاب دابن ابو یه صدوق د «من لایحضره الفقیه» کتاب ته ورته دی، چی داخبار اسنادیې حذف کړی، او خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل راوی ته منسو بوی .

نو موړی تفسیر متوسطدی اودصحابه تر هغوورو ستوتا بیعانوله تفسیر وغخه یې رانقل کړی ، او تاج الدین ابو نصر عبدالوهاب بن محمدحسینی (چې په ۸۷۵ ھ ق کې مړ دی) هغه تلخیص کړی دی .

دابغوی دغز الی معاصر و،او په(۵۱۰- یا-۵۱۱-یا -۵۱۶ ھ ق)کال په مرو رود کې مړدی.

مأ خذ :

دد هخدا لغتنامه -ب-۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ ـ بقای بدخشی :

په ختهٔ سیداو ددری ژ بې شاعرو ،خوځنګه چې دیر وخت په تبریز کې اوسېدلی و،نوځینو دی مړوا تبریزی بللی دی.داخوبیته یې د تبریزد زلزلې په باب کښی ویلی دی،

چه پیش آمد زمین و آسمان را	که بدسی بینم او ضاع جهان را
حوادث باهم از هر گو شه جستند	طلسم خاک را در هم شکستند
سواد دلنشین ملک تبریز	شد از فرطتز لزل و حشت انگیز
زوحشت لرزه با سردم در آویخت	که رنگ سرمه ازچشم بتان ریخت
بتان از لرزه نوعی ایستادند	که از طاق دل عاشق فتادند

تر پا یه ....

مأ خذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف م/ ۳۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۹ ـ بقایی :

معروف په مولانا بقایي کما نګر ددري ژبي شاعر و په هرات کي او سیدا و دا بیتونه دده دي :

لب بدندان چه گزی از پی خاموشی من　　　ناله ام را چو سبب آن لب و دندان شده است

تا بزلف تو سر در آوردم　　　سر بدیوانگی بر آوردم

مأخذونه:

---

۱ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۸۴ بخ

۲ ـ مجالس النفائس

۳ ـ صبح گلشن ـ

۱۵۴۰ ـ بقایی هروی :

په هرات کي د دري ژبي شاعر، او دامیرعلي شیرنوایي مصاحب و ، په شعر کي یې ظرافت هم لیده کیده لکه چي یو وخت یې د خپلي ساندیني په باب دا رباعي و یلي وه :

یاران ستم پیر زنی کشت مرا　　　کاواک شده چونی از و پشت مرا

گر پشت به سوی او دم خواب کنم　　　بیدار کند بضرب انگشت مرا

و ایي چي دده ساندینه هم ظریفه شاعره وه او دپورتني رباعي په جواب کي یي دا رباعي وویله:

همخوابکی سست رگی کشت مرا　　　روزی نبود از و بجز پشت مرا

قوت نچنانکه پا تواند بر داشت　　　بهتر بود از پست دو صد مشت مرا

دده اصلي نوم میرزا ابوالبقا و ، چي په شعر کي یې « بقایی » تخلص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه ، او په (۹۵۳ هـ) کال په هرات کې شهید سوی دی چې دشهادت نیټه یې له دې جملې څخه راوزي :

«شمع مجمع العلما سرده» دا بیتونه په «ریاض الشعرا» کې دده په نامه راوړه سوي دي :

نمی آیی بیا بگذر زفکر جستجوي من
که روی من در آئینه نمی ماند بر ري من

مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را
که می روید نهال سرخ بید از طرف جوي من

در ین معنی که دل چشمست شک نیست
سویدای دل است این مردمک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند
در خانه اگر بود چرغ دل ما بود

مأخزونه :

۱- مشاهیر لنسوان -۳۱ مخ ۲ - پښتنی میرمنی ۱۸ مخ
۳- پښتو آریانادائره المعارف -۴/۴۰۳ مخ

۱۵۴۱ - بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداری مریی و چې د کعب نومیالی لور «رابعهٔ بلخی» د دری ژبې مشهوری شاعری او عارفې ورسره مینه پیدا سوې وه - او حارث د رابعې ورور چې د بلخ والي و څخه له خورد هغې مینې پر جرم ووژله چې بیا همدې بکتاش د رابعې په قصاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

حارث واژه، او ترهغه وروسته یې پخپله هم درابعې پر قبر څخه پخنجر وواهه او سر

سو داحکایت په مجمل ډول دشیخ عطار په «الهي نامه» کی په نظم راوړه سوی ، اود

«انجمن آرا» خاوند هدایت هم داقصه مفصله په نظم کړې اونوم یې وړباندی

« بکتاش نامه » او « گلستان ارم » ایښی دی .

مأخذونه

۱ـ ددهخدالغتنامه ـ ب ـ ۱۹۸مخ ۲ـ پښتني ښځی ـ

۱۵۴۲ ـ بکتغدی غزنوی :

دسلطان محمودغزنوی د درباره نوسیالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ،

چی دسلطان محمود ترمړینی و روسته یې دعلي قریب او یوسف سبکتگین او نورو

مشرانو په سلا دسلطان محمود زوی امیرمحمد په غزنی کی دپاچهی پرتخت کښیناوه .

دی دسلطان محمود په وختو کی کی دسرایی مریانو نوسیالی سالارو ، اودسلطان مسعود

په وختو کی یې هم دلوی حاجب اوسالار په حیث دپراعتبا ردرلود ، اوسلطان

مسعود به په ټولو محمودولتی چارو کی دنورو سالارانو په گډون ددهٔ سره سلا او مشو-

ره کوله ، خودابوالفضل بیهقی له لیکنی څخه څرگند یږی چی لیک اولوست یې نه

سو کولای او چی به د لیک ضرورت سو ، نوابونصرمشکا ن به ورته لیکه په زیاتروجگړو

کی دسلطان مسعود سره ملگری و ، او په (۴۲۸ هـ ق) کال سلطان مسعود د مرو ولایت

د ته وسپاره اوهم یې دده لورخپل دیرلس کلن زوی امیر مردانشاه ته وغوښتله او په

(۴۳۰ هـ ق) کال یې واده کړه (چی د واده مراسم یې د تاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخو کی راوړه سوی دی، او ددی کتاب د «میم» په ردیف کی به د «مردانشاه» ترنامه لاندی راوړه سی) څه وخت هم په سیستان کی امیرو، او په خپل نامه یی خطبه ویلی وه.

مأخزونه :

۱- تاریخ بیهقی- ۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۸۱۳ تر ۸۵۳ پوری او ۶۱۸ تر ۶۲۲ پوری اونور مخونه ۲- تاریخ سیستان - ۳۶۳ مخ ۳- لغتنامه -ب- ۱۹۸ مخ

۱۵۴۳- بکتګین چوګانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نوميالیو سالارانو او حاجبانوڅخه و، او دهغه وخت په زیاتو جګړو کی یی ګډون کړی و، په تیره بیا په هغه جګړه کی یی د بره سرانه ښکاره کړی وه چی د سلطان مسعود په وختو کی د آلتونتاش خوارزمشاه او علی تګین ترمنځ په ماوراالنهر کی سوی وه.

ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکی چی: «وی مردی مبارز وشهم بودو سالار یها کرده»

او هغه وخت چی سلطان محمود د خوارزم خواته یی همدا بکتګین چوګاندار یی وګماره چی د آسو پرسیندیی پل جوړ کی، او څه وخت هم د ترمذ کوتوال او تر (۴۲۳ هق) کال پوری ژوندی و

مأخذ

تاریخ بیهقی- ۲۴۲، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۵۰، ۳۵۴، ۵۶۳، ۶۵۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۴ ـ بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زړه و رو اونوسیالیو حاجبانواوسالارانو څخه و چی سلطان محمود ته یی ستر خدمتونه کړی وو او تر سلطان محمودوروسته دسلطان مسعود په وختو کی هم سپه سالار اودترمز کوتوال و .

د(۴۲۶هق) کال دمحرم په میاشت په هغه جگړه کی ووژل سو چی دشبرغان په شاوخوا کی یی دترکمنانوسره کړی وه« دهغی جگړي تفصیل دتاریخ بیهقی په ۶۳۹ مخ کی راغلی دی »

مأخذ

تاریخ بیهقی -۶۳۹مخ

۱۵۴۵ـ بکیر خراسانی :

بکیردساج تمیمی زوی دسروان په وختو کی دخراسان له زړ ورو اومجربواسیرانو څخه و چی داسیته بن عبدالله «دخراسان داسیر »له خوا دتخارستان والی و تیا کل سو خو څنگه چی اسیته ورڅخه دارېده نو څکه یی دتخارستان له تنگ بیرته راوگرز اوه او دماورا النهر جگړی ته یی ولیږه خو بیا هم اسیته له دی بیری چی ده ته پورته نه سی بیرته راو غوښت اودسرووالي یی وتیا که هلته یی دخپلوا کی اعلان وکي او داسیته سره یی په جگړه لاس پوری کی خو بیرته یی روغه سره وکړه خه موده بیا اورته پورته سو. هغه چی په لاس کنبه یوتي اوپه خراسان کی ووژل سو.

مأخذونه

۱ـ الاعلام دزرکلی -۲/۳۸مخ   ۲ـ ابن اثیر -۳/۱۷۲مخ   ۳ـ طبری -۷/۲۷۵مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴٦ـ بگل :

دپښتو ژبی اولسی شاعرو ، او د پکتیا د مقبلو د سیمی په «ستو کلی» کی اوسېد .
شعریې پر اولسی وزن باندی وایه او دده شعرونه زیاتره حماسی ، مذهبی او عشقی دی.
د(۱۳۲۳ هق) کال په شاوخوا کی په د پرش کلنی عمر مړ دی ـ او دابیت دده دیوی
بدلی سر دی :

نری آواز دی چی پادشاه کابل ته ځینه سنګ زلمی یې یرغمل نیولی دینه

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۷ مخ

۱۵۴۷ـ بګی خان بامیزی :

د اشرف الوزرا «شاه ولی خان بامیزی» د احمدشاه بابا د دربار د نومیالی اولوی وزیر
اصلی نوم و ، چی و روسته بیا «شاه ولی خان» وباله سو .

(ددې کتاب د «ش» په ردیف کی دی «دشاه ولی خان» نامه ته رجوع وسی)

۱۵۴۸ـ بلال بن ازهر سیستانی :

ابو سعاذ بلال د ازهر زوی د یعقوب بن لیث له سالارانو او د عمرو بن لیث له امیرانو څخه و،
او په (۲٦۳ ﻫ) کال چی یعقوب «جندی شاپورته» ولاړ دی یې دلښکر مخکښ یعنی
مقدمته الجیش و ، او هم په (۲۷۰ ﻫ) کی دنیشا پور خلکو دده په واسطه
عمرو بن لیث طاعت وسانه ، او په (۲۷۵ ﻫ) کال دعمرو بن لیث له خواد پارس والی و ترا کال
سو ، او په (۲۸۰ ﻫ) کال کی چی عمرولیث دخراسان خواته ولاړ بلال بن ازهر یې د محمد بن
رویدی سره دجګړی د پاره قهستان ته ولیږه ، محمد بن رویدی غره ته وتښتید ، او بلال ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قهستان چور کی۔بیا بلال دعمرولیث لەخوادنیشاپور اسیروتیا کل سو، اوهغەوخت چی عمرولیث په خوارزم کی بندی و ، بلال دعمر و لیث د نمسی طاهر لەخوا په شیر از کی حکمر ان و ، او په دې و خت کی یې دفار من نیمه مالیه ددهاو نیمه مالیه د صفار یانو دبل سالار «سبکری» و مـخ ی بیاددهاو سبکری تر منځ اختلاف پیداسو او طاهر بلال ته قر ماني لیږ ه چی سیستان ته و لاړ سی ،،دی هم دخپل آل او سال او سر یانواو لښکرسره دسیستان خو اته ر هی سو ، خو چی د پارس اصطخر ته و رسید طاهر خپل بل سالار یو سف بن یعقوب النقیب پسی واستاوه او هلته یې دی دمحمد بن واصل په کلا کی بندی او سال یې خپل ضبط کی ء او بـلال هملته و و ژ ل سو .

ماخذ :

تاریخ سیستان له ۲۳۰ مخ څخه تر ۲۳۱ مخ پو ری .

۱۵۴۹ ـ بلبل :

دپښتو ژ بی نو میالی شاعر و ، او د پیښو ر د «پکلی» په سیمه کی او سید، هم یې پر ـ عر و ضی پو ل او هم یې پر او لسی و ز ن شعر و نه و یل ، دده شعر و نه زیاتر ه په سر حدی خپرونو کی خپاره سوی دی، اود (۱۳۲۰ ش) په شاوخوا کی مړاو دا بیت دده دی:

جهالت بەلەسر حدنه او س و ر کیږی

په څراغ دعلم تو ل بەر و ښانیږی

مأخذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۰ ـ بلبل کابلی :

سید کاظم دشاه بقا زوی ددری ژبې شاعر و ،چې په (۱۳۱۱ ق) کال په سنګلاخ کې زېږېدلی او په کوچنیوالی دخپل کهول سره کابل ته راغلی دی ،دینې علوم یې دلته ـ ولوستل او بیا دعلمی زده کړو د بشپړ ولو د پاره ایران ته ولاړ ،او تر تحصیل و رـ وسته دامیر حبیب الله په وخت کې بیرته خپل هیواد ته راغلی او په تدریس یې ـ خوله پوری کړه .

په ادبې علوموکې هم د بېو معلوماتو او د بری مطالعې خاوندو ،په شعر کې یې ـ روانه طبع درلوده او داشعار و دیوان یې شلو زرو بیتونه رسېده ،چې قلمي نسخه یې دبیرته پاتو کسانو سره موجوده وه .

دی په (۱۳۶۳ ق) کال په کابل کې مړ دی او یوه غزله یې داده:

تو ای سرو سهی قامت که از نسرین بدن داری
زګل نازکتری یارب که ازګل پیرهن داری

نسیم صبح صادق را اسیر زلف خود کردی
مګر در خطه نافه مشک ختن داری

عجب بدر شب قدری که از انظار پنهانی
ګهی در دیده میګردی ګهی در دل و طن داری

بهار است و به ګلشن بلبل و ګل انجمن دارد
قدم کن رنجه ګر میل تماشای چمن داری

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر جشنی که بنشینی قیامت ها بپا سازی
بهر قرنی که بر خیزی دو صدو یس قرن داری

شبی با غمزه بد مست شوخ فتنهٔ گفتا
مگر ای شوخ شهر آشوب قصد جان من داری

بصد ناز و اداشوخی نمو دو گفت ای «بلبل»
مهیا تختهو تابوت و کافو رو کفن داری

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳/۳۵۳ مخ

۱۵۵۱ ـ بلکا تګین غز نوی :

دغز نی خپلوا ک واکمن و ،چی دالپتګین دزوی ابو اسحاق ابراهیم تر مړینی و روسته د(۳۵۵هق) کال دذی قعدي په میاشت دغز نی داسارت پر مسند کښېنو ست او په(۳۵۹هق) کال یې په غزني کی په خپل نامه سکه و وهله.

بلکا تګین دالپتګین دسا تو نکو ګار دقو ما ندانا و ده ته و رنژ دې سړیی و ،ځنګ چې دالپتګین دزوی تر مړینی و روسته دالپتګین له کو رنی څخه څو ک پاته نه و ،نو دغز نی سپین ږ رو بواو مخو رو مشرانو بلکا تګین چې زړ و رقوماندانو ،او په عسکر و کی یې ښه نوم او شهرت درلو د دغزنی په اسارت و ما نه او دغه په وا کمنی کی یې هو ساژ و نه تېر او بلکا تګین دمخه ترهغه چی دالپتګین سره یو ځای سی د (۳۲۲ ق) کال په شاوخا کی څه مو ده دسامانیانو له خوا دبلخ والي و، او دده په نامه داسی سکې هم سته چې په (۳۲۵ ق)په بلخ کی و هلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکاتگین پهٔغزنی کی‌لس‌کاله وا کمنی و کړهاو په (۳٦۴ ه ق) کال‌چی‌دگر دیز-
په کلابندی بوخت وه‌وو ژل سو.

بلکاد«کاف» پهٔ زبر په ترکی ژبه کی دپوه او حکیم او هوښیار پهٔمعناد ی

منهاج سراج په طبقات ناصری کی «ملکاتگین » لیکلی دی او زیاتوی‌چی :

« اوسرد عادل ومتقی بوداز سبارزان جهان »

مأخذونه :

۱-طبقات ناصری- ۱/۲۲۷ مخ

او ۲/۳۲۳ مخ

۲- سلطنت غزنویان -۳ مخ

۳- ددهخدالغتنامه -ب-۳۵۲ مخ

۱۵۵۴-بلکاتگین غزنوی :

دسلطان مسعودغزنوی پهٔوخت کی دمسعودی‌دربار دحاجبانومشر سالارو،
چی د (۴۲۲ ه ق) کال دصفری دمیاشتی په یوولسمه د یکشنبی په ورځ
یې د سلطان مسعودله‌خوا لوی حاجبی‌ء خلعت وا غوستلو ،او ابوالفضل بیهقی
دهٔمهٔخلعت اغوستلو تفصیل پهٔخپل کتاب‌تاریخ‌بیهقی کی‌داسی‌لیکلی‌دی :

« روز یکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخر راست کرده بودند
حاجب بزرگ را ، از کوس وعلامتهای فراخ و منجوق
وغلامان وبدرهای درم وجامهای نابریدود یگر چیزهاهم بر آن نسخت‌که
حاجب‌علی قریب راداده بودند بدرگرگان .

جون‌باربگسست اسیرفرسودتاحاجب‌بلکا تگین رابجامه‌خانه بردندوخلعت پوشانیدند

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکوس براشتران وعلامتها بردر سرای بداشته بودند، وسنجوق وغلاسان وبدرهای سیم وتخت های جامه درمیان باغ بداشته بودند، و پیش آمد باخلعت قبای سیاه وکلاه دو شاخ وکمر زر، وبخضر ارفت و رسم خدمت بجا آورد، امیراورابنواخت، وباز گشت به دیوان خواجه آمدوخواجه وی رابسیار نیکویی گفت، وبخانه باز رفت وبزرگان واعیان سراوراسخت نیکوحق گزاردند، وحاجب بزرگی نیزقرار گرفت برین محتشم، وسردی بود که ازوی را دتر وفراخ کندوری تر وجوانمرد ترکم دیدند. اما تیرگی قوی بروی مستولی بود »

مأخذ :

تاریخ بیهقی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳ـ بلند خان سدوزی :

داحمدشاه باباله خواد کشمیروا کوال(صوبه دار)تا کلی سوی و، اوهم هغه وخت چی احمدشاه باباد پنجاب، دجیلم پرغاړه اوړولی وه ، بلندخان سدوزی یی دشاهزاده سکندرپه وکالت وټاکه ده په پنجاب کی دسیکانو سره ډیری جګړی وکړی خوپه پای کی دسترګود کمزورتیا په سبب دکفارو په لاس کښی مړ وت.

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی - د مسکو چاپ -

۲/۱۰۸۹، ۱۲۱۳، ۱۲۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۴ـ بلوخان :

د آدمخان او درخانۍ په کيسه کې يې ډېرنوم يادسوی دی ، اوژوند يې د لسمې هجري پيړۍ په شاوخوا کې اټکل کاوه کېږي .

دعبدالله‌زوی مسعودد آدم خان اودرخانۍ په کيسه‌دبلوخان له خولې ځينې ناری راوړی چې يوه يې دا ده :

که سلې نن زما زړګوتې سلې
چې آدم خان غلبه ګډه کړه په کلې

په عزت سره کوزېږی دغه دوولس
او س به‌جوړکړم ددرغليو د سرڅلې

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵ـ بلوخ خان اڅکزی :

دشاه‌شجاع په‌وخت کې‌دخپل ټبرلوی‌خان اومشرو،اوهغه‌وخت چې‌شاه‌شجاع دسندداسيرانو سره‌په‌ښکارپورکې ددوستۍ تړون‌وتاړه اوبيايې‌هلته دمنظم‌لښکرپه جوړولولاس‌پورې کې، نودپښتوځينې خانان هم دخپلوسپرواوپلو سره دشاه‌شجاع دلښکر سره يوځای سو ل ،چې يوهم ېکښې دابلوخ‌خان داڅکزودټبر مشرو .

مأخذ :

نوای‌معارک -۱۱۵ مخ

(د کراچۍ چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۶ـ بلوخ خان خدرزی :

دسهیلی پښتونخوا دسرانیو دخدزیو دټبر یوغازی اومبارزسړی و، چې دخپلوملګرو سره دپرنګیانو سره جنګیدلی و ، او دهغه وخت په اولسی سندروکی یاد سوی دی :

توربلوخ چې چاړه وځکوله پرکلایی توره شپه و لګوله (۱)

مأخذ :

پښتانه اوپښتانه ـ دسیال کاکړ ـ ۱/۳۷۹ مخ

۱۵۵۷ـ بلوخ خان کاکړ :

دندرخان حمزه زی زوی په ختیه کاکړد کاکړستان هغه نومیالی مجاهدو، چې دژوندزیاته برخه یې پرنګیانو سره په مبارزه و کې تیرکړی دی ـ کله به فراره او کله به په جبل کی و ـ په تیره بیادوهاری په «خیرکی» نومی غره کی یې چې خپل وروڼه هم ورسره وو، دپرنګیانوسره سخت اوزبردسته جنګ کړی و .

پروفیسرسیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو اوپښتانه» کی لیکلی چې :

« په بوری کی دپرنګیانوسترملکی منصب دار شربت خان اپریدی دبلوخ خان دکورنول ساما نونه بوری ته راوړل، اود بلوخ خان یاتوره اونومیالی سورچی «جنته انا» نومیده تورټیکری یې پرسراوتوپنچه په غاړه دشربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له جنتی اناسره قرآن وکی، چې «ته خپلوز اسنوته وو ایه چې دوی له سنګره دباندی راووزی» خوجنته انا دپرنګی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یې وویل چې :

«داستا غوندی دیرخریلی زما زامن نسی نیولای ـ، دوی سا بی ندره نه دی پیدا کړی»

---

(۱) له کلاځخه مراد«دوما نده کلا» ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شربت‌خان بیا پرجنتی انا ډېر فشار واچاوه چې په‌نتیجه کې هغې ورته وویل‌چې :
«د کا کړوپلانې سخوردی له‌ماسره‌بول و کې‘ زه‌به‌خپل زاسن دخپر کی‌له‌سنگر شخه
را کښته کم» بیاد کا کړویوه سپین‌روږی له‌جنتی‌اناسره قرآن‌و کې‘ جنته‌انا داده‌سوه
-خپل توریالی زاسن دې‌له سنگر شخه را کو ز کړه -جنته‌انا بالا خره پر خپلې
پښتو‌پښیمانه اود هغې‌سجاهدزاسن پرنگیانود بچ زندان‌ته واستول .
بلوخ‌خان چې‌خه‌وخت له‌زندانه راایله‌سو‘نویوځل بې‌بیاد پرنگیانو په‌ضدسبارزی
پیل کړی- او بالاخره پس‌له اوږدوسبارزواو ستوسانه ژوندون‌بلوخ خان‌په‌افغانی
خاوره کی له‌بده‌سرغه ساروخوړ‘ اودهمهغه ساردلاسه دخپل کلی«وهاری» شخه
لیری‌دافغانی «دساروپ»په‌سیمه کی‌د«سرخاب» درود پرغاړه‌سړاودرشیدد کلا په
هدیره کی خاوروته وسپارل سو :

وزیرخان یا یې زسا ارسان
له سا ره سړ دی بلوخ خان

دبلوخ‌خان‌سبارزې دپښتوپه‌فولکلوری‌اشعاروکی‌خوندی‌سوی‌اودهغه‌سړانه دشعر
په‌اولسی‌ژبه‌بیان‌سوبدے- داهم دنوسیالی‌پښتون‌بلوخ‌خان په‌باب‌یوشمېراولسی‌غاړی:

« دجنتی » په زویان کی (۱)
زسا نظرپه بلوخ خان‌کی
تر سا ښه د سچ کید یا ن (۲)
په سیان کی ناست دی بلوخ خان

---

(۱) دبلوخ خان دسورنوم «جنته»و .
(۲)سچ دیو سشهور زندان نوم دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ر پټکی شنه کا ږ تو سا ن
«له کړو» ر ا توسو بلوخ خان(۱)

سر ګ یـږ و ، پـه سـا ر
په ګولی نه سری بلوخ خان

بې پر و ادی بلو خ خا ن
دخولې پرګای‌ولی ګور کیان

رون تو پکـ رون کا رتو سان
له غرورا کوز سو بلوخ خان

په سچ کی و ه کید یا ن
په‌غرو کی ګرځی بلوخ خا ن

بې یر و اد ی بلو خ خا ن
ولات‌به‌ر نګک کی‌په ګو ر کیا ن

په سچ کی دو ه کید یا ن
یو لال سا سد بل بلوخ خان

لا ت به نه وی په آ را م.
په غرو کی ګرځی بلوخ خان»

مأ خذ :

پښتواوپښتانه-۱/۲۳۱ مخ

---

(۱) کړو-دبوری په‌سیمه کی‌دیوه‌غره‌نوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۸ـ بلو صوفي :

صوفي بلو په خټه اڅکزی کاکړ دی. کويټې ده يې نوم ياد دی. وايي چې د کچلاغ د کلی په قاسم نومي کلي کې ښخ دی.

د پېريانو نو د روغانې د سزارته ورولي. او يو زيات شمېر خلک ورته عقيده لري.

مأخذ :

مزارات ـ ۷ مخ د ښاغلي سيال کاکړ ـ

۱۵۵۹ـ بلبله نسته کندهاری :

د اسپرسن د کندهار د هېلمند د زمیند او ر په ګردی باغرا ن کې او سېدله
داغا محمد خان لور او د پښتو ژبې شاعره وه، او د (۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کې يې ژوند کاوه.
په زلمتيوب کې له د نيا تللې وه ـ وايي
چې د شلو کالو په عمر « غيرې » کوتل ته په لر ګو پسې ختلې وه او هلته له يوه
پانه لو بد لې او سره سوې وه .

د دې د يوه شعر څو بيتونه ښاغلي پوهاند ديوه سپين ږيري له خولې اورېدلي او ياد داشت کړي او هغه دا دي :

بيا پر ما د بېلتانه راغله غمونه نن بيا
چې يې کښېښو ول په زړه راته دا غو نه نن بيا

ملا لی زړکی ګرزي چې په غرو کی
پخپله خو ښه الوزی شيلو کی
ما خو هم د ر سره واخله په چمبو کی
چې و ګورم د لويو غرو سرونه نن بيا

مأخذ :

پښتنی سپر سنی ـ ۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۰ بم نیکه :

د محلي روایاتو له مخې دغه د پښتو نیکه پهخته‌بابړ او روحاني سړي تیرسوی دی

دکو یتې په سیمه کې یې زیارت زیات‌شهرت‌لري،او دسرانانو د کښته تالاو سر

دلو یی غونډ ی پر سر ښخ دی .

مأخذ :

مزارات - ۲۲ مخ دښاغلی‌سیال کاکړ لیکنه -

۱۵۶۱ بنارس :

دپښتوژبی شاعرو، ژ و ند یې پهدو و لسمه پېړی کې اتکل‌سوی‌دی- یو شعر یې دملا

ښایسته خان پهجو نګ کې‌راغلی او هغه‌دادی:

خو به حیات گرځی‌ای‌زماتو تې نفسه

خلاص به ځنی نشې‌ته ا سیریې د قفسه

عمر خو هغه‌دی‌چی‌له‌یار سره تېر یږی

تېر شه‌عمر تېر شه‌ښادی‌نشته‌له‌دی‌پسه

واردګلاب تیرشه ، همګی‌په‌ز مکه‌زیرشه

یو سی‌په‌سر نه کړ ستا دمینی له هو سه

و خت دسحر خیز دی‌تیاری کوی‌سفر ته

دفر اق‌نعره‌سی‌و او ر بده‌په‌غو ږ و له‌جر سه

و خت‌دصبحدم‌دی‌خلک‌و اړ ه‌دم په‌دم‌دی

دېر حکایت‌سه کړ ه ژ به‌بند کړ ه«بنارسه»

مأخذ :

ادبی ستو ری -۷۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۲- بنائی کابلی :

ددری ژبی شاعر او دکابل په کوهستان کی اوسید، بیاد همایون پاچاپه وختو کی هندوستان ته تللی و، او دابیت دده دی :

بی سه رو پتو کار سن بیمار بدست
وه که بیمار غم عشق تر اکار بدست

مأخذ:

سکینته الفضلا- ۵۶ مخ

۱۵۶۳- بنائی هروی :

شیرعلی سلقب په «کمالالدین» اومتخلص په بنائی» دافغانستان د دری ادب له لویواد - یبانو، نوسیالیوفاضلانو اومشهورو شاعرانو څخه وچی په هرات کی یی دامیرعلی شیر نوایی په وختو کی ژوند کاوه .

پلاریی «محمد» نومیدچی هم دده استاداوهم د «عجائب لطبقات» دمؤلف په قول دسلطان حسین بایقر الهسهد سانو څخه و، چی په بلخ کی یې دحضرت علی دروضی په ودانو- لو کی بر خه اخیستی وه،او له همدی جهته دمانته «بنائی » تخلص غوره کړی و.

د بنایی دز یږیدو نیټه معلوسه نه ده خودو سره اټکل کیدای سی چی د نهمی هجری پیړی په دوهمه برخه کی په هرات کی زیږیدلی دی .

تر سلطان حسین بایقرادمخه یې څه شهرت نه درلود، که څه هم دده د پلار کسب بنائی وه، خو دهدعلم دزده کړی خو اته سلاوتړ له، دهغه و خت سټداوله علوم یې څه له خپله پلاره او څه له نورو استادانو څخه و لوستل او په تیره یې بیاپه خوشنو یسی او هم په موسیقی کی لوی لاس وموند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحسین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب السیر کی بنائی داسی ستایی:

«جناب زبدة الفضلائی که بانی مبانی فصاحت بود، و در فضای سخن آرائی به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان سی ربود ...»

دشمع انجمن دتذکري مؤلف بیا لیکي چي: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند ساخته، ومهندس اندیشهٔ اوطرح معنی ودلپسندانداخته، ملای شعراوشاعرملایان است»

بنائی په شعر او شاعری کی تر عبدالرحمن جامی و روسته په ټولو همزولو او معاصر ینو کی ممتاز ګڼلی سوی دی، او هم په خوشنو یسی کی دده شهرت تردې حده و، چي قاضي صفي الدين عيسى په خپله يوه قصيده کي دده ثلث، نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیک داسی ستایی:

شد محقق که کسی ثلث تو در نستعلیق نیست .

این اظهر من شمس بود در اذهان

طی کند نامهٔ تعلیق تو تاج از تعلیق

نسخ یاقوت نما سی چو نویسی ریحان

په موسیقی کی یې هم لوی لاس درلود، او دامیر علیشیر نوائی په تشویق یې دې فن ته ملاتړ لې وه.

په لوسړ یوو ختو کی امیر علیشیر نوائی ته ډېر نژدې ؤ، خو وروسته دتو کو او مسخر وله کبله چي دده خوی و، دده او امیر علی شیر تر منځ خپګان پیدا سو ـ مثلاً یوه ورځ دیوه مشهور پالان ګنډونکي دکان ته ورغی، چي د سلطان حسین بایقرا او امیر علی شیر نوائی و زیرد پاره سامان جوړاوه او ورته وویل: «دامیر علیشیر پالانه غوارم» داخبره وروورو دامیر علیشیر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌و رسېدله، او بنائی مجبو رسو له هراته دعراق عجم خواته و لاړ،او دامیر یعقوب ترکمان په‌دربار کی ډېر مقرب سو،او هلته یې‌خپل دبهرام‌او بهروز مثنوی دهغه امیر په‌نامه و لیکه، امیر یعقوب ډېر خپنی خو بن سو،ښې‌جائزې‌یې ورکړلې او دامیرعلي شیرخخه یې‌دده بخښنه و غوښتله ،امیرعلي شیر هم‌دی و بخښه او بنائی بیرته هراتته راغی‌عـدی خپله پردیسی داسی بیانوی:

وطن‌من که خیر اوطان بود

صدر روی‌زمین خراسان بود

دلم از شر حاسدان سفیه

حافر البسر فی‌طر یق‌اخیه

هر طرف از وطن گریختمی

همچو جان از بدن گریختمی

خو خو مو ده لا تېره‌نه‌وه چې‌بنائی بیاخپلی شوخی شروع کړلې، او داوار تاچاره سو سمرقند ته‌و لاړ او دهغه ځای حکمران سلطان علی‌دسلطان بایقراء دخورلمسی چې‌هغه‌هم یو علم‌دوست او ادب‌پالو نکی سړی و ،بنائی‌ته‌په‌درنه سترگه و کتل‌او بڼه‌یې‌و نازاوه .

هغه‌و ،چې‌په(۹۰۶ ه ق) کال محمدخان شیبانی پر سمرقند یرغل‌و کی ، دجگړی په‌پای کی‌چې‌سلطان علی‌ماته‌و کړه، دنورو او لجو سره‌بنائی هم د محمدخان شیبانی دلبنکر په لاس کنبېوو ت .

که‌څه‌هم شیبانی دعلم او ادب سره‌چندانی علاقه نه‌درلو دله مگر دبنائی شهرت پرده اغېزه‌و کړه، هغه‌یې‌تر خپلی‌حمایې لاندی و نیو ، او دسلک‌الشعرائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقب یې ور کړی، او هم یې دخپلو عسکر و قضاو رو سپارله، ځکه نو بنائي سره لدې چې هر وخت یې زړه غوښته چې خپل وطن هرات ته ولاړ سي مجبو ر سو په سمرقند کې و اوسي، څو چې د(۹۱۸ ه ق) کال په شاو خوا کې شاه اسمعیل صفوي دامیر یار احمد اصفهاني په مشري یو لوی لښکر د بخارا او سمرقند خوا ته ولیږه، په دې وخت کې بنائي د قرشي د حاکم شیخم میرزا سره و، نو چې صفوي لښکرو هغه سیمه وړانه کړه او په یوه خونړۍ جګړه کې یې پنځلس زره تنه ووژل، بنائي هم په هغه جګړه کې ووژل سو. بنائي دژوند په پای کې له هجو کولو او تو کو ټوکو څخه لاس واخیست او د حافظ او سعدي داشعارو په استقبال به یې شعرونه ویل او په داسې شعرو کې به یې «حالي» تخلص کاوه.

دبنائي د اشعارو دیوان ښېر و زرو بېتو ته رسېده او دده مشهور آثار دادي:

۱-دبهرام او بهروز مثنوي: چې په «گلستان» یا «باغ ارم» باندې مشهوردی او په عراق عجم کې دامیر یعقوب ترکمان په نامه یې نظم کړی دی، وزن یې دسنائي دحدیقې په څیر دی اوتاشکند په ښار کې چاپ سوی دی.

۲-د بنائي دوه دیوانه: وایي چې بنائي دوه دیوانه ترتیب کړی وو، یو یې دخپل ژوند په وروستیو وختو کې د حافظ پر سبک په سمرقند کې ویلی او تدوین کړی و، او په هغه کې یې خپل تخلص «حالي» ښوولی و، خو نسخه لاس ته نه ده راغلې.

۳- شیباني نامه: چې دشیباني محمدخان په نامه یې لیکلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده کلام غونمونې دا دی :

-۱-

لاله‌رخ بنمود عالم را گلستان کرد باز
کوه را دامن پر از لعل بدخشان کرد باز
غنچهٔ گل برگریبان تکمهٔ یاقوت داشت
گل بناخن‌های رنگینش گریبان کرد باز
باعصای سبز آمد سبزه بر اطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز
غنچهٔ نرگس زتاب گل نظر بربست و گفت
در رخ خورشید رخشان دیده نتوان کرد باز
شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر را از غنچهٔ پیکان کرد باز
جام زر مانده است بر سیمین طبق نرگس مگر
خویش را از ساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

از خوردن می منع کنندم که بنائی حرامست
چیزیکه درین شهر حلال است کدامست
مینوش که قسمت نشود ناقص و زاید
در ذات تو نقصانی اگر نیست تمامست
آن همدم بی غش که از و بوی وفائی
آید بمشام تو می غالیه فامست

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۳-

دختراني که فکر بکر مننند   هريکی را بشوهری بدهم
هر که کابين ندادو عنين بود   زوستانم بد يگری بد هم

-۴-

پو وخت بې امير علی‌شير نوايي ته دا بيت ويلی و :

عمارت دل من کن وگرنه ازگل و خشت
هزار مدرسه آباد می‌توان کردن

دا بيتونه هم دده دی :   -۵-

ترانه تکمهٔ لعل است بر لباس حرير   شده ست قطرهٔ خون منت گريبان گير
زاهد بره کعبه رود کين ره دين است   خوش می رودا ما ره مقصود نه اين است
درچمن گريه کنان بی گل رويت بودم   مانده در سينه چو گل ناخن خون آلودم
بسرمه هرکه سيه کرد چشم يار مرا   چو چشم يار سيه کرد روزگار مرا
ميکنم جامهٔ خود در ره ميخانه گرو   که مرا جام می کهنه به ازجامهٔ نو

مأخذونه :

۱- ريحانة الادب - ۲۸۲/۱ مخ.   ۲- شمع انجمن - ۷۸ مخ .
۳- پيدايش خط و خطاطان - ۱۴۸ «   ۴- حبيب السير -۳/۳۴۳ «
۵- رجال کتاب حبيب السير- ۱۹۶ «   ۶- خط و خطاطان - ۹۶ «
۷- مجالس النفائس - ۶۰ «   ۸- نتايج الافکار- ۹۹ «
۹- آريانا دائرة المعارف (پښتو) ۴/۴۷۵ مخ
۱۰- صورتگران و خوشنويسان هرات درعصر تيموريان ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۴ـ بندر شاه :

دپښتو یو نوم و رکی شاعرو، چی د(۱۳۰۰ هش) کال په شاوخوا کی یې شیخ آزاد خان سا پی د پښتو دیو شاعر په توګه دده نوم یاد کړی دی.

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۷۸ مخ

۱۵۶۵ـ بنګل خان کاکړ :

دنومیالی مجاهددوست محمدخان کاکړزوی اودسرشی لمسی په ختمه جوګیزی کاکړ ، په ړوب کې د کاکړودتېرنو میالی اوبا توره مشرو، چی پروفیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتواوپښتانه» کی دملی شخصیت په حیث معرفی کړی دی اولیکلی: «بنګل خان د کاکړوهغه توریالی قهرمان دی ، چی دپښتونخواد کاکړ ستان په سیمه کې یې دحریت اوآزادي دیوه بلمه کړی وه ـ دخپلی خاوری دساتنی په غرض دغه مجاهد پښتون له پرنګ سره راخیستی وه ـ ده دخپل پلار سره دړوب او بوري په بیرو جنګونو کی برخه اخیستی وه، خو په خپلو دکلاسیف الله «بابی» کنې سرغنی اودتانې شپې جنګو نو دي ده ته منسوب دي . دخپلوا کی نومیالی پښتګ بنګل خان کاکړ دانګلستان له استعمار چیانو سره په ډېره مړانه او پښتنی استقامت وجنګېد مورد تاریخی شواهد وله رویه ویلای سو چی د کاکړو نومیالی مبارز بنګل خان له (۱۸۸۳عیسوی کال څخه) بیاد(۱۸۹۳عیسوی کال) ترنیمایي پوري دخپلو دښمنانو سره په مړانه جنګېدلی دی ، اوتر(۱۸۸۳عیسوی) کال دمخه یې هم د پرنګ پرضد په ځینو مبارزو کی برخه اخیستی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ دغه توریالی فرزند له انګریزانو سره اوږدی مبارزی کړی، خو بالاخره زما په عقیده د خپلو له لاسه پاته راغی- موږ د تاریخ په پاڼو کی وینو چی پر کاکړو باندی د استعمار چیانو له لاسه خپل لرغونی ټاټوبی کاکړستان سور اورسو، نو بنګل خان آخر مجبوره سو چی کاکړستان پریږدی او په افغانی خاوره کی خپلو مبارزو ته دوام ورکی .

(بنګل خان د ۱۸۹۳ عیسوی) کال په شروع کی د افغانی خاوری په جبار نومی کلا کی د توخو سره ژوند کاوه، خو بیا هم پرنګیان د افغانی خاوری په «جبار کلا» کی له نومیالی مجاهد بنګل خان کاکړ څخه په ډار وو، ځکه چی هغه له خپلی مبارزی څخه لاس نه و اخیستی .

پرنګ د امیر عبدالرحمن خان سره د ډیورند لاین خبری پیل کړی، او پر نوموړی امیر یی فشار راواچاوه، چی بنګل له خپلی خاوری څخه وباسی- امیر عبدالرحمن خان بنګل خان ته حال ورکی چی یا خو کابل ته راسه او یا بیا ترتګ واوره، کابل ته د تګ به صورت کی د سهیلی پښتونخوا محلی روایات داسی وایی چی :

امیر عبدالرحمن خان د بنګل خان کاکړ سره د پښتو وکړه چی د شاجوی ویاله به هغه ته د لوړی سپلمستیا په توګه ورکوی - خو بنګل خان په مات زړه د کابل پر ځای کاکړستان ته راغی موږ د تاریخی شواهدو له رویه وینو چی د توراعیر له لاسه د بنګل خان کاکړ څخه خپله ملی مبارزه نیمګړی پاته سوه، او په بنګل خان کاکړ هغه د پرسو په مصداق «نه جای ماندن نه پای رفتن» کانه وسوه- بالاخره دغه مبارز پښتون او د هغه تورزنو ملګرو د امیر عبدالرحمن خان له لاسه پرنګ ته ځانونه په ګونو ورکو- او د (۱۸۹۳ عیسوی)

کال د جون په ۲۴ په هندوباغ کې لفټننټ مېکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغه وکړه، او پرنګیانو هم ترڅه مودې وروسته پر بنګل خان باندې باور وکې او هغه ته یې د وفادارۍ په بدل کې Allowance ور مقرر کې او له غمه خلاصی شککی یې له ورکړی او د ۱۸۹۴ ع کال په جنورۍ پرنګیانو بنګل خان د یو شمېر نورو مخورو سره د سیل په غرض د هند لویو لویو ښارو ته لکه لاهور، کلکته، بمبۍ او کراچۍ ته بوتلی او د خپل مغرضانه سیاست په اوبو یې د ده سپېڅلی پښتنی دماغ و ر پر ښمنځی .

بیا وروسته بنګل د پرنګیانو د نماینده «هنر مېکموهن» سره په (۱۸۹۴-۹۵ عیسوی) کال کې په هغه کمیسیون کې شامل کړه شو چې د افغان او بلوڅ د سرحدي خط د ټاکلو د پاره تعیین شوی و، او په دغه نارواو غیر ملي کار کې بنګل د انګریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد شو (یعنی ښه خدمت یې وکی) او بیا په (۱۹۰۵ عیسوی) کال کې د سیستان په سیمه کې د وېش د ټاکلو په کمیسیون کې د سر هنرې مېکموهن سره ملګری و .

څه وخت چې بنګل خان په سیستان کې او سېد، نو هلته یې ډېره موده و شوه، چې په کاکړۍ غاړو کې داسې یاد شو :

لیا سیښان په و ریښم جوړ کی — لیا نازک بیرته را کوږ کی
چه بنګل پر سیستا ن او سی — درختی ګل و کی بیا توسی

بیا پرنګ راولاړ شو، په (۱۸۹۷ ع) کال کې یې د اد غرو نوباز «سردار بهادر کې» او په (۱۹۰۶ ع) کال کې یې پسې « نواب » کې ـ خوله بده مرغه د همدې کال د سې برشپږ سه نیټه نواب بنګل خان په کلا سیف الله کې «د باران» نوسي له خوا ووژل شو، او د ده مړینه په یوه کاکړۍ ښاره کې داسې یاد شوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل سردار يې سر کې په گولی

شا و خوا ده باندې توله کچاری »

(د بنگل خان د سرینې سبب او کیسه د پروفیسر سیال کاکړ د « پښتو او پښتانه » د کتاب
په ۱۹۵، ۱۹۶ مخونو کې راغلې ده) د بنگل خان سر د سیف الله د کلا په « مانکی »
کې خاوروته وسپارل شو، او دده مزار په خلکو کې د بنگل په شامی شهرت
لري او تر اوسه یې جاسې او هلونه په شاسې کې پراته دي - پر مزار یې
کښته ولاړه ده او خلک یې زیارت ته ورځي .

پروفیسر سیال کاکړ په پای کې لیکلي :

« لنډه دا چې بنگل خان کاکړ یو ملي مبارز، ریښتینی مسلمان او پیاوړی سیاستمدار و
هغه د چا خبره : « سل دې وسره یو دې سه سره » په مصداق د بنگل خان سرینه په
حقیقت کې د ټولو پښتنو سرینه وه .

ما د خپل لوسړي فولکلوري تالیف « غاړې » په ۷۹-۸۰ مخ باندې د مجاهد پښتون
نواب بنگل خان په باره کې یو لړ اولسي غاړې خوندي کړې چې تکراریې دلته
عبث دي، البته لاندې غاړې نوی لاس ته راغلی، چې په دې ډول دی؛ :

د بنگل د سپر کې خوپ دي

ډیران کار کولا نسي

بنگل سپر کې و ډرکې ؛

زه دولی و هلی نسم

یووار لاړ سه خان بنگل که

په ډ ډیران کې ښامار سړ که

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادنواب بنګل خان په باره کې دلو سړي ځل دپاره داتن دوې ښکلې نارې چې دکا کړ و په فولکلوري اصطلاح د«اسی» بدلې بلل کېږی، دږوب دیوه سنځرء خیل ښاغلي لونګ دخولې څخه لیکلې ، چې دلته ستاسې حضور ته وړاندې کېږی :

که‌او وردی دتسیل پرسراو وردی   بنګل سرداریې سړ کی‌ء

اوس دی واخې زریپ خان که‌زور وردیء

دبنګل ملنګاهی ستر ګې تورولې

چې تک د تـو پنچې سوی

سولائی یې تر کلاو غور ځولې

دبنګل خان په‌تېر کې‌داو خت‌دهغه‌پر سپینه‌ښاغلي نواب محمدخان جوګیزی پاته دی‌چې دده په یاب‌یوه‌لرغونی فولکلوری غاړه وړاندې کېږی :

د بنګل سردار په کوركی

خدای دی د سپین مامدخان لوی کی»

دبنګل خان په‌باب داخلو رغاړی دښاغلي‌محمد ابراهیم عطا یی له یادا ښتو څخه را اخیستې سوی دی :

بنګل‌سړی ارمان‌یې‌دېر دی   یا کاکـړ له غمو سپر دی

بنګل‌سړ تول یې دغره دی   ګړ د کاکړ بې په نامه‌دی

بنګل سړ کاکړ خبر سو   په ږوب تند ربـرابر سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښنګل مه مینځی پـر دړو ښنګـل ږیر دی د کـاکـړو

ماخذ :

۱ - پښـتو او پښـتانـه په سهیل پښـتونخـوا کـی د پـروفیسر کاکړ اثر- ۱۸۷/۱ مخ ۲ - دښاغلی عطایی یاداښت

۱۵۶۶- ښنګی الینګاری :

ښنګی‌شاه مشهور په‌ښنګی‌د پښتو ژبی‌اسی شاعر دلغمان په‌الینګار کی اوسېدہ او دتوری جوړو لو کسب‌یې کاوه په اشعارو کی یې کلمه‌د«ښنګی» اوکلمه‌د«ښنګی‌شاه»په‌نامه خان یادکړی .

اشعار یې بر اولسی او زانو و یلی‌او شاګردان یې‌هم درلودل چی‌دده‌په پیروی یې‌شعرونه و یل :

یو شعر یې دغازی محمدجان خان و ردګ‌په‌ستاینه کی(د۱۲۹۶ هق) کال دسلی جهاد دپیښو په‌باب و یلی‌دی چی له‌هغه څخه څرګندیږی چې«ښنګی» تر هغه و خته‌ژوندی و دغازی محمدجان خان دستاینی سر بې‌دادی :

رحمت‌دی وی یارانو په غازمحمدجان‌خان

یو دی و، له سر د انو

و لاړلکه زمری، وپیرنګی ته په میدان

قـاتـل د کـافرانو

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو- ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۷ـ بو العجب کابلی :

شیخ بو العجب ددری ژ بی‌له‌ظریفو شاعرانو څخه‌و ، چی«بوالعجب »یې‌هم دظرافت له‌مخې خانته تخلص ټاکلی‌و ، بیاهم درویش مشر به‌سړی و وایی‌چی پر ډنگر آس به‌سپور ، تیر کېښ‌به‌یې له‌غشو ډک تر ملاتړلی‌او ماته‌لیندی به‌یې پر اوږه ، دکابل په‌بازاراو کوڅو کې‌به‌گرزېده ، او په همدې ډول به‌ډېرځلنو او نوروکسو روته‌ورتی‌ء

د(۹۷۵هق)په‌شاوخواکی په‌کابل کی‌مړدی ـ دخواجه عنبر ناظر په باب یې دا بیتونه ویلی‌وو :

آن‌خواجهٔ عنبری کـه‌دنبرواری
افتد بـزمین مثال زنبـرواری

هرجاکه برفت رفتم ازدنبالش
هرگه‌که‌براند راندم العزواری

هرگاه که گیرداوعنان شانم
درخدمت شه‌ستاده قنبرواری

مأخذونه :

۱ـ سکینة الفضلاء ـ ۷۵ مخ

۲ - تاریخ افغانستان درعصرگورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه ـ ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۸ـ بو سعید کابلی :

خواجه‌میر سعید الدین دخواجه میر سعدالله‌زوی او ددری ژبی شاعرو په په(۱۱۹۸ هـ ق) کال‌د کابل د«تنگی‌سیدان» په سیمه کی زیږیدلی،او خپله لومړنی علمی زده کړه‌یې په‌همغه سیمه کی پای‌ته و رسوله ، او بیاد کابل ښار ته راغی‌ء او ددې ښار دعاشقان او عارفان په‌محله کی‌او سیداو دیوه‌جومات امام و ، روسته بیاهندته‌ولاړ ، او پس له یوڅه وخته بیرته کابل‌ته راغی‌ء او په‌تصوف کی‌دطریقت‌یو سالک‌سو ، او په (۱۲۸۳ هش) کال کی‌بوسعیدپنځه اتیاو کلو په‌عمر په کابل کی‌مړسو ، او دخواجه‌صفادغره په‌لمنه کی ښخ دی .

بوسعید په‌خپلو غزلو کی کله‌د «بوسعد» کله«دسعدالدین» او زیاتره‌د «بوسعید»په‌نامه ځان یادوی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه‌زره بیتو نه‌لری او یوه قلمی نسخه یې د اطلاعاتو او کلتور په عامه کتابخانه کی‌سته ، او بله نسخه یې د کابل دمشهورشاعر او عالم مرحوم هاشم شایق په‌کته بتون کی‌وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا رباده که‌کارم زدست رفت

در ده‌قدح قدم که‌عیش‌بهارم زدست‌رفت

واقف شوی اگر زدلم جای رحمت

دستم بده که دامن یارم زدست رفت

ازعقل وعلم ودین ودل ما خبرمپرس

بیچاره‌ام اکنون که چهارم زدست‌رفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

از اشک خون چو خط نگارم بهر زمین
برجاس زانکه پای نگارم زدست رفت
در انتظار روی تو خشک است چشم من
آن دولتی که بد بکنارم زدست رفت
بودم بصید خویش که ناگاه تیر عشق
بنمود صولتی که شکارم زدست رفت
گر ناله بشنوی ز من ایندم عجب مدار
ای« بوسعید» که صبر و قرارم زدست رفت

او دا هم دده یوه څلوریزه :
ای چشم تو غارتگر دین و دل من
خال تو نشسته در کمین دل من
ازگلشن روی تو بیرون شدخط سبز
جز مهر نروید ززمین دل من

مأخذ :

پښتو آریانادائره المعارف ـ م/۲۲ ۵مخ.

۱۵۶۹ـ بوعلی شاه :

دپښتو ژبی شاعرو،او په (۱۲۸۳ ه ق) کال یې یو کتاب د«فرعون دقصی په محفل پوری) په پښتو نظم کړی دی .
مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ م/۵۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۰ ـ بوعلي هروي :

د دري ژبې شاعر، او د امیر علیشیر نوائي معاصر و، امیر علیشیر لیکي چې: «لېوني غوندې ګرځي: که لېوني نه وي بوعلي به يې تخلص نه کاوه»

داهسې ښيي د رلو دچه بوعلي غوندي سي خو لېوني سو، خپل ځان ئي د زمانې یګانه سړی باله ـ دا بیت دده دی:

خلقی بر اه عشق تو آسوده سی روند   عاشق منم دګر همه بیهوده سی زوند

مأخذ :

مجالس النفائس ـ ۸۰، ۲۵۵ مخ.

۱۵۷۱ ـ بلوک نیکه :

د خپل وخت نومیالی روحاني عالم ؤ په خته نورزی او د کندهار د سپین بولدک دربا طه په کلي اوسید او همهلته مړ او ښخ دی

د پرعوام يې زيارت ته ورځي، په تېره بيا د لېوني سپي داړلي نا روغان يې له ژيا رته سرسته غواړي اصلي نوم يې معلوم نسو، اونه يې د ژوند نېټه لاس ته راغله ـ يوازې د کندهار د پنجوائي د تلوکان اوسېد ونکی د پښتو او دري ژبې پښتواني صوفي شاعر ملاحسن اخون په خپل يوغزل کې «درباط» پوتې داسې ياد کړی دی :

سپيني پېښې «درباط» پرپوتې و سوې   خپل آشنا په تش نظر نه را ته ګو رې

ماوېل زه به لاديد ن کړم د يا رانو   يا ران تللي سپنې پاتې تشې تو رې

له دې بيتو څخه داسې اټکل کيدای سي چې بولک نيکه دی د ملاحسن آخون ملګری وی او څنګه چې ملاحسن اخون په (۱۲۳۵ هق) کال کې مړ دی نو د بولک نيکه ژوند د(۱۲۰۰ ه)

کال په‌شا وخوا کی اتکلولای سو- خود پښتانه شعرا د دوهم ټوک ۷۹۳ مخ کی لیکلی سوی دی چی ملا حسن آخون د پوټی میا نور محمد ته عقیده درلوده نوښایی چی په پورته بیت کی له «پوټی» څخه هم‌غه «پوټی» مقصدوی چی میا نور محمد پکښی اوسېد.

په هرحال په سپین بولدک کی د «بولک نیکه» په‌نامه زیات مشهور دی.

مأخذ:

شخصی یاد داښت

۱۵۷۲- بولی بلند:

نوموړی پښتون تېرسوی دی، چی د کویټی د کچلاغ نومی سیمی ته نژدې د غره پرسر ښخ دی، د ده زیارت ته زیات خلک ورځی او ډېر عقید تمندان لری.

مأخذ

مزارات - د ښاغلی میا ل کاکړ - ۱۶ مخ

۱۵۷۳- بها الدین بلخی:

مولانا بها الدین د بلخ له‌نوموړیو پوهانو او عالمانو څخه و چی یو کتاب یی د «تاریخ الا-کبر فی طبقات العلماو اخبارهم» په‌نامه تالیف کړی دی او یوه نسخه یی د انګلستان د اکسفورد په کتابتون کی سته.

پلار یی محمد نومېده او اونیکه یی برمکی ابن خلکان و.

په (۶۸۳ هق) کال کی مړ دی.

ماخذ

پښتو آریانا دایرة المعارف. ۳۹۳۵ مخ

۱۵۷۴ - بهاالدین سام غوری :

په‌دی نامه درتنو د آل شنسب له پاچهانواو امیرانو څخه په‌غوراوتخارستان کی حکومت کړی دی: لومړی سړی په (۵۴۴ ه‌ق) کال پر امارات کښېنوست، اودوهم سړی په (۵۸۸ ه‌ق) کال امیرسو، او دریم په‌دیرلس کلنی کی امارت ته ورسید.

دغوریانو په کورنی کی دری پاچهان وو، چی دری سره د «بهاالدین سام» په‌نامه یادیدل :

یو بهاالدین سام بن عزالدین حسین د سلطان علاالدین غزنوی ورور (۵۴۴-۵۴۵ ه‌ق)

اودوهم بهاالدین سام دغیاث الدین محمود زوی (۶۰۷ ه‌ق) اودریم بهاالدین

الدین سام دشمس الدین محمد د باسیان له‌سلوکوڅخه (د ۵۹۰-۶۰۲ ه‌ق په‌شاوخوا کی) و.

ماخذونه :

۱- لباب الالباب ۴۵۷ مخ ۲- لغتنامه- ب- ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵ - بهاالدین عمر هروی :

شیخ بهاءالدین عمر چغاره د هرات له‌نومیالیو عارفانو او شیخانو څخه دی. د فراهی شیخ محمد خورېی او مریدو، او ځینی تذکره‌لیکو نکی‌یې د شیخ رکن‌الدین مرید بولی او لیکی چی : « از وتا شیخ رکن‌الدین علاالدوله مثل او کسی باین سلسله برسجاده تقوی نشسته» (۱)

په‌فراه کی زیږېدلی او په‌هرات کی‌یی وده‌موندلې او زده کړه‌یې کړې ده، په کوچینوالی کی جذبه‌پر راغلی‌وه او د ژوندتر پایه په‌جذبه کی و، حتی د نمانځه پروخت به‌یې یو غږ ك د خانه سره کشینا و وچی دې درکعتو په‌شمیر خبری کړي. دغه وخت پاچا او امیران به‌یې خدمت ته ورتله او ده به‌هم هغو ته د عدالت او احسان توصیه کوله او زیاربه‌یې یوست چی د ظالم لاس د مظلوم له گریوانه لنډ کړي.

---

(۱) آریانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواند میردحبیب السیر مؤلف لیکی چی یوکال په هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالدین عمرته ورغلل اوخپلی وی خوښته چی دعاوکړی ، شیخ ورته وویل چی : «منتقم جبار دقهر په داسی سرتبه کی دی چی هرڅوک چی دعاد پاره لاس پورته کړ لاس یې وباوهی او که څوله د شفاعت د پاره پرانیزی ژبه یې وچیږی » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاوکړه ، ژبه یې وباووهله اوله هغه څخه مړ سو .

شیخ بهاؤالدین په تل روژه ود چاتحفه اوهدیه یې نه منله پرخپلی روزی قانع و .

مولاناجامی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یې فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یې وایه :

دلارامیکه داری دل درو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنو رو دپیرو مخورواو علماولکه مولاناسعدالدین کاشغری(چی په ۸۶۰ هق کی مړ دی) او مولاناشمس الدین محمداسد(چی په ۸۴۲ هق کی مړ دی) او مولانا سعدالدین فرخ،او خواجه زین الدین خوافی،او مولاناقطب الدین ظهیری او مولانا شریف الدین عبدالقهار ،او مولانا تاج الدین حسن ، او خواجه شهاب الدین اسماعیل حصاری او نورو سره دشاهرخ میرزا په وخت کی له هراته دحجاز خواته ولاړ ، او دمکې ترحج وسدینی ترزیارت وروسته بیرته راغی او د (۸۵۷ هق)کال دلو مړی خور (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورو رخ مړ ، او دهرات دمختار دغره پهلمنه کی د هرات دعیدگاه شمال ته ښخ کړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې ميرزا ابوالقاسم بابر دشيخ له کلي «چغاره» څخه دده جنازه پرخپلو اوږو اوچته کړه، او دده خلف الصدق شيخ نورالدين ته يې پاتاور کړه .

مولانا شريف الدين عبدالقهار دده په وړ نه کې دا بيتونه وويل :

قدوة العارفين امام بحـق
قطب الاقطاب عصر شيخ عمر

در ربيع نخست وفصل ربيع
سوی فردوس کرد عزم سفر

در سموات غلغلی افتـاد
چون بکروبيان رسيد خبر

پرتر از سدره بارگاه زدند
که شهی ميرسد ز ملک بشر

عقل ميخواست نام و تاريخش
«گفتمش قطب اهل کشف عمر »

- ۸۵۷ ه ق -

بيانو ميرزا ابوالقاسم بابر دده پر قبر باندی په خپلو ډېرو شخصی پيسو دانی ودانه کړه .

مأخذ :

آريانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ
د ښاغلی محمد ابراهيم خليل ليکنه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۶ ـ بهاءوالدين (ملا) :

ملابهاءالدين پهختهه‌ساگزی‌دپښتو ژ بی پو خ لیکوال د کندهاردښار دېر و پهبازار کی‌اوسېد ـ پهدری‌او عربی‌هم پو هېده،او د کندهاردادبی‌انجمن غړی‌و ،ددلیکنی دهغه‌انجمن په پښتوسجله کی‌چاپسوی‌دی.دی تر(۱۳۳۴ هش) کال وروسته‌مړدی.

فر هنگ زبان و ادبیات‌پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۷۷ ـ بهاءوالدين نور بخش :

شاه‌بهاءالدین‌نو ر بخش دشاه‌قاسم‌نو ر بخش‌فاضل‌او لاد،او دخپل‌و خت‌نو میالی عالم و ،دعلم‌سره یې زهدهم درلود، او دسلطان‌حسین میرزا پهو روستیو وختو کی له عراقه‌هرات ته‌راغئی،او دخواجه افضل‌الدین محمد کرمانی په‌خانقا کی یې چی دعراق‌تر و ره‌دبانده‌وه و اړول،اوسلطان‌حسین میرزاو رته‌په‌درنه سترگه کتل،او هغه وخت‌چی‌سلطان‌حسین مړسو، او په خراسان کی‌دنفاق‌او ـ پریشانی او ربل سو ،نو شاه‌بهاءالدین آذربایجان ته‌ولاړاو هلته مړسو.

مأخذ :

حبیب السیر ـ ۱۱۵/۳ مخ

۱۵۷۸ـ بهادر خان :

دشاه‌حسین هوتک دعسکری قو او نومیالی سپه‌سالارو ،چی‌په(۱۱۳۸ ه ق)کال یې د«شال»او « ږوب » سیمی فتح کړې ده‌بریې هم‌ونیولې‌او شاه حسین‌و رته د « ورور »خطاب کاوه ، او عواسو«امیر لامراء » باله،او دپټې خزانې‌مئولف‌یې دشاه‌حسین هوتک بازو بولی او د « صدراکابردوران »او «خان‌عالیمکان» او « صدرالزمان » په القابو یادوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهادر خان دمیر ویس نیکه په وختو کی هم دآزادی غوښتو نکو په لومړی ډله-
کی و لاړو،او په هغه اولسی جرگه کی یی دخپل تبر دمشر په توگه گډون کړی و
، چی د میر ویس نیکه له خوا دپر دیو متجاو زینو پر خلاف جوړه سوی وه
دپټی خزانی مؤلف محمد هو تک یی داسی ستایی :

«په دې دوران په کندهار کی مشهور دی، په بهادری او په تور یالیو الی
معروف ، دپادشاه ظل الله یاز و دی ،او دلښکر و سالار ،شال او ږوب کلاوی یې-
فتح کا،او ډیرې یې ضبط کا،دبری سمند یې هری خواته چی مخ کا ،هغه ځای اخلی،او
بری یې له ازله په بر خه دی؛ په کندهار کې تو ل خلق پیژ نی،او محتاجان او فقرا یی
په کرم او سخاوت ساره دی،دجو دلاس یې زر بخش دی،او هر کله د غریبانو دستگیری
کا،پادشاه عالم پناه شاه حسین یې په «ورور»خطاب کا،او عوام یې په «امیر الامراء»-
یادکا؛خان عالیمکان په علو مو کی عالم دی،او په اشعارو بی نظیر ،شعراو علماً
په لاس د کرم پالی ،او هیڅکله یې مجلس له دی طایفو خالی نه وی،او په صله کی په
دوران طاق دی، او په ښندنه علمأ تـه حانم دی-چی له سفره راسی علمأاو شعرا سپلمه
کاااو دوی ته بهدنی و کا خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډیره ژوندی
و ستاتی آمین یا رب العالمین » .

دمحمد هو تک له لیکنی څرگند یږی چی بهادر خان سر بیره پر هـغه چی یو نو میالی
سپه سالارو ،دشعر او ادب او علماؤ سره یې هم دزړه مینه درلو دله او په خپله هم د -
پښتو ژ بی شاعرو او اشعار به یې پر اولسی و زن و یل،او د پښتو ژ بی د آثار و په
راغونډو لو کی یې زیار یو ست - لکه محمد هو تک چی د عبدالقادر خا ن ختک
حدیقه په خپله دناظم په قلم د بهادر خان سره لیدلې وه،دی دعبدالقادر په باب لیکی:

«په سنه (۱۱۱۵ هـ) یې یو بل کتاب نظم کړ، چې نوم یې دی «حدیقهٔ ختک» ـ دغه کتاب ما په سنه (۱۱۳۰ هـ) له صدر الزمان بهادر خان سره ولیدچې د مؤلف په دسخط و، د بهادر خان دامت شوکته (۱) همسې روایت کا چې په دیره ما دغه کتاب وموندچې د یو ختک په ضبط کې و.»

محمد هوتک د بهادر خان یوه بدله چې پر اولسي وزن یې ویلې وه هم په پټه خزانه کې راوړې ده او لیکلې یې دي چې:

«همسې وایي کاتب الحروف محمد هوتک غفر الله ذنوبه و ستر عیوبه، چې خان عالی ـ مکان د دې کتاب د پاره له خپلو اشعارو څخه ماته یوه بدله راکړه چې دلته یې ثبت کوم، چې کتاب له ذکر خیر د دې حاتم زمان خالي نه وي، او هر څوک چې یې ولولي دعا ورته وکا، هغه بدله دا ده:

بیلتون په زوردی تر لیمو مې سهانم څاڅي
لکه شبنم څاڅي
داسره یاقوت مې په لمن کې ستا په غم څاڅي
په غم الم څاڅي
ګوره لیلی باران داو بوستا په چم څاڅي
خنسګه پرچم څاڅي

* * *

راغله لیلی په شیتکې خال نخا په ګلو کوی
په سرو منګلو کوی

---

(۱) دیره: مقصد دیرهٔ اسماعیل خان او یا دیرهٔ غازي خان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار چې وزی سیل کا ، بڼ دبلبلو کوی

گل په او بلو کوی

ملالی ستر گی کاسیه په ویر ژلو کوی

زیب په کجلو کوی

دژو بل زړه وینی په هر گړی هر دم څاڅی

لکه شبنم څاڅی

* * *

ښکلی نجلی! دباغ په لور سه خه نڅا مکوه

عاشق رسوا مکوه

وریت سوی زړه سی دی سین یو ری خندا مکوه

را شه جفا مکوه

زه یم پتنګ ته یی ډیوه ماجلبلا مه کوه

نور ظلم بیا مکوه

یم ستاله عشقه لیونی پرما ، ماتم څی

غم او الم څاڅی

مآخذ :

پته خزانه ـ ۱۱۱ ، ۱۲۱ ، ۱۲۵ مخونه

د کابل ـ لوسړی چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۹ـ بهادر بدخشي :

دسعيد بدخشي زوی دهندداکبر پاچاپه وختوکیدتربت دسيمیواکوالو او هغه وختچی د«بهار» دصوبې امیران اکبرپاچاته پورتهسول اودده پلار سعيدهم دیاغی امیر انو سره یوځا ی سو'نوبهادرهم د خپلوا کی اعلان وکی او په خپل نامه یی سکه ووهله اوخطبهیی وویله چی پرسکه باندی دابیت کیندلی سوی و :

بهادرابن سلطان بن سعید ابن شهسلطان

پسر سلطا ن پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بیا چی دده پلا ر دمعصوم خان کابلی په وینا خپل زوی بها د رته ورغی بهادر بندی کی ؛ هغه وچی دا کبرپاچا له خوا صادق خان دیوه لوی لښکرسره دبهادرسقابلی ته ورووت اودسختی جگړی په پای کیبهادرووژل سو .

دده د وژلو کال (۹۸۸ ھ ق =۱۵۸۰م) کال و .

مأخذونه:

---

۱ - مأثرالامیرا- ۱/۳۹۰ مخ ، ۲ - اکبر نامه -۳/۳۸۳- مخ

۱۵۸۰ـ بهادر خان روهیله :

ددریاخان داودزی پښتون زوی او پههندکی د شاهجهان پاچاله نومیاليو سالارانو او امیرانوڅخه و .

هغهوختچی شاهجهان لا شهزادهو، بهادرخان دخپل پلارپه واسطهدهغه سره آشنا سوی و'اوبیا چی شاهجهان- دپاچهی پرتخت کښېنوستدهتهیې د خلورو ز رو پلیواو دوو ز رو سپیروسنصبو رکی اود« کالپی »دسیمی جا گیر اودهغیسیمی دسر کښانو سرکوتل یې هم و ر وسپارل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی هم دشاهجهان دپرتخت کښېناستلو په لومړی کال دعبدالله خان فیروز جنګ په ملګری د کالپي خواته رهی سو . خوچې د « ججهار » دسیمې یاغیان ایل کړی ، او ترسختې جګړې وروسته یې پردښمن بری وموندلاو دهغه بری له امله دشاجهان له خوا « نغاره » ور کړه سو .

ترهغه وروسته دد کن د ناظم اعظم خان په ملګری دخانجهان لودی استیصال ته وګمارل سو .

خوخانجهان لودی په بېړه سره انه ورسره جنګېد او بهادرخان دوه ځایه ټپی سو . پر مخکه ولوېد د خانجهان جګړ نو غوښته چې سر یې پرېکړی خو خانجهان پری نه ښوول او بهادرخان ژوندی پاته سو .

دشاهجهان دجلوس په شلرم کال دعادل خانی لښکرو سره په جګړه کی هم ټپی او بی هوښه شو چې بیاچا پورته یې بندی بوت او دشاهجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه له خوا ایله کړه سو او شاهجهان ډیر و نازاوه منصب یی ورله ور کړ او اوبیرته دا کالپی او قونوچ جاګیر ور و سپاره او د « ملکوسه » دسیمی دسر کښېناو سر کوتلو ته بې وګماره دیری وو ژل او کو رونه یې ورو ران کړه ، او د زړو ر تو ب انګازي یې هر لورته خپري سوې . تر هغه و روسته بهاد رخان په راجا جهارسنګه بند یله پسی ولاړاو هغه ته یې هم ما ته و رکړ .

په دی توګه بهادرخان رو هیله دشاهجهان پاچاد وخت په زیاتو جګړ و کی خپله تو ره ځلولې او سړا نه ښکا ره کړې وه چې تفصیل یې د « مآثرالامرا » د کتاب په لومړی ټو کی کی را وړه سوی دی .

هغه وخت چې شهزاده مرادبخش دبلخ خواته راغی هم دا بهادرخان ورسره و ، او کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې شهزاده مراد بخش له بلخه کابل ته راوګرځېد د بلخ صوبه داري او دهغه ولايت انتظام يې اصالت خان په اتفاق بهادر خان ته وسپاره ¹ او بيا چې شاهزاده محمد اورنګ زيب د بلخ ولايت ته راغی نو بهادر خان يې د ازبکانو سره جګړې ته وګماره. که څه هم بهادر خان په جګړه کې ډېر زيار و يوست خو دده رقيبانو شاهجهان ته داسې ورسوله چې ګواکې بهادر خان په خپل کار کې سستي کړيده ځکه يې نو دده د کالپی او فو نو ج جاګير ضبط کې او دده زړه هم مات سو خو چه، (۱۰۵۹ ه ق) (۱۶۴۹ م) کال د رجب د مياشتې په نولسمه او دجو لای په نولسمه په داسې حال کې چه د شهزاده محمد اورنګ زيب په ملګري کې يې د قندهار قلعه محاصره کړې وه د سامانې له ناروغۍ څخه مړ سو . او نواب غلام حسين دده د مړينې نېټه په دوو بيتو کې داسې وويله :

فخر هندوستان بهادر خان که جهان قائل شجاعت اوست

سر دو داغ فراق را بګذاشت داغ جان درسين رحلت اوست

د هند په (يوپي) کې «د شاهجهانپور» ښار د شاهجهان په نامه همده ودان کړی دی .

ماخذ :

۱- مآثر الامرا - ۱/۴۱۲ مخ تر ۴۲۰ مخ پوري - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱/۱۰۶ مخ

۱۵۸۱ - بهادر خان لوانی :

د محمدشاه په نوم يې له (۹۲۳ ه ق څخه تر ۹۳۷ ه ق پوري) د هند پر « بهادر بهار » حکومت کړی او ددريا خان لوانی زوی و .

طبقات اکبري ليکي چې دغه افغان په خپل نامه خطبه جاري کړه ² او سکه يې وو هله او ده هم د په وخت کې بابر پر بهار باندې يرغل وکی ³.

مأخذونه :

۱- طبقات اکبري - ۲- د هند په تاريخ او مدنيت کې د افغانانو برخه - قلمي - ۸۶ مخ

۱۵۸۴ـ بهادرخان لودي:

توریالی بهادرخان د خانجهان لودي وراره او د محمدخان لودي زوی و، د هند د مغلو په دربار کې یې یوزري منصب درلود، څلور سوه یې سپاره وو.

د «راجورۍ» په جګړه کې چې په (۱۰۳۹ هـ ق) کال کې پېښه سوې وه دده تور ـ یالیتوب او سېړانه غلیمانو لاهم منلی وو.

خافي خان لیکي: «بهادرخان توریالی» د راجوړۍ» په جګړه کې ښې توره ووهله، پای ته د ډېرو ټپوله کبله غوزار سو، له ډېره غیرته بېرته راوغورځېد، توره یې و کښله او په خوزا سېړانه یې پر غلیم برید وکړ، آخر د غلیم په ټوپک وویشته سو، او ولوېد، پای ته «پرسرام» نومی راجپوت چې د راجا بهارسنګ له ډلې و، پرراوغښتل، غوښته یې چې د دې سېړني زمري ککری غوڅه کړي، خو هغه زړیالی پښتانه په دغه حال کې جمدر له ملا راو کیښ او هغه راجپورت یې پر وراته وویشت او د «پرسرام» جمدر د بهادرخان پر غاړه برابر سو، ککری یې څیني پرېکړه، او د لامن د ګوتمې آس، توری او سپر سره یې خان اعظم ته ور وړه، خان اعظم د توریالي بهادرخان ککری د «بیر» د کلا په وره وځړوله او د لامن ګوتمي یې چې دده نوم پر لیکلی و، شاه جهان لره «بر هانپور» ته ویږله او شاه جهان مغول ډېر په خوښ شو.

مأخذونه:

۱ـ لودي پښتانه ـ د پوهاند رشا د تالیف ـ ۳۳۸ مخ

۲ـ پادشاهنامه ـ ۱/۲۷۶ مخ

۳ـ سیر المتاخرین ۲۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۳- بهادر سیستانی :

بهادرخان دسیستانی خانزمان وروردرے ژبی شاعرو ، ښه طبع یې درلوده او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ جفاپیشه دل‌سنګ‌ګرفته　　ګویابمن خسته ره‌جنګ‌ګرفته
بنشسته‌مسن برسر مسند خوبی　　شاهی‌است که‌جابرسراورنګ‌ګرفته

مأخذ :

پښتو آریانا دایرة‌المعارف ۳ -۵۴۵ مخ

۱۵۸۴- بهادر خراسانی :

محمدسلیم بهادرمحمداکبر خراسانی‌زوی ددری‌ژبی شاعرو، اوپه‌شعرکی‌سلیسه‌اوروانه طبع‌درلوده له‌خراسانه هندته تللی‌و ، اودسندپه‌شاوخواکی مړدی .

دابیت‌دده دی :

شد مائل بتان دل عاشق مزاج من
غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة‌المعارف - ۳/۵۴۷ مخ

۱۵۸۵- بهادر کوهاټی :

شیخ عبدالله معروف په حاجی بهادر دخپل وخت نومیالی عالم اولیکوال و . په(۹۸۹ھ ق) کال‌په‌اګره‌کی زیږیدلی او په (۱۰۹۹ھ ق) کال په کوهاټ‌کی مړ او همهلته ښخ دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دەپه تصوف کې هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری لەخلیفه گانوڅخەو .

د کریمداد پرالفنامه باندی یې په دری ژبه لویه شرحه لیکلې ده چې « مفتاح الدقایق » نومیږی .

مأخذ :

فرهنگ زبان‌وادبیات پښتو-۸۰ مخ

۱۵۸۶-بهاگل :

د وزیر فتح‌خان مشهور په اشرف الو زرا سنکوحه ماندینه‌او د سربلندخان او شاه‌پسندخان مور وه .

دنوای معارک د مولف د لیکنې سره سم‌دبهاگل ، دکشمیردارباب شاه (ندیانو)څخه .و ه چې‌په نوای معارک کې یې داسې یادونه راغلې ده :

«خسروقلم شرین رقم، فرها دوارکندن‌بیستون این‌مدعا، چنین بیان‌می‌نماید : کەاشرف الوزرا وزیرفتح خان از کمال تعشق‌مسمات « بها گل »از ارباب نشاط کشمیر درسلک ازدواج خود آورده بود ، با و بسیار محبت و دلبری داشت ، و از وی دو فرزند متولد گردیده یکې مسمی به سر بلند خان‌ودیگرشاه‌پسندخان‌ازقضا گردگار درچین تولدشاه‌پسند خان مسماة مذکور سرحیات درنقاب تراب کشیده، اشرف‌الوزرا ازسوزوگداز مفارقت‌اوبمجنون‌وارصحرا نوردلیلی جمال حیرانی‌اوبوده‌بعدچندایام تدارک همبستری‌سوفو ره داشت درسنه یکهزارو دوصدو سی‌ویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه‌محمود خان از کابل برآمده ، رونق افزای پشاور گردیده ، در انجا دختری جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باین همه دلبری، مستفاد از جمال بلا انگیز اوشود از دو دمان قاضی خیلان که از قدیم با رباب دول قرب و منزل دارند ، بدست آورده درشب اول گوهر ناسفته اش ، بسوزن الماس جفاسفته ، وآب وتاب از غنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته ، باز بخانه فرستاد ، وبمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید .

وبازدران روزها ، ارباب نشاط از کشمیر دختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی ، وخورشید اوج محبوبی ، وشرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور ، و لیلی باین شورش جمال ، چون لیل پیش نهار همانا گلدسته ایکه از بس لطافتش آب از چهره گل رفته ، وازنهایت نزاکتش شاخ گلبن ، خارخار حسرت شده .

اشرف الوزرا نادیده به مقتضا :

نه تنها عشق از دیدار خیزد   بسا کاین دولت از گفتار خیزد

شیفته جمال با کمال اوشده وبزور اورا در مشکوی اقبال برده ، صاحب خانه ساخته ، گلهای عیش و عشرت ز بوستان محبت اوسی چید ، وهر روزه مجلس آرای ، و شمع نای ونوش ، وتماشای لولیان روشن بوده . میراسماعیل شاه وکیل ناظمان حیدر آباد و خالویم شیرمحمد خان وکیل والیان خیر پور ، بجهت مبارکبادی نزد اشرف الوزرا رفتند ، وهدیه سنگینی پیشکش نمودند ، اشرف الوزرا نهایت خوش شده وتماشای لولیان بوکلای مذکور ، معه اکل وشرب عطا نمود وهم خلا فاخره عوض مبارکبادی مرحمت فرمود »

مأخذ :

نـوای معارک ـ تا لیف منشی عطا محمد شکار پوری ـ

چاپ کراچی ـ ۲۰۴ صفحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۷ـ بهاول خان :

د پښتو ژبې شاعر و' او د «بنو» په سیمه کې یې ژوند کاوه ـ په یوناني طب کې هم لوی کې لاس درلود ' او پلار یې شادی خان نومېد .

ده د زیتون جنګنامه په پښتو نظم ترجمه کړې ده ،او ژوند یې د دیرلسمې هجري پېړۍ په پای اتکل سوی دی . دا بیت دده دی :

بهاوله تل ګو یا په دې ګفتار شه

د نبي د پس روانو خدمتګار شه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۸۸ـ بهادر (ملا) :

په پښتو ژبه د دیني او مذهبي موضوعاتو له ناظمانو څخه و' داوسنۍ پېړۍ په سر کې د پښتوستان په سیمو کې اوسېد. دده څو مناجاتونه او منظومې خطبې سته دا بیت دده دی: د بهادر ویل به هلته د ربه کارشي به لحد کې چې شي سوال ربانی

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۹۷ مخ

۱۵۸۹ـ بهاول خان :

د پښتو ژبې شاعر و' او د پېښور د بنو په سیمه کې یې د یوناني طب طبابت کاوه . د پلار نوم یې حکیم شادی خان و .

« د جنګنامه زیتون » په نامه یې یوه قصه په پښتو مثنوي د دهکنې ژبې له یوه کتاب څخه په ۱۲۸۵ ه ق کال کې ترجمه کړې وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه موده په سوات کی اوسېد ، اودسوات «باباجی صاحب » ته یې عقید درلودله « د جنګنامې » د سر بیت د داسې دی :

د کونینو خاوند ته یې ای سبحانه
هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او د کتاب د نظمولو سبب داسې بیانوی :

بهاول تل ګویا په دا ګفتار شه
د نبی د پس روانو خدمتګار شه
اوس سبب ددې کتاب واوره له ما نه
په د هکنی زبان رقم و ، زما جانه
مشتهر وه په قصه د زیتون ګوره
عجائب د محمد حنیفه روره
مخیل شوم په خپل زړه کی دا کتاب
افغانی ژبه روان کړم په شتاب
په پښتو می کړه بدل هندی زبان
چې عجب وه حنیفه زیتون بیان

د کتاب په پای کی وایی :

له فساده شه آباد دا کل جهان
فتنې پورته شوی بې حده دا زمان
پلار او زوی بې اتفاق شول وئې ګوره
محبت شه بر طرف د رو رله روره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادان او شاگردان صاحب عناد شول

دازمان کی بیخ کندو نکی دبنیا دشول

عزت نه گوری دنیاوته یې مخ دی

څوک چې ترک که دا خصلت دهغه سخ دی

بهاوله ! ته گویا په استغفار شه

له فساده له عناده تو به گار شه

یې غریب عاجز مسکین او بی نصیب

په دا ملک کی یې مشهوره په طبیب

قصه تم شوه اې زما یاره دلداره

لافی نه کړم خبردار شه اې هوښیاره

شین اونون وبی او هی له ایامه (۱)

دغه حال وه ویې گوره صاحب نامه

وؤ تاریخ یو و یشتم د دویم خو ر

سن هجری «غرفه» (۲) کی گوره په هرطور

بی او هی الف اولام کړه نورتمام (۳)

که هوښیار یې فکر وکړه دا ده نام

شین الف او دال او یا و خاو نون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کی ذوفنون

---

(۱) یعنی « شنبه » (۲) ۱۲۷۵ هـ ۱

(۳) بها ول (۴) شا دی خا ن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مشهور په حاو کاف و یا و میم (۱)

که ته هوش کړې نوربه ز رشې پرې فهیم

د ل رنجه شو په اتمام د دې بیا ن

آخر کار دی تاسف ا و دی ارما ن

مأخذ :

تپرهېرشاعران -۷۰۲مخ

۱۵۹۰- بهاء و لد بلخی :

سلطان العلما بهاالدین محمد دحسین خطیبی بلخی زوی معروف په «بهاولد» دشپږمې هجري پېړۍ په پای اوداوومې هجرې پېړۍ په سر کې له سترو نومیالیو صوفیانواو عارفانو څخه تېرسوی دی، اودشرق د سلام نړی دسترصوفی او نومیالی شاعرمولانا جلال الدین بلخی پلار و .

دبهاولد پلارحسین داحمد خطیبی زوی هم دخپل وخت له زبرګانو څخه ګڼل کېده او درضی الدین نیشاپوری مشهور شاعر استادو اومورېې دخوار زمشاها نوشاهی کورنۍ ته منسوبه وه ' اودخطیبی د کهول نسبت بیاابوبکر صدیق ته رسېده .
بهاو لد په طریقت کې د شیخ نجم الدین کبری لاس نیوی کړ ی نو د هغه له خلیفه ګا نو څخه و .

دزیاتې پوهې له امله یې خورا اغیزه ناک اوله تاثیره ډک مجلس درلود، ځکه نوخورا ډیروګړی پرراغونډېدل اولېږ همدی سببه خوارزمشاه رو ځینې داربدلو ' څوچې بهاو

---

(۱) یعنی « حکیم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې دبلخ اوخراسان په پرېښو ولو مجبور کې، او په دې مجبورۍ کې د امام فخر رازي سره دبهاولد دنظر اختلاف هم بې اغيزې نه و، نو ځکه بهاولد په خپل کتاب «المعارف» کې پر محمد خوارزمشاه او امام فخر رازي باندې حملې کړې دي، او دواړه په مبتدعه ډله کې راوړي او د خپل کتاب په يو ځای کې ليکل چې :

« فخر رازی و زين کيشی و خوارزمشاه را و چندين مبتدع ديگر بودند، گفتم تمام صد هزار دلهای با راحت و شکوفها و دولتها را رها کرده ايد، و در ين دوسه تاريخ گريخته ايد، و چندين معجزات وبراهين را مانده ايد و بنزد دوسه خيال رفته ايد، اين چندين روشنايی آن مدد نکرد که اين دوسه تاريکی عالم را برشما تاريک دارد؟ واين غلبه بهراز آنست که نفس غالب است وشما را بی کار می دارد، وسعی می کند بدی وچون بی کار باشيد همه بدی کرده شود وتاريک ووسوسه وخيال وسوداهای فاسده وضلالت پديد آيد، از آنک عقل غريبست ونفس در ملکت خودست، وآن مملکت از آن شياطين است، و اين دنياست که ماحضرست و حجابست از در غيب ... (۱).

په يو بل ځای کې هم د امام فخر رازي په نسبت د خوارزمشاه تينګ ارادت ته اشاره کوي او وايي چې :

« ده خپل يو مقرب ته ويلي دي چې هر ځای چې د امام وعظ کوي «با کمر زر و کلاه مغرق بر پايهای منبروی نشينند » او بيايي نو امام مبتدع بللی او د کلام الله شخه يې دده تأ ويلونه اشاره کړې ده او ويلي يې دي :

«... اسباب نزول آيات و نحوها وحکمتها واشعار وامثال می گويد...

---

(۱) کتاب المعارف - د ۱۳۳۳ د تهران چاپ - ۱-۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

و محمد علی حکیم را سلطان او لیا میگفت او ، جهو دا ن بنز دوی نور یته سی خو اند ند من چو ن بشنید م این نوع سخن ، و خود را بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه تصورسوازنه یافتم گفتم من همچون یکی آحادی ام اندر جهان بیان ، تاسلامتی آن جهان طلبم ، اکنو ن چنگ از گفت و خاقان بدارم و هیچ مر تبه و جا هی نجویم بـا هیچ خلقی ، هـر کجا افتادم ، افتـادم وهر کجا بر خاستم برخاستم ، اگر چه خلقی نطا ره گرمن باشند التفات خود را از خلقان پا ک کنم واصغای ایشان واپیش خودنیارم واز هیچ فضیحتی احترازنکنم ، همان انگارم که کلوخی ام ، الله مرااز حال بیحالی سی گرداند تامرا کجارساند وکجا اندازد وبچند صفتم گرداند ، اذاوقعت الواقعته برخواندم ، خودراچودیواری دانستم که فرو افتادم تا کدام اجزام را خفض کند و کدام رارفع کند ...» په دی خبرو کی په صراحت بهاء ولداو امام فخر رازی او دحکمت او کلام نو رو پو هانو ته مبتدعه ویلی دی ، خوځنګه چی هغوی دخوارزمشاه له خواحمایه کیدل نوبهاولد خپل خان ددوی په موازنه کی نه موندہ اووطن پریښوولوته چمتو سو ، اودقراینوڅخه څرګند یږی چی د(٦۱۰ هق) په شا وخوا کی یی له بلخه هجرت کړی دی ، ځکه چی دده د هجرت په وخت کی دده زوی مولانا جلال ا لدین بلخی شپږ کلن و ، اوځنګه چی مولانا په (٦۰٣ هق) کی زیږیدلی نوددہ هجرت بایدد (٦۱۰ ه ق) کال په شاوخوا کی و .

دا کټر ذبیح الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء و لد مهاجرت په مطلق ډ و ل د مغو لو د حملی له ډاره نه و ، ځکه چی د مغو لو د حملی ډار تردې پیښی دری څلور کاله و روسته پیدا سو ه او شپږ کا له پس عملی سو ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهاءولد د هجرت په لار کې نیشاپور ته ورغی او د شیخ عطار سره یې وکتل او شیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چې وروسته مولانا جلال الدین شو) ده دیې په توګه ورکی. بیا نو بهاء ولد له نیشاپوره بغداد ته او له هغه ځایه مکې ته ولاړ، او بیا له هغه ځایه د شام او روم لوری ته رهی شو او څو کاله یې د ارزنجان او ملطیه او لارنده په ښارو کې تېر کړه او تر هغه وروسته د علاالدین کیقباد د سلجوقی په بلنه «قونیه» ته ولاړ او هم هلته پاتې شو، په وعظ او ارشاد یې خوله پورې کړه، ډیر شاګردان او مریدان یې وموندل، خو چې د افلاکی په روایت د (۶۲۸ هـ ق) په دوهمه خور، او د دولتشاه سمرقندی په روایت په (۶۳۱ هـ ق) کال په داسې حال کې مړ شو چې د نیاته یې یو خوراستر معنوی شخصیت لکه مولانا جلال الدین بلخی روزلی پرېښود.

سربېره پر هغه یې یو کتاب «دالمعارف» په نامه خپل یوازنی اثر پرېښی دی چې دده د شلو مجلس او مواعظو یوه ګټوره مجموعه ده چې په خپله یې د کتاب په شکل ترتیب کړی و. داکتر صفا ددې کتاب په باب لکلی چې:

« درین کتاب حقایق عرفان و دین و تفاسیر و تأویلاتی از آیات قرآنی با بیانی شیو او دل انگیز و با فصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار گرفته است و سخن گوینده چنان شیرین و دلپذیر است که در بسیاری از موارد در لطافت بشعر می ماند و در عین حال شامل بسیاری از لغات و تعبیرات و ترکیبات نادر پارسی است که مسلما تحت تاثیر زبان تخاطب بلخ بوجود آمده است.

هر بحثی یا هر مجلسی با بیان هر حالتی از احوال که بهاولد آنها را موضوع گفتار یا نگارش قرار داده یا عنوان فصل ذکر شده و بدین ترتیب کتاب المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خود کتابی عظیم است از عدهٔ بسیار فصول ترتیب یافته است -»

مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران -۲/۱۰۱۹ مخ

۲- المعارف - ۱/۲۴۵ مخ

۱۵۹۱- بهرام :

د پېښوردسیمو د پښتوژبی اولسی شاعروٴ اود(۱۲۵۰ ه ق) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه یوه بدله یې د«جم ډارستتر» په کتاب»د پښتنخواد«شعرهاربهار» کی راغلی او هغه داده :

معمورنه شوم زه په وصال د دلبر
شوګیرې کړم مدام پسی زه شوم اوتر

سپین مخ دې ګلزار توری زلفی سنبل
مروارید دی دندان دواه لب دی سره زر

ستاسقام دی په ښار خبر دارشه ښارو
زه مین په تا د ډېر که ته وکړې باور

سپین مخ دی آیین (۱) زنخدان دی ګبین
تول صورت دی سیمین تجلی کا دنمر

---

(۱) د هنداری په معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین مخ دی چراغ څما ره شه پرې داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سحر

چې عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ورکړی سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ
۲ - د پښتنخوا هارو بهار - ۱۳۳ مخ

۱۵۹۴ - بهرام تګاوی:

د پښتو ژبې شاعر او د (۱۲۴۹ ه ق) کال په شاو خوا کې د تګاو په سیمه کې زیږیدلی، وسا په ولسی اوز انو یې هم شعرونه ویل چې پښتنې سندرغاړو به پخپلو سند - رو کې زغول ده په اشعارو کې دمینې دردپټ دی اودا ده دده د کلام نمونې

په هر بڼ کې چې بلبل وهي نارې
حواله کړی په غمجن زړګی ارې

هغه وریځ را باندی تیره شی په غم کې
چې دی وګورم په مخ زلفی خوری

د زړه داغ مې پسې لاهسې بتر شی
چې دری کړی په داسپین تندی سورې

په لیمو به یې قبول کړم کبرنه کړم
ستا د درخس وخاشاک سپیری ایرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوپه زړه کې هوش اوطاقت ورکښي
څوکڅې اورې «دبهرام» دخولې مسرې

نه وينم په ستر گو دخپل ياربشر عالمه
ساله را نغې چې را تلو ته يې وم په تمه

وسوزې نصيبه دا په تاخه اپت پروت دی
وسومه په سينه کې ديارلکه داشمه

زه شورو فرياد کړم سلامت نه يم سين بم
کله آه او سوز کوی له سينی نه ببغمه

نه وينم راحت بې له زحمته په خپل عمر
نه سی شی بې ياره په دانورو شکايودمه

وبه سرې «بهرامه» عاقبت په دی سودا کی
تاچې ځان دسينې اورته ورانده کړویکدمه

مأخذ:

پښتانه شعراء ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳ـ بهرام پېښوری :

د پښتو ژبې شاعر و ، او د(۱۲۵۰ هق) کال په شاو خوا کې پېښو ر په سيمو کې او ـ سېده ، او هم هلته ز بږ يدلی دی.

دار مستترمستشرق ددهنو م او شعر ضبط کړی دی ، او دا بدله يې «د پښتو نخوا ـ هارو بهار» کې راغلې ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمو رنه شوم زه په وصال ددلبر
شو گیرې کړم مدام پسې زه شوم او تر

سپین مخ دی گزار تو ری زلفی سنبل
سر و ار یددی دندان دو اړه لب دی سره ز ر

ستا مقام دی په ښار خبر دار شه ښار و
زه سپین په تا ډېر که ته و کړې با و ر

سپین مخ دی آیین زنخدان دی گبین
تو ل صورت دی سیمین تجلی کا دلمر

سپین مخ دی چراغ زما زړه شه پری داغ
ما نیولی د لبار ستا په وقت دسحر

چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته و رکړې سلام

مأخذونه:

۱- د پښتنخوا هارو بهار- د کابل چاپ - ۱۳۴ مخ
۲- پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ

۱۵۹۴- بهرام خان ختک:

دخوشحال خان ختک هغه نااهله زوی و ، چی دخپل ستر پلار په مقابل کی پاڅېدا و دخپلو شخصی غرض او خود خواهی دپاره یې دخپل پلار دملی مبارزو په لاره خنډونه اچول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام د(۱۰۵۳هق=۱۶۴۳م) کال په‌لو سړی‌خو ر زیږ پدلی و ،چی پلار یې دده دزیږ پدو نېټه پر نیکمر غه نیو لې وه ،او دزیږ پدو کال یې د « بخت باباآمد » له‌جملې څخه را ایستلی‌و ، لکه چې و یلی یې دی :

دریا و الف ماه ربیع‌الاول

بهرام‌آمدبر وی‌رخشنده چو ماه

تاریخش « بخت بابا آمد »

زین‌جمله‌شو دجیم هزار و پینجاه (۱)

خو له بده مرغه دباباد بدبختی سبب سو ، او چی خوشحال‌خان سړ کېده‌نو خپله فر زندانو ته‌یې وصیت‌و کئی چې :« که‌سو بهرام و ړاندی‌و ر وستو په لاس کېږیو- زی سر یې کړی، نیمایی یې‌دماسرته ،نیمایی یې‌دما پښو ته وسپځی؟،هاله‌به‌دماروح تاسو خوشنو دشی»(۲) بهرام‌له‌یوی خوا په‌خپله دقو مدسر داری او خانی لیونی‌ؤ او له‌بلی خوا دهندمغو لی‌حکمران سهابت‌خان‌دبهرام‌خان‌له‌دې‌خو دخو اهی‌څخه استفاده‌و کړه‌او دی‌یې‌دخپل پلار«خوشحال‌خان» په‌مقابل کې‌و بار او ه،نو ځکه بهرام هم‌دخپل پلار او هم دخپل‌و رو راشرف‌خان هجری‌چې‌دو اړه‌دهنددمغلو دتسلط پرضد مبارزه‌کوله مخالف سو- د اشرف‌خان ځکه مخالف‌و ، چی د خوشحال خان د بند یګرت پـه وخت د اولس سرداری اشرف خان ته‌سپارلې سوی‌وه او خوشحال خان هم هغه دمشرتوب وړ باله .

---

(۱) تاریخ مرصع- دپېښور چاپ -۲۵۸مخ

(۲) تاریخ مرصع-دپېښور چاپ- ۱۸۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام خان مهابت خان ته ورغئی او هغه ته یې ډاډو رکی چې دخپل پلار پر خلاف دده هر حکم ته چمتو دی او مهابت خان هم له خپلی خوا دمرستې ډاډو رکی هغه و، چې د(۱۰۸۳ هق=۱۶۷۳ م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کې دخوشحال-خان او بهرام خان ترمنځ وړې وړې جګړې پیل سوې، او همدارازد(۱۰۸۴ ه ق ۱۶۷۳ م) په محرم کی بیاد پلار او زوی ترمنځ جنګو نه و سول چې په دې جنګو کې خوشحال خان بری و موند او وروسته دا سې ډېرې جګړې او شخړې د بهرام او دده د پلار خوشحال خان ترمنځ پیښې سوې دي چې تفصیل یې په خپله د خوشحال-خان په «کلیات» او دافضل خان ختک په «تاریخ مرصع» او د استاد دوست محمد کامل په «خوشحال خان ختک ــ سوانح حیات او ادبي آثار پر تبصره» کتاب کې راغلی دی.

خو دلته دنمونې په توګه د خوشحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمې څو شعرونه راخلو خوشحال وايي:

دبهرام له حاله څه وایم و چاته
حال دخپل زوو یه ښکاره دی و باباته

هم فضول هم مزور هم مذبذب دی
هم یکرنګ و یل به نه کاندی و چاته

په یوه ذره کی پاسه په اسمان شی
په یوه ذره کی شی تحت الثراته

دخپل خوی په ګردابونو کی غوټه خوری
دا عادت به یې رد نشی ترمماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا هنر دسر داری نه زده بهرامه
سر داری دی په خپل دو ر کړه بدنامه

هم تمامی خپلخانې لره بلاشوی
هم خپل خان لره بلاشوې بدفرجامه

تاطاهر د کم عقلې په جرگو سړ کړ
او س فارغ شوې دطاهر له انتقامه

تاخپل خان لره دمرگ رخنه پیدا کړه
خپلخانه دی په بدخوی کړه بې آرامه

په داهسی بدخو یې بې بخته نه یې
چې لانه یې دخونې هاتې ترزامه

مشر و رو ر دی په زندان کړ ته خانی کړې
داخانی دی شه په خان پو ری حرامه

چې خانی ته دی هو س د زړه په زور کړ
لاځایی وه ستادزړه اندیښنه خامه

نو ر دی نو مدما دزویو په شمارمه شه
د خوشحال خټک و ینا په داتمامه

بهرام بخه دی بد رنگـــد
رنگا رنگ زهو ر بري پو ری

که زیو رو رځنی وا خلې
نو ر به نه پوری په تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

که احمق په دولت ښه شی
که ترې و لاړ شی خو د به ګوری

اله ویشت لرم زویه
نغښته یو د بل په رنګ

بهرام هغه خنزیر دی
چې لایق دی د تفنګ

خو ک بهرام غوندی منحوس بدبخت بخیل شی
په شان یې خپلخانه شی تار په تار

منافق لئیم ، مردود د زمانې شی
دخپل پلار سره آغاز کاندی کارزار

ابلهی بدګمانی تر هسی حده
تر نظر یې له وسوسه ښه هم بده

بد ګو یی خست بد نیت تردا بهور ته
سکه و رو نه یې پردی کړل له حسابه

که به نیت که ښه خلقت که سخاوت دی
دایې واړه له زړه لاړل له خولې له یده

په مجلس یې پر آمد له منځه تللی
بلمنه کو ر یکښې خطابې خوشامده

چې په ملک د پلار غایم هغه یې ستر ګی
په دوستانو یې د پلار کینه بې حده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که‌دباغ انگو ر یې‌د بر وی‌و خپل پلار ته
مگر درست ژ نـکو ری و ر کا له سبده

دژ و ند یو دز ړه‌ر نځ دی‌دسـړ و شر م
په ژ و ندو ن دبابا و رشه تر لحده

دخو شحال‌عقل‌خطانه‌و ،نو ر خه‌و
چی‌خانی‌یې‌په‌بهر ام کړ له نامز ده

دخو شحال‌د پو ر تنی‌شعر له‌و ر و ستی بیت‌څخه‌داسی‌ څر گندیږی‌چی‌خو شحال‌خان په لو سړی سر کی بهر ام ته هم خوشبینه و ، او خا نی یې دده په نامه کړې‌وه‌ بلکه ه‌یوه بله‌ پغزل کی‌یې دخانی‌چل‌اوچلند هم ورښوولی‌ؤ‌لکه‌چی‌وایې:

زما زړه‌له‌چانه روغ نه‌دی بهرامه
دهرچاسره‌سی‌زیست‌دی له‌نا کامه

نو کری خوانی‌دا دواړه لکه‌بام‌دی
په پیری کی له لاړل دواړه پا مه

اوس دادواړه‌بامه‌ستادی ننداره کړه
غافل‌مه‌شه‌یو زمان ترصبح وشامه

په‌دا اوښ باندي چی‌ستا کجاوه ا یښی
رسوه یې چی پری نوزی تر مقامه

خودای دا ننداره شی شکرو کاړه
په‌چانه‌وي دا خو ښی علی‌الدوامه

تو لاتبـر ا بو یه په‌اسلام کی
چی‌یې‌نه‌وی هغه‌نه‌دی‌له‌اسلامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل شرته دشاهین سنګل پیدا کړه
اهل خیروته حلیم شه ترحمامه

خودی توان توفیق رسیږی بیرون مشه
په هردم د پښتانـه ننګ و نـامه

ته دچاو جام ته هیله امید مکړه
حریفان دی باده نوش وی ستاله جامه

دګنګاش د پرخاش سه ځوانان پیدا کړه
چی پری چارد ملک و مال شی انتظامه

خوره خوروه ګټه ساته د کارد پاره
کامرانی شی د دنیاله سرانجامه

سه سردار و ته د نوم خزانه بویه
که نور هیڅ ور ځخه نه وی بی له نامه

ور کول، تو ري وهل دادواړه بویه
چی پری چارد سرداری شی انصرامه

یا تکیه دیوه خدای ده یا د توری
په جرګو مرکو نشی کار تمامه

که سردار د خلقو زړلری هنر ه
بندوبست د عالم نشی بی صمصامه

رخنه ګرد ملک په خونه ماران دی
چی ماران د خونی شته خوبی کدامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی نقش د توری کښېښی راته غوږ کړه
کامرو ا به شی هاله له هره کامه

رعایت له رعیته سره ښه دی
دا هاله چی بیرون نه وی له احکامه

محوجفا د خپلو و ړی هو نبره به ښادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

ښه محوانان به خپل هو د پری نیردی له لاسه
که یې سرشی دخونی مزری تر زامه

کته ل توری غشی خوری ساتی د جنګ وری
مردبه سو ر نشی په زړه له انتقامه

کلیله دمنه بهسو کړي راشه کو ره
چی څه درسی درته توی کړه د کلامه

چی دی زړه هغه کوهر به پکښی مو سی
که پری یو ه شی له آغازه تر انجامه(۱)

خو له هغو اشعا رو څخه چی تردی شعر دسخه را وړه سوه
معلو میږي چی بهرام د خپل پلا ر دا نصحیت منلی نه و ، بلکه بالعکس
یې د هغه سر ه مخالفت پیل کړي و' خو چی دومره په تنګه کړی و چی
په پای کی یې

(۱) داقصیده او ږ د ه و ه دلته یې خوییته را و اخستل سول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاق هم کې لکه چې پخپله خوشحال خان وایی :

په داهونبره قباحت اشرف عاشق نشو
چې بهرام داهسی عاق شوخه حکمت دی

چې وعقل ته ددو اړو نظر وکړې
پروت ددواړوپه وجود کی حماقت دی

د بهرام تېری په دادی په بـدی کی
چې لړلی ددنیا په محبت دی

خدای د ی داعلت نصیب د هیچا نه کا
ددنیـا محبت سر د هـر علت د ی

لکه نیت د بهرام خه و ، هسی وشو
د سړ ی دچاری کل مدارپه نیت دی

په داهسی وخت چې دوردفسا ددی
پلار ناحقه د فرزند په تربیت دي

چې خپل پلار شړی په تو ر و په لښکرو
په داهسی زویو سل خلی لعنت دي

که خوك شته چې په داچارو نظروکا
لا ی د پند د نصیحت لا ی د عبرت دی

زوی له پلار نه ویزارشی پلار له زویه
قباحت د ی، قباحت د ي قباحت د ي

سره له د ی تولوبدیوچې بهرام خان درلودلې بیاهم څنگه چې دفضل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب د کورنۍ غړی و ، د ادب سره یې مینه د زړلو دله -په تېره بیا په خو شنو یسی کی د یر ماهر وه چې حتی په څپله هغه پلاره چې دده له لاسه یې ډ برې ناخوا لې لیدلې وی دبهرام د اکمال داسی ستایی :

عطار ددی نور قلم لەلاسه کښېږدی

چې په داخوبی بهرام انشا اسلاکه

مأخذونه :

دخوشحال خان خټک کلیات - د کندهار چاپ- ۲۱۵ -۵۸۶-۹۲۷-۹۷۲-۹۷۸،۹۸۴-۱۰۳۴، او نور مخونه

۲ - تاریخ مرصع د پېښو رچاپ - له ۲۷۲ مخ څخه تر ۳۸۱ مخ پورې

۳ - خوشحال خان خټک - سو انح حیا ت او د ادبی آثار پرتبصره - له ۱۳۷ مخ څخه تر ۲۰۸ مخ پوورې داستاد دوست محمد کامل لیکنه .

۱۵۹۵ - بهرامشاه غزنوی :

دمسعود زوی، د ابراهیم لمسی ، دمسعود کړوسی اودسلطان محمودغزنوی کړوسی دغزنی له نوسیالیو پاچهانو څخه و .

هغه وخت چې بهرامشاه خپل وروراسلانشاه چې د(۵۱۰ ه ق) کال د کوچنی اختر د میاشتی په شلمه دسلطان سنجر سره په جگړه کی یې ماته کړې وه و واژه ـ نو پخپله دسلجوقیانو په مرسته په (۵۱۲ ه ق) کال په غزنی کی دپاچهی پرتخت کښېنوست "۱ و دالوړې خل و ، چې دده په وخت سلجوقیان غزنی ته راغلل.

سید حسن غزنوی دهغه وخت نامتو شاعردده دجلوس په باب یوه قصیده ووه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو بیت یې دا دی :

سنائی بر آمد ز هفت آسمان   که بهرامشاه هست شاه جهان

خو په حقیقت کې د ده خو په د جلوس ورځ د غزني د امپراتورۍ دد سقوط د پیل او د آل ناصر د بدمرغۍ ورځ وه. ځکه نو د غزني ستر حکیم ابوالمجد مجدود سنائي د بهرام شاه د پردیو د سلطې خطرته داشان ملتفت کاوه او ورته ویل یې :

ملک چون بوستان نخندد خوش
تا نگرید سنان چون آتش

بکن از خون دشمن آلوده
تیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بردون زن
گردن گرد نان گردون زن

خصم خود را به تیغ بردر پوست
که دو سر در یکی کله نه نکوست

تنگ باشد یکی جهان و دو شاه
عیب باشد یکی سپهر و دو ماه

همدا د ماجرې یا نو راوستل وو، چې د غور امیران یې پر بهرامشاه باندې په قهر کړه او د غزني ښکلی ښار یې وران کې .

په هر صورت بهرام شاه په غزني کې له (۵۱۲ ه ق) کال څخه تر (۵۵۲ ه ق) کال پورې پاچهي کړه چې زیاته موده یې په آرامۍ تېره سوې ده. دده القاب مورخینو داسې راوړي دي «السلطان الاعظم یمین الدوله وامین الملة ابو المظفر بهرامشاه» او کته مت

هغه القاب دي چې سترسلطان محمود غزنوي ځانته ټاکلي وو .

دبهرامشاه د پاچهۍ په وخت کې دوې پېښې زيات اهميت لري او دیادولو وړ دي : یوه پرهندوستان باندې یرغل او بل دغور د امیرانو سره جګړه، چې ددې دواړو پېښو لنډيز دا ډول دی :

محمد باهليم چې دارسلانشاه غزنوي په وختو کې دهندوستان سپه سالارو، دبهرامشاه دپاچهۍ په وخت کې یې دده له حکمه سرو غړاوه، بهرامشاه په (٥١٢ ه ق) کال لاهور ته لښکر و یوست او باهليم يې ونيو، خو تر ګناه يې وتېرسو، او بیرته يې دهندوستان سالاري ورکړه او پخپله غزني ته را وګرځېد .

خو وروسته باهليم د « سوالک د » ولايت « دبيره » په سيمه د«ناګور» په نامه يوه ټينګه کلا ودانه کړه او بيا يې بغاوت ته ملا وتړله، چې بهرامشاه يې مجبور کې چې پرهندوستان ته لښکري وباسي ؛ هغه وچې بهرامشاه دلس زرو سپرو سره په ملتان کې د باهليم د دوو سوو زرو جګړنو سره مخامخ سو، او باهليم په جګړه کې دخپلو دو زامنو سره په هغه خندق کې ډوب سو، چې دوی د بهرامشاه او دبهرامشاه دلښکر دډوبېدولو د پاره کيندلی و، او بهرامشاه بيرته بريالی غزني ته راستون سو، او دابراهيم علوي زوی حسين يې دهند په سالارۍ وټاکه.

خو وروسته ددوهمې ناوړې پېښې سره مخامخ سو، او هغه داوه چې ملک الجبال قطب الدين محمد غوري د حسين زوی له خپلو وروڼو څخه خواشينی سو، اوله غوره څخه غزني ته ولاړ، څنګه چې ډېر ځوانمرده، سخي او ښکلی زلمی و، ډېر ژر يې دغزني په خلکو کې محبوبيت پيدا کې، او ډېر خلک ور باندې راغونډ سول ځکه نو بهرامشاه له هغه څخه وېرېده او په پټه يې دچا په لاس زهر ورکړه وي واژه. سلطان سيف الدين سوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غور پاچا چې د خپل ورور له وژلو خبر سو ، د غزني خواته یې لښکر ویوست بهرامشاه ماتې و کړه د هند خواته وتښتید، خوشنګه چې له یوې خوا سلطان سیف الدین خپل غوري لښکر غورته رخصت کړه او له بلې خواژ مې را ورسېدا و د غور او غزني ترمنځ لارې واوروېندې کړې نو د غزني خلکو بهرامشاه احوال ولېږه چې سیف الدین په غزني کې بې لښکره پاته دی دا تنګ وخت د غه دی- بهرامشاه په تلوار غزني ته ځان را و رساوه، سیف الدین سوري د غورخواته وخوځېد خو بهرامشاه لښکر ورپسې واستاو ه او تر یوې سختې جګړې و روسته چې د سلطان سیف الدین په تیر کېن کې یو غشي هم پاته نسو ، نو سیف الدین سوري د بهرامشاه د لښکر په لاس کښېوت او بیرته یې غزني ته را و وستاو په غزني کې د بهرامشاه په امر په ډېری ناسردی او رسوایي د خپل و زیر سید مجدالدین موسوي سره د «طاق» پر پله په غړغړه و ځړول سو ، بیا یې سر ځینې پر یکړ او بغداد ته یې سنجر ته و لېږ ه .

قاضي منهاج سراج جوزجاني په طبقات ناصري کې د سیف الدین سوري دوژلو صحنه داسې ښیي :

«سوري با خواص خو د که از غور بود ند ، و با و زیر سید مجدالدین موسوي بیرون شده و راه غور گرفت، سواران بهرامشاهي او را تعاقب نمودند تا در حدود سنگ سوراخ او را در یافتند- سلطان سوري با تنې چند معدود که بود، با سواران بهرامشاهي بجنگ پیوست، تا ممکن بود سوار قتال میکرد ، چون پیاده شد، پناه بکوه برد، او و وزیر و خواص او تا تیر در کیش داشتند، هیچکس را امجال آن نبود که پیرامن او گشتې ـ چون در تیر کش او تیر نماند او را بعهد و دست راست بگرفتند و بدست آوردند، چون بدر شهر غزنین رسیدند و اشتر بیاوردند، بریکې سلطان سوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

را برنشاندند، وبر یکی وزیر او سیدمجد الدین موسوی را گردشهر غزنین تشهیر کرد ند واز بالای خانه هاخاکستر و خاشاک ونجاست در سرمبارک ایشان می ریختند تابسر پل طاق غزنین رسیدند سلطان سوری ووزیراوسیدمجدالدین موسوی هردو راصلب کردند وازپل بیاویختند، وچنین ظلمی و فضیحتی بران پادشاه خو بر وی ستوده سیرت عادل وشجاع بکردند، حق تعالی سلطان علاءالدین حسن را که برادرسلطان سوری بود نصرت بخشید تاآن حرکت و فضیحت رانتقام کرد (۱)»

داناو په خبرد بریښنا په څېر د غور په غرو کې خپور شو او د تالندی په شان یې آزانګه و کړه، او د غور پاچا سلطان بهاالدین د مخه تر هغه چې د خپل وژلي سوي ورور د پاتا پر کسبله کښېني دغور، ګرمسیر او غرجستان څخه یې خو را لوی لښکر سره راغونډ کړ، او پر غزنی یې دیرغل تکل وکی، خو چې د ګیلان سیمې ته ورسېد له هغه یره غیظه نا روغه او مړ سو.

دده پر ځای یې ورور سلطان علاء الدین کښېنوست او هغه هم د لوی لشکر سره د غزنی پرخوا رار هی سو، له دی خوا بهرامشاه د خپل لښکر سره زمیندا ور ته ځان ورورساوه، او علاءالدین ته یې پیغام ولیږه چې: «بازگرد بجانب غور، و مملکت اسلاف خود قرار گیر! که تراطاقت مقاومت حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲)»

علاالدین جواب ورولیږه چې: «اگر توپیل می آری، من خرمیل می آرم، مگر ترا غلطی افتاد که، بردران مراهلاک کردهی وسن هیچکس ترا هلاک نکردهام،

---

(۱) طبقات ناصری - ۳۹۳/۱ مخ

(۲) طبقات ناصری ۱/۳۴۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر نشنیدہ یی: که حق تعالی(ج) میفرماید و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا(۱) سلطان علاء الدین خپل دوه نامتو پهلوانان وروغوښتل چې یو حسین او بل خرمیل سام بنجی نومېدل او د غور د لښکر زړ ورسالاران وو، او دوی ته یی وویل چې: «بهرامشاه ساته پیغام را لېږلی و، چې (زه پیل راولم) اوس ما جواب ورولېږه چې: که ته پیل را ولې زه خرمیل را ولم ـ نو نن ستاسی ورځ ده چې یو بل پیل چپه کی، » هغه وچې جنګ ونښت چې د هاخوا پیلان را غله اوله دی خوا خرمیلان ورغله قاضی منهاج سراج د پیلانو او خرمیلانو د جګړی صحنه داسی ښیي:

«گویند هردو لښکر را مصاف شد در وقت مصاف هردو پهلوانان پیاده شدند، و دامنها ازره در میان باز زدند، و بمصاف در آمدند . چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هریک ازآن پهلوانان بریک پیل درآمدند و دزیر برگستوان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل برد ریدند ـ خرمیل سام بنجی در زیر پیل بماند و پیل بروی افتاد، او با پیل هلاک شد و خرمیل سام حسین پیل را بینداخت و بسلامت بیرون آمد»

تردرو جنګوو روسته چې په زمینداور او تکین آباد او غزنی و سوه علاالدین د غزنی پاچهی و نبوله او د غزنی ښار ته یی اور واچاوه (چې د او راچولو او نورو پېښو تفصیل به ددی کتاب د «ع» په ردیف کی د علاالدین جهانسوز» ترنامه لاندی راوړه سی) او(٥٣ هـ ق) یا (٥٤٦ هـ ق) کال و ، چې بهرامشاه د وروستی ځل د پاره د هندوستان خوا ته وتښتید او پرلاری مړسو ، خو د طبقات ناصري مولف ایکي چې وروسته هغه وخت چې سلطان

---

(۱) طبقات ناصری ۱/۳۳۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنجرسلجوقی ،سلطان علاالدین تەساتی و رکړه بهرامشاه، پرته غزنی تەراغیء او دلته مړ سو، او دده د پاچهی دوره یو شلوبنه ت کاله گڼی (۱)
سگر حمدالله مستوفی لیکی چی بهرامشاه غزنی ته د عـلاءالدین تر رسید و او دغزنی دښار تر ورانولو د مخه په (۳۳ ۵ هـ ق)کال کی مړ دی .
خواند میر بیا په دی عقیده دی چی بهرام‌شاه غزنی د علاالدوله تر رسیدو د مخه په (۳۴۷ ۵ ق کال) کی مړ دی.

ابو القاسم فرشته بیالیکی هغه وخت چی دبهرام شاه زلمی زوی دولت‌شاه‌چی دده دلښکرسپهسالارو ، دسلطان‌علاالدین سره په جگړه ووژل سو،دبهرامشاه زړه ولو ید، معنویات‌یی بایلول او د هندوستان خواته‌ولاړ اوپرلاری دخپل زوی له ویره په (۵۴۷ هـ ق) کال‌کی مړ سو .

لکه‌چی‌مورخین لیکی‌بهرام‌شاه یوعلم‌دوسته‌او ادب‌پالونکی پاچاو، دده‌دربارو د پوهانو او ادیبانو تاتوبی‌ؤ.دهغه‌وخت‌لو یوپوهانواوشاعرانودده‌په‌نامه کتابونه و لیکل چی‌دهغو له‌جملی‌څخه‌دحکیم سنایی‌حدیقه اوبهرامشاهی کلیله ودمنه دیادولووړدی، اوهم‌حکیم‌سنایی‌اومسعودسعد سلما ن دده‌په دربار کی‌ژوند کاوه.

مأخذونه :

۱ـطبقات ناصری ۱/۲۳۱، ۳۴۳، ۳۹۴ مخونه ۲ـسلطنت‌غزنویان ۲٦۰، مخ
۳ـتاریخ دیالمه‌وغزنویان ۳٦۱، مخ
۴ـپښتواریاناداثرةالمعارف۴/۵۵۵ // ۵ـتاریخ فرشته .

---

(۱) طبقات ناصری ۱/۲۴۲، مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۶ـ بهرام لودی :

دسلطان بهلول لودي نومیالی نیکه و ،چی دفیروزشاه باربک په وختو کی ملتان ته تللی او هلته میشته سوی و .

دخورشید جهان مولف یې د«ملک بهرام» په نامه یادوی اولیکی :

« آورده اند که درعهد فیروزشاه با ربک ملک بهرام جدملک بهلول بملتا ن آمده» دهپنځه زامن درلودل چې یوملک اسلام خان چی وروسته په «سلطان شاه» مخاطب سو، اوبل ملک کالا سلطان بهلول لودي پلار، اودریم ملک فیروز، اوڅلرم ملک محمد اوپنځم ملک خواجه نومیدل .

ماخذ :

خو رشید جهان-۳۷ مخ

۱۵۹۷ـ بهرامی سرخسی :

ابوالحسن دبهرامی دناصر الدین سبکتګین دوختودرېږ بی شاعروٌ ، او یوه رسا له یې د «خجسته» په نامه دعروض په علم کی لیکلی وه .

په (۵۰۰ هق) کی مړدي ـدادوه بیته ددهدي :

نګا ر من آن چون قمر بر صنوبر نه مانی چنوکرد صورت ،نه آذر

دو خدش بساند و دو ماه منقش دوجعدبسان دو شام معنبر

مأخذ .

ریحانیه الادب-۱/۲۹۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۸ـ بهره مند خوگیانی :

دپښتو ژبې اولسی اوبې سواده شاعرو، دننگرهار دخوګیانو دسیمې په «بربیا ر» کې زیږ-
بدلی په ختـه خو ګیانی او د(۱۲۵۶هش) کال په شاو خوا کې یې ژوند کـاوه .
بدلی یې پر اولسی اوزانو وېلې او ځینی قصې یې هم په پښتو نظم کړې وې چې دعو اسو
سندر غاړو په خولو کې جارې وې . یوه نمونه یې د«سوال او جواب» په شکل دا ده .

تورې سترګې ،تور اوربل، په مخ راځمله ګل نګاره
عالمونه به کړې دل ، سمه نه دروسی خونکاره

تو رې سترګې شین دې خال ،را شکا ر . که په ا برو کې
د سرو تیکک دې که سمبا ل ، دجبین به کښا رو کې
په سر کړې دې دې شا ل ،قدم اخلې په وروور و کې
یو ګړې و کړه سعطل، په اور وسوم ر ب دپاره
ځان دې سه سپځه په اور، رستا په سینه یم قا بله
سا وژلې درې ځلور ،ز سا نوم دې شمایله
خبروې سې ځله سور ، رویباران دې دې جا هله
ککرې به دې کړې غو ځه لکه، غل ترسامه راځه هشیاره

هشیارې وه دلقما ن ، عاقبت دد نیا تېرشو
سرسې ایښی په جانان ،چې یې غم را ته بر سیرشو
لکه توره دې پیرزوان، اندرون ته ځما تېر شو
په زر ګرېې که صیقل ،رودسې دروسې له پر هاره
ه برهاردې، ه دلهم سرې شونډې آبدارې
ناقرار ار شو کل عالم په دیدن دې ګل نګارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاری مکوه غم، په تحقیق سره مې یاری

« بهرمنده» کړه توکل، څه نورد رومه له بهاره

یوه بله چاربیته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ هـ ش) کال دکابل په مجله کې خپره سوې ده .

مأخذ :

پښتانه شعرا- ۲۰/۵۸۰ مخ

۱۵۹۹- بهری درواوزی :

مولانانورالحق بهری دمولاناعبدالحی زوی او دمولاناعبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ هـ ق) کال ددرواز په سنگیون کې زیږېدلی ، او په (۱۳۳۳ هـ ق) کال کې مړدی . مولانا بهری ددروازله نومیالیو پوهانو اوشاعرانو څخه و، چې شهرت یې تر بخارا پوری رسیدلی و .

نوموړی او له علوم یې په درواز کې له « مخدوم اعلم » چې ډیر مشهور عالم و ، لوستي وو ، بیا د زیاتي زده کړې دپاره یې په (۱۲۹۹ هـ ق) کال بخاراته ولاړ ، او هلته یې لس کاله دکو کلیاش په مدرسه کې زده کړه وکړه، اوعلمی شهرت یې دو نې خپو رسو ، چې ډیر مشاهدان یې پیدا کړه . نوموړکه په (۱۳۰۹ هـ ق) کال کې بیرته درواز ته راغی ، او دلته یې یوه ښکلې مدرسه ودانه کړه ، او په تدریس یې خوله پوری کړه ، ډیرشاگردان یې علمی کمال ته و رسول . په دری ژبه یې شعر هم وایه چې یوه غزله یې دا ده :

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سرا پای وجودم لاله سا ن داغ جفا کردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبت داردم دو راز شکوهٔ غیرت آمیزی

جبین سجد فرسا در رهش چون نقش پا کردم

جنون ایجاد بودم ؟ ز نگاه رقت انگیز یش

زشور طالع اکنون کار مجنون ابتدا کردم

دلم خون شد ز استغنای آن نامهربان یا رب

که دشنامی ندادم آ نقدر او را دعا کردم

بیا د عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب

چو بلبل در گلستان از فراقش ناله ها کردم

رموز عشقبازی شیوهٔ عشرت نمیدا ند

زخون دل فراش بستر خود بور یا کردم

ندارد اقتدار وطاقت د گر دل «بهری»

مکن ز ینسان تظلم ور نه باحق دادها کردم

مأخذ :

یادی از رفتگان - از مولانا خسته مرحوم

۱۶۰۰ـ بهزادکابلی :

مولانا بهزاد د کابل ددری ژبی له شاعرانو څخه و . هندته تللی او هلته یی خپل روزگار په سپاهی توب تیراوه. یوځل یی د خان خانان د دربار ته لاړو موندله او د هغه په ستاینه کی شعرونه وویل. وروسته یی د صفوی خواجه بیگ میرزا سره ژوند تیراوه .
دا څو بیته دده له هغی قصیدی څخه دی چی ده د عبدالرحیم خان خانان په ستاینه ویلی وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبح است مژده ظفر از آسمان رسید
یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
آمد ملوك نا مور ملك عدل و داد
نواب خان خانان کشورستان رسید
بر مقتضی وقت درین روز گار
خورشید بر تکاور آتش فشان رسید

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۳ - ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱ - بهزاد هروی :

استاد کمال‌الدین بهزاد د افغانستان له‌ستر و اونو میالیو هنرمندانو او د نقاشی او مصورۍ له مشهورو استادانو څخه و،چې‌دده د هنر انګازې په‌شرق اوغرب کې خپرې سوې دي او پوله‌هغو نیکمرغو هنرمندانو څخه دی چې په خپل ژوندئی دخپل هنرقدر لیدلی‌او د خپل عصرد پوهانو له خوا ستایلی سوی‌دی .

استاد بهزاد دهرات‌په‌ښار کې‌زیږیدلی،خودزیږیدوپه کال کې یې‌لږ اختلاف سته:

قاضی احمد قمی داستاد بهزاد تر مړینې پنځوس کاله وروسته ژوندی و ، په خپل کتاب« گلستان‌هنر» کې‌دده د زیږیدنې کال(۸۵۴ ه ق = ۱۴۵۰ م) کا ل بولی (۱) خو محمد عبد الله چغتا یې نې د « کمال الدین بهزاد مصور » مؤلف ، اوکریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » لیکوال ، او پرسیسا یکس « د افغانستان د تاریخ » لیکوونکی ، او د اکترمن دیمانډ

---

(۱) گلستان هنر - ۱۳۳ مخ - « د هنر عهدتیموریان» د پوهاند حبیبی د تالیف په حواله - ۵۲ مخ

د « رهنمای صنایع اسلامی » مولف بیا د استاد بهزاد زیږېدنه په (۱۴۴۰ م = ۸۴۴ ه ق) کال کې ګڼي (۱) او دا کتر عیسی بهنام یې په (۴٦۰ ه ق) کال کې ښيي (۲) او شا غلی محمد انور نیر هروی دافغانستان او سنی لیکوال د پورتنیو نیټو تر مقابلې او تطبیق وروسته (۱۴۴۰م = ۸۴۴ ه ق) کال مرجح ګڼي (۳)

داستاد بهزاد د ژوند لومړنی حالات لاس ته رانغله، یوازې د ګلستان هنر « د مؤلف قاضی احمدقمی له لیکنې څخه څرګند یږي چې استاد بهزاد په کوچنيوالي کې بې پلا راو بې موره پاته سوی او د سلطان حسین میرزا با یقرا کتا بدار استاد میرک (۴) تر څنګ لوی شوی، او نیواوپه لږه موده کې دومره پرمخ ولاړ چې د قاضی احمد په قول « همچو اومصوری کسی در این روزگار ندیده » (ت)

په ځینو مأخذو کې استاد بهزاد د پیرسیداحمد تبریزی شا ګرد هم بللی سوی

---

(۱) کمال الدین بهزاد مصور دچغتایی رساله ب - تاریخ افغانستان په انګرېزي ۱/۲۷۳ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ٦ مخ
د : راهنمای صنایع اسلامی ۵۸//

(۲) مجله هنر و مردم ٦٦ ګڼه ۷//

(۳) آریانا مجله ۲۷۹، ګڼه ۱۴،
د ۱۳۴۷ کال د قوس او جدی د میاشتو

(۴) د سید میرک نوم سید روح الله او دهغه وخت دهرات ستر نقاشو چې په مختلفو مأخذ وکې د سید میرک خواجه میرک او میرک نقاش په القابو یاد سوی دی

(۵) ګلستان هنر - ۱۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت نومیالی نقاش او مذهب و (۱)

خو د استاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږي چې د هرات دعلم دوست او هنرپالونکی سلطان حسین بایقرادربارته یې لار وموندله اود هغه دربار دنومیالی او پوهیالی وزیرامیرعلی شیر نوایی دپالنې او قدردانۍ په سیوری کې وروزل سو.

هغه لوړی تاریخ چې د استاد بهزاد یادونه کوي او لیکونکی یې د بهزاد دوست او معاصرهم و، حبیب السیر د خواند میر تالیف دی چې دده په باب داسې لیکلي:

«استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر، قلم مانی رقمش ناسخ آثار مصوران عالم وبنان معجزشیمش ماحی تصویرات هنروران بنی

آدم-بیت : موی قلمش ز اوستادی

جان داده بصورت جمادی

وجناب استادی بیمن تربیت وحسن رعایت امیر نظام الدین علیشیربه این مرتبه ترقی نموده وحضرت خاقان منصور را نیزبا آن جناب التفات وعنایت بسیاربود وحالا نیز آن نادر العصر صافی اعتقاد منظور نظر مرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت بی نهایت حکام اسلام-ع - بی شبه همیشه اینچنین خواهد بود «۲»

استاد بهزادتر (۹۱۶ ه ق=۱۵۱۰م) کال پورې چې پر هرات باندې دشاه اسماعیل صفوي د یرغل کال و، په هرات کې اوسېد، او وروسته ترهغه چې خپل صنعت یې د کمال پوړې ته ورساوه او ډیرشاگردان یې وروزل په دې هڅه کې سو، چې په هرات کې دنقاشۍ یوه اکاډمي جوړه کړي او هغه یې دهغه وخت داستادانو لکه

---

(۱) سر آمدان هنر - ۶ مخ حاشیه

(۲) حبیب السیر دریم ټوک دریم جز-۳۶۲مخ

خواجه غیاث‌الدین هروی ، سلطان ابراهیم میرزا هروی، امیرشاهی سبزواری، میرک هروي بالجهد هروي سلطان علي سلطان محمد خندان او نورو په مرسته د هرات په ښار کې تاسیس کړه ، او په دې توګه یې نه یوازې په هرات کې د نقاشۍ هنر او ځانته هنري اسلوب خپور کې او پرمخ یې بوت بلکه له دغه تاریخي ښاره یې د نقاشۍ او مینا کارۍ دپاره داسې لوی مرکز جوړ کې چې د دنیا نورو ښارو هم له دغه څخه فیض وموند .

د سلطان حسین میرزا تر مړینې وروسته (۹۱۲ ه ق = ۱۵۰۶ م) چې د دغه زامنو بدیع الزمان او مظفر الدین حسین د پاچهۍ د تاج او تخت د نیولو دپاره په خپل منځ کې رقابت شروع کې نو د هرات د هنري اکادمۍ کار لږ سست شو ، خو بیا هم استاد بهزاد په هرات کې و ، خو چې محمدخان شیباني پر هرات یرغل وکی او د نورو اولجو سره بهزاد هم د شیباني په لاس کښېووت شیباني که څه هم د علم او هنر سره څه ډېره علاقه نه درلوده، خو د بهزاد هنر ته یې د رنه سترګه و کتل ، مګر دغه د روزلو وخت یې و نه موند ، ځکه چې په (۹۱۶ ه ق) کال شاه اسماعیل صفوي پر دغه بری وموند او دغه یې وواژه او پر هرات یې یرغل وکی، او د هرات تر نیولو وروسته یې بهزاد د هرات د یو شمیر نورو صنعتګرانو سره تبریز ته بوت، او هلته یې د سلطنتي کتابتون د چارو اداره چې د صنایعو په شاهکاریو پورې یې اړه د دله بهزاد ته وسپارله، او هم یې خپل زوی شاه طهماسپ د ده شاګرد کې په دې توګه نو استاد بهزاد خپلې هغه ښکلې هنر چې د هرات په تاریخي ښار کې یې بنسټ ایښی و، تبریز ته هم یوور او ده د هنر پلوشې له هراته تر تبریزه خپرې سولې په هرات کې د بهزاد شاګردانو د خپل ستر استاد سبک تعقیباوه او په تبریز کې پخپله استا د بهزاد د صفوي دورې د نقاشۍ د مکتب مېګانه شو، او حتی د بخارا د نقاشۍ په هنر هم د بهزاد د هنر سبک اغیزه وکړه، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنه داسی و،چی‌د محمد خان شیبانی په دوره کی یو زیات شمیر نقاشان او خوشنو- یسان بخارا ته ولاړل چی هلته یی د هرات د هنری مکتب پر اسلوب او په تیره بیا د بهزاد پرسبک کار کاوه ، نو په‌دی توگه هغه وخت د هرات ، تبریزاو بخارا د نقاشی مکتبونه له یوه چینی څخه او بیدل او له یوی منبع څخه یی الهام اخیست چی «هغه بهزاد »و ، اود بغداد او تبریز نژاره سبکونه له منځه ولاړل .

استاد بهزاد ترسپین ږیرتوبه په تبریز کی په خپل هنر بوخت و، اود (۹۲۸ هـ ق) کال دد- ریمی خور (جمادی الاول) په ۲۷ شاه اسماعیل صفوی دا لاندی فرمان داستادبهزاد په نامه صادر کی‌او دی یی‌دشاهی کتابتون اوهنری کاروسشر وټاکه ،دفرمان متن داسی و :

« چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محرر نگار خانه آسمان و زمین که برطبق کلمه‌وصورکم نقش وجود غرابت نمود، بنی نوع بشر درا حسن صوربر صفحه امکان پرداخته قلم قدرت اووتصویر صورت تفصیل (تفضل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضای و فضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تحریر کرده ا تا مل حکمت ا و منشور انا جعلناک خلیفه‌فی‌الارض رابرصح یفه‌حل کاری‌خور شیدبخامه‌عطارد بنام همایون اتسام ما اسفانموده و اوراق سپهرلاجوردی‌راجهت کتابت روزنامچه‌آثار فتح و نصرت ما بافشان نقره کوب کواکب وجدول شنجرف گون شفق منقش و مزین فرمود ملایق آن ومناسب چنان می نماید که لوح ضمیرالهام پذیر همایون که مظهر اشعه انوار الهی و مظهر صور آثار خیرخواهی است بدین صورت مصور باشد که هرسهم از کرایم مهمات سرکار کامرانی و هر اسرا ز عظایم امور کارخانه جهان بانی بهره مندی دانا و کاردانی فضیلت انتما که بطراحی ذهن باریک ابین و رنگ آمیزی طبع ظرافت آین

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته وجود ظاهر تواند نمود و نقاب حجاب از چهرهٔ مطلوب و مقصود تواند کشود مفرض و متعلق باشد بناء علی هذا درین ولا نادر العصر قدوه المصورین و اسوة المذهبین استاد کمال الدین بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و او سر برخط فرمان واجب الاذعان نهاده و پرکار مثال پای در مرکز ملازمت آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف خسروانه و اعطاف پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفاو کلانتری مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهبان وجدول کشان وحل کاران و زرکوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه باموره مذکوره منسوب باشند در ممالک محروسه مفوض ومتعلق بدو باشد، سبیل امرأو شن ضمیر و وزرای بی شبه و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباشران امور سلطانی و متصدیاین مهام دیوانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی وجماعهٔ مذکوره خصوصاً آنکه استاد مشارالیه راستوفی و متعهد کلانتری دانسته کارهای کتابخانه را باستیفا دبرآورد او رسانند و آنچه برآورد کند بمهر وثبت او معتبر دانندو از سخن و صوابدید او که در باب ضبط و ربط امور کتابخانه همایون گزیده عدول و تجاوز ننمایند و آنچه از لوازم امور مذکور مست مخصوص بدو شناسند و مشارالیه نیز باید که صورت امانت و چهرهٔ دیانت برلوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم گردانیده بطریقهٔ راستی درین امر مشروع نمایدو از میل و مداهنه مجتنب و محترز بوده از جادهٔ صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله بروندو چون این حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلی منقش و مشرف و محلی گرنکند اعتماد نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریرا فی ۲۷ جمادی‌الاولی سنه ۹۲۸ » (۱)

د دې فرمان له متن څخه پر شاه اسماعیل باندې د استاد بهزاد گرانښت ډېر ښه څرگند یږی، او د ډاکتر کریستي و یلسن په قول استاد بهزاد پر شاه اسمعیل دومره گران و، چې هغه یې په خپل نیم سلطنت نه ایښاوه (۲) او یا هغه وخت چې شاه اسماعیل په یوه جگړه کې له سلطان سلیم عثماني پاچا څخه ماتې وکړه، او تبریز د عثمانیانو لاس ته ورغی شاه اسماعیل هر څه د مخه د هنرمندانو د ژوندي ساتلو په فکر کې و، په تېره بیا د استاد بهزاد او شاه محمود نیشاپوري خطاط په باب یې امر وکې چې په یوه غار کې یې پټ کړي (۳)

په (۹۳۰ ه ق) کال شاه اسماعیل صفوي مړ سو او د هغه زوی شاه طهماسپ یې پر ځای کښېنوست شاه طهماسپ هم د شاهي کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته وسپاره

---

(۱) د قزویني بیست مقاله بشپړ دوره ـ لومړی او دوهم ټوک ـ ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه

ب : سر آمدان هنر ـ ۱۰۹ مخونه

ج : گلستان هنر ـ د ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانا مجله ـ ۲۷۹ گڼه ـ ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال د قوس او جدی

نوټ : په پورتني فرمان کې فارسي توري لکه چ، گ، په عربي شکل ج او ک لیکلي سوي دي.

(۲) تاریخ صنایع ایران ـ د عبدالله فریار ترجمه ـ ۱۹۴ مخ

(۳) راهنمای صنایع اسلامی ـ ۸۵ مخ سر آمدان هنر ـ د ۶ مخ ۴ حاشیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اواستادبهزاددشاه‌طهماسپ په‌وخت کی هم په‌خپلو هنری‌ابتکاراتوبوخت‌و، او ډیر شاگردان‌یې وروزل‌چې یوله‌هغوڅخه آقامیرک دسلطان‌له نژدي دوستانوڅخه‌و. اوهم‌شیخ زاده‌خراسانی، میرمصورسلطانیه او مظفرعلی دده له‌نوسیالیوشاگردانو څخه، گڼل کیدل چې‌مظفرعلی بیاوروسته دچهل‌ستون دمانی دانځور اونقش کاری وظیفه دارسو .

پردې سربیره استادبهزاد دنهمې‌پیړی دزیاتو هنرمندانواوشاعرانو اوعارفانو لکه‌حضرت مولاناجامی ، هاتفی ، سلطان‌علی ، سلطان‌محمد او نوروسره ددوستی رابطه ساتله او همکاری یې و رسره درلو دله .

استاد فکری سلجوقی لیکی‌چې :

«بهزاد دخپل ژوندپه‌پای کی‌دخپل خوریی‌رستم‌علی »دلیدو دپاره‌له‌تبریزه‌هرات‌ته راغی،خوله بده‌مرغه‌دده خوریې د ده‌تر راتگ یوه میاشت‌دمخه‌مړسوی‌و،اوبهزاد هم ترخه‌مودی‌وروسته‌ناروغه‌سو،اوپه همهغه کال(۹۴۲ هق)چی‌رستم‌علی‌مړو، بهزاد هم په هرات کی‌وفات او دکوه مختارپه‌لمنه کی دخپل‌خو ریی « ر ستم‌علی » ځنگ ته ښخ کړه سو (۱) » د استاد فکری سلجو قی د ا خبر ه د قاضی احمدقمی په « گلستان‌هنر »کی‌هم راغلی ده چی بهزاد په‌هرا ت کی‌مړدی اودکوه مختارپه‌شاوخوا کی « درحضیره‌پرنقش ونگار مدفون شد» (۲) ځنگه‌چی

---

(۱) خیابان- دانجمن‌جامی له‌خپرونو څخه -د۱۳۴۳ کال دکابل‌چاپ-۸مخ
د مباغلی نیرهروی دلیکنی په حواله مجلې په ۲۷۹ گڼه کی خپره سوې ده
۲ گلستان هنر-۱۳۳ مخ د«هنرعهدتیموریان» دحوالې له‌مخی ۲۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضی احمد دبهزاد تر مړینې پنځوس کاله وروسته ژوند کاوه نو د استاد فکری سلجوقی خبره لا نه تائیدیږي او دا اتکل ټینګیږي چې بهزاد لکه په هرات کې چې زیږیدلی په هرات کې مړ او ښخ هم دی . که څه هم « د ګلستان هنر » محشي او ناشر احمد سهیلي د هغه کتاب په حاشیه کې لیکلي دي چې بهزاد په تبریز کې مړ او د شیخ کمال په باغ کې ښخ دی او پر قبر باندې یې یوه لوحه هم سته چې د بهزاد د مړینې نېټه په نظم پر لیکلې سوې ده؛

دکتر عیسی بهنام او دوست محمد کتابدار هم د استاد بهزاد مړینه په تبریز کې بولي(۱)

په هر حال استاد بهزاد که په هرات کې مړ وي یا په تبریز کې مسقط الرأس او دودي او روزنې ځای یې بیا هم هرات دی او په تاریخو کې بهزاد هروي په نامه یادیږي نه د بهزاد تبریزي په نامه .

بهزاد د لیکوالو او مور خینو په نظر کې :

د مخه سو د بهزاد د نیږدې د وست او نامتو مورخ خواندمیر له «حبیب السیر» څخه د ده په باب یو څه ستاینه را اقتباس کړه ' او س به د خواند میر له یو بل اثره او هم به د نورو لیکوالو او مورخینو له لنډ لنډ نظریات د لته ولاندې کړو :

خواندمیر په « نامې» کې لیکلي چې :

«از جمله مصوران کامل و هنروران فاضل جامع ومرتب این اوراق مرقع(موقع مظهر بدایع صور و مظهر نوادر هنر نادرالعصر صافی اعتقاد سالک مسالک محبت و وداد استاد کمال الدین بهزاد است ؛

---

(۱) الف: مجله هنر و مردم ــ ۷۰ ګڼه ۷ مخ ب: حالات هنروران ــ ۳۰ ۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوی :

ما نی قلم خجسته آثار — نیکو شیم حمیده اطوار
استاد هنروران عالم — در فن هنر وری مسلم
بهزاد یگانه زمانه — مانی بزمان او فسانه
موی قلمش زاوستادی — جان داده بصورت جمادی
در وقت طبع موشکافست — وینحرف نه از سرگزافست
تکمیل مهارتش درین فن — باور اگر نیابد از من
بگشای نظر از روی انصاف — بنگر صور بدیع اوصاف
کاراست جمال این صحایف — افزود کمال این ظرایف
در صورت خط و حسن تصویر — زینسان ورقی نیافت تحریر

وبی شایبه تکلف و غایله تصلف تا صفحه خوبان گلعزار از ریحان خط مشکک آثار آرایش یافته مشابه خطوط که در ین مرقع مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ ننهاده و تا مرقع سپهر بصورت نور افشان ماه و مهر مصور گشته پرتو شعور هیچ مهندس مصور برا مثال صوریکه این اوراق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر بار از نجه دوات ساحل این اوراق رسانیده دریست گرانبها و هر صورت که مصور خاطر را بتمأثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده حوریست روح افزا .

قطعه :

هر گوهری را که در بحر خوشدلی — پرورده اند جمله در ین بحر حاصلست

(c) ketabton.com: The Digital Library

همچون جمال مشعله افروز دیده هاست　　همچون وصال خرمی اند وزهره لست

وچون تعریف لطا فت آن در زمین و توصیف نفا ست آن صو ر بدا یع

آیین پایه هر بیمایه و پیشه هر بی توشه نیست قلم مشکین رقم بایرا د

ربا عییکه د ر مدح جناب استا دی گفته شده اختصار می نماید وهی هذاه :

سری قلمت تا بجهان چهره کشاد　　بـر چهره مـانی رقم نسخ نهـا د

پس طبع که صورت نکو زاد ازو　　طبع تو ولی از همه آنها بهزاد (۱)

قاضی احمدچی دبهزاد معاصرو په خپلو رساله «خوش نویسان ونقاشان» کی دادوه

شعره د بهـزاد په ستاینه کی راوړی :

استادزمانه حضرت بهزاداست　　کزداد هنروری به عالم دا داست

کم زادبسان مانی از مادر دهر　　البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگا ر ز غا لش بچا بک روی　　بداست از قلم گیری مانوی

ا گر ما نی ا زوی خبرد ا شتی　　از ا و طرح اندازه بردا شتی

بود صو رت مرغ او د لپذ یر　　چو مرغ مسیحا شده روحگیر (۲)

ظهیرالدین با بر پخپله (بابرنامه) کی دبهزاد په باب داسی لیکی

«ازمصوران بهزاد بود کارمصوری رابسیا رنازک میکرده ، اماچهره آرای بی ریش رابد

---

(۱) الف: بیست مقاله قزوینی -۹۸ ۲ ۲۷۲ مخونه

ب: صورتگران وخوشنویسان هرات درعصرتیموریان- ۲۰ ۱ ۲ مخونه

(۲) صورتگران وخوشنویسان هرات درعصرتیموریان ۱۷ مخ

اود ۱۳۱۷ کال د کابل سالنامه -۹۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میکشـاد... غبغب اورابسیار کلان میکشیده آدم ریشدار راخوب چهره کشای میکرده» (۱) دعالم آرای عباسی خاوند دبهزاد داسی ستاینه کوی:

«درآن حین اوراق زمانه بوجود ایشان ازتذهیب وتزیین داشت شعر :

نگارنده نقاش بهزاد دست

صریر سخن راچنین نقش بست »

بیا لیکلی:

«...استاد بهزا د و استاد سلطان محمد درین فن شریف (نقاشی) طاق ودر نزاکت قلم شهره آفاق»(۲)

حاجی میرزا عبد المحمد خان «دچهره نما» دجریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیدا ایش خطوخطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استاد بهزاد یکی از مفاخر قرن نهم بوده که دیده روزگار مانندش ندیده ومادر دهر همچون فرزندی حاوی کمالات وعدیده وهنرها ی پسندیده تا کنون نپروریده نقاشی بود بی بدیل ومذهب کاری بی عدیل...(۳)

د«حالات هنروران» په رساله کی(۴)استاد بهزاد په دی القابو ستایلی سوی دی :

«افضل المتاخرین فی فن التصویر،قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر، نادرالعصر استاد کمال الدین بهزاد»

---

(۱)بابرنامه-فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲)عالم آرای عباسی-۱۲۷ مخ (۳)پیدا یش خطوخطاطا ن-۱۳۷/مخ

(۴)دارساله یوازی یوه دیباچه ده چی دبهرام میرزاصفوی کتابدار مولانادوست محمد په ۹۵۲ ه کال د نوموړی شهزاده پر یوه مرقع لیکلی و ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو آریانا دائرة المعارف داستاد بهزاد په باره کی داسی لیکلی :

«دی دلسمی هجری پیړی سترنقاش اوهنرمندو چی کته ستی یی درنسانس په دوره یعنی په هغه پیړی کی چی په اور پا کی مستظرفه صنایع دترقی اوج ته رسیدلی وه په هرات کی دنقاشی صنعت د کمال پایی ته ورساوه اولکه «لیورنا ردونچی» او« رافائل یی» اعجاب انگیزه آثارپه یادگار پریښوول اوځان ته بی جاو یدان نوم و گاټه(۱)»

غربی پوهانوهم داستاد بهزاد هنراودده په هنر کی ابتکار ستایلی دی چی د شهورو یې داپوهان دی :

فرانسوی رنه گروسه، آلمانی د کتور کتل ، فرانسوی موسیو هوارت د پاریس دشرقی ژبوپه مدرسه کی دفارسی ښوونکی ، موسیوبلوشه دپاریس دملی کتابتون کتابدار او فرانسوی موسیو مارتن استاد بهزاد داسی ستایی :

« که څه هم کمال الدین بهزاد په یوبل محیط اوپه یوبل وخت کی ژوند کاوه خوبیاهم دده مقام دفرنگ دناستونقا شانو لکه « ژان فوکه» او «مملنگ» اونورو له مقام څخه کښته نه دی .

استاد بهزاد چی تقریبا په ۱۵۲۷ م کال کی مړدی په خپل هیواد کی دهغه پا چا په خوار د رنه ستر گه ورته کتل اوپرده ډیر مهربانه و، لکه رفا ئیل چی په روم کی ایتا لویا نوله خوا د احترام مورد واونمانځل کیده بهزاد هم په خپل وطن کی دوطنوالوزړونه ورتپرواو د ده دسر ینی په ورځ د صنعت پېژند ونکو ویراو تاثر دومره زیات چی ساری یی ډیرلږ لیدلی شوی دی

---

(۱) پښتوآریانادائرة - المعارف اووم ټوک - ۸۴۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد قلمی تصویرونه د«فوکه» د هغو تصویروپه څنگ کی چی پهشانتلی کی دی او د« کریمان» د هغو تصویروپه څنگ کی چی په «وینز» کی دی او یاد «رنه دانژو» د هغی مشهوری خطی نسخی په څنگ کی چه دوین امپراتوری په کتابتون کی ده ایښودل کیدای سی.

دا چی د فرنگی استادانو د آثار وروحی اغیزی سمکنه دی له څینو جهتو څخه پر مووزیاتی او قیمتی وی خوا په دی سبب دی چی د هغو د موضوع او مفهوم درک زموږ د دماغ و د پاره آسانه دی او د هغو نقشه او په انځور زموږ دا حساساتو سره سم او زموږ ز رو ته نژدی دی، که نه وی د صنعت کاری له نظره او په تیره بیاد تزئین او شکلا له مخی ا ودرنگو د گډو ن او استعما ل او د مینا تورود کار د بشپړ وا لی له کبله کټ مټ زموږ استادانو آثار و په څیر او بلکه تر هغو زیات دی »(۱)

د کنرج، کریستی ویلیامس هم لیکلی چی:

«بهزاد (دده شاگردان او معاصران) د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد بولی خو به له دی جهته چی په میناتور جوړولو کی یی نوی سبک ایجاد کړی بلکه له دی سببه چی د صنعت د هغه د ټولو جزئیاتو سره بشپړ کړی دی »(۲)

د کیرس، دیماند هم بهزاد د هغه د عصر له عجائبو څخه گڼی (۳)

---

(۱) صورتگران وخوشنویسان هرات در عصر تیموریان-مخ ۲ مخ

(۲) تاریخ صنایع ایران-۱۷۱ مخ

(۳) د رآریانا مجله - ۲۷۹ گڼه-مخ ۲ مخ

د بهزاد د سبک مهم خصوصیتونه :

لکه کنرکیسئی ویلسن چې ویلي وبهزاد یوازې له دې جهته د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد نه و چې په مینیاتورکې یې سبک ایجاد کړی، بلکه له دې سببه هم و، چې ده د خپل وخت صنعت د هغه د ټولو جزئیاتو سره د کمال د پای پوړې ته رسولی وبشپړ کړی و، او دده په هرې آثار وکې دا څو مهم خصوصیتونه څرګند شوولی شوي دي :

لومړی: د تصویر و په لیکو او خطوکې بشپړ دقت او سمون.

دوهم: د رنګو د هېلو نو د ګډون او ترکیب په وسیله په شګفت انګیزه توګه د اشخاصو بڼې، قیافې او څهرې د وضع ښوول.

دریم: د تصویر په اشاراتو او حرکاتو پوهېدل :

څلرم : د ونو، ګلانو، منظرو او ریڅو او دلمر د وړانګو په انځورولوکې ظرافت او ښګلا.

پنځم: رازراز ډېرو رنګو ترمنځ توافق راوستل لکه سرمه تي شین فیروزه یې، سور، زیتونی، ژیړ قهوه یی او نور چې سره زر او سپین زر هم پکښې کارېدل .

شپږم: د مغولي بڼې، ډېره څه او ستر ګو پرځای خراساني څهره او بڼه ایستل، چې د هرات هنري مکتب یې د چینې د هنر له اغېزو څخه آزاد کړ، او خپل هیوادني رنګ یې ور کړ ېدي .

اووم : دودانیو او دیوالو، فرشو او ګلانو او د مجاسو د تزئیناتو او د راز راز کالیو د ښکلا په ترسیم کې خاصې رنګه ریزه کارې انځور ول او نور ...

په دې توګه د استاد بهزاد سبک د هغه ځانګړيو خصوصیتو سره دده په ژوند او تر ده وروسته

دومره شهرت وموند چې د هرات د هنري مکتب پرځای «د بهزاد هنري مکتب»
و باله سو (۱)

د بهزاد هنري آثار :

د استاد بهزاد هنري آثار د جهان په زياتو موزيمو کې ستر او مشهوره يې دادي:

۱- د بهزاد زيات آثار د افغانستان په موزيم کې وه خو له بده مرغه د کورنيو شخړو او اغتشا-
شاتو له کبله د هغوي ډيره برخه له منځه تللې ورکه سوې او يا تر هيواد د باندې وړل
سوې دي چې يو له هغوي څخه د مولانا جامي «سلامان و ابسال» وچې د سلطان علي خوشنويس
له خوا استنساخ سوې او نقاشي او انځورونه او متن ميناتورونه او د ځنډو او حواشيو زرنگاري
يې د استاد بهزاد په لاس کښلې سوي وه، او بل ښکلی اثر «مرقعات» «يا بهارستان
بهزاد» وچې د هرات د سلطان مجلسونه يې په راز راز صورتو او ميناتورو په ډېر
ښکلي توگه ترسيم کړي وه دې ښکلي اثري څلو ښت مرقعه چې پريوه خوايې د استاد بهزاد
ښکلي او نفيس کار او پر بله خوايي د هغه وخت د نوميا ليو خطاطانو د خطاطی او خو-
شنويسی صنعت و او د افغانستان د نائب السلطنه په کتابتون يې اړه درلود له د فرانسوي موسيو
فوشه په لاس ورغلی او د يادگار په توگه يې د پاريس د لوور Louvre موزيم ته اهدا کړي دی.

۲ - د تيمور د ظفر نامې د کتاب انځور او تذهيب، چې د شرف الدين يزدي
په قلم ليکلی سوی او استاد بهزاد د له خوا انځور او تذهيب سوی د ت
ځينې مورخان وايي چې دا کتاب هم هغه د اکبر نامی کتاب دی

---

(۱) د هرات د هنري مکتب د تحول او په تېره بيا د استاد بهزاد د هنري مکتب د شهرت
او په نژدې هيوادو کې د هغه داغيزو په باب د څېړنو او تفصيل د پاره دې د ۱۳۴۷ هش
کال د آريانا مجلې ۲۸۰، ۲۸۱ گڼو کې د ښاغلی نيرهروي ليکنې ته رجوع وسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دبهزاد دزوي هغه ایون په شاهي کتابتون یې اره درلودله . داروپا متخصصین ددی کتاب دار زښت په باب لیکلي چې ددنیاله ډیرو از ښتنا کو کتابو څخه دی چې په ۱۴۵۳ م بشپړسوی دی .

۳- باغ بهشت هرات: چې داستاد بهزاد ډیروقدراوستاینې ور اثرګڼل سوی دی .

۴- دامیرخسرو دهلوی دخمسه کتاب: یوتوک چې په ۱۴۹۶ م کی لیکلي سوی اوداستاد دبهزاد دلاس ۳۳ مینا تورولری .

۵- دضحاک دتصویر :- دبهزادله شهکاروڅخه بلل سوی چې په ۱۵۳۷ م کال یوتن کاظم نامي دصنعت ګرانبودبد یعه آثاروپه ترڅ کی صفوی شاه طهماسب ته وړاندې کړي و .

۶- مرقع تاریخ تیمور:- چې په ۱۴۶۷ م کال بشپړسوی اوتصویرونه دبهزاد له ډیرو ښکلواواوسشهورو آثاروڅخه دی . ادکتاب « دځرونه ګروسه » دلیکنې له مخې اوس د امیریکا دبوستون Boston په موزیم کی خوندي دی .

۷- دسعدي دبوستان یوه نسخه :- چې په ۱۴۸۷ م کی لیکلي سوی اودقاهرې په موزیم کی ستنه . رونه ګروسه په خپل کیاب « دشرق مدنیتونه » کی لیکلي چې په دې اثر کی دخوښې بزمونه او دسپلمنتیا مجلسونه او دیومسجد داخلي جوړښت ترسیم سوی دي چې هر تصویر یې درسامي شهکاردی .

۸- دبهزاد ۳۳ مینا تورونه :- دامیناتورونه د امیر خسرو ددیوان په یوه نسخه کی چې ۱۴۹۶ م کال لیکلي سوی کښل سوی او د برلن په ملي کتابتون کی ستنه . دامینا تورونه دبهزاد په نګارخانه اړه لري چې ځینې به شایي په خپله د استاد بهزاد دلاس وي .

۹- دسلطان حسین میرزاتصویر :- داهم داستادبهزادله شاهکاریوڅخه ګڼل سوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړي تصویردي چې په هغه کې دیوه سړی ټول ظاهري اوباطني خصوصیات یکښې ښوولی سوی دي، اود«رونه ګروسه»په قول داستادبهزاددي تصویراودنورو پخوانیو استادانو دتصویروترسنځ هغسې توپیر سته لکه داروپاداو سینونقاشانودآثارواو د «ژان ژوکه»یا « فرانسوا کاوه»دلاسی تصویرو ترسنځ چې لیده کیږي داتصویردمارتین د کلکسیون جزودي .

۱۰-تیمور بندي شهزاده تصویر:-دمارتن په عقیده دامیناتور دآق قیونلودتبردوروستني مشرتصویردي چې په ۱۵۰۲م کال دصفویانوپه لاس وژلی سوي دی اواوس دا میناتورد« دوه Douet » په کلکسیون کې خوندې دي .

۱۱-دمرادآق قیونلو تصویر :-

چې د Koechlin په کلکسیون کې سته !

۱۲-خمسه نظامی: - چې په ۱۴۴۳م کې لیکلی سوی او دلندن په برتش موزیم کې خوندي ده .

۱۳-دبهزاد دچینی تصویرونه :دایوه ډیره ښکلی نسخه ده چې په ۱۵۱۱م کال دهرات په ښار کې دسلطان حسین میرازد کتابتون دپاره استنساخ سوې ده اواوس دلندن دبرتش موزیم په کتابتون کې خوندی ده .

۱۴-یوه ښکلی تابلو:-دپسرلی یوه روح خوشالوونکی ډیره ښکلی تابلوده چې تراوسه یې ښکاري ندی لیدلی سوی دی او استاد بهزاددخپل هیوادد پسرلی روښانه اوخوشالوونکی منظره ترسیم کړې ده .

۱۵-دلیلی اومجنون میناتور ونه :-دپترسبو رګ په موزیم کې یوشمیر میناتور ونه سته چې داستادبهزادله ډیروښو آثاروڅخه ګڼل کیږي، اودلیلا اومجنون قصه په ډیره ځلابه توګه ترسیموي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- یوښکلی تصویر: د بهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کې د ایران دصنایعو په نندارتون کې ایښو ولی سوی و، چې د شیراز په موزیم اړه لري. د دی تصویر سره د استاد بهزاد په خپل خط داسې لیکلی سوی دی :

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا ینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نها د فقیرنا سرا د بهزاد بعد از وصول عمر بدرجه هفتاد و تجربه قوی درین اسرافتاد » په دې تصویر کې یو اوښ لیده کیږي چې مهاریې د یوه بوډا سړي په لاس کې دی او غواړي هغه چوک کړي .

۱۷- تیمور نامه :- چې د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوې او د استاد بهزاد په انځور او نقش ښکلی کړه سوې ده . د اتیمو ر نامه د مولانا هاتفی اثر و .

۱۸- خمسه نظامی :- چې په ۸۴۶ ه کې لیکلی سوې او ټول تصویرونه یې د استاد بهزاد په قلم دي چې په زلمیتوب کې یې کښلی دی ـ او دا نسخه اوس د لندن په بریتش موزیم کې خوندي ده .

۱۹- دسعدی گلستان :- د لندن په هنري نندارتون کې د مصر د ملیه کتابتون له خوا د گلستان یوه خطي نسخه ولیدله سوه چې ټول تصویرونه یې د بهزاد په قلم وو ، او د مصوری شهکار باله کیده ـ د تصویرو د کښلو کلونه ۸۹۲ــ۸۹۴ هـ و .

۲۰- داوښا نود جنگ منظره : دا ښکلی منظره او ستاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلې ده او د ایران په یوه کتابتون کی سته .

۲۱ دمولانا جامی تصویر : دمولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم د حضرت رضا په کتابتون کی سته ، چې د هغه له مخې بیاد هند د جهانگیر د دبار مصور « دولت » نومی هغه تصویر نکل کړی دی او په پای کې یې لیکلی دی :

« عاسله کمترین خانه زادان دولت جهانگیرشاهی ازعمل استاد بهزاد نقل نمود »

۲۲- خمسه نظامی : یوه ښکلې نسخه وه چې ښاغلي نعیمي په کابل کې د سلطان علي په خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداستاد بهزاددلاس د تصویروا و سیناتوروسره دهغه وخت دپړهني دوزیرپه کتابتون
کې لیدلې وه (۱)

۲۳- د استانبول پهسرای یلدزکې هم داستادبهزاد دلاس بدیعه آثار سته چې
« ارمنا ک بیګ » نومې فاضل په استا نبول کې یوه رساله دبهزاد دآثار وپهناسه
په فرانسوي ژبه ور باندې لیکلې ده .

۲۴- دیوې بوډۍ اویوه زلمي تصویر: چې دغره په لمنه کې دسیند پرغاړه ښکاري اود
استاد بهزادلاسلیک ورباندې سته داتصویردامریکا دنیویارک د کور ګیان دنفیسو
آثاروپه مجموعه کې خوندي دي .

۲۵ بهرام ګور: یوسیناتوردی چې دبهرام ګوردښکارپه حال کې ښیي اوداستادبهزاد
لاسلیک لري اودمیتروپولتین په موزیم کې دی.

۲۶ دشاه طهماسب د زلمتوب رسم :

چې شاه طهماسب وني ته ختلی ناست دی دارسم دفرانسې دلوروپه موزیم کې دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیباني تصویر : چې د « العبد بهزاد » لاسلیک لري .

۲۸ شپاړس سپينه ټوټه : چې جهانګیر هغه بهزادته منسوب کړې دي

ښایي چې پخپله دبهزاد اویادبهزاد دشاګردانوله کښلې سوې وي .

۲۹ دحافظ شیرازي دديوان سرلوحه .

۳۰ دیوه سجددجوړښت تصوير :

په ۱۳۶۰م. کې چې په پوستون کې سته.

---

(۱) صور تګران وخوشنویسان هرات ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور داستاد بهزاد آثار چې دنړۍ په مشهورو موزيموکې خوندي دي

مأخذونه :

۱ صورتگران وخوشنويسان هرات درعصر تيموريان تاليف مرحوم نعيمي ۱۰ مخ

۲- هنرعهد تيموريان - دپوهاند حبيبي - ۵۲ مخ

۳- آريانامجله- د۱۳۳۷ هش کال ۲۷۹ گڼه- ۳۱ مخ ۲۸۰ او ۲۸۱ گڼې

دښاغلي محمدانور نير هروي ليکنه ۴- مجله هنروسردم ۶۶ - گڼه - ۷/ مخ

۵- حبيب السيرجز ۳ ج ۳ / ۳۶۲ مخ

۶- سر آمد ان هنر - ۹ مخ

۷- تاريخ صنايع ايران - ۱۹۴ مخ

۸- رهنمان صنايع اسلامي - ۵۸ مخ

۹- گلستان هنر - دپوهاند حبيبي په حواله - ۱۳۴ مخ

حالات هنروران - ۲۹ مخ

۱۱- بيست مقاله قزويني - ۲۶۸ '۲۷۲ '۲۷۳ مخونه ۱۲- دبابرنامه- پارسي ترجمه- ۱۰۵ مخ

۱۳ دکابل سالنامه- د۱۳۱۷ کال - ۳۴۹ مخ

۱۴- عالم آراي عباسي - ۱۲۷ مخ

۱۵- پيدايش خط و خطاطان

۱۶- پښتو آريانا دائرة المعارف - ۸۴۰/۷ مخ

۱۷- تاريخ افغا نستان - دپرسيسايکس تاليف - ۲۷۳/۱ مخ

۱۶۰۲- بهشتي هروي :

مولانا بهشتي د مولانا حميد گل هروي ورور او د دري ژبې شاعر و، په طبع او په خوی یې درلود، او د امیر علیشیر نوایي په وخت کې یې په هرات کې ژوند کاوه.

امیر علیشیر ورته «خلاقتي بهشتي» ویل او دا بیتونه د ده دي :

در کندتونه هر بی سروپا افتاد است　　این بلائی است که در گردن ما افتاد است

هنگام عید و موسم گلها شگفتن است　　ساقی بیا ربادہ چه حاجت بگفتن است

شمع امشب ترک دعوی با رخ آن ماه کن　　تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن

ماخذ :

مجالس النفائس - ۸۰، ۸۶، ۲۵۱ مخونه

۱۶۰۳ بهکت بابا

د افغانانو او انګریزانو په جګړه کې د انګریزانو لښکرو سره کندهار ته راغلی او د یوې پېښې له کبله په کندهار کې ګوډ سوی و. وروسته د یوه روحي حالت د پېښېدلو په سبب مجذوب سوی و او د فقر لباس یې هرچاته اوږداوه او خپه پیسې چې به په لاس ور تلې په هغو به یې خوږې رانیولې او پر کوچنیانو به یې وېشلې.

د کندهار عامو ورته عقیده درلوده، هغه وخت چې مړ سو نو د کندهار د ښکارپور دروازې لوېدیز پلو ته ده د مزار څنګ ته یو مسجد ودان سو او اوس هم هلته په تېره بیا جمعې په ورځ د ... طریقې د پیروانو د غونډې ځای دی او په جهر ذکرونه پکښې کېږي.

مأخذ :

د کندهار مشاهیر - ۹۶ مخ

۱۶۰۴ - بهکهاری خان پرملی :

د لودي سلطان ابراهیم په وختو کې د «مسند عالي» لقب درلود، او په هند کې دلو دیانو د وخت نومیالي امیر و ، چې بیا د بابر په امیرانو کې شامل سو .
په (۹۳۳ هـ ق) کال چې بابر خپلې درنې لښکرې د محمد سلطان میرزا تر مشرتابه لاندې د «بېن شاهو خیل » مقابلې ته لېږ دولې دی هم د یوه امیر په حیث ورسره و .
مأخذونه :

۱- لودی پښتانه - ۲۸۹ مخ ۲- بابرنامه - ۲۱۶ مخ

۱۶۰۵ - بهلول لودی (۱) :

سلطان بهلول لودی د سلک کالا زوی په ختیه شاهوخیل لودی، د لودی پښتنو شاهانو د کهاله خورانومیالی او سترسلطان و، دده مور هم شاهوخیله لودی پښتنه او د سلک کالا خپله ترله وه چې په (۸۱۳ هـ ق) کال چې بهلول یې په نس و ، او لنگواله ته نژدې وه خونه پرونږ پدله مړه سوه، خو بهلول یې له نسه ژوندی راویستلسو .
په د غه وخت کې د سلک کالا کور د ملتان د ښار په «کمانگران» نومې سیمه کې و ، او سلطان بهلول هلته په دغه توکه وزیږېد .
و لې چې په (۸۲۱ هـ ق) کال چې د سلطان بهلول اکا «سلطان شاه اسلام خان» د سرهند حاکم سو ، ژونوزتول ورورنه ورسره ولاړل، یوازې د سلطان بهلول پلار ملک کالا چې د ملتان د « دوروالي » د سیمې حاکم و په ملتان کې پاته سو خو چې دنیا زیو پښتنو سره په یوه جگړه کې وواژه سو، او بې مور بهلول په کوچینوالي کې بې پلاره هم سو .

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پیښې د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د « لودی پښتانه » له کتابه را اخیستې سوې دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه و،چې سلطان شاه‌اسلام خان دبهلول اکاسمدستي دخپل وروركهول سرهند ته وروغوښت ، بهلول اوده‌غه د وه نوروروڼه « محمد » او «فيروز » اوخوريي دخپل خواخوږي اکاترسيورى لاندې په‌خورانازلوئيږدل.

پوهاند رشاد ليکلي چې: «شوخ ؛ذکي اوښوکي بلو(بهلول) که‌څه هم پرتهولوگران‌و خودمشرخان (اسلام خان) زړه‌ورسره ډوبیده ،دسترگوتوراودزړه‌سريې‌و،خپل زامن يې ترده پوری هيڅ نه‌بالل ؛دده‌هره شوخي او بې‌ادبي اخوبه‌يې‌دده دار تلونکې عروج پايلامه گڼله نکل کاچې يوه‌ورځ شوخ نازولی « بلو » د موچنوسره داکاپرمسله (جای نماز) وخوت‌مسله اوهغه هم‌ېپادمشرخان‌مساله ؟! مينځواوساهوگانوپه‌يوه‌پلاپررا ترپال ،لته پېرجوړسو چاواهه چاتراته اوخوك ورته خښميدل! اسلام خان‌چې دالته پيروليدوراره‌خوايې‌ونيوله ،دوی يې‌وترتل او ويې‌ويل :«نازولی‌بلوکمکی دی که‌زما پرککره پښه کښېږدی پروانه لری »

دكورښېرسنی اوسينځي چې انتظار يې‌درلودپر«بلو» به‌خان څه‌ناورين‌ورژوی‌دخان دی خبری‌ته هيښی‌پاتی سوی ،خان‌چې ددوی هيښتياوليدله ،وې فرمايل : «تاسي‌مه هيښيږئ زه‌په دغه‌وراره‌کي هغه‌رشي اوښيگنی‌وينم چې‌دهغوله‌امله به‌يوه‌ورځ د خوراناستوسپره سی‌اوزسوږ دکهاله سترگی به‌پرې لوړی وی»

داسلام‌خان داخره آخروختله کمکی بلو(بلوخان) سو،ملك بهلول ،ملك‌بهلول فتح‌خان اوورپسې د ډهلي تهولواك « سلطان بهلول‌سو،چې په نياو(عدل) تدبير او رعيت‌پالنه کې‌يې‌نوم‌يووړ ،اوله‌نوميالیوپاچهانو څخه وگڼه‌سو»بهلول چې زلمی نوسړی يې دآسو په‌سوداگری لاس‌پورکې،له‌پښتونخوا څخه به‌يې‌آسان هندوستا ن ته وروستل‌اوخرڅول‌به‌يې،په‌دې کارکې‌يې ښې‌روپی وگټلې سوداگری‌يې پرمخ ولاړه او ورسره‌ورسره تجربه‌هم پيداکړه خلك‌پر راغونډسوه اود کاروان‌مشر سو.

پوهاند رشاد ليکلي چې :

«نکل کا : يووخت بلوخان (بهلول خان) له‌پښتونخواڅخه دراستنيدلوپه لاره کې

کې چې د حسین خان پښتانه زوی قطب خان (چې بیا د بهلول په پاچهۍ کې لوی امیر سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملک فیروز» هم ورسره مله وو «سامانی» ته راغئ او پر یوه باوله ستانه چې «سید انام» یا «سید ابن انام» نومېد پېښ سو، باوله ستانه ورته وویل: «په تاسو کې داسې څوک سته چې د ډهلي پاچهي په دووزرو (۲۰۰۰) چلند وتنګو رانیسي؟» قطب خان او فیروز-خان څه ونه ویل خو بلوخان خپله امیانی چې یو زروشپږسوه تنګې پکښې وې د ستانه سید مخې ته کښېښووله او په خورا ادب یې ورته وویل چې: «تردې زیاتې نه-لرم» مجذوب سید امیانی واخیستله او وې فرمایل: «د ډهلي پاچهي دې مبارکه وه! دادوه مله به دې هغه وخت نوکران وي!»

بلوخان د ډهلي پاچهي په (۱۶۰۰) تنګې رانیوله، او د مجذوب سید له مخې راپاڅېد، پر لارې ملګرو ډېرپرو خندل او ناخوالې یې ورته وکړلې بلوخان ځواب ورکا:

«دا روپۍ ټول عمر نه بسېدلې د لېږوو ځو خوړې و، که د بزرګ ستانه وینا ترسره سوه خورا ارزانه سوداسې کړې ده، او که نه د یوه فقیر سید خدمت مې وکاوه دا هم ثواب لري» په دغه پلاچي د بلوخان کاروان ډهلي ته ورسېد، له پښتونخوا څخه راوستلی آسان یې ښه تیار کړل او د خپل اکا «اسلام خان» په وسیله یې د ډهلي د پاچا سلطان محمدشاه (۸۳۷-۸۴۷ هق) حضور ته وروستل سلطان ټول آسان خوښ کړل او د پنجاب د یوې یاغي سیمې د یو کال په مالیه یې ځینې را نیول، د سلطان محمدشاه په کمزوري پاچهۍ کې ډېرې سیمې ددې نه وی چه مالیې ټولو ته لاڅه بلکه په همدغه نامه دې څوک ترګې ورښکاره کړې، خو بلو خان او ملګرو یې پاچاهی سنېډ ورا خیست او هغې سیمې ته یې د مالیاتو د ټولو د پاره دوه تنه پښتانه ولېږل مالیه ټولوونکي پښتانه هلته ډېر وځورول سول، په یو چم یې غوږونه تری راخلاص کړل او تر بلوخانه یې ځانو ته راورسول، بلوخان چې په نکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرسونوخپل اکا «اسلام خان» ته یې وویل: «زه په خپله هغې سیمې ته ځم، خو هلته چې هر څه وسوه پاچا به بیا څه نه وایي!» اسلام خان چې د بلوخان دا خبره پاچا ته ورسوله، پاچا په خوراخوښۍ ومنله او وې فرمایل:

«که ستا وراره هغو یاغیانو ته ایدا ورکړي او بیرته یې ایل کړي نو زه به هغه سیمه درسته ده ته ورو بخښم او څه چې ولجه اوبند یان په لاس ورسي هغه دی هم ټول دده وي»

زلمي بلوخان ته چې د پاچا دا پیغام ورسېد، نو ملا یې وتړ له او دیوې ډلې توریالیو پښتنو سره هغې یاغي سیمې ته مخ ونیو، ټول یاغیان یې ایل کړل د کال مالیه یې راغونده کړه او د بندیانو سره په جګ مغزي بریالي ډهلي ته ستون سو.

اسلام خان چې د نازولي وراره (بلو) دا توره ولیده له له خوښۍ په کمیسه کې نه ځائیده سمدستي یې خپله نازولې لور «شمسه» ورکړه او وراره «بلو» ئې زوم هم سو.

سلطان محمد شاه چې د پنځه شلو پښت کلن بلوخان دا توره او میړانه ولیده له سوداګرۍ یې پرېښووله هغه سیمه او ځونوري ورپوري سیمې یې د جاګیر په توګه د «ملک بهلول» د خطابه سره ورو بخښلې، په دې ډول نو د (۸۳۸ هق) کال په پای کې بلوخان «ملک بهلول» سو، او په پنجاب کې یې خپل جاګیر وموند.

ملک بهلول خپل سپاهیان د پرښه روزل، کال په کال به یې نېوي سپاهیان نیول وترروزني وروسته به یې د سلطان محمد شاه ترحضور تیرول، سلطان به د ملک بهلول فوځې تنظیم او روزنه ډېر وستایله او د نویو سپاهیانو د خرڅ د پاره به یې نوري نوي سیمې د جاګیر په توګه ور کولې، په دې ډول ورورو د لاهور د ښاو خواسیمې ټولې دده په جاګیر کې راغللې.

ملک بهلول چې داسي ژر د و مره لوړې درجې ته ورسېد د هغه مجذوب سید خبرې یې زړه ته ولوېدلې. له یوې خوا خپل ورځ په ورځ زیاتیدونکې قوت او له بلې خوا د سلطان محمد شاه کم واکي (چې د ډهلي په شل میلي کې امیرانو وزته د خلوا کي نغاري وهلې) د هندوستان د پاچهي خیال ورپیدا کړ او ځاګهود ار ملک بهلول د تاج و تخت په فکر کې سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۸۴۰ هق) کال په‌شا وخوا کی‌دسرهندوا کمن «سلطان‌شاه اسلام‌خان» وسړ، که څه هم اسلام‌خان خپل زامن اووروڼه لرل، خوڅکه چه‌دقام د اقبال‌ستوري یې دخپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کی لیده‌نوملک بهلول یې په خپل نیابت‌ټاکلی و، سلک بهلول هم‌اکادوصیت‌سرمسم دسرهند دحکومت‌واک په‌لاس کی‌واخیست، خودپر ژر دخپل بل‌اکاملک فیروز»او خپل تر بوږ(داسلام خان زوی قطب‌خان) دمخالفت اورقابت سره‌مخامخ سو .

ملک فیروزیې ژردځان کړاوقطب‌خان‌چی ځان‌دسرهنددحکومت اوجاگیررشتینی وارث گانه او د بهلول‌سوټ یې هم پیچلای نسوای، نود ډهلی‌دپاچا «سلطان محمدشاه» دربارته ولاړاونیاو(داد) یی وغوښت .

سلطان ته(چی‌دلود یواتفاق‌او دملک‌بهلول دونه‌ترقی‌او واکمنی‌نه‌ښوښتله) نوښه پلمه په‌گوتوورغله سمدستی یې په(۸۴۳ ق) کال یوتکړه لښکردملک‌سکندر «تحفه» په مشری دملک بهلول ځپلو لره سرهند ته ولیږه .

له دی خواد ډهلی لښکری‌د ملک‌سکندرپه مشری سر هند ته و خوځېدلې او له بلی خوا د سلطان محمدشاه په امر جسرت گکهرد خپل قام سره پر سر هندرا غی‌ء ، پر پښتنو مخکه سره سوه ، د سر هند دشاو خوا غر و ته و ختل ـ هغه‌ؤ چی‌دملک سکندر تحفه او جسرت گکهر لښکری په‌سر هند کی‌سره یوځای سوې اوپښتنو ته‌یې داسی حالو نه و رو لیږ ل :

«تاسی څه‌دو مره‌گناه کړ یده چی سینی مو توری پر یښې‌دی او تورو غرو ته ختلی یاست؟ داکار دکړ و نه‌و، په‌خبر و دامشکل حلیدای شو ای ـ »

دې خبر و د پښتنو په‌سپېڅلو زړو کی اثر و کا، اودلود یو پښتنو سپین ږیری مشر «ملک فیروز» د غلیمانو په غد راو قسمو تېر و و ت ، خپل زوی «شاهین خان»او و راره «ملک بهلول»یې‌له کډو او لښکر و سره‌پریښوو ل، پخپله دخو تنو نورو میړ و سره ملک سکندر «تحفه»او جسرت گکهر ته و رغی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر پوښتني او گرو پېږني د مخه ونيول سو، او ملگري يې و وژل سول ـ دډهلي او گکهر لښکري په شاهين خان او ملک بهلول پسې و وتلې، شاهين خان ديوې ډلې پښتنو سره د غليم دمخ نيوي دپاره پاته سو، او ملک بهلول کډې دغرو خو کو ته وخېژولې، دډهلي او گکهر و لښکري پر شاهين خان پيښې سوې، جنگ و نښت ډېر تور يالي زلمي او پخپله شاهين خان و وژل سول، او پاته پښتانه بند يان سول، د پښتنو زلميو کړي سر هند ته يووړي سوې.

نکل کاچې جسرت گکهر ددغې سوبې په مناسبت په سر هند کې در بار و کړ، او دملک فير و زلودي ښځه يې دهرې ککهري نوم اونښان پوښته، په دې لړ کې دشاهين خان سر هم راوړه سو، ملک فيروز و ويل: «دا نه پېژنم!» غليمانو هغه ککرۍ دملک بهلول گنله او له هرې خوا يې د ميړاني، زړورتيا، او تېنگارستايني شروع سوې، ملک فيروز چې داستايني واورېدلې ليمه يې لانده سول او دجسرت په ځواب کې يې و ويل: «دا ککرۍ زما د توريالي زوی شاهين خان ده!» جسرت ورته و ويل: دمخه دې ولې نوم نه ښود؟ زوی مړی فيروز په خورا متانت ورته و ويل: «ماو يل نه چې په ميړانه به نړ سوی نه وي، پېغور به را ته پاته سي، او اوس چې بهلول ژوندی دی داد ه يم چې ددغو خيالو رو ځلمو دتودو وينو پوربه نه پاتېږي» جسرت د پښتنو تر ځپلو وروسته پنجاب ته ولاړ، سر هند يې د ډهلي لښکر و او ملک سکندر تحفه ته پر ښود ـ او د پښتنو بنديان چې ملک فيروز هم پکښې و، دډهلي در بار ته ولېږل سول.

يو ازې ملک بهلول دغرو په څو کو کې لالهانده او ځپلی گسر زېږه، په زړو لښکري يې تار په تار سوې، ننگيا لي او جنگيالي يارا ن يې ياد دښمنو له لاسه دگور تورې خاورې خوړلې چې ککرۍ يې په کله منار و کې نښتي وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یاپه زندانو کی پراته وو. خو بیاهم څپلی مگر تور یالی بهلول خپل همت له لاسه ورنه کړ، مځکی آرام نه و رکا وه، د وری هیسته یې پو رو دارو کړ، څه تو ر یالی سړو نه یې بیا پر ځان را غونډ کړل، پر پاچاهی حد و د و بهٔ یې ناتارونه جوړول او هغه سیمی بهٔ یې تالاکو لې. په دغو وختو کی یې ملک فیروز اکاهم دډهلی له زندانه و روتښتېد او قطب خان تر بوریې هم د خپل کهاله او تېرنوره دابده ورځ ونه‌سهلای سوای او دډهلی د پاچهی تر دربایې دقام دننگیالیو سره تورغرونه او دپاچاهی تور، لوړی او تندی غوره کړي ځکه نو څپلی بهلول یو ډاډه او سړوچ بهلول‌سو، پهٔسر هند یې بر ید و کا، دسر هند پاچاهی حاکم یې دډهلی دربارته پهٔ پناه وړلو مجبور کړ، او دسر هند او شاو خوا تللی‌واک‌یې بیاموند، او څپلی پښتانه‌بیا پسر خپل بورسول. دډهلی دربارچی دسرهند پهٔنیولو خبرسو، سمدستی یې د وزیر الممالک نائب السلطنه حاجی شرقی (چی د سرقع افغان مؤلف حاجی شدنی لیکلی) او په حسام خان ملقب‌و، ترمشرتابه لاندی‌دډهلی درنې لښکری د لو دیو پښتنو څپلو لره د سر هند لو رته و خوځولې.

مدبر ملک بهلول چی دمخه‌یې لاددډهلی دلښکرو مقابلی ته لیځی غښتلی وې له هغی‌خوا دیوه لږ مگر تو ریالی، تکړه، منظم او دانتقام له‌جذبې ډک لښکر سره مخ پر ډهلی‌ر ار و ان سو. دپنجاب د«سادهورې»یا«شاهپور»او خضر آباد دسیمو ترمنځ په«کړ ه»یا«لده»نو سی‌ځای کی لښکری سره مخامخ سو لې کلک جنگ و نښت، دبهلول لښکرو داسی توره وکړه چی غلیما نو به لاتر ډېره یادو له، او پښتنو ځلمیو دملک سکندرد جنگ د خپلو نا مراد و ځلمیو پو ریو په د وه وا خیست، د ډهلی لښکرو ماتې وکړه او نائب السلطنه حسام‌خان‌و زیرالممالک په‌تېښته ډهلی ته تر پلل؛ بر یالی ملک بهلول تر پانی پته پوری تو لی سیمی و نیولې او سو به وړی له ډیر وولجو او بند یا نو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرهند ستون سو، او س نوغښتلي بهلو ل هر چاو مانه ، او دخپل اکار ښتانی خلف سو ،اود پانی پت په سیمو کی یې تقر یباً خپلو اک حکومت جو ړ کی ،چی بیا د ډهلي پاچهۍ و ر ته خو له چو له نه کړ ی سوه .

خو بیاهم بهلو ل ته دده تدبیر دااجازه و ر نه کړه چی دډهلی ددر بارسره مناسبات خړ پړو ساتی ، نو ځکه یې د سلطان محمدشاه حضو ر ته و لیکل :

«زه دپاچا هغه پخوانی نوکر یم ، خو د حسام خان و ز یر په ژ و ند زما او دډهلی ددر بار تر منځ دمناسباتو دښه کېدلو هیله نه سی کیدلای ـ که پاچا دغه خند(حسام خان) په مرګ له منځه و باسي او ځای یې «حمیدخان »ته (۱) و سپاری نو زه به دپخوا په شان دپاچا هر حکم تـه غاړه ږدم »

سلطان محمدشاه چی دغښتلي اوتوريالي بهلول دغه مخلصانه لیک ولوست نوبې څه تأمله یې ومانه اوحسام خان وزیریې (چی دابوالفضل په قول دده دپاچهی رونق و) ووژه اووزارت یې حمیدخان ته وسپاره(۲) اوهم یې سمدستی ملک بهلول ته «دفتح خان ملک بهلول» خطاب وروليږه ، دده میرانه اوتوره یې ډیره وستایله ځکه چی له یوی خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب نه و، اوله بلی خوایی دملک بهلو ل دسرهند پر حکو مت او جاګیر داری پاچاهی مهرولګـا وه نو د ملک بهلو ل د را تلو نکو هیلو د پاره یې هم و ړیر ا نسیت ، ځکه چی د ی پو هیده چی دډهلی له عیاش او کمزوری پاچاڅخه دحسام خان غوندی باتجربه و زیرپه ژوندد پا چهی دنیولو په لاره کی سوبه نه وه او که وه هم ډیری وینی بایدبهیدلي وای اوډیری خواری ګاللی سوی وای .

---

(۱)شو کت افغان دغه حمیدخان هم لودی ګنی .

(۲)دتاریخ داودی مؤلف دغه پیښه دمحمدشاه دزوی علاءالدین په وختو کی راوړی مګرنور تاریخونه داپیښه دمحمدشاه په زمانه کی ګنی اودغه چاره دسلطان محمدشاه اوملک بهلول دروغي سبب بولي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدبر ملک بهلول په یوه‌غشی دوې نخښې وویشتلې ،یوېې دخپلې لاری څخه حسام-خان غوندی سنگړه ایسته کړه اوبل یې دخپل لاس سړی «حمیدخان» وزیر کړ، او حقیقتاً دحمیدخان وزارت دبهلول دپاچهی تیره سوه، اوهرلورته دلودیودو ر ډیل سو، هرسیمه چی به یې غوښته هغه به‌یې نیو له،څوک یی سخی ته د ربدای نه‌سوه ، او«فتح خان ملک بهلول » هسې‌تش پـه نامه دډهلی تر واک لاندی و،اود سلطان محمدشاه کمزوری‌دی حدته‌ورسېدله چې دده‌خپل امیران پـرزړورسول او د«میوات» امیرانود «مالوی» پاچاخلجی‌سلطان‌محمود(۸۳۹-۸۷۳ هـ) پرډهلی‌باندی دبرید دپاره راوباله ،اوسلطان محمودهم چی‌له‌خدایه‌دا غوښته،د(۸۴۴ هـ) کال په پای کې‌یی لښکری پرډهلی را او بهولی .

سلطان‌محمدشاه چې‌دفتح خان‌سلک‌بهلول پرتوره اوزړه‌ورتوب ویسادرلودله نوځکه یې سمدستی هغه له‌سرهنده‌دمالوې دلښکرومقابلی‌ته راوغوښت -ملک بهلول هم دخپلو شلو زروغشتلو جگړ نو سره (چې‌څورلس‌زره‌یې‌یوازی پښتانه‌وو) ډهلی‌ته‌راغی‌ء، او د خلجی سلطا ن محمو د شاه مقا بلی ته یې تیاری و‌نیولی ، او د ذی خلجی دمیاشتی په‌لومړیو ورځو کی‌دډهلی لښکری دسلطان‌محمدشاه دزوی تر مشرتابه لاندی ډهلی‌څخه جنګ‌ته وروتلی،چه‌ملک‌بهلول دخپل‌شل زری‌توریالی پوځ سره(چی‌ډېر ماهرغشی ویشتونکی‌په‌کی‌وو) دډهلی دلښکـروپه‌مخ کی دمخکښ(مقدمته الجیش) په‌توگه روان‌و .،

خجلی سلطان‌محمودترډهلی‌دباندی‌ورته‌اړولی و،اوځنگه‌چی ددهلی پاچاسلطان - محمدشاه‌پخپله جنګ‌ته نه‌و،وروتلی‌نودمالوی پاچاسلطان‌محمود هم‌خپلی‌لښکری دخپلو زامنوسلطان‌غیاث‌الدین اوقدرخان‌ترمشر تابه‌لاندی دملک‌بهلول‌مقابلی‌ته راوایستلی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غرمي ښخه ترما ښام کلک جنګ وسو، اودمؤرخینوپه اتفاق په دغه جنګ کښې ملک بهلول اودده لښکروداسی توره وکړه چی دډهلی دلښکرو پت یې خوندی کړ، اودمالوی دلښکر وغرور یې پرسرورسات کڼې .

په دغه شپه خلجی سلطان محمود ته خبر ورسېد چی سلطان احمدشاه ګجراتی دمالو ی پرپایتخت «ساندو» برید کړی دی نوډیروارخطااو ترهور سو، اودستنېدو د پاره یې پلمه غوښتله. اوپه همدې وخت کښې دډهلی دبی زړه اوناپوه پاچاسلطان محمدشاه له خوادروغی پیغام ورته راورسېد چی خلجی سلطان محمود ته یې دستنېدلو پلمه جوړه کړه خوښنګه چی دادر وغی پیغام دملک بهلول په خوښه اوسلانه و ، نوغیرتمن ملک بهلول ډېرخواشینی سو ، اوچی خلجی سلطان محمود له ډهلی ښخه لښکری وخوځولی نوملک بهلول د خپل لښکر و سره ترشا برید وکړ د خجلی سلطا ن لښکری یې خورا وځپلی اوډېری ولجی یې ځنی ونیولی ، او چې له ډېرو ولجو سره ډهلی ته راوګرځېد سلطان محمدشاه ډېر وناز اوه اوډېر پاچاهی خلاتونه یې ورو بخښل، خپل زوی یې و باله او د«خان خانان» لقب یې (چې د هغه وخت لـه خـو راوتلو القابو ښـخه و) ور کـړ . بیا نوملک بهلول د « خان خانان » دلقب او ډېرو ولجو سره بریالی سر هندته ستون سو . په (۸۴۵ هق) کال سلطان محمدشاه «ساماني» ته ولاړ، هلته یې «خانان خانان» ملک بهلول ته د «لاهور» او «دیپاپور» حکومت (چی دتاریخ فرشته په قول پخوا لاملک بهلول خپله غېږ پر راګرځولې وه) ورکړ، او دجسرت ګکهر ځپلو لره یې وګماره ،محمدشاه ډهلی ته ځنی ولاړ، ملک بهلول په هغه جسرت ګکهر پسی چې یو وخت ددغه پاچاپه حکم دده (ملک بهلول) ځپلو لره راغلی و، لښکری و یستلې، جسرت کافر چی دخان خانان ملک بهلول دتوری او زړور توب نکلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر اروېدلي وو، دروغي پيغام يې ورته ور واستاوه، او په دغه ترڅ کې يې دډهلي دراتلونکي پاچهۍ مبارکي هم ورکړه، نوځنګه چې ملك بهلول هم نه غوښته چې دډهلي پر رقيبانو سر بيره نور هم دخان دښمنان کړي نو يې دجسرت دروغي پيغام وماانه او دغې مبارکۍ يې د پاچهۍ هيله ښه تراپسې ټينګه کړه او دلاهور او ديپاليپور حکومت دده طاقت لاپسې غبرګ کړ، دشاو خوا پاچاهۍ سيمې يې نورې هم پسې ونيولې او له لاهوره تر پانۍ پټه تقريبا دملك بهلول خپلواکه پاچهي وه.

په (۸۴۶ هق) سلطان محمد شاه دځينو اميرانو په لمسون (چې غوښته يې دی لاپسې کمزوری کړي خان خانان ملك بهلول ته چې دډهلي د تاج وتخت حقيقي ساتندوی و، يوسخت ليك راولېږه او وې ترا ته. دغه ترتلو دده او محمد شاه پاچا مناسبات سره وران کړل او خان خانان ملك بهلول د ډهلي د نيولو د پاره په تياريو بوخت سو، نو د هم دغه کال په پای کی خان خانان ملك بهلول خپلی لښکری پر ډهلې ورو بهلولي سلطان محمد شاه کلابند سو، خو سلطان بهلول په دغه وار د ډهلي د نيولو امکان ونه ليد سرهند ته يې لښکری ولېږدولې، او هلته يې «دسلطان محمد» يا «سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواك حکومت تاسيس کړ مګر خطبه او سکه يې دډهلي تر نيولو پوري پر خپل نامه نه کړه.

د (۸۴۷ ه ق) کال په پای کی چې دډهلي پاچا سلطان محمد شاه وسړ، نو نالايق زوی علاءالدين يې پر تخت کښېنوست او د «عالم شاه» لقب يې غوره کړ. دده بيعت لرهتول امرأو رغلل خو يوازی سلطان محمد «بهلول» ورته ور نه غیء.

په دغه وخت کی دډهلي د پاچهی نظام که څه هم له پخوا څخه لا دسلطان محمد شاه په زمانه کی ګډوډ سوی و، خو عالم شاه چې پر تخت کښېنوست هغه پساته وا ك او انتظام يې هم تر خپل عيش ځار کړ. دملك خال ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانېده، هرلورته ملوک الطوایفي سوه په هرښاراوهرسیمه کي بیلي بیلي پاچهۍ جوړي سوې، له لاهوره ترپاني پته بیادملتان ترخنډو او ناگور حصاراوهانسي پوري دشاهو خیلولودیو په لاس کي وه، پر (کول) عیسی خان اوپر «بیانه» داودخان غیږراگرځولي وه، په «سهرولي» کي چي دډهلي سهیلي لمرلوېديز پلوته لس میله لیري پروت دی احمد خان سیواني دخپلوا کي بیرغ پورته کړی ؤ سنبهل دجمنا دسین دخواجه خضرترگودره پوري چي دډهلي ته خورا نژدې دی ددریاخان لودي ترلاس لاندي و، په «چندوار» کي قطب خان لودي خپلو اک حاکم ودشاه عالم یوازي خپل جاگیر «بدایون» اودډهلي ښاراوشاه وخوا په لاس کي پاته وه ځکه نو په هغه وخت کي داستل و، چي «پاچهۍ دشاه عالم له ډهلي څخه تر پالم » (۱)

نو په داسي وخت کي سلطان بهلول بیا پرډهلي بریدوکا علاءالدین شاه عالم کلابند سو، خوسلطان بهلول بیا لښکري ځني راستوني کړې اوبیا په لاهورکي یې یوشاهانه جشن جوړ کي تولو امیرانوسردارانوته یې خلاتونه ورکړه، په دې وخت کي وهغه لس زره توریالي پښتانه چي یې له کسې غره اوروه راغوښتي وو، هم ورته را ورسېدل دېریې و نازول خلاتونه اوجاگیرونه اوآسونه وروبخښل د دوی په راتګ د لښکرو شمېر څلو پښتوزرو ته ورسېد .

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کي شاهانه جشن جوړ کړ تولو پښتنو ته یې حکم و کړ چي بې توري اوسپاهي توبه په بل کارنه کوي د کرهني اوسودا گري څخه به لاس اخلي یودوو تنو چي ددې حکم له منلو څخه یې نټه وکړه سیاستا ووژل سول په دې صورت نو پښتنو له یوه مخه سپاهي توب ته مخ ونیواو سلطان محمد (بهلول) فوځي طاقت دېرغښتلی سو .

په دې وخت کي یوه بله پیښه هم وسوه چي دبهلول دپاره یې دډهلي د پاچهۍ نیولو لاره پرانیستله هغه داوه چي یو وخت د حمید خان

---

(۱) پالم دډهلي له ښاره پنځه کروه لیري دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرپلار «فتح خان» «درای پرتاب» کوټ وران کړی و، اوددهٔ ماندینه چې یې بندي را وستلې وه ځان ته یې کښېنولې وه ، دغه غچ درای پرتاب په زړه کی و، غوښته یې چې دده ترزوی یې کسات وکاږی، نو په (۸۰۰ هق) یا په (۸۰۲ ھ) کال چې سلطان عالمشاه ډهلی څخه بارهری «مارهری» ته نژدې «برهان آباد» ته ولاړ هلته یې دعیسی خان او قطب خان په سلا پاچاته وویل : که پاچا حمیدخان وزیرووژنی ' یا یې ایسته کړی نو به ځلوښت یاغی سیمی په پاچهی دفتر کی داخلی کړو' دغه لمسون پاچا د حمیدخان وزیروژله یابند ته چمتو کړ ، خو حمید خان ځینو درباری خپلوانو په دغه حال خبر کړ ' او یاد ځینو په عقیده له بنده وغورځېد، ځان یې په پټه ډهلی ته ورساوه ځینی کسان وایې چې په دغه لمسون کی دسلطان محمد (بهلول) لاس هم و .

په هرصورت حمیدخان وزیر چې ډهلی ته ورسېد پاچهی کورنی یی په خوراسپکاوی له ډهلی څخه وایستله او په خپله یې پر ډهلی غبرراوګرځوله ' عیاش شاه عالم په «بدا یوان » کی ورته کښېنوست .

حمیدخان وزیر که څه هم دډهلی واک وموند خو بیا هم پوهېده چې داد روندبار په خپل نامه ترمزله نشی رسولای نو یې خیال درلود چې دسلطان علاءالدین شاه عالم پرځای بل څوک دډهلی پر تخت کښېنوی ' دجونپور پاچا «سلطان محمود شرقی » دشاه عالم زوم و' او خلجی سلطان محمود دمالوې پاچا په «مانډو» کی ناست و، چې له ډهلی څخه خوراډېر لیری و ، ځکه نومجبوراد ډهلی دپاچهی دپاره د حمید خان وزیرسترګی سلطان محمد (بهلول) او قیام ته وروا وښتلې ' دحمیدخان په بلنه دواړه امیران (بهلول اوقیام خان) په خوراېیړه ډهلی ته راوخوځېدل' قیام خان چې خبرېد سلطان محمد (بهلول) بیادلښکر سره ډهلی ته ځان راورساوه او قیام خان چې ځان د بهلول سارى ساری نه باله نو بیرته خپل جا ګیرنه ستون سو .

حمیدوز یرچې بهلول ولیدو رته یې وویل: » دډهلی پاچهی دی ستامبارکه سی' ، وزارت به د ی زه په غاړه واخلم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهلول ځواب ورکړ: « زه سپاهي سړی یم په چاچهی څه پوهېږم، ته پاچا سه اوزه به دې سپهسالار سم او که څه نور خدمت راو سپارې هغه ته هم ولاړیم »

حمیدخان ورته وویل: « سادا کار دځان دپاره نه دی کړی خاص د اسلام د ښېګنې دپاره می دا جرأت وکړ، ځکه چې ما باور درلود چې په دغه پاچهی کی به د اسلام حال لا ښه سی وران سی اوزه به بېرېدم چې نور ی بخولی (فجایع) به لا پسی پیښې سی (الملك لمن غلب) زه تر تا بر یالی او غښتلی نه وینم ځکه ما ته دد ې کار دپاره غوره کړی» تر ډېر اصرار وروسته ملک بهلول قانع سو، له حمید خان و زیر څخه یې ډېرهلی د ښار کلي واخیستلی او حمیدخان ته یې وویل :

« زه یوازې د ښار دوره ساتندوی یم هر حکم چې ته کوې هغه ورم » او په دې صورت یې حمیدخان له خپلی خوا داډه کړ ! ځکه چې ملک بهلول په دې ښه پوهېدچې که څه هم دی په نامه پاچاو، خو په حقیقت کی د هغه حمیدخان د لاس سړی و، چې دده په توره او تدبیر یې وزارت موندلی و ؛ مګر ځیرک، مدبر او دوراندیش بهلول دا وضعیت په خوراسره سینه سهه، وخت ته یې کتل چې دا دستر ګواغزی او د سرچنګک هم د تدبر له مخی له منځه وباسي خو چې ځان ښتیا پاچا وګڼې، نو هغه و ، چې د څه سودی دپاره دیهلول غاړه حمید ته کږه وه او څه چې به وزیر ویل پاچا به هغه کول ، او هره ورځ به پاچا د وزیر سلام ته ورتی نکل کاچې یوه ورځ حمیدخان و زیر ، بهلول پاچا او څوتنه نور د پښتنو ملکان مېلمستیا ته ورو بلل ، دور اندیش پاچا د پښتو نملکانو ته وویل چې :

« د حمیدخان وزیر دربارته چې ورسو، دد ی دپاره چې ستاسی بیره او پرتم د دمله زړه و وزې تاسی به هسی احمقانه وضعیتونه کوې چې و « زیـريې طبیعی وګـڼی » ښتانه ملکان چې هم دو زیردستر خـوان ته ورغلل چاموچنی په ملاکی ووهلې او چا دحمیدخان تر څنګ کښېښوولې، حمیدخان وزیرچې سبب ځنی وپوښتېدوی وویل: « بېرېزو چې غلانه سي» وزیر د دوی پرسپېڅلی ورځ ډېر وخندل او دوی ته یې داډه ورکړ چې د لته غلانسی کېدلای (خودا په حقیقت کی د هغې ډرامی لومړی پرده وه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرک بهلول تش په نامه پاچا جوړه کړې وه)

ړوړ ی چیوخوړه شوه پښتنوملکانو په خوراتعجب غالیواو کمبلوته وکتل وزیرته یې وویل : « لهدغوځخه یویوتوکز سو ړتهراوړې کړی چیخولی ځنی وګنډواو

زامنو تهیې پهسوغات کې و لیږو ، هلتهبهسو کام داوسنیچې سو ړ دو زیر په دربار کیړېر درانه یو ، حمیدخان داهمددوی سپیځلتوب و ګانهاو و رتهوی ویل :

« تر دغه به نو رښه ښهتهو کران درته د رکړم »

کله چې د هندوستان ددو د سره سم تر ړوړی و روسته دګلو ، عطر او پان ستر خو ان و غو ړېد ځینو عطر و نه وښبله ، چاګلو نه و خو ړل،چالنده چو نه (چې پهپانو کی لږ لږ په کار یږی) په خو له کړه،خولي یې وسوی او پر کمبلو یې تو کړل .

حمیدخان و زیر چې داو ضعیتو نه و لیدل نو ریې و نهسهلای سو ای دایې خپل سپکاوی و ګانه او بهلو ل ته یې مخ و اړوه چې :

«داو لی داسیبیباکی کوی؟ »

بهلو ل پهخو را ادب و رته و و یل چې:« داناپوه کلیوال دیپه غر و کی اوسی ، بیلهو ژ لو او خو ړلو یینو رخه نهزده ، دښاری خلکو سره ډېر نهدی اوسېد لی »

دیو یناحمیدخان ډاډه کړ ،دربارسات سو ،او هر خوك خپلو ځپلوکو رو ته ولاړل، دمېلمستیا پهسباییابهلول دعادی و رځو پهشان دحمیدخان و زیر کره سلامی تهو رغی، نو رو خت چیبه دی دحمیدخان دربار تهدننه و رننو وت ، څه پښتانه مشر ان بهو رسره پر ښنو ل کېدل او نو رسړی به یې دباندی دریدل پهدغهو رځ دبهلو ل په لمسو ن دباندی پاتو پښتنو ځینی حاجبان و و هل،او په زو ر یې غو ښتل دربار تهننو زی، ړو ړسره پو رته سو ، او حمید خان تهوویل سو ل چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«دباندی پاته پښتانه ملك بهلول ته‌بدو ردو ایی چې‌مو ږ هم لکه بهلول د حمیدخان و زیر نو کران یو ، دی‌پخپله دربارته ننووت او‌مو ږ نه‌پر یږ دی »

هغه‌و ، چې‌وزیرتول پاته پښتانه دننه دربارته وروبلل ، پښتانه چې‌ور ننوتل نو بېل بېل د وزیر دنوکرانو شا ووته یو او دوه ودرېدل،په‌دی وخت کې دبهلول تر بو رقطب‌خان‌وروړ اندی سو ، څنځیر یې د حمیدخان‌ځی ته کیښو د،اوورته وې ویل :

«سلاداده چې تاسی دځوروځو د پاره گوښه نشینه سئی— ځکه‌چې مو ږستا مالگه څکلې ده نوستاوژله وړ نه گنو!»

وزیرچې دانندار ه ولیدله دسبب پوښتنه یې‌و کړه، قطب‌خان ددې ځو اب سره چې:

«مو ږ تانه‌وژ نو ، خو څنگه‌چې تاپخپله نمکحر امی کړی‌ده ، نو او س‌مو ږ هم په‌تاو یسانسو کو لای »

دحمید خان مغرو روزیر پښو ته‌یې بېړی و رواچولې او دډهلی دښارتر کلادباندی په‌یوه ځای کې تر سړ ینی پو ری‌نظر بندوساته سو ، او بهلول‌دډهلی دپاچهی بشپړ واك وموند— خو په‌دی ښه‌پو هېدچې په‌یوه‌ملك کې‌دوه پاچهان نه‌ځائیږی‌او دو هم پاچاسلطان علاءالدین عالمشاه و ،چې په‌بدایون کې ناست‌و ، نوځکه مدبربهلول ،عالمشاه ته‌و لیکل :

«زمستاپلارروزلی یم،زمستاهغه پاچهی چلوم چې ستاله‌لاسه وتلی‌وه،ځکه نوماتراوسه ستانوم له‌سکې او خطبې څخه نه‌دی ایستلی » سلطان علاءالدین عالمشاه وړ ته ځواب راولېږه چې :

«زماپلارته‌خپل زوی‌بللی—زه هم‌تاخپل مشرورور بو لم، ځکه نو دپاچهی کاربارتاته پر یږ دم، او زه د«بدایون»پر جا گیر سکته شوم »

هغه‌و ، چې تر پو رته ځواب‌ترو ر رسېدو و روسته بهلول د(. ۸۵ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړی خو ر په او وه‌لسمه دشپږ دیر شو کالو په‌عمر دخپلی پاچهی‌اعلان وکی او د«سلطان بهلول لشاه غازی» لقب یې‌غو ره کړ ، خطبه او سکه یې پر خپل نامه کړه ، دملك اصلاحاتو ته‌یې ملاو تړ له ، لښکری یې غښتلی کړې ، او د عدل او انصاف و ر یې درعیتو پرمخ و پر ا نیست ا و د سلطا ن علاءالدین هغو امیر انو ته‌چې دسلطان بهلو ل سر ه په‌ډ هلی کی‌و و ، وظیفی‌او تنخاوی دپخو اپه ډو ل و تپاکلی او پخپله سلطان علاءالدین عالمشاه په«بدایو ن» کې‌پخپل عیش او عشر ت‌بو خت‌و ، څو چې‌په(۸۰۵ هق) کال همهلته په«بدایو ن» کی مړ سو .

دسلطان علاءالدین عالمشاه په‌مړ ینه که‌څه هم سلطان بهلو ل د«بدایـو ن »له خوا بېغمه سو ، خو دعالمشاه دزو م سلطان محمو د شر قی له‌خو اچی‌د«جو نپو ر » پاچاو ، تر هغه غښتلی فتنه و ر ته پاځېدله ، او سمدستی خبر و ر ته ر او ر سېد چې سلطان محمو د دډ هلی دبر ید دپاره ځان چمتو کوی .

دسلطان بهلو ل دار شه و ه‌چې‌تر خپله و سه‌پو ری یې‌له‌جنگه ځان ژ غو ره ، ځکه‌یې نو په‌خو ر ا کړه غاړه دجو نپو ر له در باره‌ دنه‌بر ید (عدم‌تعرض) د تړ و ن هیله و کړه ، خو دجو نپو ر دمغر و ر پاچا سلطان محمو د او د هغه دملکی زړو نو کله دامنلای سو ای چې‌دملکی دپلر گنی‌پر تخت دی نو ر څو ك ناست وی ، او همدغه سبب‌و ، چې دسلطان بهلو ل در و غی پیغام یې ر د کړ .

په‌۸۰۶ ه ق کال سلطان سلطان بهلو ل د خپل پخوانی جا گیر سر هنداو دیپالپو ر خو اته‌و لاړ ، او دډ هلی نیابت یې‌خپل مشر او نوی زلمی‌زوی «خو اجه بایز ید» ته وسپا ره .

ځینی و ایی‌چې‌ده غو ښته دپنجاب له‌سیمو څخه نو ر فو ځی طاقت دشر قی‌پاچا مقابلی ته‌ر او لی ، او ځینی و ایی چې غو ښته یې دسر هند او دیپالپو ر تر انتظام و ر وسته ملتان چې‌په هغو وختو کی‌دیوه ستانه شیخ یو سف‌تر لاس لاندی و ، و نیسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په(۸۶۰هق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کې و، د جونپور پاچا سلطان محمود تقریباً د دوه لکو تنو فوځ او یو نیم زر و هاتیانو سره پر ډهلي یرغل و کې، نوی زلمی «بایزید» او ځو ورسره پاته امیران پوه هېدل چې د دونی در نو لښکرو مقابله دخوتنو سېږ او ښځو کار نه دی بله چاره نه وه په کلا ننوتل، ښار کلا بند سو، دجونپور لښکرو شاوخوا ورته و اړول، د کلادساتندو یو مشر توب دسلطان بهلول د پښتني خو ابنی «بی بی مستو» چې د اسلام خان کو نډه او دسلطان بهلول دا کاماندینه وه پر غاړه واخیست — او ددی دپاره چې غلیم په دی و نه پوهېږي چې په کلاکی فوځونه نسته دلودی کورنۍ ټولو پښتنو ښځو ته یې دناریننو کالي و رواغوستل، کلاته یې وخېژول یې او پهرې یې ورو سپارلی — څه سېږ و نه چې په کلاکې و و، ټول یې وگمارل چې تل به دغلیم پر لښکرو غشي اوروی، په دغو زلمیو کې دخپل وخت نامتو غشي ویشتونکی دخان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و، چې هر غشی یې یو ولس موټه (پنځه نیم فټه) اوږدو و، او تراتو سو وگامو پورې رسېده، او دده پر ټولو غشو په زرین لیك «سکندر شاه» لیکلي وو.

دډهلي دښار کلابندی پسې اوږده سوه او بی بی مستو دسلطان بهلول د ورسېدلو په تمه تر ډېره وخته پورې کلا و ساتله، خودلو دیو سړ نو دراتگ ړ غ ورنغی، نو دانگیالی مېرمن او ټول کلاوال د کلابندی خوار یو ستخ کړل او په پای کې یې سلا پر دی سوه چې دښار کلی غلیم ته و روا ستوی او خپل ځانو نه و باسي. نو بی بی مستو دسید شمس الدین په لاس دډهلي دښار کلي دیوه پیغام سره دسلطان محمود مشرقي خور او رتېر امیر دریاخان لودی ته (چې دشرقي د لښکرو ټول انتظام په ده پورې اړه درلوده)و ر و لېږل لي او څنگه چې هغه هم پښتون و، نو دپیغور په توگه یې دا پیغام هم ورسره مل کی چې:

«که دلو دیو دناموس دنه خوندی کولو پېټ وړې نو کلي درو اخله!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

و ایی هغه‌وخت‌چې‌سیدشمس‌الد ین ددر یاخا ن در بار ته‌و رغی نو دد ه په غو ښتنه در یاخان‌خپل در بار یان پاخو ل، او چې دوی دو ه په‌دوه سر ه‌پاته‌سو ل سیدشمس‌الدین و رته وو یل:

«سلطان محمو د(شر قی‌پاچا) ستاسره څه خپلوی لـری؟»

در یاخان ځو اب‌و ر کی‌چی :

«خپل سی‌نه‌دی،زه یې نوکر یم او دی‌سی پاچادی»

سیدبیاپو ښتنه ځینی و کړه :

«سلطان بهلو ل ستاڅه کیږی؟ »

در یاخان و و یل:

«مو ږسره عز یز ان یو ، و رو نه یو ، دی هم لو د ی دی او زه‌هم»

سید و رته وو یل:

«نو دده سیندی او خو یندی ستاڅه کیږی؟»

در یاخان ځو اب و ر کی:

«دده مو رسی مو ر‌او دده خو یندی سی‌خو یندی دی»

نوپه‌دی و خت کی‌سیدشمس الدین کلې له‌جیبه ر اوایستلی ،مخ ته‌یې‌ور ته کښېښو و لې او‌و ر ته و یو یل:

«او س نو ستاخپله خو ښه‌ده چې‌دخپلو میندو او خو یندو پر ده ځو ندی کوی که‌یه ؟ »

پر در یاخان ددې پو ښتنی ځو اب و در ېد او په‌خو ر اتر هو ر ه و رځ یې ورته و و یل :

«که‌سلطان بهلو ل ر ارسېدلی و ای، څه‌خوبه سی هر و مر و کړی و ای،او س چې‌داګ تش تو ر پاته‌دی هیڅ تدبیر نسی کېدلای».

دلته‌نو هو ښیار سیدو ر ته و یل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«سلطا ن بهلو ل خو ر ارسپدلی دی،بنایی زما ترستنیدلو دمخه په کلانو تلی وی».

د ر یاخا ن چې داو ار و پدله نوقو می پېر ز و ینې یې پر نو کری بری و مو ند او کلی یې بیر ته سیدته‌و ر کړې،او سیدیی په‌خو ر اډاډه ز ړه او د ر ناوی‌د کلا خو اته ستو ن کی‌ء، او پخپله د ر یاخان دستی دسلطان محمو دشر قی‌پاچادر بار ته‌و ر غی او عرض یې‌و کړ چی :

« د کلا کلی ماته ر او ړ‌سوی وې خو مایې له اخیستو څخه نته و کړ ه، دا ځکه چې ار و پدل کېږی چې‌بهلو ل دیو ه بې‌شمیره فوځ سره ر ا رسپدلی دی،نو که‌مو ږ‌ماتې و ر کړ ه ټو ل ملك ز مو ږ دی– پاچادی دلته او سی او ماته دی اجازه ر ا کړی چې‌مخه‌یې و نیسم، او نو م نښان یې و رك کړ م»

شر قی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلو ل دمخنیوی حکم و ر کړ .

له بلی‌خو ا سلطان بهلو ل چې‌دسر هند او دیپالپو ر په‌سیمو کی‌دشر قی سلطان محمو د په‌بر یدخبر سو ، نو سمدستی یې دخپلو امیر انو په‌سلا پښتونخو اته‌د هری پښتنی قبیلی په‌نامه یو یو لیك ا و یوه جرگه و لیږ له ا و خپلی سر ستی‌لره یې را و بلل .

د سلطا ن یهلو ل‌د لیك مضمون« شو کت ا فغا ن » دا سی ضبط کړ ی دی:

«لوی خدا ی پښتنو ته‌د هندوستان (ډهلی) پاچهی و ر کړې ده، دهندو ستا ن دنورو پاچهانو سترگی نه‌پرر و نېږ، او دانعمت یې پر پښتنو پېرز و نه‌دی، غو اړ ی پښتانه له‌هندوستانه و ر ك کړی. هندو ستا ن یو ارت او آزاد ملك دی ، ټو ل عز یز ان پکښی ځاېدلای سی، که تاسی دلته ر اسی پاچهی‌به‌تش زما په‌نامه وی ، او ملك به‌ټو ل چی او س‌زما په لاس کی‌دی او یایې پس له‌دې نیسو سره و و یشو. په‌دی و رځو کی دجو نپو ر پاچا خورا ډېری لښکری پر ډهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابهولی دي ، د پښتنو خویندی او میندی کلا بند ی‌گا لی ، او دا دتولو پښتنو ننگه د ه ـ هلی را پاځيء ! دجونپور د پا چا سر ته وروږلی ! ! »

ددې حال پهٔ ورسېدلو دپښتنو ځلمو فوځونه یو په بل پسې لهٔ هری‌خوا مخ پر ډهلی راو خوځېدل چې پښتنی ننگه پر ځای کړی او پښتنې خویندی او میندی لهٔ کلابندی څخه و ژغوری .

هغه و ،چې سلطان بهلول د پښتنو دډېرو زیاتو او لو یو لښکرو سره خپل ځان په تلوار ډهلی‌ته و رساوه او له ډهلی څخه پنځلس کروه لیری‌یی پهٔ«بیره» یا «نریلا» کی واړول؛ دډهلی لهٔخوا ددریاخان‌لودی لښکری دهغه دیرش‌زرفوځ او دېرشو ،یاخلو ښتو پیلانو سره چې سلطان محمود شرقی‌دخپل یوستر امیر هراتی فتح خان پهٔمشری ورسره کړی‌وی و ر و رسېدلې .

سلطان بهلول خپلی لښکری پر درو بر خوو یشلی وې او له دروخوا و یې د دښمن پر لښکرو ورو خوځولې ،خورا کلک جنگ و نښت.

وایی چې داسلام خان زوی قطب خان هسی غښی‌و یشتل چې‌په هغـه وخت کی‌یې ساری نهٔدرلود، او په دغهٔجنگ کی‌یې پهٔیوه غښی هغه جنگی پـیل‌چې هراتی فتح خان دټول شرقی فوځ پهٔمخ کی پرسپورؤ ،هسی لهٔ کارهٔو یوست چې بیا دجنگ سپک (قوت) پکښی پاتهٔنه و، دغی پیښی د شرقی فـوځوغړ ی وتښتول او پهٔدغه ترځ کی د قطب خا ن ستر گی پر دریاخان لودی و لگېدلې نوو ر ډ غ یې کړه چې:

«پهٔدغسی وخت کی چې ستا خویندی اومیندی پهٔ کلا کی بندیانی دی ستاپښتنی غیرت داڅنگه منلای سی چې دپردو لهٔخوا وجنگیږې او دخپل پت او ناموس فکر پر پږدې ؟»

دریاخان چې داپیغوروا ورېد و ر ډ غ یې کړه:

« کهٔخو ک دشالهٔخوا پر مابریدنهٔ کوی زه بـهٔستون سم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

قطب خان ډاډ ورکیء او لوړه یې و رسره وکړه، دریاخان مخ وګرزاوه، دده په مخ ګرزولی دشرقی لښکروپښې هم له مځکی وختلې، هراتی فتح خان (چې پیل یې لادمخه له کاره وتلی و) دسلطان بهلول دیوه امیر «رای کرن» په لاس کښېووت اوځنګه چې پخواتردې درای کرن وروړ «پتهورای» «ددغه فتح خان له لاسه وژل سوی و، نوده هم فتح خان وواژه، او ککری یې سلطان بهلول ته وروړه، په دغه جګړه کی لودیوته اووه جنګی پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود دفوځ دماتی خبرچی ډهلی ته ورسېدد کلا خلکو په خوراخوشالی دکلاساتندویی مشری «بی‌بی مستو» ته‌حال ور وړ، او هغې ورته وویل: «تاسی وګوریء داخلک چې راستنېږی په‌خپلو خیمونوزی که‌برابردخپل پاچا دربارته‌ځی؟ دوی چی وکتل هغه خلک ټول، برابرخیموته تلل اوخپل کالی یی ټولول داحال چی یې «بی‌بی‌مستو» وروړ، نو هغې سمدستی حکم وکیء چی‌دښادی ډولونه دی وډنګول سی! سلطان محمود شرقی چی له کلا څخه دښادی ډولونه واورېدل درباریان یې وپوښتل چی:

«په‌کلا کی‌ولی د ښادی نغارې ډنګولی کېږی؟»

درباریان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه‌و، چی لودی دریاخاپه خورابده ورځ وروړسېد، اودهراتی فتح خان دوژنی او دشرقی فوځودماتی بدخبر یې وروړ. سلطان محود بلـه چاره ونه لید له سمدستی یې جونپورته دکوچ نغـارې وډنګولې اوسلطان بهلول بریالی په ډهلی ورننووت، کلا بندو پښتنویې‌خوراتود هرکلی وکئ، اوهری خواته‌دخوښی ډمامې‌وږغېدلې، جشنونه ونیول‌سول‌اوله پښتونخوا څخه‌ورغلیو پښتونه‌یې‌درانه درانه‌انعامونه وویشل، خوکله چی‌یې‌ملک کالونوی‌پښتانه مشرته خلاتونه کښېښوول هغه وانه‌خیستل‌سلطان بهلول چی یې‌دنتیی علت وپوښته ده‌ورته وویل چی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«زه‌په‌دغه جنگ کی‌تیی سوی یم،اوس که‌زه‌دغه خلاتونه اخلم‌پښتانه‌په‌پیغور را کوی چی‌کالونخان‌خپل تپ‌خرخ کی، خوماداتپ دکام په‌ننگ‌کی اخسیتی‌دی، زه‌داپه وینوسور تپ نه‌خرخوم اوداپیغور نسم وړای دتپ بهااخستل دناسیالو کار دی ننگیالی یوازی دننگ دپاره ځانونه و ژنی‌او بس »

په(۸۶۱ هق) کال سلطان بهلول دخپلول لښکروسره‌دمیوات‌اودو آبی‌لورته‌وخوځید، میواتی احمدخان یې(چی‌دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختوکی‌دتول میوات‌خپلواک‌واکمن و)مخی‌ته‌راووت اودسلطان‌بهلول حکم‌ته‌یې‌غاړه کښېښووله- سلطان‌دده دهغه طاقت (چی‌تل به‌یې یاغی توب‌ته‌پاڅاوه)د لږ ولو په‌غرض‌دهغو خواو، او وه سیمی‌دده له‌واکه و ایستلی او پاته یې‌ده‌دجاگیرپه نامه‌و رپریښوولې

داحمد خان اکا « مبارک‌خان»یې‌ده‌ډهلی په‌دربارکی دیرغمل په‌توگه دځان سره بوت، او د « برن » له‌لاری «سنبهل» ته‌پسی ورغیء او دسنبهل واکمن « دریاخان لودی» یی هم‌اطاعت و مانه او او وه پیلان یې‌و رو لاندی کړل‌سلطان- بهلول‌دده‌او وه سیمی هم‌دخپلی پاچهی په دفتر کښېیستلی اونوری یې ده ته دجاگیر په‌توگه‌ورپر ښښوو لې بیانو«کول» (اوسنی‌عیلیگر) ته‌پسی‌و رتیرمسو، دکول واکمن «عیسی‌خان »یې‌پرخپل حال‌پرېښود؛ له‌کوله‌څخه«برهان آباد» ته‌و لاړ او«دسکیت» واکمن‌مبارک خان‌لوانی یې هرکلی وکیء سلطان‌هم دسکیت بیرته مبارک‌خان ته‌وسپاره، بهوگاو ن ته‌ورغیء اود هغی‌سیمی واک یې «رای پرتاب» ته‌ورکی - اوله هغه‌ځایه «راپړی» ته‌و لاړ، راپړی واکمن‌دحسین‌خان پښتانه‌زوی قطب خان ځان کلابند‌کی خودسلطان‌بهلول‌لښکرډېر ژ رور باندی‌بری ومونداودخانجهان‌لودی په‌زیرمه قطب‌خان وباخښه سواو جاگیر یې هم بیرته ورکړ مسو.

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته‌وخوځید‌هغه سیمه یې‌هم و نیوله، او په دی توگه‌ټول«میوات»او دو«آبه» او «سنبهل» ډهلی‌په‌پاچهی کښېیستلی‌سوی‌اودداټولی هغه‌سیمی‌وی‌چی‌دمبارکشاه (۸۲۴-۸۳۷ ه) په‌پاچهی کی په‌ډهلی‌پوری‌تړلی‌وې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجونپور پاچاچې او ربدل چې سلطان بهلول تراټاوی پورې لاسونه اوږده کړه سمدستي يې خپلې لښکرې داټاوې لورته و روخوځولې، لښکرې په اټاوه سره مخامخ سوې، لومړی ورځ يوسپک جنګ وسوپه سبا يې د راپړي حاکم «قطب خان» او د «بهوګاون» حاکم «رای پرتاپ» منځ ته راغلل او ددواړو پاچهانو ترمنځ يې په ځينو شرطو روغه وکړه اودواړې سره مخامخ لښکرې بېرته خپلو خپلو ځايو ته ستنې سوې .

خوترڅه مودې وروسته يې بيا دسلطان بهلول اوسلطان محمود شرقي ترمنځ شخړه منځ ته راغله اوڅوجګړې يې سره وکړې (چې تفصيل يې «دلودي پښتانه» په ۸۳، ۸۵ مخو کې راغلی دی) څوپه پای کې سلطان محمود شرقي په (۸٦۲ ه ق/) کال مړسو اومشرزوی شهزاده بهيکن دسلطان محمدشاه په نامه دپلار پرځای کښېنوست اوهغه هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کې ترڅو جګړو وروسته سلطان محمدشاه هم ووژل سو، اود هغه پرځای سلطان حسين شرقي کښېنوست اوسمدستي يې دسلطان بهلول سره روغه وکړه؛ اوددسلطان بهلول اخښی اواوتربور (قطب خان لودی) يې له بنده ايله کې اوپه ډېر احترام يې دډېرو خلاتو او آسانو سره سلطان بهلول ته ورولېږه .

په (۸٦۷ ه ق) کال سلطان بهلول دډهلې چارې قطب خان لودی اوخانجهان وزيرته وسپارلې اوپخپله دلوی لښکرسره دملتان دياغي حاکم دځپلواود پنجاب دانتظام دپاره له ډهلي څخه وخوځيد خوپه لاره کې خبرسوچې د سلطان حسين شرقي لښکرې مخ پر ډهلي راروانې دي، نوځکه يې دپنجاب کار نيمګړی پرېښتوداوپه خو راتلوارد شرقي لښکرو مخنيوی لري ډهلي ته ستون سو، خو تراتو ورځو جنګ وروسته يې بيادځينواميرانوپه ګوا ښ تردروکالو پوری دنه بريد تړون دسلطان حسين شرقي سره وتاړه .

تردروکالووروسته سلطان حسين شرقي بيادیو لک سپرواويوزر پيلانو سره پاڅېد «اټاوه» يې ونيوله اوپه «بيانه» کې دده په نامه خطبه وويله سوه، له بلې خوا سلطان بهول دخپلو لښکر سره ورووت په «بهتواره» يا (کودکان) کې يې دشرقي فوځومخه ونيوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د سخت ترهغه چې جنګ وسی د خانجهان لودی په زيار ييار وغه وسوه نوسلطان ډهلی بهلول نوسلطان حسين جونپورته ستانه سول ؛

مګر لږ وخت و روسته سلطان حسين بيا د ډهلی خواته لښکرې راوبهولی چې سلطان بهلول يې په «سنګهره» کی سخه ونيوله ، څو جنګونه سره وسول چې پای يې بيا په روغه تملم سو .

په (٨٧٦ هق- يا- په ٨٧٨ ه) کال چې دملتان پاچا سلطان قطب الدين لنګا راې سهره و مړ او پر ځای يې زوی «سلطان حسين لنګا» پاچاسو ،سلطان بهلول دملتان دپناه و روړې پخوانی پاچا« شيخ يوسف سهر وردی» سرستی لره دپنجاب و اکمن تاتارخان لودی وګماره چې د شهزاده مبارک (باربک شاه) ترمشر تابه لاندی پرملتان بريدوکړي خوشهزاده ناکامه پنجاب ته ستون سو . ١

د(٨٨٣ ه ق) کال دلوی اختر په سباشت سلطان حسين شرقی د«سنبهل» تر نيولو وروسته خوورادرنې لښکرې چې تاريخ فرشته يولک او څلوېښت زره سپاره بللي دی دیوزراو څلوروسوو پيلانو سره دډهلی لوروړ و لېږدولې سلطان بهلول که څه هم په دغه وخت کی د کشمير يانودسرکوټلو په نيت سرهندته تللی و ، خودفاع ترتيبات او انتظامات يې ډېر ښه پېړ و و ، نو دخانجهان لودی زوی «حسين خان» له «ميرتهه» څخه دهغه مقابلې ته وګوماره ، او پخپله سلطان بهلول له سرهنده ډهلی ته ولاړ .

هغه و ، چې سلطان حسين شرقی د خپل درانه لښکر سره د «جمنا» پرغاړه د«چوسا» ګودرته نژدې واړول ، او سلطان بهلول هم داتلسو زرو پښتنو سپرو سره وروړت او د سيندپردابله ژې يې ور ته واړول او سلطان حسين ته يې خال ورولېږه چې: « ډهلی ترأتلسوکروه پوری ماته را پر پږده نوری هغه سيمې چې تانيولی دی هغه يې ستا - دمسلمانانو وينی به نه سره تويو و ، او ته ما په ډهلی کی له خپلی خوا دتا کلي حاکم په توګه ومنه »

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو سلطان حسین چې په خپل قوت مغرور وه و، د سلطان بهلول دا کړه غاړه ونه منله.

وایي سلطان بهلول چې له روغې ناامیده سو، نو یوه شپه د بختیار قطب الدین کاکې زیارت ته ولاړ او هلته د رسته شپه لغ سر خدای ته په عجز او نیاز ولاړ و، او د خپلې سوبې د پاره یې لاسونه پورته کړي وو، څو چې سپېدو ته نژدې پریشانې یوور ـ که گوري یو ناآشنا سړی ورته راغی، کوتک یې په لاس ورکی او ورته یې وویل:

«ځه! هغه لیوان چې دلته راغلي دي له دغه ځایه وشړه!» سلطان بهلول چې دا خوب ولید پر خپل بری یې ټینگ باور پیدا کیء خدای پاک ته یې د شکر سجده وکړه خپلو لښکرو ته یې مخه کړه او د خدایي مرستې په توکل د هغو لیوانو د شړلو په تکل کی سو.

د جمنا تر طغیانې سیندو رپوریووت او د سلطان حسین پر لښکر یې ناڅاپي یرغل وروړ، او د سلطان حسین د لښکرو امیران یې تېښتې ته مجبور کړه او سلطان حسین بیا روغې ته غاړه کښېښوله، او له ډهلي څخه یې لښکري ستنې کړلې، خو سلطان بهلول د خپلو لښکرو سره ترشا برید پروکړ، څه خزانه او جنگي سامان یې په ولجه په لاس وړغلل او څلویښت تنه درانه امیران یې بندیان، ونیول؛ بیا نو د پټیالي، کهپنل، جالیسر، شمشاباتسکیت، کول، مارهره او جلالی خواته پر مخ ورتېر سو، او هغه سیمې یې هم ونیولې، خپل خپل حاکمان یې پکښې کښېښول، سلطان حسین مجبور سو چې په «رام پنجهره» یا «راپړی» یا «پنجهوارن» کې تر یوې جگړې وروسته د سلطان بهلول سره روغه وکړي او د «دهنو پامو» سیمه خپل وبش وتا کې. خو نژدې یو کال وروسته بیا سلطان د ډهلي خواته لښکري وایستلې مگر بیا یې هم ماته وکړه او د «گوالیار» لور ته وتښتېد، سلطان بهلول د «اټاوې» سیمه ونیوله، او د هغه ځای واکمني یې ابراهیم خان لوانې ته وسپارله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیایې د«کالپی» او «قنوج» سیمې هم ونیولې، سلطان‌حسین «بهار» ته‌وتښتېد ـ تر هغه وروسته د«جونپور» سیمه‌هم دسلطان بهلول په‌لاس کښېوتله او په (۸۸۴هق) کال یې خپل زوی سبارک خان دجونپور پرتخت کښېناوه‌او «باربکشاه» خطاب یې ورکیء ، او ډهلی ته‌بر یالی ستون سو، او دخپلو بریو جشن یې جوړ کیء ، په عام دربارکې یې طلاوی او سرغدری و پاشلې، ډېر بخششونه یې وکړه، سپاهیان یې‌و نازول او دمحتا جورعیتو پر مخ یې‌دخزانو دروازې خلاصی کړې .

په (۸۸۹هق) کال سلطان بهلول دمالوې دپاچاهی بر یوه شمالی سیمه «پالن پور» بر یدوکیء او تر هغه وروسته یې دگو الیارلورته لښکری وخوځولې دگوالیار راجادوه لکه سرېټنگې‌و روړ اندی کړې» سلطان‌هغه ځینې ومنلې او نور یې څه‌ورته و نه‌و یل، اتاوې ته ولاړ، او د«گوړ کهیور» دسیمې حکومت یې«معظم خان‌علیزی» ته وسپاره او ډهلی ته ستون سو. په

په‌دې وخت کی سلطان بهلول اتیاکلن‌و ،په‌ځان کی‌یې‌دضعف‌نخښې لیدلې اوملک یې دادارې په غرض پرخوبرخووویشه:

جونپور اولمرختیزی سیمې یې خپل زوی باربکشاه ته‌ور کړې ؛

بهړ ایچ یې‌خپل‌خوریی «کالاپهار»ته‌کړه سانکپور یې خپل زوی«عالم‌خان ته؛ کالپی یې خپل لمسی «اعظم همایون »ته؛ بداون یې دخان جها ن‌لودی زوی «خان‌جهان »ته ؛

او ډهلی او دوابه یې شهزاده نظام ته ورکړه ، او د ولیعهدی دپاره‌یې هم‌شهزاده نظام‌و ټاکه ، ځکه چې‌دسلطان ترټولو مشرزوی«خواجه بایزید» د یوه مرېی له‌لاسه وژل سوی و.

دملک دادارې تر وېشلو وروسته سلطان بهلول دگوالیا رخواته لښکری ولېږلې، دگوالیارراجا و ته ایل‌سو، او‌اتیالکه تنگی یې دنذرپه‌توگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلطان حضور ته وړاندی کړلي ،سلطان هم دگوالیار حکومت بیر ته ده ته ور پر پښود ، او پخپله د ډهلی خوا ته وخوځید ، پر لاری ناروغه سو ، او څنګه چی یې ناروغی د مرګ وه نو خپل ولیعهد « شهزاده نظام » ته دا دوه وصیتونه ولیږل :

۱ـ د «سور» له قامه به هیڅوک امیر ـ یاـ خان نه مقرر کوې ځکه چی دد وی په سرو کی د پاچهی خیال سته .

۲ ـ د «نیازی» قام هیڅوک ته نوکر کوې ځکه چی داخلک وفا نه لری هغه و ، چی سلطان بهلول د (۸۹۴ هـ ق) کال د برات پر میاشت کی داتیاـ کلو په عمر د دتاریخ داؤدی په قول ترڅلور څلویښتو کالو ، او دطبقات اکبری په قول تر اته دیرشو کالو او اتو میاشتو او اتو ورځو پا چهی وروسته په « تلاولی» یا «بهداولی» یا «جلالی» نومی ځای کی (چی د سگیت په شاو خوا کی دی) وفات سو ،جنازه یې ډهلی ته راوړه سوه او د « سیری » په کلا کی د نصیرالدین چراغ ډهلی د هدیرې ترڅنګه ښخ کړ سو ، او دده دوختو یوه شاعر دده د مړینې نیټه داسی ویلې ده :

بهشتصد و نو دوچهار رفت ازعالم خدیو ملک ستان وجهان کشا بهلول

به تیغ ملک ستان بود لیک دفع اجل بو د محال بشمشیر و خنجر مصقول

سلطان بهلول یو دیندار ه، زړه ور، توریالی ، زغمونکی، په لاس کی خلاص او کریم النفسه پښتون و :

سر بیره پر دې صفتو یې د علم او ادب سره هم مینه درلوده، خپل ذرمار ته به یې شاعران ور بلل او د دوی شعرونه به یې اروېدل ،دی پخپله هم د پښتو ژبی ښه شاعر و ، له هغه یوې فی البدیهه څلوریزی څخه چی پټه خزانې ظبط کړې ده مونږ ته دده د پښتو شاعری مقام ښه ځرګند یږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمدرسول کلاتوال هوتک په خپل بیاض کې لیکلي دي چې : «په هندوستان د برسات په موسم خلیل خان نیازي هسې رباعي انشا کړه او دسلطان بهلول پاچا په مخ کې یې و ویله.

خړې او ریځې ژاړي له پاسه کو یله ږغ کا، بېلتون له لاسه

په ـ هغه لوني گوهر په خول ستا د ا مرحبا کاستا زموږ موا سه !

سلطان بهلول چې دا رباعي واروېدله په ځواب کې یې سمد ستي دارباعي وویله.

ملک به زرغون کړم په وړ کړه راسه گوره اوریځې د دا دله پاسه

خول سې دعدل په دروروڼ دي جهان به زیب موسې زساله لاسه

په هغه کتاب کې چې « نیلسن وایت »د دهلي د پاچهانو دسکو په باب کې لیکلي او په (۱۹۳۷م) کال خپور سوی دی دسلطان بهلول د دو وسکو عکسو نه راوړ سوي چې دلو سړي سکې پر یوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت دهلي او پر بله خوا یې «الخلیفته المؤمنین امیر خلدت خلافة» لیکلي دي :

او ددو همې سکې پر یوه خوا المتوکل علی الرحمان شاه سلطان بهلول بحضرت دهلي» او پر بل خوا یې «في زمن امیر المومنین خلدت خلافة » لیکلي دي .

(دسلطان بهلول دخویونو، اولادونو، امیرانو، حاکمانو، او دده د وخت دمصنفینو په باب د«لودي پښتانه »۷۰ ۱ مخ تر ۱۲۵ مخه پوري دي و کتل سي.)

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ د پوهاند عبدالشکور رشاد تألیف چې په ۱۳۳۶ هش کال د پښتو تولنې له خوا چاپ او خپور سوی دی له ۴۰ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پوري .

۲ـ تاریخ فرشته ـ ۱/۱۷۳ مخ ۲/۳۲۴۶ مخ ۳ـ حیات افغاني ۸۸۰ ۲ ـ مخ .

۴ـ تاریخ خورشید جهان (۷۵ـ ۲۲۲ مخ .) ۵ـ مرقع افغان ـ ۱۷، ۲۳ مخ .

۶ـ طبقات اکبری ـ ۱/۲۹۷ مخ ۷ شوکت افغان ـ ۳/۱۶۴ مخ .

۸ـ مأثر رحیمي ـ ۱/۳۴۶ مخ . ۹ـ سیر المتأخرین ـ ۱۳۶ مخ .

۱۰ـ خزینة الاصفیا ـ ۲/۷۵« ۱۱ـ پټه خزانه ـ «۷۵«

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۰٦ـ بهلول نیکهٔ :

د ږوب دسیمې یو روحاني نیکه و، چې ډیر خلک یې مزارته و رځي. دی په خته میرزی سنځرخېل کاکړ و، اود کلاسیف الله په سیمه کې پردښت مرغه باندې ښخ دی.

مأخذ :

مزارات ـ دسیال کاکړ لیکنه ـ ۴۰ مخ

۱٦۰۷ـ بهیکن لودی :

دهند د کالپي د حاکم محمودخان لودی زوی اودسلطان سکندر لودی له خور انوسیاالواميير انوځخه و.

و ایي چې خو را سپېڅلی اویوه ستوی سړی و.

طبقات اکبری یې د عالم خان لودی زوی ګڼي اوپلار یې «داتهاوی» حاکم بولي.

مأخذونه:

۱ـ لودی پښتانه ـ ۲۲۷ مخ ۲ـ سرقع افغان.

۱٦۰۸ـ بهیم : Bhim

تر «کملوپاچا وروسته په کابل کې «بهیم» نومې برهمني پاچاو، چې دالبروني په قول یې زیاني سکې په کابلستان کې پید اسوی دي ـ دده پرسکه «شری بهیم دیو « SRi Bhim Dea » لیکلې سوي دي او دغوایي اویوپرآس سپورشکلونه سته.

ماخذ:

افغانستان بعداز اسلام ـ ۷۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۰۹- بهیم پال :

د کابل د ختیزې سیمې د برهمني شاهانو وروستی پاچا وچې دغزنویانو فتوحاتوله مخه یووړ. خودده په نامه کوسه سکه لاس ته نه ده راغلې. وایې چې په (۱۷ ۴ هق) کال دپلار ترمړینې پنځه کاله ور وسته مړدی.

مأخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام - ۱۰۲ مخ

۲- زبدة التواریخ (خطی)

۱٦۱۰- بیاض د سوابۍ :

د پښتوژبې صوفي مشربه شاعرو، او ددو ولسمې هجري پېړۍ په پای کې یې د پېښو ر دمردان دسیمې په سوابۍ نومې ځای کې ژوند کاوه .

دده پوره نوم محمدبیاض او په خته جدون پښتون و، دی پخپله وایې :

که پوښتنه خوک زما دنسب کاندي زه په اصل یم جدون له پلار له جده

او خپل نوم داسې یادوي :

مسافر محمدبیاض سره خه نشته په نخاس که یې خرخوي سر یې در زار شه

اوبیاض یې تخلص و، لکه چې وایي :

دخپل یار په سینه سربنده بیاضه ابا خپل د ناسړدانو وطن نه دی

خه موده په پېښور کې اوسېدخو په پای کې د کن ته تللی او هلته پېښور داسې یادوي :

د بیاض قدر به هله ناله را شي که استوګنه کاندی بیا په پېښور کې

اوبیا وایي :

توره ږیره کړه بیاض په وطن سپینه د خپل یار د جوره ځې ځای د کن شه

اوبیا د پردیسی په حال کې دوطن یارانوته داسې سلام لیږي :

که خوک پیښن شو دوطن په ښویارانو دبیاض دعاسلام دی ورته وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې ښکاري چې د ډېر عمر خاوند و، ځکه چې وايي :

غا ښن وتلي تيته ملا سترگې تا ر يکنې

بياض ښکلي پسې گرځي سوال دخولې کا

سپينه ږيره بياض خو له غوارِی له یاره

ملاست پرې باندې وايي عا لم ځکه

معلومیږي چې په تېر و شاعرانو کې زياتره دحميد ماشو خېل د اشعار و

تـــر اغيزې لا نـدې تللي دې او هغـه پرطرز يـې د ېرې غـز لـې

ويلي، په تېره بيا دحميد دهغه تر کيب بند جواب يې خوند و ر دی چې

حميد د خپل يار په ببلتون کې ويلی او لوسري بنديې دادي :

نن به‌شپه‌ زمادیارپه‌ کو م‌کان وي جلوه گر به‌په کو م‌هټ‌په کوم‌دکان وي

شرمولي‌به‌يې‌حسن‌کوم‌ترکا ن وي کوم دکان‌به‌يې دخو لې‌ددرو کان وي

په‌ډېو ه‌به‌يې‌دمخ څوک‌پتنگان‌وي همخو ابه به‌يې پا کا ن‌که‌ناپا کان وي

و لې‌نه چوې له دې غمه زمادله چې‌دی و ا ور پده ديار دتلو بد له

په‌همدې و زن دبياض‌د تر کيب بند لو مړی بنددادی :

نن په‌شپه زمادیار په کو م‌مقام وي لکه‌میاشت‌به‌را ښکا ر ه په کو م‌يوبام‌وي

تماشگیر به‌يې‌و مخ ته‌خاص و عام‌وي هرسړی به‌يې د سرو سترگو غلا م وي

دو اړه لاس‌يې ايښی چاته‌په‌سلام‌وي خو ب‌خندا له‌ستو مانی‌به‌پرې‌حر ام وي

و لی‌نه‌چوی زمازړه له ډېره غمه چې‌لا ببل‌گرځي‌جد ا له خپل همدمه

بياض دخو کنو دمياعمر صاحب مريد و، او په زيا تويبتو کې يې د هغه نوم

يادکړی دی‌لکه‌چې وا يي:

ز ه بياض‌خاصه غلام دمياصاحب‌يم دا من گير يې په دنيا هم په قيامت

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چې :

خو چې نوم دمیاعمر خان صاحب څوک واخلي هغه لور ته زه بیاض لاس په سلام یم

بل ځای وایي:

غم به نه وینی بیاض تر سرګه پورې چې سر یې د میا صاحب د خوکنی شه

ځکه چې میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ هـ ق) کال کی مړ دی نو د بیاض ژوند

هم د دوولسمی هجرې پیړۍ په پای کی یقیني دی ، ځکه چې په (۱۲۰۰ هـ ق)

کال یې د میاعمر صاحب دوراره میا محمد سعید بازګل و یرنه ویلې ده:

په سنه د زراو دوه سوه داغم و ورځ اتبار او دشبقدر شپا ړ سم و

د بیاض د کلام نمونې:

—۱—

سحر د ارا ته آواز وکړ و بلبلو چې به لوټه ګډه وو ، ستاد باغ په ګلو

لوی شې و لی رانه پاڅېدې بیا کښېنه دخو ږ زړه د مه می کېږی په کتلو

بیا به هیجر ی زه ونه وایم تا ته چې ته بد کښې د خولې په را کولو

له هوسه په مجلس کی می مخ رون که چې می ځنګ له چرې را شې بې و یلو

په خپل یار پسی به ځي قلندر کېږی چې «بیاض» غواړی رخصت د پر دو خپلو

پس له دې به د «بیا ض» د زړه رضا کړ م چې دمخ صفت می کاندی په غزلو

— ۲ —

چې په سپین رخسار ه تورو زلفو دام پړدی عاشقان به وو ته سر پکښې مدام پړدی

خو له په خو له چې مخامخ و د رپېږي یار ته

بختو ر به لب په لب سره په جام پړدی

د بنو غشي چې تو ل را با ندی خلاص کا

یار ها له لینده د ورو څو په ارام پړ دی

چې دیدن د بنا یسته و ، په کور مو می

ستر ګی وخوره چې په بله ښوا په ګام پړدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سې خاوري کړ خپل ځان ستا په کوشه کې
په تندي سې قدمونه خاص وعام ږدي

راشه درشه دهر چا په تشه خوله شي
«بياض» لاس په سر د پاسه د سلام ږدي

- ۳ -

چې ظلم ډېر شي ذ لاسه کمه شي
که ورځ کړه وي هغه به سمه شي

چې ډېر خانان شي ډېر ملکان شي
سمه غرګوره دوا ړه له غمه شي

دده نور اشعار د «تېر هېر شاعران» په کتاب کې راغلي دي .

مأخذ :

تېر هېر شاعران-دبناغلي اثر تأليف- دپېښور چاپ-له ۷۷ مخ څخه تر ۸۵ مخ پورې

۱۶۱۱- بياض ګل (قاضي) :

خواجه سيد قاضي بياض ګل مشهور په« قاضي بياض » دپښتو ژبي شاعر و ، د دولسمي هجري پېړۍ په پاي کې ژوندی او دعلي خان شاعر (۱۱۸۰ هق) معاصرو ، او دهغه سره يې علمي او ادبي رابطه درلودله ، او په «بنګله» کې اوسېد، او قبر يې دپښتو نستان په چارسده کې دی او اولاده يې په نويو قاضي خېلو کې ژوند کوي .

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو-۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۱۲ ـ بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یوخوږ ژبی شاعرو، چی خپل وخت یې په تجارت تېر اوه عمر یې پنځوسو کلو ته رسېدلی و، او دوسپې (آبله) په‌ناروغی مړ سوی او دابیت دده دی :

یک شبی گفتی سرو درخواب بیدارم هنوز

سالها شد کین سخن را پاس بیدارم هنوز

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳ ـ ۵۶۳ مخ

۱۶۱۳ ـ بیاضی بلخی :

یو قلند رمشر به شاعر و، ځکه نو د «بیاضی دیوانه» په‌نامه مشهورسوی و. دیولسمی هجری پېړی په‌نیمایی کی یې ژوندکاوه ـ دامطلع ده ته‌منسوب دی:

أی زشانه زلفت زا مهل عنبر افشانی

زلف عنبر افشانت مایه؛ پریشانی

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ د «مآثر بلخ» په حواله ۳ ـ ۵۶۳ مخ

۱۶۱۴ ـ بیبک خراسانی :

دایوه ډېره عارفه ښځه‌وه، په خراسان کی اوسېدله .

شیخ ابوسعید ابوالخیر وایی :

«بیبک ماته راغله او ویل چیعرض لرم .

ما ویل : وایه !

دې ویل: خلک‌دعا کوی‌چی‌خدایه موږ یو کړی پر ېږده چی‌تا و پېژنو ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا درې کاله کېږي چې زه وایم: خدایه! ما یو نفس ځان ته پرېږده چې ځان و پېژنم، چې زه څوک او د څه د پاره یم؟؟»

مأخذونه:

۱ ــ پښتني مېرمنې ــ ۰/۳ مخ

۲ــ خیرات حسان ــ لومړی توک.

۱۶۱۵ ــ بیبو بکوانۍ:

مېرمن بیبو د علي محمد لوردفراه د سیمې د بکواد تلخک د کلي نومیالۍ مېرمن وه، چې د (۰۰ ۹ هق) کال په شاو خوا کې یې ژوند کاوه او دیوه مشهور او لسي نکل پهلوانه تېره شوې ده، چې دا نکل د کندهار په عوامو کې خورا زیات شهرت لري، او د شپې یې په باندو، کوټوا و حجرو کې زلمیان او زاړه، په ډېرې دلچسپۍ اوري.

په دې نکل کې د بیبو له خولې ځینې شعرونه هم سته چې د سندرو په توګه یې په نکل کې پر ځپل ځپل ځای نکلچي په خوله او لوړ او از پر او لسي وزن وایي او د کندهار په اصطلاح یې «ناري» بولي.

داناري د دیوانو د اشعارو غوندې عروض نه لري بلکه پر خپلوا ولسي او پښتني ځانته اوزانو ویلې کېږي.

د نکل لنډیز داسې دی چې: بیبو یوه ښکلې پېغله وه، او د خپلې اکا د زوی «بنادی» سره یې له کوچنیوالي څخه مینه وه، او هغه هم پر ده مین و ــ تل به د بکو او دلارام پر دښتو او شپلو اوغرو کې یو ځای ګرځېدل، مېږې به یې پوولې، او بو ټې به یې تو لول، یوه ورځ د دلارام د غره په یوه کوچني ځنګله کې پر «بنادی» د زلمیتوب لپو نتوب او د «بیبو» مینې دونې غلبه وکړه چې بیبو ته یې د خپلې مینې اعلان وکړ، او په ښکاره ئې خوله ځینې وغوښتله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبیبو پرمخ دحیاخولې ماتی سوې، په زړه کی راضي وه؟ خو دپښتنوالی پټ‌سانع سو، ورته ویو یل چی: «په پښتنو کی دا دستور دی چی اکاخپله لور وراره‌ته ور کوی نوښه داده‌چی‌ته زما پلارته‌سرکه‌ر اولیږې هغه‌به‌ماتاته درکړی نوزه به بیا ستاسم اوته زما » ښادی خوا بدی کېږی، وطن پرېږدی اصفهان ته ځی بیا یې پلار له اصفهانه راولی بیا هند ته ځی، خو هلته هم دبیبوله مینی نارامه وی څه‌موده وورسته‌بېرته راځی‌او دبیبو کلی‌ته نژدی‌یې مارچیچی سری پیبوچی په‌خبرېږی نو دلیونی مینی په ځهرراځی دښادی پرسړی ځان اچوی او‌دا هم سړی او دواړه په دلارام‌کی‌ځنک پر ځنګ‌یوځای ښخېږی اوتر اوسه ددوی قبرونه دلوی سړک پرغاړه ددلارام ـ هوتل‌ته‌نژدی سته .

پخواچی به دپردیسانو قافلی ددوی دهدیرپرحدرا رسېدلې نوداد عنعنی‌په توګه یوسنت و‌‘چی‌دقافلی‌یوه سړی‌به ضرور په‌لوړآواز دبیبواو ښادی دنکل یوه‌ناره کوله اودایې‌ښه‌شګون‌باله. اوس‌به‌دبیبواوښادی‌دنکل‌دوې ناری چی‌دبیبوله خولې‌ویلی سوی دی‌دنمونې‌په‌توګه راوړو :

- ۱ -

هغه وخت چی‌ښادی ددلارام‌دپوتیوپه منځ کی له‌بیبوڅخه خوله‌وغوښتله‌او‌هغې دپښتنی‌حجب له‌امله خوله ورنه کړې اوښادی‌ورځینی بېل‌سو‘اووطن‌یې‌پرېښوه نوبیبو خپله پښېمانی په یوه ناره کی‌دا ځرګنده کړه :

«خدایه‌ددې‌پوتی‌په‌هاخوا‘ دها بل پوتی‌په‌دا خوا
زمااو دښادی‌وه سره ناسته سپینه‌خوله‌یې‌له‌ماغوښته‘ورسی‌نه‌کړه
زما ارمان شوی دښادې‌ ورو سته خوا سته ! »

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

: بيبو دخپل سين په بېلتانه کې سوځېدله بکواپر دښت کاروانونه تېرېدله، دا انتظر وه چې گوندې ودې به راسي خوچې کاروانونه تېرسوه او ښادي پکښې نه و، نودخپل سوي زړه څخه داسي آوازراباسي : کاروانونه دبکواپردښت تېرېږي کاروانونه دبکواپر دښت تريري ښادي جان سي پکښې نسته، په دانور کاروان سي مينه، نه ماتېږي»

- ۳ -

ښادي خان له اصفهانه راگرځېدلی و، اوددا کاخپله لوروړ په نکاح کړې وه ښادي خان دبيبو کره ورغی اوله بيبوڅخه چلم غواړي نوپر بيبوداسي ناره کوي :

«که وروروځی بيبو جانه په څه نازاو په نخروځی
ديـوه ښادي د پاره، پر چـلم اوروړ دي.»

بخملي گوتی سپځی

بيبوچې دښادي آوازاوروی نوله خوشاليه په ناره کې داسي جواب ورکوي :

«چلم به ډک کړم دلونگو، داژېړ پيزوان به پاس پرچلم کېږدم، نوبه يوسم دا چلم او سپينه خوله به دښادي وسخ ته کښېږدم »

ددې نکل بشپړ تفصيل اونوري ناري دمرحوم محمدگل نوري په «ملي هينداره» کتاب کې راوړه سوي دي .

مأخزونه :

۱-پښتني سېرمني-۷ ۲مخ ۲-پښتانه شعرأ-۱ /۱۱۸ مخ ۳-ملي هينداره

۱۶۱۶- بيبو بلوڅه :

دبلوڅستان دکلات دلوسړي خان اعظم مير احمد خان نوميالي او جنگيالي خوخوروه.

هغه وخت چې مير احمد خان «دسبي» په سيمه کې دباروزيو قبيلي سره تر پنځلسمي جگړې وروسته ماته وکړه نودده خور «بيبو» دده پيغورو ر کې او پخپله يې دباروزيو د قبيلي سره جگړې ته ملاوتړله لښکريې ورويوست او د « سبي » په بيري نومي ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ئې د بار و ز یو دلښکر دسلارسر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره سختې جګړې وکړې خوچې سره سوه .

دآس دسپرلۍ سره یې زیاته مینه درلوده اودورځې به ترااووسیلو زیاته پرآس سپره تله اوهم ښه سدبره ښځه وه چې دهغه وخت پوشاعر«شیخ فاضل» یې پخپله منظومه جنګ نامه کې داسې ستایي :

یکی خواهرش بود «بیبو» بنام	چو مردان بدیوان نشستن مدام
همه مردمان کرده او را سلام	بگردش همه مردمان خاص وعام
زنی بود دانا بسی هوشیار	بمردا نگی در جهان اشتهار

مأخذ :

همارې جدوجهد ـ په اردو، دعبدالرحمن غورلیکنه ـ ۱۳ مخ

۱۶۱۷ - بي بي ايمنه :

دسلطان بهلول لودی هوښیاره او مدبره ساندینه او دسلطان سکندرلودی مور وه هغه وخت چې سلطان بهلول لودی په (۸۹۴ هق) کال کې مړسو ، نو د هغه پرځای دسلطان سکندر لودی په پاچا کېدلو کې بي بي ایمنۍ لوی لاس درلود، ځکه چې دسلطان بهلول مشرزوی باربک شاه وه چې سوریې هم پښتنه وه، خو دبي بي ایمنې په تدبیر ددې مېرمنې زوی نظام خان چې وروسته یې دسلطان سکندرخطاب وموند دپلار پر ځای پرتخت کښېنوست.

مأخذ :

تاریخ مرصع ـ دوهم فصل ـ ۷۰ مخ ـ د ۱۹۷۳ م کال دپېښور چاپ

۱۶۱۸ - بي بي تاج :

نوم یې «کرم نسا» دحاجي حیات ګل لور په ختـه مو منـد ه دپښتوژبې شاعره وه، دپېښور په شبقدر کې اوسېدله او په شعر کې یې «تاج» تخلص کا وه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌قادریه طریقه کې دبغداد دسجاده نشین حضرت مصطفی‌شاه‌مریده‌او د سلوک او علم اوعرفان سړی وه .

ددې نظمونه په مدح الابرارنومی کتاب کې راغلی دي‌چې نمونه‌یې د«تبرهېرشاعران »په کتاب کې هم راوړه سوې ده.

مأخذ :

تېرهېرشاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بي بي زینب :

دبلوښستان دکلات د مشر لومړي میرمحمودخان نو سیالی خور‌وه، خو دمیرمحمودخان‌ددربار نوازي د پالسي سره یې سخت مخالفت درلود، او د همغه اختلاف په‌سبب دمیرمحمودخان څخه بیله‌سوه‌او دخپل بل وروراميرمصطفی‌خان سره اوسېدله همغه‌وخت چې‌میر محمد رحیم‌خان دمیرمحمودخان بل‌و رو رد«کچهی» او «داجل» دسیمو دحکومت په‌نسبت خپل‌و رور میرمصطفی‌خان‌و واژه‌نودي تنګیالی‌سړي‌منی د«پنج‌منه»دسیمي په یوه ځنګله کې‌دمیرمحمد رحیم خان‌لاره ونیوله او همغه‌یې‌دخپل ور ورسېرمصطفی په کسات وواژه اوداپه خپله‌د« کچهی» دسیمي مشره سوله‌خو میرمحمود خان ورغی او همغه سیمه یې‌ددی له‌لاسه‌ویستله بي‌بي‌زینب ته خبئم ورغی‌او د خپل ور ورسیر محمود خان پرخلاف یې‌بیرغ پورته کې‌او د میرمحمو تول‌نائبان یې له«کچهی»څخه وایستل ځکه‌چي د کچهی سیمه دمیرمصطفی‌خان داولاد جائز حق و .

همغه و چي په(۱۸۱۳م) کال کې‌میرمحمود خان‌پر کچهی برغل و کې‌بي‌بي‌زینب یې‌دمقابلي توان نه‌درلود د«سبي» تنخاخواته ولاړه‌او د«خجک» دسیمي‌سردار میرخان ته‌یې پناوروړه میرمحمودخان خجک‌ته‌پسي ولاړ‌خو دخجک دسردار په‌ښپاړښته‌یې بي‌بي‌زینب ته‌و نفقه وټاکله سګربي‌بي زینبه بیاهم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه‌د سیرمحمود خان له مخالفته لاس‌وانه خیست‌له کلاته کابل ته راغله چې‌د کابل‌له پاچاشخه مرسته‌وو غواړی خو دلته‌یې هم‌څه لاس‌ته‌ورنغله‌بیرته کلات‌ته ولاړه او دژوندترپایه همهلته‌دمحمودخان‌سره‌او سېدله .

مأخذ :

هماری جدو جهد پهار دو دعبدالرحمن غورلیکنه-۱۷ مخ

۲۶۱• بی بی زینب هوتکی :

بی‌بی‌زینبه دنوسیالی او سترقائد اوسلی‌زعیم‌سیرویس‌نیکه‌پوهه‌'عالمه اوسد برهلوزوه دفقه‌علم اواسلامی احکام اودپښتواودری متداول کتابونه یې‌د کندهارله‌مشهور اونومیالی عالم اودمیرویس نیکه د کورنی دخصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد ملانورمحمد څخه زده کړی‌اوورروسته یې‌بیا پخپله‌دخپلې کورنی ښځمنوته‌ښوونه پرغاړاخیستی وه‌دپلارترمړینی وروسته یې‌دمملکت په‌مهمو چارو کې هم لویه‌مشورتی برخه‌درلودله، او ورو نوبه‌تل‌له‌دی څخه مشوری‌اخیستی په‌تېره بیا هغه‌وخت‌چې‌شاه‌محمود هوتک اصفهان ته‌وولاړ اودهغه ورورشاه‌حسین دپاچهی‌دچارو اگی په‌لاس کی‌و نیو لې.

دپټې خزانې مؤلف محمد هوتک لیکی: «هسی روایت کا: چې بی‌بی زینب ډېره هوښیاره او په مهماتو دامو رو عالمه ښځه ده، او د پادشاه جمجاه‌شاه حسین په امورو کی تدبیر کا، او هر کله په‌رای صایب مشکلات دامورو حل کا، او پادشاه دزمان یی‌په خبر و عمل کا، او نصایح یې او ری» دنادرشاه خراسانی دیرغل په وخت، کی‌چې د کندهار ښار یې محاصره کیء بی‌بی‌زینب دخپل ورورسره او ډېره پر او ډېره له‌ښاره‌دفاع کوله او څه وخت چې‌محاصره ختمه سوه هم ترټولو دمخه بی‌بی‌زینب دیوې ډلی افغانی مشرانو سره نادرشاه‌ته ورغله اودهغه سره یې د متارکی دشرطو په باب کی‌خبری‌و کړی(۱)

---

(۱) تاریخ افاغنه ـدسید ظهورالحسن تألیف ـ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر ببره پر دي بی‌بی زینب دادبیاتو سره هم مینه درلوده، د پښتو او دری پخوانی دیوانونه یې کتل او په خپله یې هم په پښتو شعر ونه ویل ـ محمد هوتک لیکی: «دادرشهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وایی، او دښو زونانو او شاعرانو قدر کا، دو اوین دشعر اهر کله لولی، او له مضامین شیرین یې کام شیرین کا، عمر په عبادت دخدای او تلاوت دقرآن شریف تېروی او مخدراتو دحرم دپادشاه ته درس او کښېل او لوستل و رښیی ـ نقل کا: چی د شاه محمود جنت مکان دمرگ حال، قندهار ته راورسېد، نو دپادشاه خاندان عالیشان ټول غمجن سول او مخدراتو دحرم ساندی او غلبلې کا، بی‌بی زینب چی د الله دوررد و فات و اورېدله، ډېره غمجنه سوه، او په تلاوت دقرآن او لمانځه یې تسکین وکا، دنتلی زړه ـ او هسی ویرنه یې په ویر دخپل وررمرحوم وویله، چی زه یې دلته رانقل کوم: خدای تعالی دی ټول خاندان عالیشان دپادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوښ» هغه مرثیه چی بی‌بی زینب دخپل وررشاه محمود پر مړینه ویلې وه داده:

ډغ سو چی وروړ تېر له دیناسو، نا
کندهار وار ه په ژړا سو، نا

زړه می په وير کی مبتلا سو، نا
چی شاه محمود له ما جلا سو، نا

دارون جهان را ته تورتم دی، نا
زړه دبېلتون په تيغ کړم دی، نا

هوتک غمجن په دې ماتم دی، نا
دپاچهی تاج سو بر هم دی، نا

چی شاه محمود تېرله دنیا سو، نا
کندهار واره په ژړ اسو، نا

* * *

ځوانو، مېړه دتوری جنگو، نا
ولاړ دکام په نام وننگو، نا

دښمن له ده په وينو رنگ و، نا
پر ميدان شيرو، يا پلنگ و، نا

افسوس چی مرگ دده په خوا سو، نا
کندهار واره په ژړا سو، نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمود ه ! نه یوازی خورژ اړی پر مرګ دی ټوله کلی کوږژاړی
خپلوان لاڅه، پاچادی و رور ژاړی لښکر سپاه دی پلی سپور ژاړی
پښتو دی ټول په واویلاسو، نا کندهار واړه په ژړا سو، نا

* * *

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه چی شاه محمود سونن په ګور عالمه
د پښتون لمر سو، تیاره تور عالمه را ته دښمن به کا پیغور عالمه
چی پاچا ولاړ پښتون ګداسو، نا کندهار روا ړه په ژړا سو، نا

* * *

لښکرسو خپور پښتون ولاړدی اریان په خاورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت وتاج د ټول اصفهان زړه یې راسوړسو، کاخوښی دښمنان
وایی پښتون اوس بې پاچاسو، نا کندهار واړه په ژړا سو، نا

* * *

آسمانه ! بیادی څه ستم کا څرګند وشلاوه تاچی د پښتون و، پیوند
دښمن دی بیازموږ په وږکاخورسند چی شاه محمود دی کاپه قبرکی بند
پرکورموویرشو ! اوغوغاسو، نا کندهار واړه په ژړا سو، نا

مأخذونه:

۱-پټه خزانه-دکابل لومړی چاپ -۱۸۰ مخ تر۱۸۸ مخ پوری

۲-هوتکیان -دکابل چاپ-

دبینوا تألیف-۱۵۲ مخ

۳-پښتنی سېرمنی-دکابل چاپ دبینوا اثر -۷۰ مخ

۴-تاریخ افاغنه-دسیدظهورا لحسن موسوي اثر-۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۱- بي بي ستي :

يوه پر هيز گاره عابده ښځه وه ، چې دابو مسلم مروزي سره يې ژوند کاوه، او ابو مسلم د بي بي ستي په مرسته په نيشاپور او هرات کې خپل ډېر کارونه بشپړ کړل .

په ۱۰۸ ه کال کې مړه سوې او په هرات کې ښخه ده .

شاهرخ ميرزا ددې قبر جوړ اوددې قبر ته يې نژدې يوستر جومات هم ودان کې

مأخذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف -۴/۵۶۵ مخ

۱۶۲۲ بي بي ستي هروي :

يوه متقي او پر هيزگاره ښځه وه ، ابو مسلم خراساني ته يې ډير ښه نظر درلود، او ددې په همت ابو مسلم په هرات او نيشاپور کې مهم کارونه سرته ورسول .

دا ښځه په لومړي سر کې ښه ښځه نه وه ، ځکه چې مېړه يې ابو نصر ډېر بې باکه و ، خو په پای کې يې ښې لارې ته مخه شوه، او ډېر معتقدين يې وموندل

په (۱۰۸ هق) يا په (۱۵۰ هق) کال په هرات کې مړه سوې ده او د شاهرخ ميرزا په وختو کې ددې عابدې پر قبر باندې ښه ودانۍ ودانه سوه او قبر ته يې نژدې يو ښه مسجد جوړ کړه سو .

د مجمل فصيحي مؤلف ليکي چې :

دابو مسلم له عيارانو څخه يوه هم « بي بي ستي » وه چې توبه يې وکښله او د خپل وخت نو ميالي زاهده سوه .

دې په هرات کې ژوند کاوه ، او په (۱۵۰ ه ق-۸۶۷ م) کال مړه سوه او په « بازار خوش » کې ښخه ده .

مأخذونه :

۱- پښتنې ميرمنې- ۳۲ مخ ۲- مجمل فصيحي -۱/۲۲۱ مخ

۳- د هرات د مزارات تورساله -۱۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۳- بی بی ستی کاسی:

یو عارفه ښځه وه چې د کویټې د کاسیانو په لوېه هدیره کې ښخه ده، او او ډېر خلک یې مزارته ورځي او زیارت یې ښه شهرت لري.

مأخذ

مزارات - رساله - ۳۱ مخ دښاغلي سیال کاکړ تألیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روښانی:

دبایزید پیرروښان د ماندینه وه او هغه وخت چې پیرروښان د هند گورگاني د ولت سره دخپلي خاروی اوخپل دخپلوا کی دساتلو د پاره مبارزه پیل کړه دا ننگیالی مېرمن په ټولو مبارزو کی د پیر روښان سرملګری اوزیاته استوګنه یې داشنغراوتوتی په غره کی وه.

پلاریې شیخ حسین نومېده او د لودی تبر ښځه وه.

د پیرروښان ترمړینی وروسته دا باسیند پرغاړه چې دد ې مېرمنی د زامنوا کورود ګانی دولت دطرفدارانو ترمنځ سختی جګړې وسوې او په دغو جګړو کی ددې ننګیالی مېرمنی دری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل سول نود شمنانو د هغوسرونه اولاسونه پری کړل او بی بی شمسو ته یې راوړل بی بی شمسو هغه دری سرمېچ اوښکل کړل او وې ویل:

«په تاسو دی رحمت وی چې ثابت قدم پاته شوی او د حق په لاره کی موسرونه ورکړل»

د زامنو مړینی د بی بی شمسو د مبارزی عزم کمزوری نه کړ بلکه څه وخت چې جلال الدین روښانی تیرانه راغی نو بی بی شمسو یې هم دځانه سره راوستله اودلته به تل د روه په غرونو کی لالهانده ګرځېده اود هند کورګانی دولت پرضد به یې خلک مبارزی ته لمسول اوپارول، خو چې د (. . . . ه) کال به شاوخوا کی دا مبارزه اوننګیالی میرمن په تیرا کی سړه سوه اوښا یې چې هم دلته په تیرا کی ښخه د ی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو مؤر خینو ددې نوم « شمسیه » او ځینو هم « شمسی » لیکلی دی .

مأخذونه :

۱- روښا نیا ن د مغلو تاریکیان د عبدالاکبر اکبر لیکنه - د پښور چاپ

۲- بابرید روښان- دبناغلی خادم تا لیف

۳- دزیری جدیده- د ۱۳۰۵ ه ش کال دوری دوهمه نېټه

۴- کابل مجله- د ۱۳۰۴ کال ووږی میاشت- ۶ گنه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بی بی صاحبه :

د کامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکی شاه محمود ماندینه او ملکه و د (۱۰۱۷ ه ق) کال د رجب دمیاشتی په نهمه دسه شنبی په ورځ مړه ده او قبر یې د کابل دشهدا ی صالحین دجانباز دزیارت په خنگ کی دی چی یوه گنبده هم ورباندی سته او دقرآن کریم په آیتو ښایسته سوی لوحه هم لری .

مأ خذ :

پښتو آریانادائره المعارف- ۴/۵۶۶ مخ

۱۶۲۶ - بی بی صاحبه بړیڅه :

دنومیالی پښتون حافظ رحمت خان روهیله ننگیالی اونومیالی خوروه، وروریې لا ژوندی و، چی گوندمسوه پنځه زامن یې د رلودل چی پنځه سره د حافظ رحمت خان سره د انگریزانو او شجاع لدوله په جگړه کی ملگری وو . په دغه جگړه کی حافظ رحمت خان شهیدسو نو د یر روهلیه پښتانه هم شهید ان سول خو دا پنځه ورو نه ژوندی کو ر ته راغلل او هغه وخت چی خپلی کو نډی سور « بی بی صاحبی » د وی ولیدل ، وي پوښتل : « ښنگه راغلاست ؟ ستاسی ماماد خپلونا زولو زامنو سره په جگړه کی شهید سو اوتاسی چی د هغه سره په جگړه کی ملگری واست ښنگه ژوندی راوگرځید لاست ؟ اوروغ رسټ زمامخی ته ولاړ یاست ؟ لیر ی سی له مخی لیری سی که تاسی نه شرمیږ ی زه شرمیږم او ځوزه ژوند ی یم نور نه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ستاسې مخونه ووینم» . هغه وچې د غې ننګيالي پښتنې مېرمنې بيا د ژوند تر پايه د خپلو زامنو مخونه ونه ليدل، خپل ټول جاګيرېې خرڅ کې او د هند په «بريلي» نومې سيمې کې يې يو ښکلې او عالي شانه مسجد جوړ کې چې هغه مسجد اوس هم «د بهار ډېپو » په محله کې ستها و «د بي بي صاحبې» مسجد يې بولي.

مأخذونه:

۱-افغان-په اردو ژبه د خان غازي ليکنه ۲- کابل مجله -دم ۳۵ ۱ کال دوړی-۶ ګڼه

۱۶۲۷- بي بي ګله :

د پښتو ژبې شاعره وه او د دولسمي هجرې پيړۍ په شاوخوا کې د پېښور په سيمو کې اوسېدله په ديني علومو کې يې مطالعه درلوده او ښه پوهه مېرمن وه.

د دې له اوږ ده مناجات څخه دا بيتونه دي:

بي بي ګله خبر داره

له کل نهي تو به کاره

په ايمان شکر ګذاره

پاځه وخت د ی د سبا

ماخذ:

فرهنګ زبان وادبيات پښتو-۳۸ مخ

۶۲۸- بي بي ګله شنغري ه :

د پښتو ژبې شاعره وه او يو منا جا ت يې قاضي عبدالحليم اثرد فويه شريعت کتاب د يوې زړې نسخې په پای کې ليدلی دی .

ماخذ:

تپر هېر شاعرن -۶ ۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۹- بي بي گنجاني :

بي بي گنجاني د بلوچستان د خان مير محراب خان ماينه ډيره زړه وره ښځه او مير محراب سره په ځو جنګونو کې مله وه . جنرل ولشائرچې له کابل څخه د ستنيدلو په لار کې بلوچستان ته ورسيدى پر کلات يې حمله وکړله مير محراب خان کلابند سو ښځې او کوچنيان د پټې دروازې له لارى يوه خونديځاى ته وليږل مګر بي بي ګنجاني له ښځو او کوچنيانو سره نه ولاړه او له مير محراب خان سره په کلا کې پاته سوله مير محراب خان چې د انګريزانو جنګ ته واووت دا يرج ته وختله او له هغه ځايه څخه يې مير محراب خان څاره ـ مير محراب خان چې دانګريزانو له لاسه شهيد سو :

نو دا په خپله ددو وجګړنو سره يې له ډاره له حصاره و وتله، خو انګريزانو چې محراب خان سره ليدجګړى بس کړه، او بي بي ګنجاني خپل شهيد ميړه حصار ته راوړ، او په خپلو لاسو يې ښخ کې .

مأخذ :

هماري جدو جهد ـ په اردو، دغورليکنه ـ ۹۱ مخ

۱۶۳۰- بي بي مبارکه :

دملک سليمانشاه يوسفزى لور، او د ملک شاه منصور خور، او د ظهير الدين بابر ماند ينه وه .

ظهير الدين بابر دالغ بيګ کورګاني و راره په (۹۱۸ هق) کال کې کابل ونيو او ددې خپښى په نسبت يې ځان ديوسفزو دوست باله. خو بي بي مبارکي ته دګورګاني حکمرانانو دکور ښځو د شنډيدو دارو ورکړه او له اولاد څخه يې واچوله .

داميرمن داکبر تر زماني ژوندى وه او د همايون ميرزا موريې حال کښلى دى او وايي چې دا يوه باتدبيره او مهربانه ښځه وه. د بي بي مبارکي کورني د بابر سره زياتي مرستي وکړې او د بابر ددوى په مرسته پر لوديانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری و موند، خود همایون مو روایی چې دغه پیښه پر بی‌بی‌مبار کې د یره ،
درنه لگیدلې وه (۱)

مأخذونه :

۱ـدښاغلي محمدابراهیم عطایي یادداښت

۲ـد پښتنو تاریخ ـدمرحوم قاضی طعطاالله‌خان تالیف ـ۱/۳ ۲۳مخ .

۱۶۳۱ـبی بی مستو لودی :

دسلطان بهلول لودی مړینې خوانښې او اسلام خان چې دسلطان بهلول اکاو، کوندې وه.

په(۸۶۰هق) کال چې سلطان بهلول په‌پنجاب کې‌و، او په‌دهلي کې یې یوازې یو زلمی زوی « بایزید» پاته‌و، او دده نیابت‌یې کاوه ،او په‌هغه وخت کې‌دجونپور پاچا سلطان محمود تقریباًددو لکو جگړه‌یو یو زرجنگي پیلانو سره پر دهلي یرغل وکې ، زلمی«بایزید» او څوو رسره پاتو امیرانو بله‌چاره و نه‌لیدله دهلي دښار په‌کلاننوتل،ښار کلابندسو او دجونپور لښکری شاوخوا پر کلار اوگرځېدلې .

په‌دغسي وخت کې‌دکلا دساتندو یو مشرتوب همدې ننگیالې پښتنې «بی‌بی‌مستو» دسلطان بهلول پښتنې خوانښې پر غاړه واخیست، اودد ې دپاره چې‌غلیم په‌ددې ونه پوهېږي چې‌په کلا کې‌فوځونه‌نسته‌دلودی کورنې ټولو پښتنو ښځوته یې دنارینه و،کالې وروا غوستل، کلاته‌یې‌و روخېژولې‌اوپهرې یې‌وروسپارلې- څه مېږ ونه‌چې په کلا کې وو، ټول یې‌وگمارل‌چې تل به‌دغلیم پر لښکر و غشې او روی ؛ په‌دغو زلمیو

---

(۱) مرحوم قاضي عطاالله‌خان لیکي‌چې :بی‌بی‌مبار که‌دخان ملکشاه‌منصور لوروه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی دخپل وخت نامتو غشي و يشتونکي دخانجهان لودی زوم «شامسکندر شیرانی» هم و، چې دده غشي يوولس موټه (ﻫ نيم فټه) اوږده وو، تراتوسوو گامو پورې رسېدل او دده پر تولو غشو په زرين خط «سنکندرشاه» ليکلي و،

کلابندی پسې اوږده بي بي مستود مېړنی سلطان بهلول د وررسېد لو په تمه ترډېره وخته پورې کلاخوندی کړه خو د بهلول در اتگ ږغ رانـغی دااوتول کلاوال دکلابندی خواریو ستخ کړی، پای ته يې سلاپردې سو ه چې ښار غليم ته وسپاری او ځانونه وبا سی، نو توريالی مشری «بي بي مستو» چې دلوديو فوځو او ملاتړ دو رسېدلو څخه ناميند ه سوه نو يې دسيدشمس الدين په لاس دډهلي دښار کلي لەدې پيغام سره چې: «که دلوديو ناموس د نه خوندی کولو پېټ وړی، نو کلي و اخله!» او دسلطان محمود شرقي خوراو رتير امير دريا خان لودی ته (چې دشرقي لښکرو تول انتظام په ده پورې اړه لرله) وروليږلي وايي چې سيدشمس الدين تر کلا وروووت، ددرياخان لـودی دربارته ورو ستل سو، درياخان دډهلي داستازی پەغو ښتنه خپل درباريان وپا خول چې دوی دوه سره پاته سول، سید شمس الدين ورته وويل: «سلطان محمود شرقي پاچا ستاسره څه خپلوی لری؟» دریاخـان ځواب ورکه:

«خپل سی نه دی زه يې نوکريم او دی سی پاچادی»

سيدو رتـه وو يل :

ـسلطان بهلول ستاڅه کېږی ؟ درياخان و و يل :

ـ«موږ سره عز يزان يو، ورونه يو، دی هم لـودی دی او زه هم»

سيدو رتهـو و يـل:

ـ«نو دده میندی او خوندی ستا څه کېږی ؟»

درياخان ځواب ورکی ء :

ـ«دده مورسی مور، او دده خوندی سی خوندی دی»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیانو سیدشمس‌الدین کلی‌له جیبه‌را او ایستلې ،مخ‌ته‌یې‌ورته‌کښېښو ولې اوورته‌ویل :

–« اوس نو ستاخپله خوښه‌ده . چې‌دخپلو میندو او خوېندو پرده خوندي کوې که یه؟ »

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب ودرید او په خورا تر هوره ورځ یې ورته وویل :

–« که سلطان بهلول را ارسېدلی وای څه خو به‌مې‌هرو مرو کړی‌وای ،اوس چې داګ تش‌تور پاته‌دی هیڅ تدبیر نه‌سی‌کېدلای »

خوکلی یې‌وانه‌خیستلې او سلطان محمود شرقي‌ته‌یې وویل چې:«بهلول دیوه‌یې‌شمېره فوځ سره رارسیدلی، پاچا دی دلته اوسی‌او‌ساته دی اجازه راکړی چې مخی‌ته‌یې‌ورووزم »

هغه‌و، چې سلطان‌محمود شرقي هم‌اجازه ورکړه، او رښتیا هم‌له‌هغی‌خوا سلطان بهلول دېښتنو دډېرو جنګیالیو زلمیانو سره دډهلی‌خواته‌ورغیء د سلطان محمود شرقي لښکر یې مات کیء، دسلطان محمود دلښکر دماتې خبر چې‌دډهلی ته‌ورسېد دکلاخلکو په‌ډېری خوشالی‌دکلانګیالی‌ساتندو یی «بی‌بی‌مستو » ته‌حال وروور، او «بی‌بی‌مستو » ورته وویل:

«تاسی وګوریء چې‌دسلطان محمودشرقي‌دلښکر خلک‌په‌خپلو خیمو ننوزی او که‌دخپل پاچادربارته ورځی؟ »

دوی چې‌وکتل‌ویې‌لیدل چې‌دستانه سوی‌لښکر خلک‌برابر خپلو خیمو ته ننوزی او خپل کالی‌را غوندوی ، نو«بی‌بی‌مستو »دستی حکم وکیء چې د ی ښادی ډولونه‌دی وډنګوی .

سلطان محمود شرقي وارخطاسو بله‌چاره یې ونه‌لیدله سمدستی دجونپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواته وکوچېداو سلطان بهلول بریالي په ډهلي ورننووت ، او «بي بي مستو» په‌خپل پښتنی عزم کی بریالی سوه.

مأخذونه :

۱-لودی پښتانه-دپوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه

له۶۷مخ څخه تر ۸۰ مخ پوری

۲-مرقع افغان-۸۴مخ ۳- تاریخ داودی -۱۶مخ.

۱۶۳۲-بي بي مير گوهره :

دلوی احمدشاه بابا بلوخه ماندینه‌او دقلات دخان میرمحبت خان بلوخ خوروه.

په(۱۱۶۳هق) کال چی لوی احمدشاه بابادبلوڅستان دکلات‌خوا ته‌ولاړ، مستنګ يې ونيو او دکلات سیمی‌ته پرمخ ورغیء ،نو دکلات خان حاجی رحیم خان بابی دکلام‌الله سره احمدشاه باباته شفیع راواستاوه ، احمدشاه بابا هم دهغه شفاعت ومانه او دکلا ت خاني‌يي مېرمحبت خان ته پرېښووله، او بیرته کندهارته راغیء نوموړی خان‌هم‌خپله‌یوه‌خورچی«بي بي میرگوهر» نومېدله دآخون‌محمدحیات په‌وسیله غزنی ته داحمدشاه باباحضور ته‌ولېږله چی‌احمدشاه باباهغه په نکاح کړه او په دې توګه د احمد شاه بابا ودکلات دبلوڅانود وستی لا پسی ټینګه سوه.

مأخذ :

دنوای‌معارک تعلیقا ت -۷۷۳مخ

۱۶۳۳-بي بي نوره هروی :

مېرمن بی‌بی‌نوره‌دهرات يوه‌عابده او صالحه ښځه وه، چی‌ژوند يې په‌تقوی اوزهدکی تېرکړی و، اودې مېرمنی له‌ښو کاروڅخه یوداو،چی وایی دهرات دمالان پل‌دې‌مېرمنی‌تیارکړی‌دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې قبر دهرات دشمعان په‌محله کی دعراق‌وره‌ته‌نژدې پروت‌دی،
عوام يې زيارت ته ورځي
مأخذونه :

۱-پښتنې ښرمنې-۱۳۱مخ ۲- دهرات دمزاراتو رساله-۷۶»

۱۶۳۴ - بیټ نیکه :

چې شيخ بيټنی او شيخ بټن هم بللی سوی‌دی د پښتنو د ډېرو‌طا يفو يوستر او نوميالی نيکه تېر سوی دی چې د پښتنا نه شعراء د لوړی توک په ۵۰مخ کی ددې‌لوی‌نیکه په‌باب داسی ليکلی سوی دی چی:

«دپښتنو دعلم‌الانساب پوهانو او هغو مورخينو چې‌اسمأالرجال يې‌ليکلی‌دی، شيخ بيټنی / دپښتنو دډېرو طائفو لوی‌نيکه‌بللی‌دی،او وايی‌چی‌دابيټنی‌دغر غښت اوسړبن ورور‌وپخپله د پښتنو‌ملی عنعنات هم ددې تصديق‌کوی (۱) اماپه مورخينو کی لوسړی ددې ملی‌عنعنې‌تصدیق ابوالفصل‌د گو ر گانی پاچا اا کبردعصرمورخ کړی،چی‌دپښتنودغه دريې پلارزه‌مشهوردی(۲) مگر دد ی نيکه‌نوم مورخينو‌مختلف راوړی ، ځنی‌يې «بیټ»او ځنی‌يې«بيټنی»او ځنی يې «بټن» ليکی .

نعمت‌الله هروی او خانجهان خان لودی هم‌په مخزن‌افغانی کی‌دشيخ بټينی اولاد او ددې قوم‌مشاهير او اولياءمفصلاً راوړی .

ځنگه چې آئین اکبری په(۱۰۰۶ ھ)او مخزن‌په (۱۰۱۸ ھ) کی‌ليکلی‌شوی دی نوداويلای‌سو ،چی‌دپښتنو دملی‌عنعناتو او درجالو دتاريخ لوسړی‌ليکونکی

---

(۱)داخبره چی‌بيټ‌نیکه او غر غښت او سړبن‌سره‌ورونه دی زياته خبره نه غواړی .

۲- آيئن اکبری -۲ ر ۱۹۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دوی دی. نعمت‌الله په‌دې سلسلو کی‌مجمع الانساب او اخباری احمد ی کتابو ته هم‌حواله‌ورکوی، چی‌تر ده‌دمخه لیکل‌شوی، او دپښتنو د انسابو ذکر یې کړی دی، په دغه کی‌اخوند درویزه‌ننګرهاری هم‌چی تر(۱۰۴۸ ه) پوری ژوندی و (۱) ده هم د پښتنو انساب را وړی دی (۲) د غو ټولو سورخینو دشیخ بیټنی‌ذکر مفصلاً یاضمناً کړی دی.

مګر تر دغو ټولو پخوانی او زوړ اثر چی دشیخ بیټنی‌ذکر او اشعار پکښی راغلی‌دی دسلیمان ماکو دبارک خان‌دزوی«تذکرة‌الاولیاء» ده،چی پسله (۶۱۲ ه) لیکلی شوې ده. ددې کتاب هغه‌یوخو پا ڼی چی‌سته دشیخ بیټنی ذکر داسی کوی:

«نقل‌هسی‌کاندی‌یارانو چی په روزګار دشیخ بیټنی کی د ده وروړچی سړ بن نوسېد، او پرشیخ بیټنی هم‌خوراګرانو؛سړ بن نه‌دړلو دزامن،او هر کله‌به‌یې‌ویل خپل وروړته؛ بیټنی خپل زوی اسماعیل‌ورکاوه اولوی‌سو دسړ بن په‌کاله، خدای مهربان داسماعیل په‌برکت سړ بن ته‌نصیب کړه، دوه زامن چی‌اوس تروس‌تېرسو ګڼون دهغو؛ داسماعیل سر قد واقع دی دکسې پر غره چی زه هلته تللی‌وم(۳)»

له‌دې روایته ښه‌ښکاریږی چی‌په پخوانو پښتنو کی د شیخ بیټنی کرامات مشهوروه، اوددې کتاب لیکونکی لکه‌چی پخپله‌وایی‌دکسې‌غرمره‌ته(۴) تللی او ددغه اسماعیل زیارت یې کړی دی.

۱ـ تذکره‌علمای هند ـ ۹۰»

(۲) تذکرة الابرار و الاشرار، او پښتو مخزن.

(۳) دسلیمان ماکو پښتو تذکرة‌الاولیاء

(۴) پښتانه‌دسلیمان‌مره‌ته دکسې‌غر هم‌وایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلیمان ماکودغه روایت نعمت‌الله کټ سټ په مخزن کی تائید کوی او داسی لیکی: «نقل است سړ بنی برادر کلان بتنی مفلس بود ، و از هیچ چیز دستګاهی نداشت، باوجود آن از سعادت فرزند هم محروم بود ، روزی سړ بنی بخانه برادر خود که شیخ بتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعای تو درباب جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، درباب من توجه نمی فرمائی، که در طلب فرزند و فراخی معاش کوشش بسیار دارم ، حضرت شیخ بیت فرمود که یک پسر مرا ببر و پرورش نما، که بقدم او هم دهم اسباط، و مال و منال و مواشی که لوازم دولت است میسر آید، آخرالامر شیخ پسرخود اسماعیل را ببرا در خود سړبنی داد، و سړ بنی برادر زادهٔ خود را بخانه آورده پرورش می نمود، از برکت قدم او دولت و اولاد چندان بظهور آمد که تاقیام قیامت کم نخواهد شد. چون اسماعیل بسن رشد رسید از ریاضات شاقه بمراتب و لایت رسید، و این شیخ اسماعیل که مقبره و گنبد ایشان بر کوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سړبنی پسر حضرت بیت است.....(۱)»

په دې ډول دسلیمان ماکو قول که څه هم تر نعمت‌الله خلورسوه کاله دمخه دی ، مګر یو دبله سره پوره ربط اونشردیوالی لری ، او دابکاره کوی چی ترا زم هجری کاله هم دشیخ بیټنی لوی نیکه په باب کی پښتنو معنعن کلک او مستندروایات درلوده چی له هغو څخه په دغو دوو کتابو کی لږ پاته دی. متأسفانه دشیخ بیټ نیکه نوراحوال موږ ته نه دی پانه ، او نه دده دژوند ونو خت سؤرخینو تصریح کړی‌دی، فقط ځنی له دغو مورخینو څخه داهم لیکی، چی‌دی دغورد پاچهانو معاصرو ، او دغور له مشهوری کورنی څخه شاه‌حسین نومی دده په کورکی و (۲)...

(۱) مخزن افغانی ـ قلمی ـ دنعمت‌الله هروی .

(۲) مجمع الانساب، تاریخ سلطانی حیات افغانی، خورشید جهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەدی حساب‌نو کە بیتۍ نیکە لەیوە سرە د لومړیو غوری مشر انو معاصر - وی نو ددە دژوند وخت سوړلە(۳۰۰خخەتر ۴۰۰ھ) پوری تخمین کولای سو سلیمان ماکو پە خپلە تذکرۀالاولیأ کی‌دبیتۍنیکە لەخولې‌یو شعرهم‌را نقل کړی‌دی چی دپښتو ژبی دادب پەتاریخ خو را مهم گټل سوی‌دی.

سلیمان‌ماکوددەدشعر داسی یادوونەکوی:

«نقل‌کاندی چی‌شیخ بیټنی‌سپین ږیری‌سو،نودەِ بەهرکلەښتن‌ستایە،اوربتە بەیې یېدرخاست‌کاوە چی زمایەکهول او دسړبن اوغرغښت پەکهول‌کی برکت‌کښېږدە، . بادارقبول کړدەدرخواست‌او ډکەسوەځمکەدپښتونخوادد وی پەکهلول،نقل‌کاوسی‌چی حضرت شیخ بیټنی بەډیرډېرەداسندری‌لولولې‌اود کسی غرەکی بەگرزېدپە شپی»»

اوبیانودبیتۍ نیکەهغەشعر داسی راوړی :

لـویە خدا یە لویە خدا یە　　　ستا پـە مینە پـە هر ځا یە
غرو لاړ دی د ر ناوی کی　　　تو لە ږ و و پە ځا ری کی
د لـتە د ی د غـر و لـمنی　　　زمو ږ کېږ دی دپکـښی پلنی
داو گړی ډېر کړی خدا یە !　　　لو یەخدایە ! لویە خدایە !

دلتە لېږ زمو ږ او ربل د ی　　　و وړ کورگی‌دی‌ووړ بور جل‌دی
مینە ستا کی مو ږ میشتە یو　　　بل دچـا پە ملە تلە نە یو
هسکە ا و ځکە نغښتە ستادە　　　د سـړوو د ە لـە تـپا د ە
د ا پا لنە ستا د ە خدایە !　　　لویە خدایە ! لویە خدایە !

کەدبیتۍنیکە دغەلوړشعر دآریایانود زاړەکتاب‌ریکویدا Rigvida سرەمقایلە کړەی کړەسی‌نودا بەښکارەسی چی داشعرد فکراو مضمون لەمخی لرغونیو آریائی افکارو‌تەڅومرەوړ تەدی.دریکوید ایـومناجات داسې‌دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لوی خدای دژوندون وا کمن دی مالک الملک دی ، دی ښاغلی کورنی وګروته ور کوی خدایه موږ ستا مرءیی یو، بی او لادهی ښځګنی مومه و ژنې (۱) »

ماخذ :

پښتانه شعرا ـ لومړی ټوک له ۵۹ مخ څخه تر ۶۰ مخ پو ری

۱۶۳۵ ـ بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو' اود دشاهزاده کامران سدو زی او وزیر یار محمد خا ن الکوزی په خوتوکی په هرات کی اوسېد' «دسیف الملوک » کیسه یی په نظم کړی ده . دده دیوان چی زرو بیتوته رسېږی ښا غلی فکری سلجوقی راغونډ کړی خولاچاپ سوی نه دی.

د هرات دبیچقی په کلی کی مړ او د بیچقی څنګ ته ښخ دی .

دا غزل دده دی:

طبیب دردمن جانانه خواهد شد ؟ نخواهد شد
بزلفش پنجه من شانه خواهد شد؟ نخواهد شد

بدام زلف مشکینش یکی خال سیه د یدم
نصیبم چیدن این دانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نگشتم آشنایش سالها درخاک کوی ا و
رقیبش همچوس بیگانه خواهد شد؟ نخواهد شد

دل من سخت پرخونست ازجور رقیب آیا
خلاصم زین سگ دیوانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نیندیشم زمرگ امادرین فکرم که بعدازمن
گل من کوزهٔ میخانه خواهد شد نخوهد بیخود

---

(۱) ریګوید ـ باب ـ ۶ فصل ـ ۶'۷' فقری

(c) ketabton.com: The Digital Library

نموده توبه بیخودازسیی مینای هشیاری

ز پیمان برسر پیمانه‌خواهد شد ؟ نخواهدشد

مــأخــذ

یادی‌از رفتگان ـ تألیف مولاناخسته ـ ۱۵۶ مخ

۱۶۳۶ـ بیخودی بلخی :

دبلخ له‌دری‌ژ بو شاعرانوڅخه و او د(۹۵۰ هـ ق) په‌شاو خوا کی یې په بلخ کی ژوند کاوه ،دابیت دده دی :

گر آبر وی‌ترا نشدی ماه‌نو غلام ایام‌هرگزش‌ننهادی هلال نام

مأخذو نو :

۱ـمذ.کراحباب‌ـخطی‌ـ ۳۰۱مخ ۲ـتاریخ افغانستان‌درعصرگورگانی هندـ ۲۲۹مخ

۱۶۳۷ ـ بیخودی فراهی :

فراهی ملامحمدیوسف یوناقص الخلقه‌سړی و، چی‌یوه سترگه‌یوغو ږاویوه سر مه یی نه‌درلود ه‌دده له‌بدی قواری‌او د کریهی منظرې څخه به خلکو کرله کوله،خوډېرخواږه‌اشعار یې‌و یل‌او دجذب خالت‌یې‌درلود .دابیت‌دده دی:

نخورند درگلستان گل و لاله آب‌بیتو بگلوی‌شیشهٔ می نرود‌شراب بیتو

مأخذ:

پښتو آریانادائرة‌المعارف ـ ۴/۵۶۹ مخ

۱۶۳۸ـ بیدار زیکه:

دخپل‌و خت‌ر وحانی سړی‌و، دکویټې‌دلوړلائی دسیمی‌په‌شاو خوا کی ښخ دی عوام خاکک‌یې‌زیارت‌ته و رځي‌او عقیدت و رسره ښرگند وی.

مأخذ :

مزار ات‌ـ ۵۰مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۳۹ - بیدل اشنغری :

د پښتو ژبې نوسيالی شاعر او د پيښور د اشنغر دسيمې داوتمانز و دکلي اوسېدونکی و. دی پخپله دخپل کلي دشاعرانو شمېرداسي ښيي :

څه حاجت د ی چې بيان و کړم دواړ و دوه څلوېښت زساد کلي چې اوتمان دی اود اشنغردسيمې مشهور سيند«جيندی » داسې يادوی :

تمام رخت دخوشدلی راځخه ړوب شو چې گډشوی و م دسيني په جيندی بيا

په بل بيت کی و ايي :

اوس به څه له مانه صبرو آر ام غواړې؟ چې مې يوو ړ مال متاع دعشق جيندی بيا

او دخپل عصردشاعرانو نومونه داسې

راوړی :

هرچې دی زما دعصرهغه دادی چې هريوپکښې خوشخويه سخندان دی

صاحبزاده، محمدی، عليخان گوره هم سعيد، له سيان ا کبرسره عيان دی

مقبول شوی په داباب کښې دی هرچاته چې هريو پخپل قوت کښې پهلوان دی

محمدی ترحميدز يات و يينم کم نه دی هرچې زړ و نه پرې غوڅېږی عليخان دی

چې ممتاز زسادعصردهمدا دی نور بيشماره دی دو اړ و به بيان دی

څنگه چې په(۱۱۱۸ ه ق) کال دحميدبابادشعر بازارتودو ،او همد غه زمانه دځمکنو دميان عمرصاحب دزوی و ه نوځکه دبيدل ژوندد(۱۱۱۸ هق) کال په شاوخوا کې يقيني دی .اوهم دبيدل ديوه بل بيت څخه څرگندېږی چې دده دشعر عروج د«تيمور شاه» په زمانه يعني دوولسمې هجری پيړۍ کې و ،لکه چې و ايي :

په دو ران د تيمور شاه کې کج دور ان شه بې گنا هه بې تقصيره کړم جانان ړوب

اوده ديو بل شعر څخه معلومېږي چې دده عمرسپين ږ يرتوب ته رسېدلی و، دی و ايي :

سپينې ږ يرې خوار خسته ترخار و خس کړم خپلې مينې خا کسترلکه ققس کړم

بل ځای و ايي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستم رستم دغم په ملک سلک کړم　　　　مهرو سینی سپینه ډیره کم هلک کړم

اوله یوه بیته یې داسی اټکل کیږی چی دبیدل عمر ترسلو کالو پوری رسیدلی و ، لکه چی وایـــــــی :

صدساله طالع دحسن طمعدار و　　　　مرو رله دره هراولارحام لاړ

د بیدل دشاعری په باب کی ښاغلی همیش خلیل دبیدل دد یوان په سریزه کی چی د (۱۹۵۷ م) کال په اکتوبر په پیښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :

«دد یوان بیدل په انکشاف ، دپښتو ادب په تاریخ کی یقیناً دیونوی نازک خیال شاعر اضافه و شوه ، د چا کلام چی دپښتوادب دلمنی دوسعت او پلنوالی موجب سو .

بیدل دپښتو شاعری په دنیا کی دیواو چت او جګ مقام خاوند دی ، چی دپښتو په رنګینه شاعری کی نمایان حیثیت لری اودخپل شاعرانه قابلیت په زور یې دشعر په هار کی لعلونه او ملغلری و پیيلې ، او دتخیل پرواز ته یې عقل ګوته په خوله دی .

بیدل دخپلی رنګینی او سوز و ګدازنه ډ کی شاعری له کبله دپښتو ادب مخصوص مقام حاصل کړو ، او دپښتو شاعری یې دداسی سحاسنو ډ که کړه چی دادب د ښکلا مقبولیت او حسن معیارګڼلی شی ـ دوی په پښتوادب کی دشاعرانه فن هغه نزاکتونه لطافتونه اوباریکی و اچولې ، چی که پښتوادب کی دلطیفی ، باریکی او رنګینی شاعری خه لیږډېر کمی محسوسیدو بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

څینو پښتنو لیکوالو او شاعرانو حمید بابا او کله کله کاظم خان شیدا د پښتو د «بیدل» په نامه یاد کړی دی او دا ځکه چی ددغه دواړو پښتنو شاعرانه انداز ، تخیل او نازک خیالی دفارسی د «بیدل» سره برابری خوری ، و لی دا تراوسه هیچا ته معلومه نه وه ، چی پښتوادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، د زمانی دانقلاباتو او ناسازګارحالاتو په وجه زمونږ له نظره پټ و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیدل په خپل سبک کی دلوړ مقام خاوند دی ، خیال پروری سره داستعاراتو او تخیل یوبی پایابه اوبی ساحله سمندر دی چی کلام کی دفصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او له مخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنګ اخلی .

داسی معلومیږی چی بیدل ،حمیدبابا، کاظم خان شیدا، علی خان او کامګار خان دیوه مکتبه هم فکره شاعران دی او شاید هم دغه وجه ده چی ددغه دوارو شعراؤ په طرز تحریر او سبک کی دخیال پروری سره سره مبالغه او اغراق هم موجود دی او دادبی تلازماتو داستعمال سره دتشبیهاتو، استعاراتو، او مکاحاتولړویې هم دشاعری حسن او ښایست یو په دوه کړی دی .

بیدل په خپل یو شعر کی حمیدبابا او علی خان خپل هم عصریاد کړی دی او ددغه دریو واړو شعر او دد یوانو دمطالعی نه پس معلومیږې چی اکثرو ځایونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه مځکه طبع آزمائی کړیده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لګی چی ګنی داددریو دماغونو اختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سپوږ می شوه په هاله کی
دایې غابښ په خوله کی زیب کا که ژاله شوه په هاله کی - ترپایه ....

بید ل وایی :

خط یې مخ په خوش نمط که که ماه زیب کا په هاله کی
غابښ ژ لی و او ری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه ....

علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغی ء که سیاشت ګیره شوه هاله کی
که سنبل دی اوس تو کیږې په اطرافو دلاله کی ترپایه......

یا په دې غزلو کی چی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدوایی:

وآسمان ته‌به دشعر زینې کېږدی

که‌حمیددغم‌له‌سره زنګون‌وکیښ

بیدل وایی:

چی‌خور ور بې‌خوره‌زو ر په‌غبرکی‌پرېووت

بیدل څکه سر دغم له زنګون‌وکیښ

او نور داسی تو او ږدنه

دبیدل د اشعارو دیوان په دوه سوه او دری شپیته مخوکی د (۱۹۵۷م)

کال‌داکتوبر په‌سیاشت د«شاهین برقی پریس پشاور» په مطبعه کی‌دښاغلی

همیش خلیل په تدوین او ترتیب چاپ او خپو رسوی دی ، چی دوه‌زره ،

څلورسوه او پنځه‌ویشت بیتونه لری، او دکلام نمونې‌یې‌دادی :

چی‌می ولیده د ترکی خو له لا له

څه نا څاپه وا وښتم په‌کشاله

داله‌مخه‌یې چاپیر لیکه دخطشوه

که چاپیره له سپوږمی‌وینم‌هاله

چی نظریې‌د آهوسترګوپرې وشو

ترختن په تېښته لاړشه‌غزاله

چی بې‌درو رته‌دغابښونمودارشو

غمزده په هیبت‌ویلی شوه‌ژاله

چې‌بې واو رېدوجادوستادغمزو

په لرزه په‌زلزله شوه بنګاله

دعصمت رستم‌چی‌لاف‌وکه‌تاوو یشت

څکه تل درپسی کړه آه‌وناله

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی خط دی خوش نمط راته نیولی
پکښی ښکلی دتاغم په قباله
چری نه وی چی له مانه دی دل تورکه
جانه ! وشره رقیب سپی رزاله
په سلګو دزنکدن شومه دلبره
څخوه راته دشونډو پیاله
چی دی مینی راته درست جهان دریاب کړو
کښېناستی نشم دصبر په جا له
که بیدل له لپونتوبه و ،خلاص شوی
بیا دی که ، مجنون په غم شیدا واله

۲

داپه مخ یې دخطلیکه دو تا راغله
که کعبی لره مشکینه قبار اغله
زه دیار خط دبلاله کبره خلاص کړم
بلاو خوره هرچی وایی بلار اغله
دخندا پوښته چی تا کړه له غمازه
بازه مالره له سوخته ژړا راغله
گل خزان که تار په تار څکه بلبله !
د څیګرپه وینو سره په غوغار اغله
سرو مال به په هغه زمان قربان کړم
که سی یوځله په ناز محبو بار اغله
دو صال کلای د ړی و ړی لاړه
چی دی توپه دهجران په صدا راغله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دم په دم چې سنلهٔ تور ه د لیچو

دازما په مرگ له کو مه فتوا راغله

تللی صبرمی دز ړه په بیرته راغیٔ

چې می تر که په خندا کی زیبار اغله

تاچې لاس ددلاسې و رته په سر که

مسا فر له دسفرښه هوا را غله

دابې لیاو ه بادشاهی دښکلیو و ا و ړ ه

مبتلا فرقه ترې بیابې نوارا غله

که څیگرمی دستم په تو ره غوڅ و

د کر م له ښه طبیبه دوا را غله

بیایې ماتې په لښکر کړه دغم گډ ه

لاس په غاړه له بېدله چې بیار ا غله

۳

چې کوې راته خبری په تندی بیا

غوڅوې می دز ړه و لی پیوندی بیا

خیا ل دخال دبازدناز یې پیدانه کا

دتوسن دخیال می مات شو پښیوندی بیا

دو صال پیاله می لاس دهجرتوی کړه

قبلوم دیار د غم مستمند ی بیا

عقل نقل له میاو ه که آرام رم لا ړ

له اغیار سره چې یا رشه سوگندی بیا

دهوس طوطی می گشت کاو ه په گلو

ناگهان جانان په زلفو که بندی بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثوکئ به بیا سوسی نجات له دي سماته

چی قاتل شه دجهان پهلاس و ندی بیا

کوم تقصیر دی له ماشوی نه پوهېږم
چی غمازستایی په مینه ما غندی بیا

دوصال صوبه یاغی و ه چی فو جونه
د هجران و رپسې لاړه گرندی بیا

دابي خط دی په سپین مخ باندی حیران یم
که حبش دی ځی کعبې له د هندی بیا

داپه زلفو مخ دجان بندشه که پښې دی
له مصحفه جا ر یستلی تور هندی بیا

چی و یلی یې و ینا لویه دزو روه
خلقه ما ته دبیدل شوه په تندی بیا

-۴-

چی خودرایه راته و ایې بسکه چپ
جانه! ته هم یوخـودرایې بسکه چپ

څه له کړې را ته ترو ې تـندی خبر ی
پرې پوهېږم خان نمایې بسکه چپ

د او یل د ی هیڅ ا ثر راباندی نکه
چی دبشمنه ! دوست نمایې بسکه چپ

په حکمت به سی له جان و نه جار باسې
که ا بو علی سینا یې بسکه چپ

په قصو سی تسـلی نشی د خو ږ زړه

که یې ځـان سره پارسیالې بسکه چپ

دا ثر و ینا دی به ز ده پرې پو هیږ م

بې هو د ه سر په وینا یې بسکه چپ

په افسو ن سی ستا د هجر بهی نشـی

چی له سا نه مبتلا یې بسکه چپ

څه تقر یر ر اته د صبر کړې نا دانه!

که ملایې خوجولا یې بسکه چپ

نصیحت دی ځانله و ساته ناصحه

جو فر و ش گندم نمایې بسکه جپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سا که او ریدې خو یو و یی دی بس و ه

څه به هره ګړ ی و ایې بسکه چپ

سخ په سخ راته جان و و یل بیدله .

خو شیه و ر ګک شه څه څه و ایې بسکه چپ

- ه -

چې سی ترکه زیبا ښکلی وطنی ده

غوره چون ور ته ز سافروتنی ده

چې آهو یی شه آهو د آهو ستر ګو

غز اله یی شر مولې ختنی ده

چې مسکن یې به باګر ام له خرام و ینو

پا بوسی له یې راغلې یمنی ده

شر منده ترې هزار ه ، صدبرګ ، ګلاب شی

چې تخته یې د سخ صافه سمنی ده

چې یې ځان حلقه بګوش شمیرم له سینی

ځکه زیا ته سی له هر چا تمنی ده

په کوم زو ر و خو زم زه د غم له ګتی

چې دلبر راباندی ایښی صد منی ده

لو لپه سی شه صورت او رسی په زړه دی

را ته پیښه د غماز و تر بګنی ده

په و اله به د وصا ل نشی خړ و به

چې ټوکره می د زړه ځکه توسنی ده

مهر و یان د جهان و اړه سرنګون شوه

چې جامه ز ما د ترکی سوسنی ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه بیدل به خنګه مست و ربا ندي نه یم

چې مې ترکه زیبا پنګلي رنې ده

ماخذ :

د «دیوان بیدل» سریزه ، او د دیوان نور مخونه .

۱۶۴۰- بیدل بلخي :

ددري ژبې شاعرو ، په شمع انجمن کې یې دا یو بیت راوړ سوی دی :

مې برد هر کس به پیش یار از جان تحفه ای ماتهیدستان بیدل شرمساری مې بریم

نور حالات یې لاس ته را نغله .

مـاخذ

شمع انجمن - ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بیدله هروي :

میرمن بیدله د خواجه عبدالله د یوانه ماندینه وه ، په هرات کې او سیدله او په دري ژبه یې شعر وایه . دا بیت دد ي دی (۱)

روم به باغ و زنرګس دو دیده وام کنم که تا نظاره آن سرو خوش خرام کنم

ددي میړه خواجه عبدالله د هرات د مشهور خواجه حکیم زوی و ، چې په (۱۲۶۸ ه ق) کال مړ دی ، نو ددې میرمنې ژوند هم د دې نیټې په شاو خوا کې اټکل کیدای سي .

ما خذ و نه :

---

۱ - پښتنې میرمن - ۳۱ مخ ۲- مشاهیرالنسوان - ۳۰۷ مخ

۳- تذکرة الخو اتین - ار دو

---

(۱) څو ک د دا شعر میرمن بی بی «بیدلی ته چې د شیخ عبدالله خوروه منسوبوی

شمع انجمن ۸۶ مخ (خیرات جسان - ج ۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۲- بیدلی لنگ هروی :

مولانا بید لی لنگ د هرات دخیابان په کوشه کی اوسید ، په دری ژبه یی شعر وایه او تل به دمیخانی په گوټ کی ناست و ـ دا مطـلع دده دی:

چشم پر خون وخیال خال آن دلبر دراو مجمری پر آتش است و پار ه عنبر درا

مأ خذ :

مجالس النفائس- ۱۵۷ مخ

۱۶۴۳ - بیدلی هروی :

بی بی بیدلی حزین په هرت کی ا وسیدله او دشیخ عبدالله دیوانه خور اوددری ژبی شاعره وه ، دا بیت ددی دی:

روم به باغ و ز نر گس دودیده وام کنم که تا نظاره آن سر و خوش خرام کنم (۱)

ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸۶ مخ ۲- مجالس النفائس ۲۰۲، ۱ مخ ۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوی غلام جیلانی بیدم په ختنه افغان دهند په « پیلی بیت » کی او سیدا اوددری ژبی شاعر و دطبقات الشعرا مولف دی «مجموعه خوبی های انسانی» بللی دی او لیکی چی :

اگرچه نومشق است فاماسزاق گفتگویش پهلو برتبه سخن استادان می زند باین عاصی اتحاد د لی و روابط کلی دارد

ماخذونه :

۱- تین تذ کری- دطبقات الشعرا په حواله- ۱۸۷ مخ ۲- هند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه - قلمی - ۱۱۸ مخ

---

(۱) دمشاهیر النسوان دا بیت «بیدله هیروی» دخواجه عبدالله دیوانه ساندینی ته منسوبوی

۱۶۴۵- بیرام خان خانخانان بدخشي :

دسیف علي بیگ زوی په دری و اسطې د ترکمانانو نومیالی مشر شکربیگ بهارلو ته رسېږی دده نیکه یار بیگ دشاه اسماعیل صفوی په وخت کې له عراقه بدخشان ته راغلی و ، اوله هغه ځایه د کندوز امیرخسرو شاه ته ورغیء ، او پخپله بیرام خان په بدخشان - یا- په بلخ کې زېږېدلی ،او دپلار تر مړینې و روسته یې په بلخ کې دعلم زده کړه وکړه اوپه شپاړس کلنۍ کې دهنددتیموری پاچا «همایون» په خدمت شامل او و روزل سو، او دخپل اهلیت او لیاقت په سبب دپاچادمصاحبت او امارت منصب ته ورسېد.

د (۹۵۰ هـ. ق) کال د بجرم په اوومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېدچی همایون دمالدیوله وېه لاسه راګرځېدلی او دسنده د او بو پر غاړه یې په سمسوره قصبه کې اړولی و ، او هغه وخت چې همایون د پښتنو له لاسه هند پرېښود او دایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و ، او بیرته همایون ته یې دپاچهۍ په ورستنو لو کې ډیر زیار وګیوست او دهمایون په طرفداری یې ډېری جګړې و کړې چی د هغو په عوض کې یې د «خان» لقب وموند، او همایون د کندهار تر نیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپاره او په (۹۶۱ هق) کال دی په کندهار کې و ، او دهمایون له خوا یې نوازش و لید، او په هند کې هم تل د همایون دسردارانو په سر کې و لاړ و، اوپه سرهند اونوروځایو کې یې جاګیرونه وموندل، او د «یار وفادار» او «برادر نیکوسیر »او «فرزند سعاد تمند» په خطابو یادسو.

دهمایون تر مړینې وروسته ی اکبر پاچا پر تخت کښېناوه، او بیرام خان دوکیل سلطنت حیثیت درلوداو د اکبر د مخالفانو په سرو هلو او سر کوټلو کې یې ډېر زیارویوست، خوچې د «خان خانان» لقب ورکړ سو.

په (۹۶۵ هق) کال یې دهمایون پاچا خورزه دمیرزا نورالدین محمدلور

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همایون په‌خپل ژوندکې دده په‌نامه کړې وه او «سایمه سلطان بیگم» نوسپدله په‌نکاح کړه .

ځه‌موده وروسته دحاسدانو په نغوته او چغولې داکبرپا چا نیت ګځینې وګرځېد. اوده هم‌دامارت سامان‌لکه‌بیرغ او نغاره‌او نورپاچاته ورولېږل خوځه موده وروسته بیرته اکبرپاچا وروغوښت‌او د (۹۶۸ ه ق) کال دمحرم په‌میاشت داکبر پاچا دربارته ورغی‌ء او په‌ډېر عزت یې هر کلی‌وسو بیانوبیرام خان اجازه وغوښتله چې دشریفو اماکنو زیارت وکړي. ،اکبر پاچاهم اجازه ورکړه، خوهغه وخت‌چې دګجرات دپټن ښارته ورسېد دهغه ځای یو پښتون مشر «مبارک‌خان‌لوانی» دخپل دپلاردوژلو او خون په قصاص د همغه کال ددریمې خور په څورلسمه دجمعې په‌ورځ پر بیرام خان یرغل وکړی‌ء او په‌خنجر یې وواژه، لوسړې‌دې‌دشیخ حسام په‌هدیره کې(چې‌دهغه‌ځای له‌نومیالیو مشایخوڅخه‌و) ښخ کړه سو، او بیا دحسین قلي خان خانجهان په‌زیارددده مړی په(۹۸۰ه‌ق) کال مشهدته یووړه‌سو، او هلته یې ښخ کی‌ء،او قاسم ارسلان‌مشهدی دده‌دوژلو نېټه‌داسې‌په نظم کړې ده :

بیرم بطواف کعبه چون بست‌احرام
در راه شد ازشهاد تش کار تمام

در واقعه هاتفی پی‌تار یخش
گفتا که «شهیدشد محمد بیرام »

بیرام خان ددرې ژبې دشعر سره‌هم زیاته مینه‌درلودله او.پخپله‌یې هم شعر وایه ،او هم‌یې داستادانو په‌اشعاروکې پرځای ګوتې وهلې او دخل‌یې کا-وه‌چې‌هغه یې د «دخلیه» په نامه‌را راغونډول .

وایې هغه‌وخت چې بیرم‌خان په کندهار کې‌و، نو همایون دا څلوریز ورته ولېږله :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای آنکه انیس خاطر محزونی
چون طبع لطیف خویشتن موزونی

بی یاد تو من نیم زمانی هرگز
اما تو بیاد من محزون چونی

بیرام خان په جواب کی ورته ولیکل :

ای آنکه بذات سایهٔ بیچونی
از هر چه تراوصف کنم افزونی

چون میدانی که بیتو چون میگذرد
چون می پرسی که در فراقم چونی

وایی چی یوه شپه همایون پاچا دبیرام خان سره خبری کولې، دبیرام خان سترگی ابو پتی سوې، همایون ورته وویل: «تاته وایم» .

بیرام خان متنبه سو، وبویل : «زما پاچا! حاضر یم - خوارو بدلی می دی چی دپاچهانو په ملازمت کی باید سترگی وساتلی سی، اودډرو پشانو په خدمت کی زړه، او دپوهانو په حضور کی ژبه- نو څنگه چی ستاسی سره دادرې سره صفتونه سته نو په دې کی می فکر کاوه چی کوم یو وساتم» دپاچا دالطیفه خوښه سوه او دی یې وستایه .

دده داشعارو یو بشپړ دیوان پاته دی ، او سر بېره پر هغه دفضل او کمال او صلاح او تقوی او همت او کرم خاوندو، قوی زړه یې درلود او تیموري کورنی ته یې دیادولوو ړ خدمتونه کړی وو

مآخذونه :

۱- مآثر الاسراء-۱/۳۷۱ مخ تر ۳۸۴ مخ پوری .

۲- ددهخدا لغتنامه -ب- ۹۳ مخ ۳- تزکرهٔ نتایج الافکار -۲- ۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۶- بېربل:

دکندهار په ښار کې نوسيالى يوناني طبيب او حکيم و.

په پښتو ژبه يې ليکني هم کولې چې د کندهار په پښتو مجله او نورو خپرونو کې چاپ شوي دي.

د (۱۳۵۰ هش) کال په شاوخوا کې مړ دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ۸۵ مخ

۱۶۴۷- بېرنگ پشاوري:

مرزا محمدامين بيگ بېرنگ د دري ژبې شاعر اصلاً پيښور و، خو په لاهور کې اوسېد. فاضل سړی او ښه خيال او فکر خاوندو. په طريقت کې يې د خواجه باقي بالله لاس نيوی کړی، او په شعر کې يې «بېرنگ» تخلص کاوه.

په (۱۱۲۳ هق) کال په لاهور کې د سالنۍ په ناروغۍ مړ سو، او خير الله فداد ده شاگرد او سلگری يې د مړينې نېټه داسې ويلې وه: «باقي بالله شد بيرنگ در بزم بقا» دسفينهٔ خوشگو دمؤلف په نظر په شعر کې يې ښه سليقه درلوده، او تر «ميان آفرين» چې دلاهور يانو استاد باله کېده او ښتې و.

د «مردم ديده» د تذکرې مؤلف ليکي چې: «مرد فاضل و حکيم و شاعر بود» او د «صبح گلشن» مؤلف بيا ليکي چې: «بخوش طبعي و بذله سنجي و مضمون آفريني از معاصران گوی سبقت مي ربود. در ابتداء بمنصبداران شاهي انسلاک داشت، آخرالامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت، وقصايد غرا در مدحش کاشت و ازجوايز وافره تمتع وافي بر داشت» د اشعارو يو ديوان يې هم درلود چې څلور وزرو بيتونه رسېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتونه دد، د ی :

دساغ دلـد هـی نیست آستین مـرا
دیگر به گر یه میاور دل حز ین مر

* * *

بر خویش ر فته رفته بـر آرزوفتاد
آ خر کمند ر تبه ا و د رگلو فتا د

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلا می گفتم
قاصد گر یه روان بو د پیا می گفتم

* * *

بـا د ا م بچـشـم ا و سـز ن د م
ا ی خسته چـه د رد سـا غ د ا ر ی

* * *

قطره قطره سی بار دابر تاچه میخواهد
ساقی‌اندکی درياب کین هوا چه میخواهد

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد
خال تریا کی‌ولب‌میکش‌وخط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرا‌پنجاب- ۹۱ مخ
۳- تذکره مردم دیده- ۱۵۴ مخ ۴- صبح گلشن-۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی :

یو بي‌قیدءا وآزادمشر بهشاعرو، پهدری‌ژ به يي شعروایهاو په(۹۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې سړی دی‌دا بیت ده ویلی :

شو خیکه دلم شیفته یک نگه‌اوست   صدناز و کرشمه بدوچشم سیه اوست

ماخذ :

پښتوآریانا دائره المعارف -۳/۹۳۵ مخ

۱۶۴۹- بی قیدی بلخی :

ددری ژبی‌غزل‌ویونکی شاعرو، او په (۹۵۰ هـ) کال کی مړدی .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثردرایران - ۱/۶۷۲مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په‌ختیځ کاکړپښتون‌اوداحمدشاه‌بابادوختویونومیالی‌مشراوپه کاکړستان کی‌د«جوګی» دکهاله لوړی سړی‌و ،او داولسی‌مشرپه توګه ئی‌حکمرانی‌کوله،چی ترمړینی وروسته‌یی‌په اولس، کی،ښه،نوم پریښی دی

وائي‌چی‌احمدشاه بابا دکاکړودملی همکاری‌په‌جایزه کی‌د کاکړستان‌دو اکوالی بیګرنیکه‌سپارلی وی،داخبره دروب ګزیتمرپه‌لوړی توک که‌هم تائید سوی‌ده

مأخذ :

پښتواوپښتانه په‌سهیلی‌پښتونخوامی‌دپروفیسرسیال کاکړتالیف-۱/۱۷٦مخ شوی‌ده .

۱۶۵۱-بیکس (دسوابی) :

عبدالغفران دګل زمان زوی دپښتوژبی له معاصروشاعرانو څخه و په (۱۹۲۲م) کال‌دمردان‌دسوابی سیمی‌په ډاګی کی‌زیږیدلی‌او تر (۱۹۷۰م) کال وروسته‌مړدی.

په‌عصری مدرسوکی یې زده کړه کړی‌وه،په‌پښتوژبه یې‌هم‌شعر وایه‌او هم‌یې نثرلیکه، یوه‌بدله لری چی سریې‌دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« چې یې شرق دتورې خورو، دادقوم هغه سالاردی »

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -٦ ٨ مخ

۱٦۵۴ - بیکسی سجاوندی غزنوی :

مولانابیکس دلوگرد سجاوندو، او ځنگه چې یې په غزنی کې ژوند کاوه په«غزنوی» هم معروف دی لوبری په کابل کې دمحمدحکیم مرزاسره اوسېداو بیاحج ته وولاړ اوله حجه هندوستان ته ولاړ څه موده هلته اوسېد،او دحدیثو ځینې کتابونه یې لکه مشکوة المصابیح ، او شمایل النبی پرمیرمرتضی شریفی و لوستل او چې سپین ږیری سو نودخپل وطن خواته راهی سوخوله بده مرغه په(۹۷۳ ﻫ ق) کال پرلارې په پیښوررکی مړسود،خپل وخت نومیالی شاعرواوپه اشعاروکی یې«بیکسی» تخلص کاوه اودشعر رازراز ډولونو کې لاس درلود.دابیتونه دده دی :

در دیرو کعبه جزبتومائل نبوده ام   هرجا که بوده ام زتوغافل نبوده ام

فلک را رسم بمهری نهٔ دردوران ما بوده   که دوران فلک تا بوده بی مهروفا بوده

دبیکسی غزنوی دابدله دفخری اسیری له«ردیف الاشعار» څخه رااقتباس سوی ده :

تاچوگل خیمه بدشت آن گل رعنا زده است   جانم ازکشورتن خیمه به صحرا زده است

عجبی نیست که دیوانه وسوداز ده است   گر بز لف تودلم دست تمنا زده است

دامن شاهد گل بهر چه شدخون آلود   مگرش خار تمنای تودر پاز ده است

هرنسیمی که گد رکر دازان حلقه زلف   دم زمشکین ختن وعنبرسار ازده است

نیست در انجمن چرخ برین مشعل مهر   آه من شعله برین طارم خ را زده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهکن ازمژده هردانه اشکی که فشاندا   خار حسرت شده سراز دل خاراز ده است
« بیکسی » داده فلک ساغرعشرت همه را   سنگ بیداد همین برقدح مازده است

مأخذونه:

۱-شمع انجمن-۸۲-مخ ۲- تذکره علمای هند-۳۴ مخ
۳-پښتوآریانا دائرة المعارف ۴/۵۹۴ مخ
۴-تاریخ نظم ونثر درایران -۱/۴۰۷ مخ

۱۶۵۳- بیکسی هروی :

دآزادی طبعی خاوند شاعرو، دتستر له ښاره د هرات ښارته راغلی و، او د لته د مشته سو دا بیت دده دی :

نگاهداراز هوای گرم گلبرگ ترخودرا   سریزای گل عرق بشناس قدرجوهرخودرا

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة المعارف-۴/۵۹۴ مخ

۱۶۵۴- بیگ محمد :

دیوولسمی هجری پیړی په وروستیو کلو نو کی د پښتو ژبی شاده یوشعرپه یوه جونگ کی چی په (۱۱۴۲ هق) کال کی لیکل سوی راغلی دی او هغه دادی :

څه عجبی زما دیار د خولې خبری   چی خبری یی ترهر څه وی ناد ری
له عاشق سره یی نیازو ی په خلوت کی   و غا فل وته قهر یری لری لری
دجمال خوبی یی زیاتی دی بې حده   خلقی په د یدن کړی قلند ری
د واړه لبی شکر ینی تر نباتو   عجب غا ښی یې لکه سپینی مرغلری
سره باړ خویی لکه گل وی دگلا بو   چی یې شماره خوشبویی یې څسی له لری
توری زلفی یې په مخ باندی خوری کړی   د پریشان زړه په آر ام و ایی سندری
دو اړو وروځو یی لیندی بانیویې غشی   تل پرزړ نوگوزا زو نه کا جابری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌دزړونوازارسه اخله محبوبی!
خلقي‌دي‌يوځه و رځي مسافري

پوري‌و و ري‌يې په‌خوله کي کړ ه‌محبوبی
د رموز خبري کله و ی ظاهري

دگومان کړي دی ماته‌په‌نظر کړه
څه عجب پټ‌سپاهي‌يې بهادري

د ديدن اجربه درکه «بيگ محمد»!
ته چي هسی د هجران غمونه نغري

ماخذ :

ادبي‌ستوری -۱۸ مخ

۱۶۵۵- بيگ‌محمد لغماني:

ددوست‌محمدزوی دپښتوژبی اولسی‌شاعرو،او دلغمان په‌سرگزشتی کی اوسېد. دینی کیسی اوخیالی حکایتونه يې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول‌او هم يې دحضرت محمد(ص) وفات نامه په‌پښتونظم کړی‌وه چی اوس‌هم‌په‌مذهبی حلقو شهرت لري.

دی د(۱۲۶۴ هش) کال په‌شاعوخواکی په‌پاخه عمرمړدی -دابيتونه دده‌دي:

راشی‌مړ په‌نيکي کانړي — دا ژوندون‌به‌وي‌ترکله
بيگ محمدويښي خدايه! — ته په روی د پيغمبر!
غورپي کښېږدی موسنانو — حکايت وايم له سره

ماخذ:

فرهنگ‌زبان وادبيات پښتو-۸۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۶- بیگی هروی :

دامیردرویش علی دبلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کی یی د پر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانو سره یې ښې سرستی کولې او په خپله یې هم په دری ژبه شعرو ایه داخلور یزه ددې ده :

آبی که فلک بلب چکاندمارا سرگشته ببحرو بر دواندمارا
ای کاش بمنزلی رساند مارا کز هستی خودباز رهاندمارا

وایې چې کله کله به یې شراب چښل ، خو بیا یې توبه و کړه یوه ورځ دبدیع الزمان په یوه مجلس کی ناسته وه، ساقی نورو ته دشرابو جامونه وو یشل خو څنګه چې د ې میرمنی توبه کړې وه نوساقی دې ته جام ورنه کړ، هغه و ، چې دفی البد یهه دابیت وو ایه :

من اگرتوبه زمی کردهام ای سروسهی توخوداین توبه نکر دی که مراسی ندهی

مأخذونه :

تذکرة الخواتین

۲- پښتنې میرمنی - ۳۲ مخ

۱۶۵۷- بی نشان پیښوری :

ددری ژبی شاعرو ، او دده اشعار د پیښوری میرعزت الله له خولې څخه اروېدلی سوی او دابیتونه دده دی :

دلبربیاکه کفش کفت خانهٔ دل است منز لگه خیال تو ویرانهٔ دل است
این زلف تابناک که صد حلقه میزند برهم مده به باد که کاشانهٔ دل است
ازحال بی نشان غریب ای صبابگو با یار دلنوا زکه جانانهٔ دل است

مـأخذونه :

۱- پښتو آریانادائرة المعارف - ۳/ ۰۵ ۶ مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۸- بینوای بدخشی:

شاه خلیل‌الله دخلفه ابراهیم بدخشانی زوی ددری‌ژ بی نومیالی‌شاعراو د سیراوسلوک خاوند و.

په‌طریقت کی‌یې‌دخپل روحانی او عالم پلار چی‌هغه‌هم‌شاعراو عالم‌سړی‌و سیراو لاس نیوی کړی و،او په‌اشعاروکی یې«بینوا»تخلص‌کاو مـدابیتونه‌دده‌دی:

من آب‌شدم سراب‌دیدم خودرا   دریا گشتم حباب دیدم خودرا
آگاه شدم تمام دیدم غفلت   بیدارشدم‌بخواب دیدم خودرا

عارف‌بودآنکه خویش راکرد فنا   اثبات‌نمود ذات حق را ببقا
صوفی‌است‌کسیکه‌خویش‌راکردثبوت   دریافت‌بخودجمله صفات واسما

در صورت قطره‌سر بسر دریائیم   توذره مبین مهر جان‌آرا ئیم
گویندکه‌کنه ذات اونتوان یافت   مایافته‌ایم‌اینکه کنهش مائیم

زاهدکه دراین سر اچه مأوادارد   اندیشه ز گفتگوی فردا دارد
گوشادبزی‌که‌زاهدو فاسق‌ازوست   هر جاآ بیست روبدر یا دارد

وایی چی دهجری‌قمری ددوولسمی‌پیړی‌له‌شاعرانو څخه و،او دده‌داشعارو زیاته‌برخه څلوریزی‌دی‌چی‌په هغوکی یې‌هم زیاتره‌تصوفی‌مطالب‌بیان کړی‌دی.

مأخذونه:

۱-ریاض‌العارفین -۷۰مخ   ۲-پښتوآریاناداثرة‌المعارف -۳/۶۰۵ مخ

پایځوړ

د«ب» دردیف‌په‌دې‌پایځوړ- کی‌د«الف» دردیف‌هغه نومیالی‌راوړ و چی ددی کتاب په‌لوړی، دوهم‌او دریم توک کی د«الف» له ردیفه پاته‌سوی دی- داددی دپاره‌که‌چیری داکتاب دوهمه پلارچاپیده دا نومونه به‌په‌هغه ردیف‌کی‌پرخپل خپل واوړل‌سی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

آ

۱۶۵۹ـ آدم:

دپښتوژ بی شاعر و، چی خو شعرونه یې د میاحسیب گـل کاکـاخیل (چی‌په ۱۳۰۵ هق کی مړدی) په‌بیاض کی راغلی دی ـ خنگه‌چی‌ددی‌جونګ زیاتره‌شاعرانوددو ولسمی‌هجری پېړی‌په اوایلوکی ژوندکاوه‌نوداسی اټکل کاوه‌سی چی آدم‌دی‌هم‌په‌دغو وختوکی دپښتونستان په‌سیموکی ژوندی و، اوشهرت یې درلود.

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱ مخ دبناغلی زلمی هیوادمل‌تألیف ـ

۱۶۶۰ - آدم:

دپښتوژ بی صوفی‌شاعرو، اودیوولسمی‌هجری پېړی‌په شاوخواکی یې‌ژوند کاوه ـ دده د شعرنمونه دکاسی عبدالغنی په جونګ‌کی (چی‌په ۱۱۴۲ ﻫ ق) کال‌کی لیکلی سوی راغلی‌دی ـ او یوبیت یې‌دادی:

د ا بیا ن فقیر آ د م و یلـی   پر خلاصه‌سلوک‌کی له نظیر

مـــأخذ:

فرهنګ و زبان و ادبیات پښتو ـ ۱ مخ دبناغلی زلمی هیوادمل لیکنه

۱۰۶۱ـ آدم:

دپښتو اولسی شاعرو، چی دکندهار په ریګستان کی اوسېد، مذهبی، عشقی اوحماسی اشعاریې پرملی آهنګونو ویل، اوشعرونه یې په عواموکی شهرت‌درلوددی‌په (۱۳۰۲ هق) کال کی‌مړدی‌اودا بیتونه‌دده‌دی:

الف‌وایی‌بل‌نسته‌ب لویه‌الله   ت وایی‌توبه‌کاږه خواره بنده

ث‌وایی‌ثابت‌که خپل زړه‌له‌ګناه

ماخذ:

فرهنګ وزبان‌وادبیات‌پښتو ـ ۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۲- آدين :

د پښتنو ژبې شاعر تېر سوی دی او د دوولسمي هجري پېړۍ په او ايلو کي يې ژوند کاوه او د (۱۱۴۰ هق) کال په شا خوا کي يې شهرت درلود .

د ده د ايو شعر د عبد الغني کاسي په پښتو جونګ کي سته ، چي وايي :

له روغه خلقه کناره زه سرو رګرځم

پر زړه سي سينه ده ديارزه پرې او ترګرځم

چي يې دزړه يقين و رځي طبيب له ساسره دی

او نور به ځه لره دبل طبيب پر د رګرځم

هغه طبيب ته په زاری کړم چي دار و سي وکا

که نه وی ګانده به تر داحالو بتر ګرځم

دعشق له حاله چي خبر نه وی خبر يې مه کړه

دادګنده هېر ګوبه لي زه خو رم چي خبر ګرځم ،

زه چي په تا پسي مين شوم ننګ و نام سي ير يښو ؤ

شپه او و رځ ستا رپه طلب ليل و نهارګرځم

پر عاشقانو تل وايه شي تهمت

او زه « آدين » د تهمتو نو پنډ په سرګرځم

مأخذ :

ادبي ستو ری ۱/۱۴ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتو ژبې شاعر دی چي د عبد الغني کاسي په پښتو جو نګ کي يې يو شعر راغلی دی او د ښاغلي رفيع په اټکل يې شي چه تر (۱۲۴۰) هجري قمري کال د مخه ژوند کاوه شنه ريې دادی :

چي و دوست و ته رښتيني عشق ريبا رنه وی

هغه رسمينه مينه ځکه ځي په کار نه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه خندا به یې مقصود ته رسوی چیری ؟
چې په ژړا یې دوا ړه سرې سترګی خمارنه وی

هغه ژوندی په معنی مړ باله‌شی
چې په‌ګوګل کی‌یې‌دذکر دندو کارنه‌وی

چې‌دحق سینه یې‌په‌زړه روزی نه‌شوه
دی‌په مثال دچهار پادچا په کارنه‌وی

او چې ستاپه دربار و نمانځه، هغه‌و نمانځه شو
داګناهو نه یې هر ګز دچا په شما رنه وی

« آزاده » من په شریعت کړه یاره
دسولاسینه‌چی‌روزی شی هغه‌خوارنه‌وی

مأخذ

ادبی ستوری - ۱/۱۶ مخ

۱۶۶۴- آزاد خان ختک :

د خوشحال ختک زوی او دد وی دکورنی د نوروغړوپه څیرد پښتو ژبی شاعرودده‌شعر متفرقی‌توتی‌لیدلی‌سوی‌دی‌چی‌یوه‌دالاندی توته یې دخپل‌ورور اشرف‌خان‌هجری‌په‌وېرنه کی (چی‌په ۱۱۰۶ هق کال‌مړدی‌او یلې ده :

د هجرت یې زرسل شپږو
اشرف خان‌چی‌فوت شو یاره

«غم اندوه» دده تاریخ دی
که‌حساب کړی و یې شماره

مأخذ :

تاریخ مرصع - دپېښورچاپ ۳۸۷ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۵- آزاد خان ساپی :

مولوی آزاد خان دمحب الدین زوی په ختیه ساپی په (۱۲۹۵ ش) کال د کاپیسا د تګاب په لنډه اخیل کلی کی زیږیدلی او د پښتو ژبی شاعر و . متداول علوم یې د هغی سیمی له پوهانو څخه سولوستي و ، او پر اولسی او ژانو یې شعر ونه ویل ، او کله کله یې پر کلاسیک طرز غزلی او څلوریزی و یلې :

دده د اشعارو یوه کوچنی مجموعه راغونډه سوې ده ، او نور اشعار یې د خلکو په خولو کی دی .

مولوی آزاد په (۱۳۲۵ هش) کال کی مړ دی - دا بیت دده دی :

آزادی د آزاد خان ده په کلام کی
دی په سوال شرمیږی ډیر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۴۰ مخ .

۱۶۶۶- آزاد کوهاتی :

د پښتو ژبی شاعر و ، او دلری پښتونخوا په « کوهاټ » کی اوسېده ، دی په خپله خپل څا د اسی ښیی : پیلتون په ما باندی څه سخت دی څه نخري کړی یاره
چی د « کوهاټ » د رود یو اوس له ما کیږی جدا . د پیلتانه ظالم له لاسه ولی نه ژاړم به
دخپل وطن ګل او ګلزار اوس له ما کیږی جدا

دده اشعار په « جشن نوروزی » کی راغلی او څنګه چی د دې کتاب زیاتره شاعران د « نوروز » شاعر دعصر دی نو له دې » کبله آزاد » هم د نوروز د عصر او دده د ادبی مکتب شاګرد ګڼل کېدای سی .

آزاد دخپل شعرونه په هندی راګونو سم ویلی ، خو بیا یې هم د پښتو ښېګڼی ورسره ساتلی او په خپلو اشعارو کی یې د نورو ژبو لغات او ترکیبونه ډیر کم راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اده دده د کلام نمونه :

په پرې پو هیږم چې هر یار اوس له ما کیږي جدا

های ارمان هغه دلدار اوس له ما کیږي جدا

اوس د رنګ ساعت له عزیزانو نه جدا به شمه

ولې نه ژاړم مور او پلار اوس له ما کیږي جدا

بېلتون په ما باندې خه شندې خه نخرې کړی یاره

چې د کوهاټه دراو دیوار اوس له ما کیږي جدا

د بېلتانه ظالم له لاسه ولې نه ژاړم به

د خپل وطن ګل او ګلزار اوس له ما کیږي جدا

نن څکه ناست یمه په خنګ فراق ژړا کومه

چې رشک ګل پری رخسار اوس له ما کیږي جدا

له تاجدا به شي «آزاده» دا «حیدر» او «سرور»

های ارمان ګل نګار اوس له ما کیږي جدا

دوی نوری بدلی یې د «ادبی ستوری» په کتاب کی راغلی دی.

مأخذ :

ادبی ستوری - ۱/۱۵۵ مخ

۱۶۶۷ - آزاد ګل (میا) :

په خټه کاکاخیل د خپل وخت په عالم او هم د پښتو ژبې شاعرو .

پلاریې مطهر ګل نومید ، اودی په (۱۰۹۵ م) کال د کاکاصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیارت په کاجي خیل کي زیږېدلی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړدئ.

دینی علوم یې دهند په دیوبندمدرسه کی او دطب علم یې په دهلی

کی زده کړی وو، اوچی بیرته خپل ټاټوبی ته راغی نو دمردان په

سیمه کی یې دیوه روغتون بنسټ کښېښود، او دهغه ترڅنګه یې

یوه مجله د«افغان» په نامه خپروله.

په پښتو او اردو کی ښه لیکوونکی و، په شعروکی یې اولسی او

اجتماعی مضامین ډېر وو، دا بیت دده دی:

داکاروته دقدرت دی آزاد ګله

رازدخدای دمعرفت دی هویدا

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ۱/۴ مخ .

۱۶۶۸- آصف خان جندولی:

د پښتو ژبې اولسي شاعرو، او د پښتونستان په جندول کی اوسېد، او په

اشعاروکی یې مذهبی او عشقی مضامین راوړل او پر اولسی او زانو یې ویل .

د(۱۳۲۰ه ش) کال په شاوخوا کې، او داسرو کی دده دی:

چې څمکه شي لینده آسمان یې ژی و یشتونکی خدای شی -

پیغمبر به نیسی ډال ورته

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات دپښتو ۱/۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۹- آفتاب پری پیښوری:

یوه هنرمنده شاعره وه چې د(۱۳۰۰هق) کال په شاوخوا کې یې د پېښور په سیمو کې ژوند کاوه، او دهندي دموسیقي پر مقامو یې غزلې ویلې، او خو غزلې یې په «بهارګلشن» نومي کتاب کې چاپ سوي او هم یې دشعر نمونه د«ادبي ستوري» په دوهم ټوک کې راغلې ده. دابیت د دې دی:

په بهشې آخر «افتاب پری» له دغه غمه نه

ستا په مثال خو ک په عشق کې سرګرداني د ی

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۱/۵مخ.

۱۶۷۰- آنخون خټک

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، او پر اولسي وزن یې شعر و نه ویل، دده یو څه اشعار د«ګلزار پښتو» په کتاب کې چاپ سوي د ده ژوند د دیرلسمې هجري پېړۍ په پای او د څورلسمې هجري پېړۍ په سر کې ا ټکل کېدای سي. دا بیت دده دی:

خال دی اینښی په جبین نوم دی خور په روی زمین

زبها پیر میحي الدین د«آنخون» دخولې ګفتار دی

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو -۱/۶مخ.

۱۶۷۱- آیتي هروي

دخپل وخت ددرې ژبې نومیالی شاعر و، په هرات کې اوسیده ،لومړی یې په اشعار و کې «نرګسي» تخلص کاوه او بیا خپل تخلص په «آیتي» واړاوه، او د ده معاصرینو پوری ترلې دچې هر وخت به یې د یوچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌شعر کي يو باريک مضمون و سوندهغه يي دستي په نظم کاوه. خو په‌هر جوړت دی دخپل وخت له زبردستو غزل ويونکو څخه گڼلی سوی دی او دده داشعارو دیوان سته. او په ترکی‌ژبه يي‌هم شعروایه.

مأخذ:

تاريخ نظم و نثر در ايران ۱/۳۳۰مخ دسعيد نفيسي تأليف

۱۶۷۲ـ ابا:

الف

دا باخيلو پښتنو مشرنيکه و، چې پڅه زامن يي درلودل:

شاه بيگ، شخالي، شرغا، خاسي او اسماعيل.

او بيادذې پښتو زامنو په‌نامه په پښتنو کې څانګه څانګه خپلو نه‌سته.

مأخذونه:

حواشي‌ـ تواريخ حافظ رحمت خاني‌ـ په‌اردو، ۳۰۶مخ.

۱۶۷۳ـ ابابکر کندهاري:

د بايزيد روښان د تحريک له مشرانو څخه و، په کندهارکي زيږېدلی او د يوولسمی هجري پېړۍ په شاوخوا کي يي ژوند کاوه: په‌ديني‌او شرقي‌علوموکي‌يي‌ښه مطالعا درلودله. دروښانيانو دسلې، روحاني او تصوفي تحريک ملگری سو، او يو کتاب يي «مزآةالعارفين» په‌نامه نظم کړ. تصوفي اشعار يي‌ويل، او په‌تصوف کي‌دوحدة الوجود يانو له‌ډلي څخه گڼل کېږي. دابيت دده دی:

خيرالبيان يي کړ وروړاندی احداددخدای و ته سجده کړه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ـ ۱/۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۴ـ ابراهم:

د پښتو ژبې شاعرو ، پادرې هيوز د ده يوه بدله د خپل کتاب «کليدافغاني» د «چمن بې‌نظير» په(۳۸۹)مخ کې‌د «براهيم» په نامه‌ته اخيستې‌ده. نوځکه‌دې ددې کتاب د«ب» په‌رديف کې‌د«براهيم» نامه‌تر رجوع وسې او هلته دې هغه غزل و لوستل شي .

مأخذ

کليد افغانی ـچمن بې‌نظير ـد کابل چاپ ـ۳۸۹مخ .

۱۶۷۵ ابراهيم خليل :

د پښتو ژبې او لسی‌شاعر په‌خته‌خليل مومندود پښتونستان په «ستراني» سيمه کې يې ژوند کاوه ـداو لسي آهنگونو سره‌سم‌يې شعرونه ويل، او د حافظ‌عظيم گندا پورې (چې په ۱۳۲۱ هق) کال‌سردې‌له پيرانوځخه گڼلې‌سوې‌دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ـ۸/۱مخ .

۱۶۷۶ـ ابراهيم شاه کالوخاني :

د پښتو ژبې حماسه و يونکی‌او داستان جوړونکی شاعر و ،د پښتونستان د کالوخان په‌سيمه کې اوسېد .

دده‌حماسي شعرونه زياتره دافغان او انگريزدجگړو دقصو په باب کې دي .

د«يوترابان» قصه‌هم دده ده. تر(۱۲۸۰ هق) کال پورې ژوندی و .

دابيت دده دی:

دابراهيم شاه‌د کالوخان قوت معلوم شو کوی شعرپه‌دې قصه بې ښکاره زوم شو

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ـ۱/۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۷ـ ابراهیم متی زی :

د پښتو ژبې غزل و یونکی شاعرو ، او د یوولسمې هجري پېړۍ په شاو خوا کې د پېښور په لتوکی او سېد. په طریقت کې د چشتیه طریقې پیرو و دا بیت دده دی :

ابراهیم ځکه د آشنا په کوی داخل شه چې یې عشق شه په دالا ر رهنمون و ر وو رو

مــأخذ :

فرهنګ ژبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۸ مخ

۱۶۷۸ـ ابن یمین شنوازی

دا میر حبیب الله خان (۱۳۱۹-۱۳۳۷ هق) دو ختود پښتو ژبې شاعرو ، د شینوار و په لوی اپاپین کې او سېد ، او پر کلاسیک طرز یې شعرونه ویل ، او په شاعرۍ کې د رحمان بابا پیرو و .

مأخذ :

فرهنګ ژبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۹ مخ

۱۶۷۹ـ ابو احمد بستی :

د خپل وخت نوسیالی محدث او اصلی نوم یې محمد د ابرا هیم زوی او د جناح نمسی او کنیت یې ابواحمد بستی و .

په (۳۴۶ ه ق) کال د بغداد له لاری حج او ته تللی ـ حدیثونه یې له اسحق بن ابراهیم القاضی البستی او صاحب احمد بن آدم څخه زده کړی وو .

مأ خذ :

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر ـ ۱۱ مخ د نباغلی ز هری لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۰ـ ابو بکر جامي :

دمولاناعبدالرحمن جامي هروي له نژاده دښومعنوي او صوري کمالاتو ښتن
په تیره بیا په ښه خطليکلوکي لوی لاس درلود ـ هغه و خت چې یې له خراسانه
کردستان ته مهاجرت و کیء هلته یې په «سیلمیه »مدرسه کي ځای و نیو، ډېر
شاگردان پررا تول سول او خصوصاً د نستعليق په خط کي یې ډېری استفادې ځینی
و کړې، او هلته یې دخطښې ښکلی توتې او رقعې پرېښوولې دی په (۱۰۷۷ هق) کی مړسو.
مـــأخذ :

خطو خطاطان ـ۳ ۱۲ مخ دابوالقاسم رفیعی مهرآبادی تألیف .

۱۶۸۱ـ ابو بکر محمد بلخي :

دعلي زوی ، دطرخان نمسي ، دعبدالله کړوسي
و دجياش کوسي دخپل و خت له محد ثانوڅخه و ، اوپه ابوعبدالله بلخي بیکندی
هم لیکلی سوی دی څه موده په شام او مصر کي او سېد، او زیاتره لیکني یې په
کوفه او بصره او بغداد کی کړی دی .
د(۲۷۸ هق) کال درجب په میاشت کي مړدی .
ماخذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۳۸ ۲ مخ دمعجم البلد ان په حوالهٔ

۱۶۸۲ـ ابو بکر (میا)

میاابوبکرد دیرلسمی هجری پېړی له پو هانو او روحانیونو څخه و ، د
پښتو نستان په «گوجرو گړهی »ا وسېد ،او په (۱۳۰۹ ه ق)کال کي مړدی ـ
دی په پښتو ژبه لیکنی هم لری .
مـــأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱۹/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۳ـ ابوالحسن هراتی :

دپښتوژ بې لیکلوال قاضي خیر الله پېښوري لیکي چې ملا ابوالحسن هراتي «کلیله و دمنه» په پښتو راا ړولې وه .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰ مخ

۱۶۸۴ ـ ابوعبدالله محمد بلخي:

دفضل زوی او دعباس بلخي نمسی دخپل و خت له نوميالیو صوفیانو او مشایخو څخه و . په (۳-۴) هجري پېړیو کې اوسېد .

له بلخه څخه وایستل سو ،سمرقندته ولاړ ،اوپه (۳۱۹ه ق) کال مړ. دی .

مأخذونه:

۱ـ الاعلام زرکلي-۷/۲۲۱ مخ

۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ «

۱۶۸۵ـ ابوعلي حسن بلخي :

دشجاع زوی اودرجا بلخي نمسی د خپل وخت نوميالی و ،اوپه (۴۴۲ه ق کال په نهه خلویښت کلنی کې مړدی.

مأخذونه :

۱ـ دد هخدالغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ مخ

۲ـ معجم البلدان ـ

۱۶۸۶ ـ ابوعلیشاه (سید) :

سیدابوعلیشاه دسید امیرالدین زوی د پښتو له خوږ ژبو شاعرانو څخه و ، دی په (۱۸۳۳م) کال د پېښور دشبقدر په اسلام آباد کې زیږېدلی دی. دیني علوم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په «کتوزی» کی لوستی اوخه ووده هم په «پنډیالی» په تدریس او تألیف بوخت و او دده پر تألیفات لری چی مشهوره یې دا دی :

۱- جنگنامهٔ حسنین

۲- مناقب غوث الاعظم. (رح)

۳- وفات نامه

۴- قصهٔ جابر انصاری .

۵- کلیله و دمنه .

۶- لیلی و مجنون .

۷- نصیر بربری .

۸- قصهٔ قهقه .

۹- قصهٔ شمشاد.

۱۰- قصهٔ مرغابی.

۱۱- بختیار .

۱۲- سیر حاتم .

۱۳- آدم و در خانی .

۱۴- قصهٔ دل افروز .

۱۵- جنگنامهٔ محمد حنیفه.

۱۶- جنگنامهٔ شیرعلی .

۱۷- جنگنامهٔ کلان .

۱۸- دیوان سید .

۱۹- در محفل

۲۰- مناجاتونه .

دده په دیوان کې بدلې او اشعار دپښتو پراو لسې او ز انو هنم ستد .

دی په (۱۹۳۰م) کال کې سرسو، او دابیت دده دی :

که ښکا ز ه دی په چمن شی دښخ گل په نار وسو رو راځی و ژلد بلبل

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰۰مخ

۱۶۸۷-ابو علی شقیق بلخی :

دابراهیم ز وی او دعلی از دی بلخی نمسی په دو همه هجری پیړۍ کې دخراسان له لویو نوسیالیو صوفیانو او عارفانو څخه و .

دمړینې کال یې ذهبی (۱۹۴هق) او دوفیات خاوند (۱۵۳هق) لیکلی دی .

مأخذونه:

۱-الاعلام-دزر کلی-۳/۲۴۹مخ

۲-لغتنامه-ب- ۲۳۸« ۳- طبقات الصوفیه

۱۶۸۸-ابو علی عبدالله بلخی :

دمحمد بلخی زوی مشهور په «بلخی» په دریمه هجری پیړۍ کې دبلخ له نوسیالیو محدثانو څخه و .

ماخذونه

۱-الاعلام-دزرکلی -۴/۲۶۱مخ

۲-تذکرة الحفاظ - ۲/۲۳۳« ۳-لغتنامه-ب- ۲۳۸ «

۱۶۸۹-ابو الفتح البستی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی دوختونوسیالی شاعرو، په دری ژ به یې خواږه شعرو نه ویل، دده زیات اشعار دعرفان او توحید په باب کې و و-د (۴۳۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوچنی اخترپه میاشت مړدی- لکه چې یو شاعر دده د مړینی نېټه داسې په نظم کړې ده :

شیخ عالیقدر مجدالدین ابوالفتح آنکه بود — مقتدای اهل فضل وسراهل کلام

چار صدباسی چواز تاریخ احمددر گذشت — درمه شوال رحلت کردتادا ر السلام

مأخذ

مفتاح التواریخ -۳۸-مخ

۱۶۹۰-ابوالقاسم عبدالله بلخی :

داحمد زوی او دمحمود د کعبی بلخی نسبې د دریمې هجری پېړۍ په پای او دڅلرمې هجری پېړۍ په سر کې له معتزله امامانوڅخه و.

مأخذونه :

۱-الاعلام-دزرکلی -۴/۱۸۹مخ

۲-تاریخ بغداد-۹/۳۸۴ «

۳-د دهخدالغتنامه-ب-۲۳۸ «

۱۶۹۱-اتکړ مولانا-یا-ارکړ مولانا :

د تیراداو رکزو او سپدو نکی دخپل وخت له نوميالیو غازیانواو مجاهدینوڅخه و، چې په شیخ المشایخ مولانااتکړ-یا-مولانا ارکړیې شهرت درلود، او دسواد د باباجی صاحب مشرخلیفه او مأذون و، مزاریې دشلمالی و زیرستان ددوړ دقبیلې په سیمه کې دی .

مولانااتکړ په ۱۸۷۸م کال دبنواو دټل په منځ لاره کې د پرنګیانوپرلښکریرغل وکړ او انګریزی پوځ ته یې زیات تاوان ورساوه، او څو تنه ګیالی غازیان هم شهیدان سول . بیاپه ۱۸۸۹ م کال یې ددو وسوو وزیرو، مسیدو او دوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاز یانو سره د تېل په اته سیلي و. اتن په سپري نوسی کېلي کي پرانګریزانو حمله وکړه ، په کیمپ د ننوتل لاس په لاس جګړه وسوه او دانګریزانو اوه شپېته تنه جګړن یې و وژل .

په دی توګه نوسالانا اتکړ - یار کړ له هغونوسیالیو مجاهدینو څخه و ، چې دژوند زیاته برخه یې په غزاګانو کی تېره سوې و د زوړ په پای کی هم شهید سو .

مأخذ :

پښتانه دوتوک - ۲۱۳ - مخ د کابل چاپ .

۱۶۹۲ - احسن :

د پښتو ژبې عالم شاعر مېنا غلي همیش خلیل لیکي چې :

«دحالاتو یې هیڅ پته نه لګي صرف هم دغه ده غزل یې په لاس را غلی - داسی معلومېږي چې «احسن» یو عالم سړی او د یو مقلد شاعر په حیثیت پښتو ادب کی د ښکاره مقام خاوند و ، ود اشعار و اسلوب یې د خپل و خت د پښتنی روایا تو په بنیاد دی »

دا د وی بد لی د ده دی :

- ۱ -

. . . . کړم

خپل قسمت دیار د مینی انفعال کړم

د تصویر په شان یې ساه د ر ته و لاړ یم

د بوسې زکوة و باسه د ر ته سوال کړم

چه سی یار له غماز ناست و لید په سترګو

د ساهی په طوری یې په تیغه حلال کړم

ښار د زړه سی کړه تالا سپاد ترکو

بی تقصیره بیګناه یې زه تالا کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده د کبر کاسه تل مدام نسکوره
ځکه غم دیار د حسن دی زوال کړم
چې معدو مه شوه وعده دوصال ځکه
تسله دې خوږ خاطر خپه فال کړم
اته واپې چې در از پرده پوشي کړه
زه «احسن» یې ځکه بند له قیل و قال کړم

- ۲ -

چې پنهان رانه داستا ښکلي رخسار دی
له ژوندونه مې نور سرګو ته تلوار دی
په امید ستا دراتلو ګلستان ګل شه
د ست بسته دې ر ته ولاړ سرو چنار دی
چې شهرت مې ستا دمینې خدای نصیب کړ
او س په بیار ته جار وتل راته د پېر عار دی
چه په خوله دی رقیبانو ئې تل زور وي
عاشق ځکه د منصور غوندې سنګسار دی
یو ځل تا دسرو لبانو مې راکړی
لا تراو سه مې په سر کې داخمار دی
چې دستا له وصله زه یم محروم شوی
تول صورت مې دی تبجن زړه مې بیمار دی
که رسن د زلفو ور کړې خوار «احسن» ته
په محیط دریاب د عشق کې ګرفتار دی
مأخذ :

ورکه خزانه -۲/۵.۲ مخ د ښاغلی همیش خلیل تالیف. د پیښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۴- احمد تراهي:

د پښتو ژبې شاعر او په (۱۲۹۳ ه) کال د لرې پښتونخوا په «تراهي» نومې ځای کې اوسېدا او په همدې ځای کې یې په یوه جومات کې امامت کاوه ـ دې تېکیوته دې په خپله داسې اشاره کوې:

تراهي و، کې مې مقام دی ... خبردار پرې خاص وعام دی
په مسجد کې کې امامت کړم ... خپل مولی له عبادت کړم
سنه د رې نوې یو زر ... دوه سوه نور کړه برابر
خلورمه د شعبان وه ... په قدرت د پاک سبحان وه
توقف کړه ای احمده! ... وړاندې تالره دمه ده

ده په همدې کال او همدې ځای کې دوې پښتو رسالې چې یوه «خوابنامه» او بله «فالنامه» نومېږي د پښتو په لنډه مثنوي په نظم کړې او په یوه وقایه کې خپرې سوې دي چې نمونې یې دا دي:

له خوابنامې څخه:

پس له حمده له صلوته ... راشه غوږو نیسه ما ته
چې باعث په بنده راشي ... نور یې خدای ته التجاشي
هر انسان لره خطاشته ... له مولی څخه عطا شته
القصه بکوم خوابنامه زه ... ورسره ضم فالنامه زه
چې پښتو ته شي اسانه ... په فارسي ده قدر گرانه

له فالنامې څخه:

پس له دار نگه کلامه ... وایم تا وته نیکنامه
اوس مې دار نگه فکرت دی ... فالنامې وته حاجت دی
نقل دی له نصر الدینه ... اې زماورورا مینه
د هو یلې دی دا شان ... په ترتیب سره اسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحه دي له يوه وا ر ه | ولولى اې بر خو ر د اره
بياسائل ته دى اى جانه | ا سر و كـا د دى شا نه
چې دښې لاس گو ته كېږده | په يوحرف باندې يې پريږده
پس لسه هغـه مقـر ر ه | گو تى لاندى كړ ه نظره
چې كوم حرف دى لاندى ښكلى | نظرو كړه لا ندى غـلى

له پاى خخه :

پس له دې مې اختتام دى | بيا هر چاته مې سلام دى
د اسلام على الد وا م | په هر چا په خاص و عا م
مختصر مې كړ ه ابيا ت | چې كتاب ترې نه شي ز يات
مسمى يم په « احمد » | په نامه د محمد

مأخذ :

ادبي ستورى -۱/۱۱۱مخ

۱۶۹۴-احمد تيراهى :

گـل احمد مشهو ر په احمـد تـير اهـي دعـبدالكر يم زوى پـه ختيه خليل دپښتو ژبى ښه شـاعرو ، پـه (۱۲۴۲ ه ق) كـا ل د پيښو ر د سيمو په « سپينه ډهيرى » كي زيږ يدلى د ى - دينى علوم يي لوستى وو ، او تر هغه و روسته يې تد ريس كاوه او په تأليفو بوخت و و . بيا په «تيراهى» سيمه كى ميشته سو ، او هملته يې اساست درلو د. ددهژ و ند تر (۱۳۰۱ ه ق) پو رى يقيني دى .

احمد په خفيف بخر مثنوى كى ډېر اثار لرى چې مشهوره يې دا دى :

۱-قصص الانبياء

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـقصه شهزاده رت و پدمن.

۳ـقصه طوطی مینا.

۴ـذخیرة القراء .

۵ـهدایت المؤمنین.

۶ـفالنامه و خوابنامه.

۷ـقصهٔ جمجمه

دابیتو نه دده دی :

تیراهی کی سکونت کړم
هم پیښه دامامت کړم

یم په اصل کی خلیل
و ایم تاته اوس دلیل

سفید ډهیری کی می ښه جددی
خاص بنده د پاک احددی

فرزند یم د عبدلکریم
که ایمان می شی سلیم

مـــــأخـــــذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۴/۱مخ

۱۶۹۵-احمدجان ځاځی:

د پښتوژبی اولسی شاعر، په ختیځ الیسنگی ځاځی و ، او د ځاځیو په «پټله» کی اوسېدـشوونه یی پرملی آهنگوړ غول .

په (۱۲۷۰ هش) کال کی زېږېدلی او په (۱۳۴۰ هق) کال کی مړدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت دده دی:

دهلک توری سترگی توری یې و روڅی دی   نور و بنو یې رانه ایستی دوه زی دی

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۷مخ

۱۶۹۶-احمد(ملا) الینګاری:

ددینی علومو طالب او دپښتو ژبی او لسی شاعرو، پلار یې محمد حسین نومیداو دلغمان دالینگار په شاهی کی اوسید.

په(۱۳۰۱ هق) کال زیږیدلی او یه(۱۳۴۵ هق) کال کی مړدی.شعرو نه یې براولسی و زنوو یل-دابیت دده دی:

ما نن و لیده هغه دلبر   شین خال یې ایښی دزنی پر سر

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷-احمد جان(ملک):

ملک احمدجان د ملامحمد زوی او دراز الدین لمسی په خته ساپی دخپل وخت او خپلی سیمی مخو رسړی و، او د لغمان د مرکزپه احمد زیو کی اوسید. په پښتو ژبه یې شعرونه ویل، غزلی او قصیدې لری- اشعاریې د هیواد په مطبوعاتو په متفرق ډول خپاره سوی-او دی په(۱۳۲۷ هش) کال کی مړدی

دابیت دده دی:

احمدجانه دیوانه دی خلق بولی   که په عقل افلاطون شې یا بهلول

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو- ۱ر۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۸ـ احمدجی :

دمحمدشاه گل زوی د پښتونثرلیکونکی و ، یوی کتاب یې د«مفید المبتدین» په نامه په(۱۳۲۵ هق) کال دصرفی قواعد و په باب کی لیکلی و .

مـــأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۸مخ

۱۶۹۹ـ احمدخان :

داحمدشاه بابا دوختود پښتوژبی شاعر تېرسوی دی(۱۱۶۰-۱۱۸۶ هق)

دده خطی اشعار لیدلی سوی دی او دابیت دده دی :

احمدخانه هرسړ به هله پوښی چی   دعمرتار یې پرې شی په مقراض

مأخذ

فرهنگ زبا و ادبیات پښتو-۱/۱۹مخ

۱۷۰۰ـ احمدداودزی :

دیوو لسمی هجری پېړۍ له نوميالیو صو فیانو او مشایخو څخه و، اود«شیخ احمدداؤدزی» په نامه یادیده-دپیښورپه سیمو کی او سېداوپه تصوف کی دنقشبندیه طریقې پیرو و ،سربېره پرتصوف یې په پښتوژ به شعرو نه هم و یل ،او یو کتاب یې د«الشرایع و الاحکام» په نامه په پښتونظم کړی و .

په(۱۱۱۸ هق) کال مړسو، اوداؤدزی په محله کی ښخ دی .

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۵ مخ

۱۷۰۱ـ احمد (شیخ) لودی :

شیخ احمدلودی دشیخ سعیدلودی زوی داوو سی هجری پېړۍ له نومیالیو پوهانو اوسورخانو څخه و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په (۶۸۶ هق) کال کی یو گټور کتاب د«اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنو پاچهانو د کهاله په باب لیکلی و، چی کاسران خان دسدو خان زوی چی په ښارصفا کی اوسید، پخپل کتاب «کلید کاسرانی» کی هغه ته حواله ور کړې ده، اودپټی خزانې مؤلف محمد هوتک ییاد هغودواړو کتابو یادونه کړې ده، اود شیخ حمیداوشیخ رضی لودی دژوند حالات یې له همهغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مـــأخذ:

پټه خزانه-د کابل لومړی چاپ ۶۷ مخ

۱۷۰۲-احمدغوری:

د پښتو ژبی د ستر نامتو لر غونی شاعر «ښکارندوی» د پلارنوم و، چی دغور په «فیروز کوه» کی یې د هغه ځای د کوتوال حیثیت درلود، اوپه پټه خزانه کی یې یادونه راغلې ده.

مأخذ:

پټه خزانه -د کابل لومړی چاپ ۳۷ مخ

۱۷۰۳-احمدکندهاری:

دخپل وخت عالم او د پښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیرمحمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و. تر (۱۲۰۱ هق) کال پوری یې ژوند یقینی دی - ده د اشعارو یوه دیوان درلود، اودوه نور اثره یې د«حقیقت الاسلام» او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی.

مـــأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۲ مخ

۱۷۰۴-احمدگل ټکړی:

په پښتو نستان کی اوسېد-دنولسمی عیسوی پېړی په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانانواو انگریزانو ترمنځ د(۱۸۵۷ ع) کال دجګړي قصه یې په نظم کړې وه چی دار مستترختیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «دپښتنخوا دشعرها رو بهار کی را وړی‌ده چی دایی دپای بیتو نه دی:

بهاو لپور کی فرنگی یوی و رځ دتوره و که لاف
داسلک دپیښا و ر دی رب و ر کړی دی انصاف
چراته دی په ایرو کی که څوک پیښشی پری صراف
ویل داحمدگل خلق په بیعه لکه در که

علاوه پردې یې په یوه چاربیته کی دامیردوست محمدخان او دسیکانو جگړه هم نظم کړې ده چی هغه هم دار مستر په خپل کتاب کی راوړه چی لومړی بیت یې دادی:

چاوې چی دوست محمدغازی سنبال شه په کابل کی
خیژ ی دلښکرو بادشاه په قندهار زوگایی

مـــأخـــذ:

دپښتنخوادشعر هارو بهار-دکابل چاپ ۱۳۱۲ش، ۱۴۰ مخونه

۱۷۰۵-احمدگل سلیمانخیل:

دغازی امان‌الله‌خان په وختوکی چی دپښتو ژبی دپاره په (۱۳۰۱ ه ش) کال دکابل دارگ په «شمالی برج» کی یوه‌علمی او تحقیقی ټولنه جوړه‌سوه او «مرکه دپښتو» و بلله سوه‌داښاغلی دهغی‌مرکې غړی و، چی دپښتوژبی دکتابود لیکلو دموادو او لغاتودراغونډولو په لاره کی یې زیار ایستلی دی، او په هغه‌مرکه کی یې دسلیمانخیلو دلهجې نمایندګی کوله.

مأخذ:

یوازنی پښتو - دکابل چاپ

۱۷۰۶-احمدنور آ ڼه‌گر:

د(۱۳۰۰ ه) کال په‌شاو خواکی یې پر او لسی‌اوزانو پښتوشعرو نه ویل، او دلغمان په‌مرکزکی اوسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتودده دی :

زه‌احمدنورآهنگرپه ژړاژاړمه　　له‌لویه خدایه غنی خپل ایمان غواړمه

له‌بې وفاو نې دنیا نه لاړمه　　هغه‌سلک چې مالید لې سواری دی‌پکی

مـــأخـــذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۳ مخ

۱۷۰۷ـ احمدی عبیدالله :

د لوی عالم او عارف میا محمد عمر څمکنی زوی و ، چې پښتو ژبه یې شعرونه ویل ، په غزل کې یې « غریب او په قصصوکې یې «احمدی» تخلص کاوه ـ په (۱۱۵۵ هق) کال زیږیدلی او دمتداولو علوموترلوستلوو روسته یې در وحانیت خواته مخه واړوله ، او داداب او بلاغت پر فنونوسربیره یې په تصوف کې هم لوړمقام وموند، دده‌داآثار مشهوردی :

۱ـ هشت بهشت . ۲ـ شمایل نبوی ۳ـ قصهٔ‌جهاندار . ۴ـ دیوان

دده‌ژوندتر(۱۲۳۳ هق)پوری‌یقینی دی‌ـاو دابیت دده دی :

ترقیامته‌به په‌خود‌پس‌له‌دې نشی　　چې غریب‌دی‌په‌دید دخپل‌نگار مست

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ/۲۳ مخ

۱۷۰۸ـ اختر محمد شینواری

د پښتو ژبې شاعر و ، او په موسیقی کې یې لاس درلود د پلار نوم یې شیر زاده او په ختمه میا خیل شینواری و. په (۱۹۰۸م) کال په «لواړگی» کې زیږیدلی‌او په(۱۹۴۷م) کال‌په لواړگی کې سړاو همهلته ښخ دی اخترمحمد تکړی‌او بدیهه و یونکی سړی‌هم و ،او دده‌زیات شعرونه دپښتو پر اولسي‌او زانوسم‌وو . په‌شعرو کې‌یې‌هم‌تصوفی هم‌عشقي‌او فکاهی‌موضوعات‌بیانول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتونه‌دده دی :

په‌بازارکی دوصال‌سی دهستی‌پنگه تالاشوه

په‌اوره‌کلی ساشومه په‌پسرکی په‌خندا شوه

دهجران داور پوښتنه دی‌له خپلو شونډو وکړه

په سوال چی‌دوصال دی‌سره‌لمبه مخ کی پیداشوه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۶ مخ

۱۷۰۹ـ اختر (ملا) :

ملااختر ددولسمی هجری پیړی په شاو خوا کی په کندهارکی اوسېد، اودخپل وخت د پښتو لیکوال و، اود پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلوده‌او دپښتنو دتاریخ په‌نامه یې‌یو کتاب تألیف کړی‌و، چی‌انگریزمستر بیلویې‌د «تاریخ ملااختر» په نامه‌یادوی. د«یوسفزی‌افغان»دکتاب‌مولف‌هم د «تاریخ ملا اختر» نوم‌دپښتو په تاریخی کتابوکې یادکړی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰ـ اختو سنځرخیل

اخترمحمد مشهور په «اختو» دکاکړو په سنځر خېل ټبرکی نوسیالی مبارزو، چی دیر غلگرو پرنگیا نو سره یې مبارزی کړی وې ، چی دهغه ځای‌خلکو په کاکړی غاړو کی ښه‌ستاینلی دی‌چی وایی :

جنگ کوی اختو په کښې پرو خلن گرځی سلیشې

پرکلات اختو بندی پرړو بلاری بی‌پرو اځی

ستا یو سردی گا ربې‌کې اختوته‌لوی‌اپسرانو ړې

(۱۱۶۶ هـ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اختو بل شپرا لی　　لەږو بە غبرگ بابوگانو ړی
یو اختو بل شپرا لی　　دوا ړەمز غن سره گیا ن دی
پر کابل اختو بندی　　پرړوب لاری پ نخر و ځی

مأخذ :

پښتواو پښتانه ـدسیال کاکړ، دکوټې چاپ ـ۱/ ۳۰۹ مخ

۱۷۱۱ـ اخلاص خان:

دآدم خا ن او در خا نی دنکل له څهر و څخه د ی ، چې مسعو د بن عبدالله په هغه نکل کی داخلاص خان دخولـې ناريٍ راوړی دی دەدلسمی هجری پیړی په شاوخوا کی ژو ند کاوه ـدا بیتو نه ددەدی :

دغه نورستوری سی کو ږی
دقطب ستوری سی نه کو ږی

لەځایه در خو هسی ر نگ ښایسته ده
دجنت حوره بەځر نگه ښایسته وی

مأخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ـ۱/ ۲۷مخ

۱۷۱۲ـ اخو ند کبیر :

حافظ عبد ا لکبیر مشهور په اخو ند کبیر دپښتو ژ بی‌شاعر او دقرآن حافظ و ، چی دلوی احمدشاه بابا (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ هق) پەو ختو کی‌یې ژو ند کاوه ، او خپل یو کتاب یې چی«معجزات » نو سیده د احمد شاه باباد پاچهی پر او و م کال شروع کړی‌و ، او پخپله وایی:

پەشروع ددې کتاب شوم　　په وکښو د رنایا ب شو م
سن دهجر چی سی‌شمار کړه　　«سو غق» سی‌ترې اظهار کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زرسل او شپږ شپېته وو
د اوو تللي نور په تله وو

احمدشاه بادشاه پښتون و
او وم کال یې په رفتون و

داخوند کبیر دژوند نور حالت لاس‌ته رانغله، خو ددې آثارونو مونه بې پاته‌دی

۱ـ معجزات : دا کتاب په‌لنډ بحر کې مثنوي دی او د کوم عربي اثر ترجمه ده ـ تقریباً یوزراو پنځه سوه بیتونه لري او داسې شروع کېږي . :

اې چې‌خدای واحد احدیې
لم یلد و لم یولد یې

هرچه کړې هغه به وشي
بې دستاله کړو څه نه‌شي

چې څه نه‌وي تې پیدا کړې
بیایې هسې رنګ‌پناکړی

ګویا هیڅ نه و، پیدادی
پیدا شوی په دینا

لکه وړاندې چې عدم و
نې صورت او نه یې دم و

که بنده کوم کارکوینه
که ساکن یا چیرته ځینه

که‌اوقوال وی که‌افعال وی
قوت ستا د ذوالجلال وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوت ته ورکوې خدایه
ته هادی یې رهنما نه

دا قوت واړه له تا دی
چې اوس زه وایم زما دی

۲ـ دفع الفقر: دا یوه منظومه ترجمه ده چې شروع یې په دې بیتو کېږي:

کل ثنا خدای لره ښایی
چا ویلې یا یې وایی

هسې خدای چې دی خالق دی
د همه مخلوق رازق دی

هم قابض دی هم باسط دی
هم رحمان رحیم، مقسط دی

هم غني سړی دی خوارکا
خوار فقیر دی دنیادار کا

بیا درود چې تل حیات دی
په سرور د کائنات دی

۳ ـ دار المجالس:

۴ـ سیف ادار امنظر لمجالس:

داخوند کبیر یو شمېر منا جاتونه د فوائد الشریعت دهغې چاپي نسخې پر حاشیو باندې چاپ شوي دي چې په (۱۳۰۴ هق) کال په ډهلي کې لیتوگراف شوې ده.

ماخذ:

پښتانه شعرا ـ ۳/۸۲۵ مخ

۱۷۱۱۳ - اخوند مصری

د پښتو ژبې شاعر و، خو د ژوند نور معلومات یې په لاس را نغله، یوازې یې یوه بدله د عبدالغني کاسي په پښتو جونګړه کې راوړې سوې ده.
ښاغلي رفیع دده ژوند تر ۱۱۴۲ هق کال د مخه اټکل کړی دی. دده بدله داده.

کاسه خامخ شوم له خپله یاره سره
دادنیا به اواره کړم له روزګاره سره
هغه پر تاسین و تاته ګوری
دا به هو ده خبري نه کړې له روزګاره سره
که عالمان په جهان نه و ای ښدا
و داعامیان به و زګ شوي له کفاره سره
پتنګان و سوه د څراغ په لنبو
او د بورا او سلخ څه دی له انګاره سره
چې اهاړ را شي پسرلی به نه وی
او ښایسته بلبله زیب کاله ګلزاره سره
هغه توتیان چې په باڼو نو اوسی
او س یې له بانه الواته کاله چغاره سره
او هغه زړونه چې د حق په لاره خوږ شو
په هر زمان به یې جنګ یز وی له کفاره سره
او هغه زړونه چې د حق په لاره وسړه
ښایسته جنت به ورته ورکړه له دیداره سره
غازیان غزا کوی د حق په لاره
او داد مشکو بار به یو سی له داواره سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیا هندوه دهندوانو رپز که

وی دهندوانو دپره مینه له‌زناره سره

«اخوند مصری» په‌تادر من نور به‌په‌څه پرغیږی

ستا لیونی مینه‌غواړی له‌دیداره سره

مأخذ :

ادبی‌ستوری - ۱/۱۲ مخ.

۱۷۱۴ - اخوند میاداد

دپښتنو ژبی پخوانی شاعردی چی د میرزا حنان کندهاری شاعرله یوه بیته موپیژاندلی او د «د افغانستان نومیالی» دلومړی توک په ۲۵ مخ مونوم راوړی و ، خوځنګه چی دکلام نمونه یې لاس‌ته راغلی نه وه ، او اوس د ښاغلی حبیب الله رفیع په زیار دهغه څو بدلی دعبد الغنی کاسی او ملاښایسته خان کاسی په پښتنو جونګو نوکی موندلی‌سوی‌نوځکه‌مود اخوند میاداد کلام د نمونې په‌توګه یوه بدله راواخستله - نوری بدلی یې« دادبی ستوری» دکتابه‌لسم او یوولسم مخ کی‌سته، خود د بشپړدیوان څرک یې لامعلوم نه‌دی. هغه بدله یې داده :

که‌دی دحق مینه روزی شی له‌دوامه سره

لکه‌الف چی‌و صلت‌بیاموندله له‌لامه‌سره

که‌دی او دس دمحبت په‌میوو شی چیری

دحقیقت نمونځ به‌اداکړې له‌اسامه‌سره

که‌دی دارشتینی‌مینه‌په‌زړه پربوزی چیری

دابې وفانګه به‌پاتی شی‌له‌نامه سره

په‌څه‌حکمت دی ددنیاسرایونه روغ کړه څه‌شو

اوس دګورخونه‌یې‌په‌پربوته له بامه‌سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌خو راغلی مسافر يې دمقصود په طلب
دغفلت خوب دی اختیار کړی‌له‌آرامه‌سره
دسکندر دآئینی دو ر(خو) هم تېر شه
هسی دجم خبری پاتی شوې له‌جامه‌سره
په‌نالیدلی لار به‌ځې ز ېر مه يې و لی‌نه کړې
په‌آخرت به‌پښېمانی کړې له هر گامه سره
تر چندن‌تیره‌سفیدی‌سی‌ستادمخ لیده شی
اوس دی دگو رچینجی هوس کاهر اندامه سره
«اخو ند میاداده»آخر تنگ دی له‌نیمگړی د نیا
دمسافر څه دلبستگی ده‌له‌مقامه سره (۱)
مأخذو نه :

۱-ادبی ستوری -۱/۹مخ
دښاغلی رفیع تألیف .
۲-دپښتو ادب تاریخ - ۵۶مخ

۱۷۱۵-ارسلاخان اتمانخیل :

پروفیسرسیا کاکړ لیکی چی : «دننگ توته، دغیرت نخښه اودپښتنو-الی‌سمبول غازی ارسلاخان هغه نومیالی کاکړ مبارزدی چی پخپل ژوندانه

(۱) دا خوند میا داد د دې هدلی ځینی بیتونه په‌دیرسېږ تغییرد پښتا نه‌شعرا په لو مړی توک کی‌دمیاعبدالکریم په‌نامه‌راو ړ سوی‌دی-خوځنگه‌چی‌میاعبدالکریم ددیار لسمی هجری پېړی شاعر دی ، او دابدله دملاښایسته خان په‌جو نگ کی‌په ۱۱۴۲ ه کال‌خطاطی شوې ده، نو ځکه داخو ند میاداد گڼله کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی یې پرنګ ته وچه نده کړې دسهیلی پښتونخو د بوری دتاریخی ناوی دغه ملی شخصیت تل له پرنګ سره په مارزه اخته، او دانګلستان و استعمار چیانو ته یې همیشه په سپکه سترګه کتلی دی.

ددغه انقلابی پښتون له کارنامو څخه یوه تاریخی کیسه داوه، چې څه وخت د«کیسفورډ» بدلی له کوټې څخه د کاکړ ستان وتل چوټیا لی ته وسوه نو ده دپښین دیوه ترین و رور فیض محمدخان غازی کسات دپرنګیانو د همدغه ستر ملکی منصبدار څخه، چې په تل چوټیالی کی یې په ځېر د پولتیکل وظیفه اجراکوله، دمینی اوو ینی د تړون په اساس و اخیست، ارسلاخان د بوری په سنځاوی وی کی تر ځان پنډاو چاغ پرنګی هغه وخت په پښتنی ایمان پخپله توره وواهه چې دی پخپل کور کی له غسله فارغه او په سینګار اخته و، خو ارسلاخان ګیسفورډ راچپه کی بالاخره د کاکړ و دغه ملی فرزند پخپله سبار زه چاره داسی سوری سوسبری کی چې په نتیجه کی هغه سردار او دی غازی و ګرځید، بیا نو غازی ارسلان په پای کی د پرنګیانو له خوا په سنځاوی په دار سو، خو تر مرګه پوری پرخپلو کړو پښېمانه نسو. ددغه ملی شخصیت په باب یوه فولکلوری غاړه دخلکو پر ژبه، چې دلته وړاندی کېږی:

ارسلا ګیسپو رټ مر دار کیٔ   نوم یې لوړ تر سرداران کیٔ

اوس په بوری کی دیوه سپتر چمن نوم «ارسلاخان» پارک» ګرځېدلی دی»

مأخذ:

پښتو او پښتانه - د کوټې چاپ - ۲۲۶/۱ مخ

۱۷۱۶- ازمیرخان مندوخیل:

د اختر محمد زوی د ږوب له نوسیالیو مجاهدینو څخه و، چې د غازی امان الله خان په وختو کی یې د افغانستان دخپلواکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌مبارزو کې دپرنګيانو پرضد سړنی برخه اخيستې وه.دی د«وله‌اکرم» په کلي کې اوسېد ، او په ږوب لېوی کورکې جمادارو ، خو په (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلمیانو په‌ملګری دپرنګيانو سره په سړانه‌وجنګېد ، او په‌پای کې د« کوندر » په‌سيمه کې ميشتمه سو، خوچې بالاخر دپرنګيانوله لاسه شهيد کړه وسو .

و ايي چې پرنګيانو د ازمير خان غازي سر پرې کیء‌او انګلستان‌ته‌يي‌ولېږه، خو بل‌روايت دادی چې‌دده سر يې دمشومرانی دسره‌سره‌ښخ کیء .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـدسيال کاکړ ليکنه ـ۱/۵۵۰م‌خ .

۱۷۱۷ـ۱ سحاق :

پښتو ژبی قصه و يونکی شاعرو ، د همدې پېړی په سرکی يې دپښتونستان په‌سيمو کې‌ژوند کاوه . يوه قصه يې د«شهزاده جهانګير او شهزادئ ګلرو » په‌نامه په پښتو نظم کړې ده ، او متفرقی غزلی هم‌لری دابيت دده دی :ـ

لاتراوسه زه اسحاق روغ شوی نه يم
خدای دی نه سېځی په‌اور دمحبت خوک

مأخذ :

فرهنګ‌زبان و ادبيات پښتو-۱/۳۱م‌خ .

۱۷۱۸ـ۱ سلم شاه :

دپښتوژبی شاعرو، او د پيښور په‌شاوخواکی اوسېد .

دملک نوروز شاعر همعصره او د هغه داديې مکتب شاګردو .

دده‌شلورشعره په « جشن نوروزی » کتاب کی‌راغلی او په اشعارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې دنو روژبو اغيزه ليدله کېږي ،او هم يې دابياتو په او زانو کې لږو ډېره بې وزني ليده کېږه ی ـ دايې د کلام يو ه نمو نه دهاونو رشعرو نه يې په «ادبی ستو رى» نو مې کتاب کې راو ړه سوى دى :

قسم د ى صنم بر تو ا م مبتلا	رقم د ى په ز ړه ستا دسينې سو دا
قسم دى بر هم دى ستا په مخ نو ر خو بان	بر تر دى له هر چا حسن ستا دى ليلا
پرى ر و ، سمن بو ، سنبل موى جانان	مکن بر يدن سعطر بد ن خو ش لقا
مجنو ن په ز ړ ه خون، نا ز نين ستا له عشقه	مفتو ن په دا ر نگ يم گلگو ن محبو با
په غفلت تما مى گذ شت آ ه عمر مى	نکر دم عمل خو د شدم ر و سيـاه
له شر مه د خپلو گنا هو نو خاو نده	په مخ سى ر و ان او ښکى ځى په ژ ړ ا
بروى نبى عفو گر د ا ن گنا هـم	ند ا ر م بجز او د گر د ا د خو ا ه
ايمان په امان پا ک سبحان غو اړى تاته	په مخ دسر و ر هر سحر «اسلم شاه»

مأخـذ :

ادبی ستو رى - ١ /١٣٧ مـخ

١٧١٩- اسماعيل :

دخپل و خت له عالمانو او د پښتو ژ بې له مؤلفانو څخه و ، د قـر ائت او تجو يد په علم کې يې پو ره معلو مات د رلو دل او يو کتاب يې د «معر فة القر آن» په نثراو نظم تأليف کړى و ، او د محمد بن جز رى شافعي مقدمه هم تر جمه کړې و ـ دابيت دده دى :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امخارج وعربی وو راوړی جزری
په پښتو سی کړه بیان چی طالب ته شی اسان

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۳۳ مخ

۱۷۲۰-اسوتا باباجی :

نوم یې حمیدالله مشهور په« اسوتاباباجی »دشرف شاه زوی او قطب شاه نمسی ، په خته ماسوزی پښتون دخپل وخت له نوميالیو زبرګا نو ا و شیخا نوڅخه و ، چی د ژوند زیاته برخه یې په وعظاوتبلیغ او اصطلاح کښی تېره سوې وه ، او په (۱۳۰۳) کال د « اسو تا » په سیمه کښی مړاو ښخ دی ځکه نو هغه ځای « اسوتا شریف بولی او دی په« اسوتا باباجی» مشهور سوی دی ، او د ده اولاده «پاچاګانو» په نامه یادیږی اسوتاباباجی دسوات دشیخ محمد شعیب مریدو .

مأخذ :

حواشی -تواریخ حافظ رحمت خانی-په اردو ، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱-سیم ګل :

د پښتو ژبی اسی شاعرو ، پلا ریې محبت نومېد ا و د پګتیا د منګل دسیمی په « لژه » کی او سېد - شعر و نه یې پر اولسی او زانوسموېل او زیاتره شعرونه یې شفاهی و - په(۱۳۲۴ هش) کال کی مړ او دابیت دده دی

شین سترګی سړی نر و دی کیتو به کی
چور پوی غوندی و ښه یی خوره غره کی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۳۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۲ـ اصغر (ملا) :

ملااصغر د گدای زوی او داخوند درویزه ننگرهاری ورور، داخوند درویزه پرسبک یې نیم عروضي پښتو شعر وایه چې د سخزن په ځینو خطي نسخو کې یې نمونې سته - یو بیت یې دادی :

و اوری یارانو نبي ناست په جماعت و

جبرائیل و، پرې راغلی له بنه خدایه پرې رحمت و

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۳۷مخ.

۱۷۲۳ـ اعظم خان پنیزون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چې : «د کاکړ و په سنځر خیلو میالي پښتون دي چې په(۱۸۴۲) عیسوی کال کې یې د نورو پښتنو شاه زلمیانو په ملتیا د پښین دایکلز یو په تاریخي جنګ کې برو خه درلده ده پې جنګ کې چې تفصیل یې د کوټې او پښین په ګز یتیو کې خوندی سوی پښتنو د جنرل انګلینډ پوجونوته ماته ور که، اعظم خان او دغه ملګر و بری وموند . اوس مبارز اعظم خان پنیزون حق لری، چې دملي شخصیاتو په کتار کې و دریږی .

مأخــذ :

پښتو او پښتانه ـ د کوټې چاپ -۱/۳۲۱ مخ .

۱۷۲۴ـ اعظم لغماني :

دشاه محمود سدو زی دو ختو د پښتو ژبې کوچې شاعرو .

نهه سیاشتي دلغمان دالینګار په ښوراوه کی او سپداو درې سیاشتي سرو سیموته تي - په ختپه اکا خیل و .

پراولسی او زانو! یې ښه شعر و نه جوړ ول، دده شعر و نه تر اوسه دعو اسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەخولو کیجاری دی ، پەشعرو کییې عشقی، مذهبی او تاریخیمضامین بیانول- دابیتونه دده دی :

درتەتیر سیمشکلات کړه غوږ پرې و نیسیء عالمه
دشاعر کورسی میرات کړ مانیولیدی محکمه
غوټ و رسپړ سیدده سات کړ خلاص بەنشی لەاعظمه
تەتیک دبنگالې یې چیریتښتې اې لعینه .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳۷ مخ .

۱۷۲۵ـ افضل :

دپښتوژبی نوموړکی شاعرو چی دښاغلی خپرونکـی همیش خلیل په زیار یې دکلامنمونه موند لې سویده او ښاغلیهمیشخلیلداسی لیکی: «دپښتوادب دافنکار دحمید باباواوعبدالقادرخان ختیک دزمانیو، پەمجوعیحیثیتد افضلشاعری دنوادرو خالی نەده اوخصوصاً پەفنی لحاظافضل دډیر زیار اومحنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغەدعوه لری اووایی: نزاکت و، که صنعت کەتلازم و« دفقیر»افضل »په شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه د دردمند ،ناقراره اوسوی زړەآئینه ده،چیدهغەدزړه داغونەاومینی سریلمبیپکښیپەحقیقیشکل ښکاری ـتاسوئیهموگوری:

هسیداغ په خاطرنه لرم دیارزه
چیهردمځینیتوینه کړملاله زارزه
فراغت زماله ملکەنه بیرون دی
دسیماب پەدودهمیشیم ناقرارزه
دشفابهی بەخه راوړی طبیبـه !
چی ددرددپاسه دردوړم پرپرهارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاله گل د نو بها ر شگفته نه و
بې موسمه توپه څه دخزان راغی
دیارخیال دی لکه‌نوح سلامت‌اوسی
که‌دسترگوپه کشتی می‌طوفان‌راغی »

د کلام‌نوری‌نمونی :

-۱-

مینی‌تار اباندی و کړو اثر و رو ورو
چی‌یې‌و ویستم‌له‌خوابه‌له‌خورورو ر و
دم‌په‌دم‌یې‌ستادعشق‌جنون ز یاتیږی
لیونی د یوانه‌و ش شوم‌ابترو رو‌ورو
ننگ ناموس و ماته‌څه‌بنایي ناصحه!
له ماپاتی شه‌دعقل دفترو رو ورو
و ار‌مستادمینی او ردی چی رالگی
مدام‌سول‌شی‌په‌سکرو تیوا خگرو رو ور و
د غمزی په‌تیغ دی وو ژلم دلبره
او س‌می و کاږه‌دزړه‌نه‌خنجرو ر و و رو
سل منترمسل افسونه‌یې خجل کړه
چی کوی راته‌خبری دلبرو رو و رو
د نارو فریا دافضله ! حاجت نشته
و رد کړه‌نوم‌دیار په‌شام‌وسحرو ر و ورو

-۲-

هسی داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چی‌هردم‌څینی‌توی‌نه کړم‌لاله‌زارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌سی زړه گنه‌زړه نه دی په‌گوگل کی
داساتلی لرم اور دگل رخسار زه
په‌هرشان دیار په مرسته‌پسی و رکشه
که هرڅه دخوړ خاطروم په هروار زه
چی فلک ځینی تعلیم دخونریزی کا
له‌هغو خونخوار وسترگویم بیمار زه
په‌شرف د یارد جور هرگزنه‌شوم
د گردون په آپتونوپرو ادارزه
هریوخارچی یې دغم زړه کی نهال کړم
شگفته ځنی دگلو کړم خروارزه
فراغت زماله ملکه نه‌بیرون‌دی
دسیماب په‌دود همیش یم ناقرار زه
دشفابهی به څه راوړی طبیبه!
چی‌ددرد پاسه‌درد وړم په‌پرهار زه
دشدت کنجی‌می‌ماته‌درقیب کړه
محکم قفل په آستان یم‌دنگار زه
هسی‌گرددیار په کوی کی‌شوم «افضله»
چی هیڅ شان یې‌دامن نه‌پریزدم غبار زه
دافضل دوی نوری بدلی هم «دور کی خزانی »
په‌دو یم‌توک کی‌راوړسوی‌دی.
مأخذ:

ورکه خزانه ـدپښتورچاپ-۲/۰۰۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۶ـ افضل خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نومیالیو نوابانو څخه و، پلاریې فاضل خان او نیکه یې احمد خان نومېده په ختـه مندړ و.

ددوولسمې هجري پېړۍ په شاوخوا کې یې په هندوستان کې ژوند کاوه.

پوخ ادیب، شاعراو مفسرو، په پښتوژبې یې شعر وایه، اودقرآن کریم تفسیریې له دري څخه په پښتو راآړولی و ـ دا بیت دده دی:

افضل خان بنده د رب رحمان رحیم دی امتی د محمد یم دامې شان

مأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۹ مخ

۱۷۲۷ـ اکبر:

دپښتوژبې شاعراودزمینداوړی اکبر پرته بل اکبر او دملک نو روز معاصرو، او دده له اشعارو داسې ښکاري چې دملک نور وز دادبي سبک او مکتب پیرو او شاگرد دی دده دوې بدلې په «جشن نور وزی» نومې کتاب کې راغلي دي چې دلته دده دشعر دنمونې په توگه وړاندې کېږي:

-۱-

دپرجمال ـ مخ دی څراغ ‏ ‏ ‏ ‏ زلفې دی جال ـ سینه دی باغ
بدن دی گل ـ سیب دی ذقن ‏ ‏ ‏ ‏ سیاه دی خال ـ لکه دزاغ
دهن کوثر ـ دندان دی در ‏ ‏ ‏ ‏ په سر دی شال ـ لب دی قیماغ
ابرو کمان بانه خدنگ ‏ ‏ ‏ ‏ شومه پایمال ـ په زړه می داغ
قدیې شمشاد ـ گردن بلور ‏ ‏ ‏ ‏ بدمې دی حال مه کړه دماغ
«اکبر» غلام د دستگیر ‏ ‏ ‏ ‏ در ته کړي سوال ـ غواړي فراغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا که ته وا خلې خبر سی

پروت په فراق همیشه ژ اړم غم دی په ماشه انبا رستا
که ته واخلی خبر سی

جدائی‌دی بی‌یاره‌هیڅوک‌نکړی لکه چی زی یم نا قرارستا
که ته واخلی خبر سی

ښکل دی‌د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علاجه گر (؟) ستا
که ته واخلی خبر سی

مات سی‌په زړه کی تیغ دمژگانو هم راته‌وایې نه یم یارستا
که ته وا خلی خبر سی

« اکبره » قدر په‌چاکی نشته تول بیو فا شه گلزار ستا
که ته وا خلی خبر سی

ماخذ

ادبی‌ستوری-۱/۱۶۲ مخ

۱۷۲۸-اکبر دین خان:

دپښتونستان دسروت«دلکی» دکلی دپښتوژ بی شاعرو چی‌د(۱۳۰۰ھ)په‌شاو خوا کی‌یې‌ژوند کاوه، په ختټه سروت‌و. شعرونه یې پراو لسی‌اوزانوسمو یل، دده‌ځنی اشعار «دگلزار پښتو» په‌کتاب کی‌چاپ سوی‌دی-دابیته دده دی:

را را مجبوبې تا دلبو جام گل در قیبانوله‌ساو یری‌په‌ارمان

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات‌پښتو-۱-۳۴۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۹_اکبر شاه :

ملااکبرشاه‌د دیرلسمی هجری پېړۍ دپای په شاو خوا کی د یوسفزودسیمی په «کوندی»محله کی‌اوسېد او د پښتو ژ بی حماسه ویونکی شاعر و شعرو نه یې پراولسی ا و زانو سمو یل اوتر(۱۲۸۰ هق) کال‌پوری ژ وندی‌و.

ده‌دآدم اودر خانی قصه هم‌په نظم کړی ده او هم دده‌یوه حماسی بدله‌د«قتل کړ»ترعنوان لاندی مشهور ختیځ پوهاند دارمستتر په خپل کتاب « د پښتون خواه‌اوشعر«هار وبهار » کی روړی ده‌چی هغه‌داده:

راغلی‌غازیان‌دپیرنگی په‌دغه‌گړباندی
اوړی قتل گړباندی
راغلی‌غازیان‌غزاله‌و اوړلورپه‌لور عالمه
گډیی کړپه‌شورعالمه
داشادو مخی‌خدای‌ورکړی‌دی‌په کور عالمه
آخلی‌به‌تری‌خور عالمه
توره نه وی ودزی وکړ په لو ړ باندی
اوړی‌قتل‌گړباندی
توره نه وه داو لیاو کراست ورسره
ډیریی‌قوت‌و رسره
مو لا به حوری وله‌و کړی هرجنت و رسره
مرگ‌شهادت و رسره
سولیان سره‌شوغگ‌یی خور شوپه کنړباندی
اوړی‌قتل کړبا ندی
سولیانړه‌شور امدت شی آی دسوات صاحبه
او نبی‌سی‌خاځی برسات صاحبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عاجزانو باندی شوی دی پسات ، صاحبه
شه بنیرسیرات صاحبه

لکه بلبلی چی یریگی په لگر باندی
اوری قتل گر باندی

لکه لگرهسی په دوی باندی شوری کولې
دوی به تری سوری کولې

له و یری تنگ شوچی غاز یانوپری داری کولې
بیل بیل به کاری کولې

خلق پرا ته دبرندلو په دغه خور باندی
او ری قتل گر باندی

ډیربه صفت کوم به خپله په لسان دولی
پور ته شه نشان دو لی

حوری صفت کوی په زسکه په آسمان دو لی
مل یې شه سجان دو لی

نه حصارپری مومنان په دی شوپر باندی
اوری قتل گر باندی

نه حصارپری مومنان ترینه خطر نه کوی
تویی پری اثرنه کوی

ځان پری غازی کری چی خوک دین دپیغمبرنکوی
بددی چی باورنکوی

زه اکبر شاه ملا ورځمه په ملاتړ باندی
اوری قتل گر باندی

ماخذ :

دپښتنخوا ه دشعرهاروبهار -۸ ۱ مخ دکابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۰ـ اکرم :

دښاغلی همیش خلیل په قول د اشرف خان هجری له (۱۰۴۴ هق) څخه تر (۱۱۰٦ هق) ددو رشاعردی. دی لیکی چی: «داسی معلومیږی لکه چی هجری او اکرم دواړو به کله کله په یو مز که غزلی لیکلې، او هم دغه وجه ده چی د اکرم د روستو دوه غزلو نه په ردیف او قافیه دهجری په دیوان کی غزلی موندی شی ـ مثلاً :

دهجری دیو غزل مطلع ده :

رازمی هله هویدا دعشق مذکور که

چی می خوبن دلرگی سرلکه منصور که

د یوبل غزل په مقطع کی وایی :

هجری دپردی شاعران په زمانه کی

ماخو ستا شعر په واړو کی منظور که

داکرم غزلی د شاعرۍ یو خاص صنف لری چی هغه بی نقطه شاعری بللې شی ولی باوجود د دغه صنفه داکرم غزلی دعام فهمه او چتی دی... د دې په مقابله کی اگرچه دهجری غزلی بی نقطه نه دی ولی عام فهمه او روانی ضرور دی.»

داکرم د کلام نمونې :

(۱)

مکړه مکړه کامه درومه دلداره

کامکړه د ار کوه له کر د گاره

ما سر مدله او ره مه لره و الهم

ماهه ! و رو کوم کلام همه له داره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرو مال‌و دل‌ماو اړه‌و ماو ر کړه
لاهم کلّه‌له ماصلح کړه طراره
ماه‌دماه‌له مهره و ر که لکه‌مهره
مسک‌دهم‌طرو که سهل‌له‌مداره
هرآدم که‌دله مهره‌مهر سوړ که
اسم‌و ر ک وه‌دعالموله کطاره
دوه‌گوهردهم و اصل کړه‌له احمره
هم‌دو صل کړه‌له‌مهره‌حوره‌ماره
دم‌له دمه‌صدو لک کاره‌ملا کا
«اکرم» کم‌آگاه ددهرله اسراره

—۲—

مکړه‌مکړه دارداله‌مهره دو ر کړه
داو اله‌دل دماهم کلّه‌مسرو ر کړه
کلّه کلّه دا محسود مهروا کړه
دعاگوماهه واله دهرسحور کړه
دگل ملک‌لره‌هاره‌دروسه‌له کوره
صدو لک و اله‌عدم‌هاله‌صدو ر کړه
له ودو ده‌دو ر هرگوره‌هم‌الم وه
دل‌ئی‌او س‌دماه‌له‌و صله همه‌سور کړه
د مادل د ا و ر ذ مهرو اړ ه وسه
اوس‌له‌مهره‌هم‌و اله کلّه‌معمور کړه
صدو لک کسه‌مد اح کسرد ماه مو رده
کلّه‌سور ملاله‌ماه سمه لور کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماه که‌رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره‌گوره‌له هوسه ماه حو ر کړه
دا کرم دوي‌نوری‌بدلی هم په«و ر که خزانه» کی ستـه.

مـأخـذ:

و ر که خزانه- دپیښور چاپ -۲/۱۴۲ مخ

۱۷۳۱-اکرم :

دپښتوژ بی او لسی‌شاعرو ،چی‌شعرو نه یې‌دموسیقی پرمقامونوسم‌و یل.دده‌ځینی غزلی‌په«بهار گلشن» کی‌چاپ سوی‌دی‌دابیت دده دی:

سرو دو همه‌شراب‌خښمه‌نور له‌بدو توبه دو اړه‌لاسونه په‌تندمحمدا کرم‌ایښی‌دی

مـأخـذ:

فرهنگ زبان‌و ادبیات پښتو۱/٦۴۳مخ

۱۷۳۲-اکر ام‌ا خو نز ا ده:

ملامحمدا کرم مشهور په»«ا کرم‌اخونزاده» دپښتو ژ بی عرو،اود(۱۳۰۰هق) کال‌په‌شاو خوا کی یې‌ژ وند کاو ه.

دحضرت محمد(ص)نور نامه یې‌دغزل‌او قیصید ي‌په‌قالبو کی‌په نظم کړې ده . معلوسیری‌چی‌په‌دینی علومو کی‌یې‌ښه مطالعه د رلو د له .

دده‌نور نامه‌دمذهبی تدر یس‌په‌حلقو کی په «نور نامهٔ‌ملاا کرم »شهرت‌لری-دابیت دده دی :

بیچاره اکرم ښه‌له تاغواړي
دعفونامـه‌په تاښایی‌هم ستاده

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات‌پښتو-۱/٦۴۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملامحمداکرم نیازی دپښتوژ بی شاعرو ،او دلغمان دالینگار په «وت» کلی کی اوسېد، دده ژوند د(۱۳۰۰ ه ق) کال په شاو خوا کی اټکل کېدای سی .

دی عوامی شاعرو ،اوپه دینی علوموکی یې مطالعه درلودله .

دالینگار دسیمی جغرافی اوضاع یې په پښتو نظم کړې وه ـ دابیت دده دی :

حساب درته کوم ښیم دخو کلونوسونه

چی دروغ پکی رانشی رښتیا وایمه حالونه

مـــأخـــذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۳۷ مخ

۱۷۳۴-التفات خان :

داحمد شاه بابااو دهغه زوی تیمورشاه دو ختوله نومیالیوڅخه و ، چی داحمدشاه بابا په زمانه کی یې د«خواجه سرایې» رتبه درلودله، او د تیمورشاه په ختوکی ددولتی خزینی خزانه داروټاکل سو، او داټاکل یې په(۱۱۸۶ ه ق) کال کیو .

مـأخـذ :

سراج التواریخ-۱/۳۷مخ

۱۷۳۵-الکو نیکه:

دپښتنو دیوه مشهور ټبرا لکوزو لوړی نیکه و ،چی داټبرترا وسه دده په نامه یادېږی دالکو د پلار نوم سلیمان(زیرک) اودنیکه نوم یې عیسی او ورنیکه یې رجړو ،چی رجړبیاداودل یاابدال زوی و،اودابدال ژوندد(۰ ۴۴ ه) په شاوخوا کی اټکول سوی دی.

ابدال بیادترین زوی او ترین بیا دشرخبون زوی او شرخبون بیادسړبن زوی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالکویوو رو ر پوپل اوبل و رو ر بار کځو، چې دپوپلزو ټبرپوپل او دبار کزو ټبر بار کځنه منسوب دی .

مأخذونه :

ا-حیات افغانی-۹ ۳۲ مخ

۲ - پر نوا ی معار کځ باندی د پوهاند حبیبی تعلیقات- ۷۹۳ مخ

۱۷۳٦-الله داد (شیخ)

شیخ الله داد په خټه سموزی داشنغر اوسیدونکی دخپل وخت نو میالی عارف و ، پلار او نیکه یې هم د سموزیو مرشدان تیرسوی و .

دپټې خزانې مؤلف محمد هوتك د«او لیای افغان» د کتاب په حواله لیکی چې:

«شیخ الله داد لوی ولی واولوریې بی بی نیکبخته چې په حقیقت کی هم نیکبخته عارفه ښځه وه»

مأخذ :

پټه خزانه - د کابل لومړی چاپ -۱۸۱ مخ

۱۷۳۷-الله یار الیسه خېل :

د مبین زوی د کوټی دهند و باغ د کمپوغی دسیمې د کڅ نومی کلی او سېدونکی په خټه الیسه خېل کاکړ دږوب په ملیشه کی مبارز پښتون و ، چې د پر نګ په وسله به یې پخپله پر نګیان وژل ،لکه هغه وخت چې ملی مبارزینو کلاخان او قایم خان دا پوزی پر ښار بر یدو کی عنو الله یار چې د پر نګ په سنګر کی ناست و ، دپر نګیانو دوه ډګر والان یې دهغوی په ور کړ سوو و.وسله وو ژل، دی په طبیعی مرګ مړ سو ، او د کمپوغی په شیری ګڅ کی خاو روته و سپارل سو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه -دسیال کاکړ د کوټی چاپ - ۲۹٦/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۸ـ الله و یر دی :

دغازی امان‌الله‌خان په و ختو کی‌دغنی پښتو ټولنی غړی و ، چی امان الله خان دار گ په‌شمالی برج کی‌دپښتو دخدمت دپاره‌د «سر که دپښتو» په نامه په (۱۳۰۱ هش) کال کی‌جوړه کړې وه،اوالله و یر دی دو ر دگ دتبر دنماینده په توگه پکښی کار کاوه .

مأ خذ :

یو ازینی پښتو ـ دکابل چاپو روستی پاڼه .

۱۷۳۹ـ الولا :

د پښتو ژبی حماسه و یونکی شاعر و ، د بلو خستان‌په پښین کی‌اوسېد، او پر او لسی و زنو یې شعر و نه و یل ـ دافغان او انگر یز د جگړ و دپیښی یې هم په نظم کړی دی، او پخپله یې‌هم دپښتنو په‌ملی مبار زو کی بر خه اخیستې‌وه. تر (۱۸۹۳ ع) کال پوری‌دده ژو ند یقینی دی ـ دابیت‌دده‌دی:

غازیان‌تمام سوه ، کفار راغلیء په‌سلکو باندی

په خه پندو پا نـدی ، وهـی وطن

مأ خذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۸مخ .

۱۷۴۰ - الهداد (میا) :

دپښتو ژ بی له پخوا نیو صوفیانو شاعر انو څخه‌و ، دده ژوند دیو ولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی اټکل کېدای‌ سی ـ دده غزلی په متفرق ډول داخو ند میاداد په دیو ان کی راغلی دی ـ دابیت دده دی :

بیلتون غضب و ، حکم د رب و په نایی کښېښو وه میاالهداد

مأ خذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۹ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۱ـ الله یار خان نواب :

دنو میالی حافظ رحمت خان بړیځ زوی دهند له‌جنگیالیو او فرهنگیالیو او پوهانو پښتنو څخه‌و .

په(۱۱۵۷هق) کال کی زیږیدلی او په(۱۲۴۸هق) کال مړ دی .

نواب الله یارخان په پښتو، دری او هندی ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو به یې شعرهم وایه .

ده دهندی ، دری او پښتو لغاتو یو فرهنگ د«عجایب اللغات » په نامه تألیف کړی و ،دابیت ردده دکتاب په پای کی‌دده له‌خوا لیکلی سوی دی :

ماچی خیال دتاریخ وکه‌له‌هجرته‌چی حساب شو

هم‌یی‌دامصرع تاریخ ده ، چی‌اتمام داکتاب شو

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۱۰۵مخ.

۱۷۴۲ـ الیاس (مولانا) :

مولانامحمدالیاس دخورلسمی هجری پېړی‌په سر کی دپېښورله مفسرینو څخه و، چی د«مخزن التفاسیر» په‌نامه یې پرقرآن کریم یو تفسیر لیکلی‌و، او هم‌یې په‌ژبه شعروایه‌ـ دابیتونه دده دی :

ای زما خپله ځیگره

ای زما دزړگی سره

نصیحت درته کاوه شی

ستاد پاره ده بهتره

مأ خذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۱۰۵مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۳_امام الدین (شیخ):

شیخ امام‌الدین خلیل غوریاخیل دخپل وقت نومیالی عارف او عالم او د نومیالی ستر عارف شیخ متی‌له اولادې څخه و .

پلاریې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالا پیر» و، موریې «تاج بی‌بی» دملک درویزلوروه چې په خلیلو کی ستانه کورنی بلله کیده .

شیخ امام الدین د(۱۰۲۰ ه) کال دمحرمی دمیاشتی په سر کی د دوشنبی په ماښام په بدنی کی وزیږید، او د (۱۰٦۰ ه) کال دمحرمی په ۲۲ دچهار-شنبې په شپه په پېښور کی مړ او ښخ کړه سو .

ده یو کتاب د«تاریخ افغانی» په نامه دافغانانو دتاریخی پېښو په باب کی لیکلی و بل کتاب یې د اولیای افغان په نامه« کښلی و، چې د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک په خپل کتاب کی دخپل پلار له خولې له هغه کتابه روایت کړی دی، او لیکي چې: «هسی وایی کاتب الحروف محمد: چې زما پلار روایت کا ، چې شیخ امام‌الدین خلیل غوریاخیل ، پخپل کتاب «اولیای افغان» هسی کښلی دی ....»(۱)

مأخذ :

پټه خزانه- دکابل لومړی چاپ -۱۸۱، ۲۱۳ مخونه

---

(۱) دانومیالی کښه هم« دافغانستان نومیالی » ددریم ټوک په (۳۷۲) مخ کی راوړه سوی دی خو ځنګه دیوه کتاب نوم»اولیای افغان» هلته یادسوی نه و، او هم د پټې خزانې حواله یې نه درلودله، نو دلته بیا راوړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۴ـ امان ترین :

ملا محمد امان دگل محمد زوی او د ملا یعقوب لمسی په ختمه ترین دکندهارد پنجوایی دا ولسوالی دپاشمول دکلیاو سید و نکی دپښتو ژبی‌شاعر او خطاط و ، په(۱۲۱٦ ه ق) کال کی یی د«شرح الیاس» یوه نسخه خطاطی کړې وه . په‌دینی علومو کی‌ښه مطالعه درلوده ، او متفرقی‌غزلی یی لیدلی سوی دی‌ـدابیت دده دی :

چی‌په‌دردو په غموسره الوددی
ته‌پروکه یو نظر خوار دی‌امان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ۱/۳٥۰مخ .

۱۷۴۵ـ امان گجراتی :

دپښتو ژبی قصه و یو نکی ناظم و ، چی‌د«افغانستان‌نو میالی» ددریم‌ټوک په (۳۸۱)مخ کی‌راوړه سوی دی ،خو هلته‌دده‌دشعر نمونه نسته، اوهم‌یې یوازی د«افسانه غم‌آلود»قصه‌چی‌له‌اردو ژبې څخه‌یې ترجمه کړی‌یاده سوې ده ، حال دا چی دی نورې منظومې قصې هم لری چی نـومونه یې‌دا دی ؟

۱ـ گل‌وصنوبر ـ
۲ـ شهزاده بهرام گور
۳ـ گل اندام .

او دابیت یې‌دنظم نمونه‌ده :

لوی یې‌ته لوی دی قدرت دی غنی‌خدایه   بسنده‌څه پکی و یلی‌شی‌بې‌ځایه

مأخـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳٥۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۶ـ امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاةاو د خپل وخت نومیالی زاهد او متقی و، اوملوک کرت ورته په درنوسترگو کتل ـ دمثال په توگه کله چی پهملک معز الدین حسین کرت ده ته خط لیکه نودخط پهپای کی بهیې لیکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسین کرت»

دی په (۷۸۲هق) کال کی مړ او په گازرگاه کی ښخ دی .

مأخذونه :

۱ـحبیبالسیر ـ ۸۷/۳مخ .

۲ـرجال حبیب السیرـ۵۷ »

۱۷۴۷ـ امیر اصلاخان جوانشیر :

دتیمورشاه درانی دوختو لهنومیالیو ماموړینوڅخهو، په(۱۱۸۶ هـ ق) کالچی تیمورشاهپهپښور کیو،او دهغه ځای دزمیندارانو مشرفیضاللهخان خلیل د اسداللهخانمومندپه همکاری دتیمورشاه دوژلو توطئهجوړه کړه اود شپې پربالاحصار یرغل وکیء، نودا امیر اصلاخان جوانشیر کهڅههم ددیوانی مال داتلاف په جرم دتیمورشاه لهخوابندی و، بیاهم پرخپل سرله بندیخانې راووت اودفیض اللهخان اود هغه دملگرو سره په سخته مړانه وجنگېداوچی تیمورشاه دده مړانه ولیدله نووروسته ترهغه چیهغه شخړه پایته ورسېدله، امیر اصلاخان یې له بنده خلاص کیء، پهغبرکییې ونیو، او هغه ددیوانی مال تاوان یېهم وروباخښه ،اولانورخلعت یېهم ورکیء .

مأخذ :

سراج التواریخ ـ۱/۳۸مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۸ـ امیر خان ننګرهاری :

د پښتو ژبې نومیالی شاعر و، د ده پلار او نیکه ګان په جلال آباد او لالپوره کې اوسېدل چې اوس یې هم عزیزان د لته ستهـ خو پلار یې د احمدشاه بابا په وخت کې د پېښور د اشنغر سیمې ته ولاړ او «په شیر پاو» نومې کلي کې مېشته سو، او تر (۱۲۶۱ هـ ق) پورې ژوندی و، د شعر دیوان یې درلود، او په ختهـ علي زی او په علیز و کي حسن خېل مومندو، او دا غزل یې د کلام نمونه ده:

ستا د زلفو خیال مې تلو نی لهسرنه دی
خو مې ساه پسې له غمه بدرنه دی

لکه وی لذت د استاد لعلو لبو
دا لذت لا د شربت د کوثر نهدی

لکه ستا بشر دی ښکلي پیدا شوی
لا ښایست هسې د شمس و قمر نهدی

ښایسته که په جهان کې ډېر یاد یږی
په ښایست کې یو له تا برابر نه دی

ناصح څکه که تر وې تر خې خبری
چې یې خبلي ستا د شونډو شکر نهدی

لا یې خواز ما خبر له هغه واخله
چې یې توری خاو ری خو لا بشر نهدی

خو ګر یو ان په دواړه لاسه پاره نه کا
لا هجری دیار لهغمه بتر نهدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین یارچې پکښې نه‌وینی‌په ستر‌گو
په«امیر»باندی و دان هشتنګر نه دی

مأخذ :

تیر هیر شاعران -۹۷ مخ دعبدالحلیم اثر افغانی اثر دپښتو رچاپ .

۱۷۴۹-امیر خان هجری :

دپښتو ژبی‌پخوانی شاعر دی‌او د (۱۰۸۰ ه ق) او (۱۱۵۰ ه ق) کلو ترمنځ دده ژوند اتکل سوی دی خود ژوند حالاتو تفصیل یې لاس‌ته نه‌دی راغلی، یوازی دده له ځینو اشعارو څخه ځرگندیږی چې دی یوې خانی کورنۍ ته‌منسوب‌دی لکه چې‌وایی :

که‌ځیلی کایارد زلفوو رپه غاړه
کابه ترکه‌پرې «امیر»خپله خانی

هجری داشعارو دوه دیوانه لری چې په هغو کی‌ځای په‌ځای د«شهباز»دمړینی په‌باب یادونی کړوی ، لکه‌چې وایی :

چې‌دناز په‌خوب اوده پرې «شهباز» پروت دی
دلحده یې‌بو نین ځکه دلونګ ولاړ - یادا چې:
ددنیالذت یې‌واړه په‌ما تریخ کړ
چې«شهباز» شیرین‌دهان شیرین گفتار لاړ

خوښاغلی‌همیش خلیل لیکی‌چې :« په‌یقین سره نشی ویلی کیدی‌چې دا شهباز څوک دی ، ولی د قیاس نه معلومیږی چې‌شهباز په ضرور څوک دشاعر دوینی په‌رشته کی‌او یاڅوک نږدې دوست وی »

د امیرخان‌هجری د دیوانو په باب هم ښاغلی همیش زیاتوی چې :
« امیرخان هجری په حیثیت ذ یو پرگوشاعر مونږ ته د خپل کلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریښی دی (۱) چی دشاعـرد قادر الکاسی نه علاوه دهغه په‌علمی قابلیت هم‌دلالت کوی - دهجری طرزلکه دځینو نوموړو لرغونو پښتنو شعراء عشقی او روان دی ، شیرینی‌او تأثر هم‌لری ،دپوخ عقل فکرخاوندی په‌ژبه ښه‌عبور لری وینایی‌هم صفا او شسته‌ده... دځپلی ساده ساده وینا په تنه‌بوده‌کی دبلاغت او صنائعو دملغلر وپه‌پیلو هم پوهیږی ... »

اوس دهجری دکلام نمونه‌ولولیء :

-- ۱ --

گل په‌لږه ژړ او خاندی شبنم نه
یاری‌وپه‌ښوده داو ښکوپه‌باران مخ
چی‌زمادزړه آهونه ورته‌رسی
ځکه هسی رنگ کبودشه دآسمان مخ

-۲-

که‌تولی دخوبر ویانو پری تولیږی
زه دځان‌په سوه رضایم لکه شمع
چی‌می‌ولوه مخ دغم په‌دپر واوښکو
دمجلس د عشق رنایم لکه شمع
چی‌میشته‌شو پکښی‌خیال‌دسرو چشمانو
زمازړه شوځکه گنج د درسرجانو
دعقیق لړمون به دک نه‌و، دوینو
که‌یی‌نه وی په‌زړه خیال دسرولبانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ۴ —

لکه دی چی ارغوانی زمادیار رنگ
هسی کله دی دگلو دگلزار رنگ
لکه خال چی شین زمادیار دمخ دی
هسی نه لری سبزه دمرغزار رنگ
لکه دی زمادیار چی توری زلفې
هسی نه دی دسنبل دشبتار رنگ
یار زماچی تورکاکل په مخ خواره کا
شي خجل ورته دمشکو دبازار رنگ
چی په بو نین زمادیار دزلفو راشی
له هیبته تغییر وخوری د عطار رنگ
ماهغا له پوښته زماد تغییر رنگه
که په ځای لیدلی چاوی دبیمار رنگ
تسله بلبل په گل دیارد مخ کا
چی ونه وینی هیچر ته درخسار رنگ
چی یې تیغ پرې دسروسترگو نیم کښنو که
په سرو وینو یی لړمون که دانار رنگ

— ۵ —

په ښنو آهو کی مدام تازه نرگرځم
ماموندلی دی سپرلی په د اخزان کی
په ژړا اژړا زماداهسی خاندی
لکه گل چی سحر خورشی په باران کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یې خیال ما په گوشه دستر گو را ووست
که آهو وحشي رادرومي په داماں کې
دهر بوټي دگل زرواری ځا ریږم
چې یې عکس دمخ وینم په بوستان کې
چې یې خیال دکږو روځو ورپه زړه شي
زوړند سر لکه غنچه کړم په گریوان کې
مأخذ :

ورکه خزانه - دبناغلي همیش خلیل تألیف - ۲/۶۳۴ مخ .

۱۷۵۰ - امیر خلیل هراتی :

د هرات نومیا لی خطاط و ، لومړی د ستر خوشنو یس محمود بن اسحاق سره اوسېدا او له هغه څخه یې د خط زده کړه وکړه او په لږ وخت کې لوی استادسو ، اوشهرت یې وموند ، او هغه وخت چې اول شاه طهماسپ صفوي خراسان ته راغلی امیر خلیل یې ډیرو نازاوه او ډیر خلعتونه یې ورکړه - تر هغه وروسته هندوستان ته ولاړاد گوگانیانو شاهانو دربارته یې لاروموندله - دشاه عباس په وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کې له هنده اصفهان ته ولاړ ، او دهغه پاچا دربارته یې لار پیدا کړه ، هغه پاچاهم لوړه مرتبه ورکړه ، اوفرمان یې ورکی چې دسلطنتي کتابتون دپاره ځیني توټي او مرقعات ولیکي په دې توگه یې ژوند تېراوه ، خوچې دده او مشهور خطاط «میر عماد » ترمنځ د ښه خط په باب کې مناقشه پیښه سوه او هر یوه به دخپل خط دښه والي دعوه کوله ، ددې مناقشې خبره شاه عباس ته ورسېدله اوشاه عباس تردوی ترمنځ دهغه وخت ډېر نومیالي خطاطان ملامحمد حسین او علي رضای عباسي میانځگړي او قاضیان وټاکل هغه و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغو دوا ړو ددوی خطو ته ترژ و ري کتني و روسته د امیر خلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه موو روسته امیر خلیل دهند دپاچهانو په غوښتنه له شاه ـ عباس څخه اجازه واخیستله او هندوستان ته ولاړ ، او چې حیدرآباد دکن ته ورسېد ناروغي و رپېښه سوه او په (۱۰۳۵ ه ق) کال مړ ، او په حیدرآبا د دکن کې ښخ کړه سو .

مأخذ :

خط و خطان ـ ۵۲ مخ .

دابو لقاسم رفیعي آبادي تالیف د تهران چاپ

۱۷۵۱ـ امیر شاه کویټې :

امیر شاه معروف په محمدعلي دخپل وخت عالم او دپښتو ژبې شاعر و . دپښتو نستان په کو يټه کې او سېد، اود«سنه خیلو »په جماعت کې یې امامت کاوه، بیا هندوستان ته ولاړ ،لو مړی په لکهنو کې او سېداو په(۱۲۷۸ ه ق)کال دګو الیار ریاست ته و کوچېد،او په یو ناني طب بوخت و .

ده په عربي ژبه هم شعروایه، او یوه میمیه قصیده یې پنځه شپېته بیته دخپل پیرسیدا میر په ستاینه کې په عربي ویلې ده چې څو بیتونه یې د «تیر هیر شاعران »په ـ (۱۶۴، ۱۶۵)مخو کې راوړه سوي دي اوڅنګه چې داقصیده یې په(۱۲۷۸ ه) کې ویلې ده نو دده ژوند هم په دغه کال کې یقیني دی .

نبوي شمایل یې هم په پښتو ژبه نظم کړی دی او دادوه بیته دده دي :

امیر شاه زهیر دی ژاړي   صبح وشام وتاته ژاړي

۱۷۵۲ـ امیر (ملا) :

دشاه شجاع الملك دوختو د پښتو ژبې شاعر و ،دپښتو نخوادسردان دضلع دسو ابی دتحصیل دکلابټ په کلي کې او سېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده پەخپلو اشعارو کی پەکابل کی دشاەشجاع دپرتخت کښېنا ستلو او بیاله
تخته درلودیدلو پېښی یادوی ،ځکه‌نوتر (۱۲۴۰ هق) کال پوری دده ژوندیقینی
دی .ده پەپښتو ژبه کی «دتمیم انصاری »قصه‌پەنظم کړې ده اوپەقصه
نظم کولو کی د«فیاض مندړ«پیر و ښکاری رد »قوم»قصه‌یې هم‌پەنظم کړېده‌او
دافغان‌او انګریز دلو مړی جګړې پېښی‌یې هم‌به نظم‌لیکلی دی‌دا بیتونه‌دده‌دی

آشناستاپەسپینه‌خو له‌ځنګه‌جوړ پری چی‌ته‌اخلې‌له‌ا میره‌ر خصتو نه

ستا د لطف خوانچه غواړی را کړه‌لا س دخدای دپاره

ماخذ:

نېر هېر شاعر ان -۱۶۳ مخ

ستایا ری شوه له‌امیره هسی پاتې لکه‌پاتې‌شه‌کابل‌له‌شجاع و له

ای امیره د رنجیت پلیت دلاسه رنګینه‌وطن‌خراب‌دپېښور شه

زه ا میر خو میر ا فغان د کلابت‌یم نه‌پەاصل‌ترك، تاجك‌یادلازاك

دده‌نو ر اشعار پە«تیر هیرشاعر ان » کی‌سته .

مأخذ :

تیر هیر شاعر ان - ۱۷۷ مخ

۱۷۵۳- امیری هروی :

امیرجلال الدین یوسف‌دبایسنغر میر زاددربارله‌خوشنو یسانواوشاعرانو څخه‌و
چی‌پەاشعاروکی‌یې «امیر» تخلص کاوه .

مأخذ

تاریخ نظم و نثر در ایر ان - ۱/۲۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۵۴ـ امین :

عبدالجلیل امین د مذهبی موضوعاتو شاعرو ، نوځکه یې په شرعي او مذهبي موضوعاتوکی ښه معلومات درلودل ، ده یو اخلاقي او مذهبي اثر په (۱۳۳۰ هـ ق) کال کی په نظم کړی دی ـ دا بیت دده دی :

لس و رځی اته میاشتی دوه کلونه په حساب دعبدالجلیل امین شوی ای اخونه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۵ـ امین الله راجایی :

دپښتوژبی اولسی شاعرو ، اوپه شعرو نوکی یې زیاتر دیني موضوعاتبیا نول دنما نځه ځیني برخی یې په پښتو ترجمه کړی او دده معماوی شهر تلری . امین الله آهنګری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال دلغمان په راجایی کی زیږیدلی اوپه (۱۳۴۰ هـ ش ») کال کی مړدی دا سروکی دده دی

هردم کوم بیان ، وایمه سر د قرآن

و اوری یارانو راته جوړه ترجمه شوه

رب ته هیله شوه زما

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۶ـ انار :

دپښتوژبی شاعرتیرسوی او دده یوشعردملانیا یسته خان په پښتوجونګ کی را اوړه سوی دی .

دښاغلی رفیع په اټکل یې دودولسمی هجری پیړی په سرا کی ژو ند کاوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده‌هغه یوازینی شعر چی دملا ښایسته‌خان په‌پښتوجونګ کی راغلی دادی:

سرمی سل ځله تر تا دلبره زارشه | ولی هو مره درته‌و ایم‌چی‌می‌یارشه
په‌درست‌عمرکی‌په‌قار راغځه ګرځې | باری یو ځله‌په مهر را کنار شه
پرهغه چی‌ستا خاطر پری آزار یږی | پر بدل زما، دلدار خاطر آزارشه
چی‌په سیان ددو و سینو جدایی که | دغه فعل‌د غماز د ی غمازخوارشه
د وصال‌شپه شب قدر ده ، «اناره» | پردغه شپه چی اوده نشی بیدارشه

ماخذ :

ادبی ستو ری -۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷-۱ نار ګل لغمانی:

دپښتوژ بی اولسی‌شاعرودلغمان‌په‌سیمو کی‌اوسېداو پراولسی‌آهنګویی‌سم‌پښتوشعرونه جوړول.دده‌شعرونه په‌عواسو کی‌شهرت‌لری،اود(۱۳۷۸ هش) کال په‌شاوخوا ګی‌مړدی.

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات‌پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸-۱ نځر ګل:

دپښتویوخوږژ بی شاعرتېرسوی دی‌او د(۱۲۲۶ هش) کال په‌شاوخواکی دپیښور په‌سیمه کی او سېد په(۱۸۴۷ ام) کال یې د «ترانه‌محفل» په‌نامه‌یوه‌خوږه ګیسه له اردواو فارسی څخه په پښتونظم‌را روا‌لی‌ده،نظم‌یې اوږد مثنوی دی‌او زیاتره لغات یې‌سوچه پښتو دی او ځای ځای‌یی‌هم پښتوبه لی پکښی‌را ړی دی.

په دی کیسه کی‌دسلطان محمود غزنوی عدالت او دښځوعفت او پاک نفسی بیان سوی او ددو و پاکوسینانو دکاسیابی‌سینی کیسه ده،او ترحمداو ثناو روسته خپل ځانته دکیسی‌دلیکلو داسی امرکوی:

لاس‌کړه پوری‌په کیسه‌باندی‌تلوار کړه | ساسعان‌پری‌دمحفل‌تول خبردارکړه
شپه تېرېږی لږ ساعت دی پکی پاتی | درنګ‌ساعت‌له‌به‌سارغان‌باغ کړی‌ساتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يخ نسيم به‌د سبا اوس جاري کېږي
مرور گل په گلشن کي پخولا کيږي
سروه کج گردن دباغ منځ کي ولاړه
د بلبل د نه را تلو په زړه لتاړه
صنو بر خواره کړه لاس ډېردی خوشاله
همسري له دې چنار راغلي خواله
شمشاد چوب په‌لاس‌ولاړ مينځ کي‌دباغ
د بلبلو تول ته کله پر ېږدي زاغ
سبزه رنگک توتاپه غاړه کړ خپل طوق
ځي خدمت‌له‌به گلش ته په ډېرشوق
ته هم واخله قلم وکړه تحرير
حاضران کړه د مجلس پوی په تقرير

ښاغلی حبيب‌الله رفيع په‌خپل کتاب «ادبی ستوری» کي ليکي چې:«ده‌په‌دې کيسه کي خپله‌برخه په‌ډېربرياليتوب‌او استادی‌سره‌ترسره کړې‌او دا کيسه‌يې‌په‌داسي مهارت‌سره ليکلې‌ده‌چي دپښتودستروسترو کيسه‌ليکونکواستادانو له کيسوسره‌اندول کېدای‌شي،په‌دې کيسه کي د«روشن بانو»او«نيک‌اختر» دپاکی مينی‌پيښی ليکلي شوی دی.

انځرگل يوځای د«نيک اختر»په بيلتون کي د «روشن‌بانو» ژړاپه ډېر زړه وړونکي ډول‌تصوير وی او داهغه هغه وخت دی چي دسلطان محمود غزنوی له‌خوا نيک اختردغلاپه‌تورنيول شوی او دمرگ حکم پرې شوی‌دی »

دلته يې‌همدابرخه دانځرگل د کلام دغونی‌په توگه‌راوړو :

بانوغبرکړ وې زماخالقه‌خدايه په‌تيزتيغ مې‌د هجران شوزړه دوه‌ځايه
دجانان دجدايي طاقت مې نشته ښه خوباوړو مې‌له‌ده عقباته بيايه

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح منلی صدقه سی ددلبر دی — عزرائیل راولیږه زماترسرایه
الله‌سامسی ددلبر په حضو رواخلی — چی تسکین د لگیرضمیرشی‌دینکرایه
دفلک چی زړه‌منل هغه‌یې‌و کړل — زمانې‌روی کړه‌درب‌ته‌هیڅ‌مه‌و ایه
ما غریبی تـا سره څه بدو کړی — اې فلکه ! څه‌تقصیر زما و ښایه
نرناحق دی‌اورد هجران راچاپېر کړ — ماکوم کارکړی له‌تانه و، بې‌ځایه
بې گناه دی‌ظلم و کړ په‌ما باند ی — څله غوارم دا درسی له‌رهنمایه
«انځرگله »له چشمانوته‌نم وچ کړه — دبانو دخولې‌اشعار په‌ښه‌شان‌ستایه

مأخذ :

ادبی ستوری ۱/۹۸ مخ

۱۷۵۹ـ انعام خطاط:

ددو ولسمی هجری پېړی دپای له خطاطانواو دپښتو ژبی له‌ناظمانو څخه و ، ده دپښتود کتابوڅونسخې په‌خپل ښه‌خط لیکلی دی‌چی‌دده دنظمونو نمونې‌هم پکښې‌سته.

په(۱۱۷۶ هق) کال یې‌در حمان باباديوان یوه نسخه خطاطی کړې وه چی‌په‌پای کی‌یې دابیت لیکلی و :

شکرشکرچی‌تمام شو دادیوان — په دستخط د«انعام »خو ارو حیران

مـاخـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۵۹ مخ

۱۷۶۰ـ انگوخان بامیزی :

دتیمورشاه‌درانی دوختوله‌نومیالیوڅخه و ،چی‌په (۱۱۸۶هـ ق) کال یې د تیمورشاه په‌امرداحمد شاه‌بابادوختوو زیرشاه‌ولی خان‌چی‌دتیمور شاه ورور شهزاده سلیمان اوخپل زوم یې داحمد شاه‌باباترمړینې و روسته پرتخت کښېنولی و ،داسلام خان‌په‌سلگرې‌وِ واژه ـ دسراج‌التواريخ مؤلف‌لیکی : «شهزاده (تیمور)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چون از تخت‌نشینی برادر کوچک خود سلیمان که بواسطهٔ وزیرشاه ولی‌خان شده ازو آزرده خاطربود درمنزل سیاه آب واقع غربی بکوا « اذانگوخان بامیزئی» رامأمور بقتل شاه ولیخان کرده واو باتفاق وهمدستی اسلامخان و یرابادو فرزند ودو تن خواهرزاده گان ارجمندش بقتل رسانید... »

مأخذ :

سراج التواریخ - ۱/۳۵ مخ

۱۷۶۱ - انمر خول خیل :

پروفیسورسیال کاکړ لیکي‌چې:«انمر دمرانیودخول خیلودبا بوزیو په‌تېر کې مبارزشخصیت‌تېرسوی دی -ده دخول خیلو په د هنه کې‌یې پرنګیان وژلی دی او بالاخره پخپله داستعمارچیانوله‌خوا په دارسو »

مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۳۸۹/۱ مخ

۱۷۶۲ - انورشاه (سید) :

سیدانورشاه‌د پښتو ژبې شاعراو په ختهٔ سید ؤ ه دده‌نیکه‌گان‌لکه فخرعالم بابا، میرعقیل، او نورپه روحانیت او پیری مشهوروو، او په تېرا کې اوسېدل .

سیدانورشاه‌د(۱۱۳۷ هق) کال پهشاو خوا کی په« کلایه » کې زېږېدلي وو، چې‌وروسته‌عالم ، پرهیزگاراو دسلوک واقف سړی‌سو - دېرخلک یې مریدان سول او په«میاصاحب» یې‌شهرت وموند، مریدان یې«میامریدا ن »او نمسی‌لې «میانمسی» بلل کېدل ،دده ژوند تر(۱۲۰۷ هق) کال پوری یقیني دی -سباغلی همیش خلیل لیکي :

«قنبرعلي خان چی دپښتو په‌مقدمینوشعراءکی‌څرگند حیثیت‌لري،دسیدانورشاه عقید تمند اومریدو ، بلکه‌دسیدانورشاه‌دتعلیماتو پرېدومره‌زیات‌اثرشوی‌و -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپل آخري ژوندېې ټول دهغه سره يو ځاى تېر کړى و » تر مړيينى وروسته
« کلايه » مخامخ د « مستورى توى » هاخواته « ليړى » نومى ځاى کى ښخ کړه سو ،
او ښه گنبده پرو لاړه ده .

د دشعرديوان هم درلود ، او دښاغلى هميش په روايت يو مکمل ديوان يې
دسيد قاسم « ابراهيم زى » سره په هنگو تحصيل کى سته.

د کلام نمونه :

باده راشه دشيرين يار له وطنه
عرض وکړه ځه احوال يارله ديدنه
نوراني محبوب دمخ رنگ گلابى دى
ارغوان له شقائق زيات له سو سنه
چې صفت تعريف د گل او دبلبل کل
نسترين ، سنبل ، نسرين و ه له سوسنه
فرهاد ځه چارى په ځان باندى وې کړى
خبرنه و ، له دى هسى دود شيونه
امتيازيى و ، هر چا و ته معلوم شى
گل پسرشى چې جداشى له چمنه
عاشقانو په باب داکار عنايت دى
زه به ولى ملامت کړم له کوه کنه
انور ستا په تيغ شهيددى که باور کړى
خوش خرم دى که ښخ شوى بې کفنه

نور اشعاريې په « ورکه خزانه » کى سته.

ماخذ :

ورکه خزانه - ۲۰۷/۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۳ـ اورکزی روښانی :

د روښانیانو د ډلی له و روستیو پیروانو څخه و ، چی په پښتو ژ به عرفانی منظومې لری
دده ژوندتر (۱۱۷۵ هـ ق) کال پوری یقینی دی. «دو رکی خزانې» مؤلف ښاغلی همیش ـ
خلیل دخپل کتاب په لومړی ټوک کی دده د نظم نمونه راوړې ده . دا بیت دده دی :

را مدد بایزید مسکین کړه په تقوی کی می مکین کړه

د عقبی د معاش فکر هم دده په رهبری کړم

مـأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/ ۶۰ مخ

۱۷۶۴ـ اول خان رغڅړی :

د پښتوژ بی غزل و یونکی شاعر او تر (۱۲۰۰ هـ ق) کال و روسته د چارسدې په
«رغڅړ» کی اوسېدـ په شعرو نو کی یې پر غزل سربېره قصې هم په نظم کولې ، چی یوه له
هغو څخه «دنیمبو» لاقصه وه، چی دده له ادبی یادگارو څخه گڼله کېږی، دا بیت دده دی

ډهو ښا رو کمینی د تن جامه ده اول خان د کمینه وو ، خدمتگار یم

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/ ۶۱ مخ

۱۷۶۵ـ اول گل ننگرهاری :

د ثنا گل زوی، د پښتوژ بی اولسی شاعر، د ننگرهار په شیرشاهی کی اوسېد، پرولسی
او زانویې شعروایه ، او دده شعرونه زیاتره د خلکو په خولو کی وه ، په
ځلوښت کلنی مړدی ـ او دا بیت دده دی :

اول گل نیالگی دگلو دی کرلی له خزانه دی الله کړی په امان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/ ۶۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۶-اومي کټوازی :

دپښتوژبې شاعره وه، په ختېځ احمد زی او دکټو ازدکو چنیا نو په سیمه کی اوسیدله، پراولسی اوزانواو آهنگو کی شعر و نه ویل. دابیت ددی دی:

خپل لوړلې چې وار به ا خلې — که و اربې وا خیستا و ر به یې مړ سی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۱ مخ

۱۷۶۷-ایاز لنډی:

ایازدپښتوژبې اولسی شاعرو ، په شعروکی یې«لنډی» تخلص کاوه . په (۱۳۰۶ ه ش)کال دپکتیاپه پیر کی باک کی زیږېدلی، اوپه(۱۳۴۹ هش) کال همهلته مړدی.

پراولسی اوزانویې شعرو نه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یې پکښې راوړل دا بیت دده دی :

چیرته نشته په دنیا کی وفادار نن — و به نه کسې په رښتیاد مینی یار نن

مأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۱ مخ

۱۷۶۸-ایوب خان :

ددیرلسمی هجری پیړی په سر کی ژوند ، اودپښتو ژبې مبارز لیکوال و. یو کتاب یې دپښتنو اوانگریزا نودجګړود شواهدو په نامه لیکلی و .

دی دپښتونستان په «پکلی» په سیمه «زیږبدلی اوله زلمیتوبه یې دملی مسئلوسره علاقه درلودله، اودملی مبارزوپه سلسله کی له پکلی څخه باجوړ ته اوله باجوړه کابل ته راغی، اوهمدلته په کابل کی مړسو، اودپو ستین دوزانو په محله کی ښخ دی .

مأخذ :

فرهنگک زبان و اد بیات پښتو-۶۲ مخ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library